

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МАГІСТРАНТІВ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Випуск 18

Електронне видання

Кам'янець-Подільський
2024

УДК 378.4(082)
ББК 74.58я431
З-41

Ідентифікатор медіа R40-02210
Рішення Національної ради з питань телебачення та радіомовлення №1844 від 21.12.2023 р.

Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка, протокол № 4 від 25 квітня 2024 року.

Рецензенти випуску:

Геннадій ЄДИНАК	доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор;
Олександр ЗАВАЛЬНЮК	доктор історичних наук, професор;
Віктор ЛАБУНЕЦЬ	доктор педагогічних наук, професор;
Людмила ЛЮБІНСЬКА	доктор біологічних наук, доцент;
Алла МАРЧИШИНА	доктор філологічних наук, професор;
Людмила МАРЧУК	доктор філологічних наук, професор;
Ліана ОНУФРІЄВА	доктор психологічних наук, професор;
Юрій ТЕПЛІНСЬКИЙ	доктор фізико-математичних наук, професор;
Ірина ЯЩИШИНА	доктор економічних наук, професор.

Редакційна колегія:

Сергій КОПИЛОВ	доктор історичних наук, професор (голова);
Світлана МИРОНОВА	доктор педагогічних наук, професор (відповідальний редактор);
Леся РУДА	кандидат політичних наук (відповідальний секретар);
Тетяна БОДНАРЧУК	кандидат економічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків природничо-економічного факультету;
Тетяна ДОКУЧИНА	кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи;
Олександр КОМАРНИЦЬКИЙ	доктор історичних наук, професор, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків історичного факультету;
Наталія МЄЛЕКЄСЦЕВА	кандидат філологічних наук, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків педагогічного факультету;
Тетяна ПОВЕДА	кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків фізико-математичного факультету;
Анжеліка ПОПОВИЧ	доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків навчально-наукового інституту української філології та журналістики;
Марина ЧИСТЯКОВА	кандидат наук з фізичного виховання та спорту, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету фізичної культури;
Ольга ШАПОВАЛ	кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету іноземної філології.

Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. Випуск 18. 266 с.

Електронна версія збірника доступна за покликаннями:

URL: <https://science.kpnu.edu.ua/naukovi-pratsi-studentiv/>

URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8110>

У збірнику вміщено кращі доповіді і наукові повідомлення студентів та магістрантів університету, виголошені на звітній науковій конференції за підсумками науково-дослідної роботи у 2023-2024 навчальному році.

УДК 378.4(082)
ББК 74.58я431

Матеріали збірника подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів відповідають за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та ін.

Катерина БОГОВИЧ

студентка 3 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: **Ірина КАЗИМІР**

кандидат філологічних наук

ФУНКЦІОНУВАННЯ АКРОНІМІВ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ БРИТАНІЇ

Акроніми стали невід’ємною частиною сучасного медіа-простору, зокрема в британських засобах масової інформації. Їхня поширеність вказує на швидкий розвиток мовленнєвого коду та збільшення потоку інформації. У запропонованій статті ми розглянемо, яким чином акроніми функціонують в британських ЗМІ, їхній вплив на сприйняття інформації та їхню роль у формуванні сучасного медіа-простору.

Акроніми – це аббревіатура, що складається з перших літер кожного слова в назві чогось та вимовляється як ціле слово, наприклад: *UNESCO* [ju: 'nes.kəʊ], *NATO* ['neɪ.təʊ] [4].

Акроніми, які позначаються багатьма спільними рисами з аббревіатурами, відрізняються тим, що можуть складатися не лише з перших літер складових слів, але й із частин слів або навіть цілих слів. Девід Крістал у своїй праці підкреслює, що акроніми можуть читатися як за алфавітним звучанням (наприклад, *BBC*, *EEC*), так і за правилами вимови (*NASA*, *NATO*) [5]. Також акроніми відрізняються від аббревіатур тим, що вони зазвичай не мають крапок після кожної букви, що дозволяє їм сприйматися як самостійні слова, а не просто набір букв.

У сучасній англійській мові акроніми стають все більш поширеними через розвиток комунікаційних технологій, таких як SMS, Інтернет та соціальні мережі. Зокрема, вони часто використовуються для скорочення звичайних слів та виразів, що дозволяє економити час у онлайн-спілкуванні. Наприклад, “*oh my God*” стає “*OMG*”, а “*bye-bye*” може бути скорочено до “*bb*”. Найпопулярнішим акронімом є “*OK*”, що означає “так, добре, гаразд”, і використовується в повсякденному спілкуванні [1].

Вживання акронімів у засобах масової інформації надає багато переваг, адже вони виконують ряд корисних функцій, таких як:

1. Економія місця. Акроніми дозволяють економити місце, що актуально для газетних заголовків, коротких новинних повідомлень, твітів тощо. Наприклад, *BBC* замість “*British Broadcasting Corporation*”, *MI5* замість “*Military Intelligence, Section 5*”.
2. Зручність. Акроніми роблять текст більш динамічним, зручним для читання та сприйняття. Наприклад, *MP* замість “*Member of Parliament*”, *GDP* замість “*Gross Domestic Product*”.
3. Підвищення впізнаваності. Багато акронімів стали загальновідомими, легко впізнаються та асоціюються з певними поняттями чи організаціями. Наприклад, *FBI* (Федеральне бюро розслідувань), *NATO* (Північноатлантичний альянс).

Акроніми часто використовуються в заголовках, адже привертають увагу та заощаджують місце. Наприклад: *First Steven Mnuchin bought into NYCB, now he wants TikTok* [2].

Важливо розуміти значення акронімів, щоб уникнути непорозумінь та плутанини, адже навіть акронім *NYCB* має багато значень, таких як: *New York City Ballet*, *New York City Bus*, *New York Community Bank*, *Nanyang Concert Band (Japan)*, *New York Customs Broker (Jamaica, NY)*.

Також акроніми широко використовуються в новинних текстах, наприклад: “The BBC has reported that...”, “The Prime Minister has announced a new policy on...”.

Використання акронімів у різноманітних статтях можна поділити за такими ознаками:

- назвами фірм та компаній, наприклад: Adidas (All Day I Dream About Sports), RBK (Reebok).
- іменами відомих модельєрів, назвами відомих брендів. Наприклад: D&G (Dolce & Gabanna).
- назвами будинків моди: GG (Gucci);
- медичними термінами: BP (blood pressure);
- спортивними термінами: USMS (United States Masters Swimming), ABA (American Basketball Association), FIFA (Fédération Internationale de Football Association);
- політичними термінами: SNP (Scottish National Party), ECJ (European Court of Justice) [3].

Підсумовуючи, можна зробити висновки, що акроніми є невід'ємною частиною сучасної британської мови та активно використовуються в ЗМІ. Акроніми виконують ряд функцій, таких як економія місця, стиснення інформації, створення формального/неформального стилю, ідентифікація приналежності до певної групи. Використання акронімів може мати як позитивні, так і негативні наслідки для сприйняття інформації читачами. Для успішного сприйняття інформації важливо розуміти значення акронімів, що використовуються в тексті.

Список використаних джерел:

1. Возний Б. Акронім як вид скорочення складних лексичних одиниць в сучасній англійській мові. *Наукові конференції*: веб-сайт. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2517> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Газета The Economist. URL: [First Steven Mnuchin bought into NYCB, now he wants tiktok \(economist.com\)](https://www.economist.com) (дата звернення: 10.04.2024).
3. Шаповалова А.П. Абревіація і акронімія в лінгвістиці. Київ: Слово, 2003. 30 с.
4. Cambridge Dictionary: English Dictionary, Translations & Thesaurus. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (date of access: 10.04.2024).
5. Crystal D. An Encyclopaedic Dictionary of Languages, 1994.

Отримано: 15.04.2024

Катерина БОЛЬ

студентка 3 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Ірина КАЗИМІР

кандидат філологічних наук

НЕЛОГІЧНА ЛЕКСИКА В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглядається вплив російсько-української війни 2022 року на мову, зокрема на появу нових слів і виразів, відомих як неологізми. Досліджено процес формування та поширення цих нових лексичних одиниць у ЗМІ, а також їхнє значення в контексті військового конфлікту. Розглянуто терміни, що відображають військові та політичні аспекти конфлікту, а також емоційний та моральний стан суспільства.

Неологізми, або нові слова, – це свіжі слова та вирази, які з'являються або стають популярними в мові. Ці лексичні одиниці можуть виникати внаслідок технічного прогресу, соціальних трансформацій, наукових відкриттів, культурних змін та інших чинників.

У науковій спільноті існує два різних підходи до терміну "неологізм". З одного боку, його визначають як науку про нові явища і мови, в яких вони виникають, що має міжнародне значення, оскільки поява нових мовних одиниць є універсальним явищем. З іншого боку, неологізм можна розглядати як частину національної мовної спадщини, що визначає нові лексичні структури та їхній вплив на мовну систему країни [1].

Сучасний світ постійно диктує теми для обговорення, відображаючи нові реалії та виклики. Зокрема, повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало знаковою подією, яка вплинула на світову політику та суспільний розвиток. Ця подія призвела до кардинальних змін не лише серед українців, а й у житті всього світу, що спричинило появу нових слів, які відображають жахливі реалії сьогодення. Важливу роль у поширенні цієї нової лексики відіграють засоби масової інформації, які активно висвітлюють події та процеси, що відбуваються під час війни в Україні.

Такими неологізмами можуть бути військові та технічні терміни, назви військових операцій, а також слова, що відображають емоційний та моральний стан суспільства. Дослідження функціонування неологізмів у медіа дозволить краще зрозуміти вплив військового конфлікту на мовлення та сприйняття подій. Це допоможе виявити особливості мовної реакції на військову ситуацію та роль ЗМІ у формуванні громадської думки в умовах конфлікту.

Російсько-українська війна серйозно загрожувала світовій продовольчій безпеці, оскільки українські кораблі не могли вивезти накопичене зерно протягом п'яти місяців після початку вторгнення. Ситуація, що отримала назву "grain blockade", викликала асоціації зі сталінським голодомором 1930-х років. Інший неологізм, "grain war", набув популярності в медіа-дискусіях, особливо після того, як міністр закордонних справ Німеччини Анналена Бербок закликала Путіна припинити "grain war", що загострює голод у світі [4].

Умови російсько-української війни 2022 року супроводжувалися значними змінами в лексичному складі мови, що призвело до появи нових термінів, які набули нових значень, відомих як семантичні неологізми. Семантичний неологізм, або неосемант, – це лексема, яка вже існує в мові і набуває нового значення в контексті певних подій чи процесів [2].

Слово "wagnerite" має усталене значення в англійській мові, позначаючи відданого ентузіаста музики, написаної Ріхардом Вагнером. Однак з початком війни воно набуло зовсім іншого значення в засобах масової інформації. Тепер воно використовується для опису члена групи Вагнера – російської воєнізованої організації, яка відіграла важливу роль у російському вторгненні в Україну. Вважається, що група Вагнера названа на честь Ріхарда Вагнера, який, як повідомляється, був улюбленим композитором Гітлера.

Крім "wagnerites", цих найманців також іноді називають "wagnerians" або просто "wagners". Ці слова набули значної уваги в медіа з початком війни через звірства, пов'язані з групою, та їхній неоднозначний правовий статус [4].

Іншим прикладом є "deputinization" стала важливим терміном з більш широким значенням в ході війни, яка зараз триває. Його російський еквівалент "deputinization" використовується щонайменше з 2016 року, переважно серед російських опозиційних політиків і мислителів, які обговорюють можливість послаблення влади Путіна в росії та переходу до більш демократичної форми правління. В англійськомовному дискурсі "deputinization" рідко згадувалася до війни, частіше в контексті політичних процесів всередині росії.

Однак вторгнення країни терориста в Україну у 2022 році виявило справжній масштаб впливу Путіна в Європі, що спричинило дискусію про необхідність "deputinization" для звільнення від тотального контролю Кремля. У цьому контексті термін набув популярності, його використовували прем'єр-міністри Латвії та Польщі [3].

Підсумовуючи вищевикладену інформацію, можна сказати, що війна має великий вплив на мову та неологізми, які в ній з'являються. Події у світі знаходять своє відображення в мові, а нові реалії та виклики стимулюють появу свіжих слів і виразів. Військові конфлікти, такі як російсько-українська війна, призводять до появи нових термінів, які відображають сучасні реалії та відносини між країнами. Вивчення функціонування цих новотворів у медіа допомагає краще зрозуміти вплив військового конфлікту на мовлення та сприйняття подій.

Список використаних джерел:

1. Борис Д. Проблема неоднозначності поняття «неологізм» крізь призму лінгвофілософської теорії. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Сер. «Філологічні науки». Мовознавство.* 2015. № 3. С. 54–61.
2. Костюк Ю. Семантичні неологізми у суспільно-політичній лексиці української літературної мови. *Магістерський науковий вісник ТНПУ ім. В. Гнатюка.* 2017. Вип. 27. С. 16–18.
3. Brady E. Russian author Mikhail Shishkin says country needs 'Deputinization'. *Newsweek.* 2022, March 31. URL: <https://www.newsweek.com/russian-author-mikhail-shishkin-says-country-needs-deputinization-1693939> (дата звернення: 30.03.2024)
4. Kramar N. Neologisms in the media coverage of the Russia-Ukraine war in the context of information warfare. *Studies about Languages.* 2023. Vol. 1. No. 43. P. 14–28. DOI: <https://doi.org/10.5755/j01.sal.1.43.33284> (дата звернення: 30.03.2024)

Отримано: 15.04.2024

Роксолана ВЕНГРИНСЬКА

магістрантка 1 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Тетяна КАЛІНЮК

кандидат педагогічних наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

В сучасному світі досягнення нових висот в освіті вимагає впровадження передових технологій, а в останні десятиліття зростає інтерес до використання штучного інтелекту (ШІ), який стає ключовим фактором у трансформації освітнього процесу, які можуть значно підвищити якість та ефективність навчання.

Однією з головних переваг використання ШІ на уроках є можливість забезпечити персоналізований досвід навчання для кожного учня [1]. Програми ШІ можуть аналізувати рівень знань і потреби кожного окремого учня та пропонувати персоналізовані матеріали, рекомендації щодо побудови індивідуальної освітньої траєкторії. Це дозволяє кожному навчатися у власному темпі та отримувати персоналізовані завдання та матеріали. Базуючись на попередніх дослідженнях доведено, що такий вид навчання покращує залучення та мотива-

цію учнів, що сприяє досягненню кращих результатів навчання та відкриває нові можливості для створення освітнього середовища, яке адаптується до унікальних характеристик кожного учня [2].

Ще однією перевагою використання ШІ в освітніх цілях є можливість покращити успішність учнів [1]. Деякі програми ШІ можуть аналізувати відповіді учнів і порівнювати їх із зразками правильних відповідей, сприяючи розумінню учнями своєї помилки [2]. Крім того, ШІ може надати учням миттєвий зворотний зв'язок, дозволяючи їм визначати сфери, де їм потрібно покращити, і відповідно коригувати своє навчання. Загалом, це покращує академічну успішність. Серед програм, які розроблені на основі ШІ і є корисними на уроках іноземної мови, варто виокремити такі:

- для навчання письма / переклад: DeepL Write, SUMM AI;
- для формування іншомовної комунікативної компетентності та генерування тексту: ChatGPT, Lanny, Memrise, Mondly;
- для пошуку та аналізу інформації: SciSpace-Copilot;
- для створення зображення: DALL-E, Quickdraw
- для самостійного вивчення іноземної мови: Duolingo, BuSUU, Speex, Babbel, Memrise;
- для підготовки до уроку: Fobizz, KI-Campus, VK:KIWA [2].

Зазначені програми використовують різні алгоритми та методи аналізу тексту для оцінювання відповідей учнів. Вони дозволяють автоматизувати процес оцінювання, зменшити можливі помилки та надати швидкий зворотний зв'язок, що сприяє якіснішому навчанню та розумінню матеріалу.

Використання ШІ в закладах середньої освіти також може спростити адміністративні завдання для вчителів і персоналу [2]. Наприклад, ШІ може автоматично перевіряти завдання і виставляти їм оцінки, звільняючи вчителів від цього «клопоту». Програма GradeScore надає автоматичну перевірку та оцінювання програмного коду, тестів та інших завдань; здатна розпізнавати різні формати відповідей. Crowdmark – онлайн-платформа для перегляду та оцінювання завдань. Може використовувати інструменти розпізнавання для певних видів завдань. Akindi втілює система автоматичного сканування та оцінювання аркушів відповідей. Допомогає визначати та коригувати помилки.

Підсумовуючи, використання ШІ може надати низку переваг, зокрема персоналізований досвід навчання, покращення академічної успішності та спрощення адміністративних завдань. Щоб повністю реалізувати ці переваги, навчальні заклади та відповідні профільні державні органи мають інвестувати в необхідні технології та забезпечувати навчання, підтримку вчителів і персоналу. Використовуючи потужність ШІ, заклади освіти можуть надати учням більш ефективний досвід навчання, готуючи їх до майбутнього професійного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Вишнякова О. AI та освіта: як штучний інтелект вплине на шкільну освіту. *LB.ua*: веб-сайт. URL: https://lb.ua/blog/olena_vyshniakova/547626_ai_osvita_yak_shtuchniy_intelekt.html (дата звернення: 09.11.2023).
2. The role of AI-powered Virtual Tutors in Enhancing E-learning Experiences. URL: <https://cluelabs.com/blog/> (дата звернення: 10.11.2023).

3. Jackson G. The Role of Artificial Intelligence in Language Learning. *International Journal of Technology-Enhanced Learning*. 2022. 14(3). P. 243–257.

Отримано: 15.04.2024

Яна ДАНІЛОВСЬКА

магістрантка 1 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: **Ольга ШАПОВАЛ**

кандидат філологічних наук, доцент

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРСОНАЖНОГО МОВЛЕННЯ В РОМАНІ ВІЛЬЯМА ГОЛДІНґА «ВОЛОДАР МУХ»

У романі «Володар мух» Вільяма Голдінґа, кожен персонаж не лише діє як важливий елемент сюжету, але й виражає унікальні ідеї та філософські погляди через своє мовлення. Лексико-граматичні особливості цього мовлення відкривають глибину характерів та відображають зміни, що відбуваються з їхньою свідомістю у процесі перебування на острові. Від інтелектуальної раціональності Рохи до жорстокої дикості Джека, мова персонажів є ключем до розуміння їхніх внутрішніх світів та соціальної динаміки між дітьми в їх власному маленькому світі, де вони встановлюють свої правила та стандарти поведінки.

Роман Голдінґа є класикою світової літератури, і аналіз мовлення його персонажів дозволяє глибше зрозуміти теми влади, ідентичності та втрати невинності. Творчість Вільяма Голдінґа знаходилась у фокусі уваги як закордонних (Дж. Бейкер, С. Бойд, С. Кокс, Б. Олдсі та С. Вайнтрауб), так і українських дослідників (С. Павличко, Н. Жлуктенко, О. Мельниченко, Л. Мірошниченко, О. Шаповал, О. Литвинюк), проте лексико-граматичні особливості Голдінґового нарративу досліджувались лише спорадично, що й обґрунтовує актуальність нашої розвідки.

Мовленнєві особливості персонажів, такі як використання слів-паразитів, повторень, інтонаційних моделей, відіграють ключову роль у розкритті характерів та еволюції відносин між персонажами. Вони також відображають процес деградації мови та повернення до первісних форм спілкування, що супроводжує їхнє моральне падіння.

Одним із центральних персонажів роману є Ральф. Ральф – смілива особистість, яка чудово виступає перед публікою та як відповідальний лідер щиро турбується про благополуччя хлопців, які живуть на острові [2]. Він використовує прямі та чіткі речення, що відображають його лідерські якості та бажання до порядку. «*There aren't any grownups. We shall have to look after ourselves*» [1, с. 39], вживання слова «*grownups*» підкреслює відсутність дорослих та необхідність самостійності, «*shall have to*» вказує на обов'язок та необхідність самоорганізації. Яскраво помітно його лідерські якості, коли він каже: «*We ought to have more rules*» [1, с. 51]. Це речення має імперативну форму «*ought to*», Ральф вважає за краще мати більше правил для збереження порядку і дисципліни, «*more rules*» підкреслює, що існуючих правил недостатньо, і вказує на бажання збільшити їх кількість. Ральф використовує мову як важливий інструмент для просування та встановлення демократії на острові. Протягом усього роману мова Ральфа є потужним засобом захисту демократії та просування його бачення справедливого та чесного суспільства.

Наступний, не менш цікавий персонаж, – Роха. Він зображений як боязкий хлопчик в окулярах, що одразу помітно з його першої розмови з Ральфом. Йому не вистачає хоробрості, сміливості та самовпевненості [2]. Незважаючи на його невпевненість, Роха дуже розумний та часто використовує в мовленні складнопідрядні речення, що відображають його аналітичний підхід. Його мовлення часто містить пояснювальні вставки та додаткові відомості, що підкреслює його прагнення до точності та деталізації. Він каже: «*That little 'un had a mark on his face—where is he now? I tell you I don't see him*» [1, с. 56]. Тут ми бачимо використання дефісу для з'єднання двох думок, що вказує на його здатність до швидкого переходу від однієї ідеї до іншої. Вживання зменшувального «*little 'un*» вказує на використання діалектної або «дитячої мови», на співчуття Рохи до молодших дітей. «*I tell you*» використовується для підкреслення важливості та точності наступної інформації. Роха ставить риторичні запитання, які відображають його занепокоєння щодо деградації поведінки хлопців: «*What are we? Humans? Or animals? Or savages? What's grownups going to think?*» [1, с. 109]. Він також згадує дорослих («*grownups*»), він звертається до них як до морального авторитету, що втрачений серед дітей і символізує його прагнення до цивілізації та порядку. Повторення слів «*humans*», «*animals*», «*savages*» підсилює його сумніви щодо їхньої приналежності після здичавіння. «*Which is better – to be a pack of painted Indians like you are, or to be sensible like Ralph is?*» [1, с. 223]. Роха використовує риторичне запитання для порівняння двох стилів життя: хаотичного та ірраціонального, як у «*painted Indians*» в племені мисливців Джека, та раціонального й організованого, як у Ральфа. Це відображає його власні цінності та прагнення до порядку. Роха часто користується граматично неправильними конструкціями та подвійними запереченнями, як «*I didn't expect nothing*» [1, с. 13].

На противагу йому Джек використовує короткі, різкі фрази, що відображають його агресивність та бажання домінувати. У нього часто проскакує груба та ненормативна лексика: «*You shut up, you fat slug!*», «*Damn you!*» [1]. Його мовлення часто містить імперативи, наприклад: «*I ought to be chief... because I'm chapter chorister and head boy. I can sing C sharp.*» [1, с. 24]. Слова «*chief*», «*chapter chorister*» і «*head boy*» підкреслюють його прагнення до лідерства та авторитету. Вживання модального дієслова «*ought to*» вказує на його переконання у власному праві займати позицію лідера. Також у його фразах можна простежити часте використання рефренів, слів які виражають агресію та силу, емоційних вигуків й прямих команд, що підкреслює його домінування та авторитет: «*Bollocks to the rules! We're strong – we hunt! If there's a beast, we'll hunt it down! We'll close in and beat and beat and beat—!*» [1, с. 110]. Джек відкидає правила, підкреслюючи перевагу сили та агресії. Використання рефрену «*beat and beat and beat*» створює ритмічний та агресивний ефект, що відображає його бойовий настрій та відчайдушність. Можна зробити висновок, що Джек використовує мову, щоб отримати все більший авторитет і утвердити своє панування над групою. Тому мова Джека служить для нього інструментом, щоб досягти влади і стати лідером серед хлопців на острові [2].

Більш образну та символічну мову з метафорами та алегоріями, що відображає його глибоке розуміння природи людства та внутрішню доброту, використовує Саймон. Його мовлення часто містить рефлексивні питання та філософські роздуми, що підкреслює його моральну чистоту та інтуїтивне бачення світу. Одна з його фраз: «*Maybe there is a beast... maybe it's only us*» [1, с. 106-107], має еліптичну структуру, Саймон висловлює ідею, що зло може бути не зовнішнім, а внутрішнім. Він ніби приходить до думки, що вони самі стали мон-

страми, це його метафора. Використання слова «*maybe*» створює атмосферу невизначеності, страху, невпевненості та роздумів про природу зла [3].

Лексико-граматичні засоби, які персонажі роману «Володар мух» використовують у своєму мовленні, відіграють важливу роль у формуванні їхніх характерів та розвитку сюжету. Всі персонажі використовують неформальну мову, іноді скорочують слова, вживають пестливі форми та слова паразити. Від Ральфа, що прагне до порядку, до Джека, який піддається первісним інстинктам, кожен персонаж вносить свій вклад у динаміку притчової оповіді. Саймон, з його метафоричним мовленням, виступає як моральний компас, тоді як Роха намагається зберегти логіку та раціональність. Ці мовні особливості не тільки допомагають зануритися у світ роману, але й відображають глибші теми людської природи та цивілізації.

Список використаних джерел:

1. Golding W. *Lord of the Flies*. 251 p. URL: <https://lexiconic.net/english/LordoftheFlies.pdf> (дата звернення: 06.04.2024).
2. Khalid Gul S., Ullah I. Exploration of Language Functions as an Ideological State Apparatus in the Novel *Lord of the Flies*. *Journal of Social Sciences Review*. 2023. Vol. 3, no. 2. P. 427–434. DOI: <https://doi.org/10.54183/jssr.v3i2.279> (дата звернення: 06.04.2024).
3. Wang T. Discourse Analysis of *Lord of the Flies*: A Systemic Functional Approach. *Advances in Literary Study*. 2021. Vol. 09, no. 03. P. 114–126. DOI: <https://doi.org/10.4236/als.2021.93013> (дата звернення: 06.04.2024).

Отримано: 15.04.2024

Олексій ЖОЛТОВСЬКИЙ

магістрант 1 курсу фізико-математичного факультету

Науковий керівник: Анастасія ТРОФИМЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент

APPLICATION TO ORGANIZE AND PRIORITIZE CONTENT FOR EFFECTIVE LANGUAGE LEARNING

When one learns a foreign language and uses various methods of learning such as language cards, translating, and writing down, they may find it cumbersome to keep the content organized especially when frequently engaged in activities involving a foreign language such as text conversation or reading [2]. Another difficulty comes with content prioritizing. For instance, if one manages to collect large quantities of material it may become hard to navigate around as well as find the most promising phrases and words to learn according to their usage frequency.

To solve these problems, a proposal has been made to create a cross-platform application that enables users to collect diverse materials such as words, phrases, photos, and audio, which can be linked together, categorized, and prioritized [5]. Currently, the application offers several functionalities, including the ability to add all of the aforementioned materials (excluding audio), categorize them, link them together, upload photos from a gallery, or the Internet, create notes, take tests, change the priority of words when adding them again or taking a test, and search by category and symbol.

In the application, all the content is organized in profiles. Profiles are containers used to store content about language such as words, photos, categories, audio, etc. Profiles allow one to learn multiple languages and also bind the contents of separate profiles with each other. For instance, if one has a profile with English content, it can also be bound to a profile with another language. Such an approach allows users to make associations with separate contents without a need for additional material collection like photos.

When adding a word, the user can choose one or more categories to which the word belongs. If the word has already been added, then the value of the counter changes, which affects the priority of this word. Adding a phrase follows a similar procedure, but in addition to the node of the phrase, the nodes of the words that make up the phrase are also added, if the phrase contains words that have already been entered into the database, their counters are increased [5]. Phrases are treated the same way as words, except they have a phrase flag set. This allows the application to distinguish between these two types of information.

Sometimes, when binding photos to words, one may find out that the appropriate word for a photo is missing or yet to be found therefore the application provides a feature that lets one store photos in a list of unclassified objects until the appropriate content for photo is found and bound to it. In case if unclassified object list possesses a large number of photos, one may search for photos according to their categories, dates, and notes which can be bound to photos to describe objects on it.

After collecting material, the user may practice it via quiz. The quiz is generated randomly according to the collected material and user's preferences and configurations. The priority of the covered material is determined by the test question answers, which aids in retaining the gathered information.

Finally, the application is under active development, with further analyzes and research conducted to make language learning more engaging and effective.

Список використаних джерел:

1. Sushmita Roy. This Is How You Learn a New Language and Never Forget It. *The science of language learning*, 2022. URL: <https://blog.fluent-forever.com/this-is-how-you-learn-a-new-language-and-never-forget-it> (дата звернення: 05.03.2024).
2. Іванців Ю. Замітки Поліглота. Практичні поради з вивчення іноземної мови. Lulu Press, Incorporated, 2021. 312 с. URL: [https://www.google.com.ua/books/edition/Замітки Поліглота/gJPXzwEACAAJ?hl=uk](https://www.google.com.ua/books/edition/Замітки_Поліглота/gJPXzwEACAAJ?hl=uk) (дата звернення: 09.03.2024).
3. Contextual Language Learning / ред.: Y.-J. Lan, S. Grant. Singapore. Springer Singapore, 2021. 202 с. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-981-16-3416-1> (дата звернення: 16.03.2024).
4. Lütge C., Merse T. Digital Citizenship in Foreign Language Learning and Teaching. *Global Citizenship in Foreign Language Education*. New York, 2022. 247 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003183839-14> (дата звернення: 13.03.2024).
5. Жолтовський О. О. Методи і засоби інформаційної підтримки процесу вивчення іноземної мови. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізико-математичні науки*. Вип. 16. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, 2023. С. 32-34. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/7681/Visnyk-K-PNU-im.-I.-Ohienka.-Fiz.-mat.-nauky.-Vyp.16-2023.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 06.03.2024).

Отримано: 15.04.2024

Валерія ІГНАТ

студентка 4 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Олена ШМИРКО

кандидат педагогічних наук

РОЛЬ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ФОРМУВАННІ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ В ЗЗСО

У зв'язку з бурхливим розвитком онлайн-технологій важко уявити сучасний світ без їх щоденного використання. Діти з раннього віку навчаються освоювати сучасні технології: смартфони, планшети, ноутбуки, які оточують їх усюди. Спектр використання технології дуже широкий: від використання її для особистих потреб до інтеграції пристрою в навчальний процес.

Сучасні інформаційні технології відіграють визначальну роль у формуванні лексичної компетентності на уроках німецької мови, надаючи учням доступ до широкого спектру інтерактивних інструментів та ресурсів, що сприяють ефективному навчанню та розвитку мовленнєвих навичок.

Використання ігор та візуалізаційних засобів на комп'ютері створює захопливе середовище для учнів, де вони можуть взаємодіяти з новими словами та виразами. Мультимедійні матеріали, такі як відео та зображення, допомагають у закріпленні лексики, надаючи конкретний контекст для розуміння та використання слів.

До сучасних інформаційних технологій відносять інтерактивні вправи, доступні в онлайн-режимі, які дозволяють учням практикувати нові слова в реальних ситуаціях, розвиваючи при цьому навички спілкування та вживання слів у певному контексті [5, с. 20].

Електронні підручники та інтернет-ресурси стають цінним джерелом оновленої інформації та актуальних текстів, які допомагають у розширенні лексичної бази та розумінні сучасних тенденцій в мові.

На уроках німецької мови, присвячених темі "Die Reise", використання комп'ютерів, мобільних гаджетів, смартфонів та планшетів може сприяти вдосконаленню різноманітних дидактичних завдань, наприклад розвитку. Інтерактивні технології надають можливість вчителям використовувати різноманітні методи та завдання для покращення розуміння та вживання прозового матеріалу на уроках.

Загальною метою цих дидактичних завдань є активне використання технологій для сприяння розвитку навичок читання, письма, аудіювання та говоріння німецькою мовою, а також для поглиблення розуміння культурних аспектів, пов'язаних із подорожами.

Прикладами можуть слугувати завдання: розвиток навичок читання з використанням матеріалів з Інтернету. Це дозволяє учням читати тексти різної складності на тему "Die Reise"; виконання вправ після читання сприяє розумінню змісту та розвитку навичок читання. До прикладу, текст "Reisen macht Spaß", рівень A1, передбачено для 5 класу. Учні читають текст і після нього виконують завдання. Це дасть змогу визначити, чи учень розуміє суть тексту і може відповісти правильно на питання після нього [2].

- вдосконалення навичок аудіювання з використанням автентичних аудіотекстів, пісень та фільмів, що допоможе у кращому сприйнятті іншомовного тексту. До таких завдань

входить аналіз пісень або аудіоепізодів, фільмів, що може бути цікавим завданням для учнів [7].

- практика письмового спілкування та розширенню словникового запасу. Розвиток письмових навичок та збагачення словникового запасу сприяють поглибленню знань мови. Наприклад, тема "Німецькі слова у повсякденному житті" дозволяє учням вивчати та використовувати слова в реальних ситуаціях [1].
- розвиток культурологічних аспектів та глобального мислення. Вивчення культурних особливостей та мовного етикету розширює кругозір учнів, залучає до глобального мислення та сприяє розумінню різниці в поведінці та традиціях різних народів [4].
- вивчення граматики через онлайн-тести. Використання тестів допомагає у швидшому та ефективнішому вивченні граматичних аспектів, а також збагачення уроків граматикую та тестами стимулює учнів до вивчення навчального матеріалу [3].
- створення ситуацій для спілкування. Урок-подорож до різних міст Німеччини може викликати інтерес учнів та зацікавити їх використовувати німецьку мову для справжнього спілкування [6].

Використання сучасних інформаційних технологій на уроках німецької мови з теми "Die Reise" виявляється надзвичайно корисним для різноманітних аспектів навчання. Комп'ютери, мобільні гаджети та Інтернет роблять уроки більш захоплюючими та ефективними для учнів. Матеріали з Інтернету сприяють розвитку навичок читання та розуміння текстів. Автентичні аудіотексти, музика та фільми розширюють можливості вдосконалення навичок аудіювання. Застосування онлайн-ресурсів для тестування граматики стає ефективним засобом покращення знань мови. Письмове спілкування та робота зі словниковим запасом стають більш інтерактивними та підвищують мотивацію учнів.

Культурологічні аспекти та глобальне мислення розвиваються через вивчення традицій та мовного етикету, а також через віртуальні подорожі до різних міст Німеччини. Усі ці елементи сприяють формуванню комплексної лексичної компетентності учнів, розширюють їхні знання та стимулюють активну участь у навчальному процесі. Такий інтегрований підхід до викладання сприяє підвищенню якості навчання та забезпечує учням позитивний та зацікавлений підхід до вивчення німецької мови.

Список використаних джерел:

1. Заварза Н.В. Проект "Німецькі слова у повсякденному житті". *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/proekt-nimecki-slova-u-posvsyakdennomu-zhitti-127089.html> (дата звернення: 24.01.2024).
2. Зайчик М.В. Контроль читання "Reisen macht Spaß". Тест з німецької мови. *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/test/kontrol-chitannya-reisen-macht-spa-1527924.html> (дата звернення: 24.01.2024).
3. Зайчик М.В. Лексико-граматичний тест "Reise" 8 клас. Тест з німецької мови. *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/test/leksiko-gramatichny-test-reisen-8-klas-929440.html> (дата звернення: 24.01.2024).
4. Лібентрітт О. Табу у спілкуванні з німцями. Німецька мова. URL: <https://deutsch-online.com.ua/tabu-u-spilkuvanni-z-nimtsyamy/> (дата звернення: 24.01.2024).
5. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Є. та ін.; за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. С. 20–25.

6. Шмегельська В.Г. Урок «Die Reise nach Deutschland». Освітній проєкт «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/urok-die-reise-nach-deutschland-144674.html> (дата звернення: 24.01.2024).
7. Giesinger M. Die Reise. URL: <https://music.apple.com/ua/song/die-reise/1528343284?l=uk> (дата звернення: 24.01.2024).

Отримано: 15.04.2024

Мирослава КАТРИЧ

студентка 3 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Тетяна КАЛИНЮК

кандидат педагогічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТЕСТУВАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ОВОЛОДІННЯ ЛЕКСИЧНИМИ НАВИЧКАМИ У ЧИТАННІ

У концепції Нової української школи (НУШ) питання контролю посідає важливе місце через його безпосередній вплив на якість та ефективність навчання, формування навичок критичного мислення, можливості відстеження та аналізу прогресу. НУШ робить акцент на особистісно-орієнтованому навчанні, де учні беруть активну участь у формуванні власної траєкторії навчання. Контроль тут зміщується від традиційної моделі, орієнтованої на вчителя, до моделі, де учні мають більше автономії у своїй навчальній діяльності. Цей зсув вимагає відповідних механізмів контролю, щоб забезпечити ефективне спрямування та підтримку учнів.

Питанням контролю навчальних досягнень учнів з іноземних мов присвячені роботи як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, серед яких: Н. Бандрівська, М. Вашуленко, О. Михайлова, О. Юрченко, С. Ніколаєва, Т. Полонська, К. Пономарьова, В. Черниш, О. Українська, М. Vuckby та ін.

Мета роботи – проаналізувати тестування як форму контролю в оволодінні лексичними навичками у читанні.

Визначимо сутність поняття «контроль» у контексті навчання іноземної мови. На думку В. Черниш, контроль – це «окреслення рівня володіння мовою, досягнутого учнями за конкретний період навчання. Отже, контролю підлягає кінцевий продукт навчальної діяльності» [6, с. 15]. Більш детальне трактування цього поняття запропоновано Т. Полонською, яка окреслює контроль в навчанні іноземних мов у вигляді «виявлення рівня сформованості мовленнєвих умінь та навичок, окреслення характеру протікання даного процесу, діагностика труднощів, котрих зазнають учні, й перевірка ефективності способів та прийомів навчання, які застосовуються» [4, с. 370].

З огляду на наведене визначення, контроль виступає вагомим елементом системи навчання іноземних мов. Мета навчання іноземної мови полягає у формуванні іншомовної комунікативної компетентності. Її вагомою складовою є мовна компетентність, лексична зокрема [1]. О. Михайлова лексичними навичками називає «навички інтуїтивно-правильного розуміння і вживання іншомовної лексики на базі мовленнєвих лексичних зв'язків між слу-

хо-мовленнєвомоторною та графічною формами слова і значенням останнього, до того ж, й зв'язків між словами іноземної мови» [2]. Навичка читання тлумачиться у вигляді «автоматизованого вміння озвучувати друкований текст, розуміти його основну думку та виявляти своє ставлення до прочитаного» [5, с. 97].

На думку більшості методистів та вчителів-практиків, найбільш поширена форма перевірки засвоєння навчального матеріалу – тестування. С. Ніколаєва стверджує, що тестовий контроль, або тестування, у вузькому значенні означає використання та здійснення тесту; в широкому – це «сукупність процедурних етапів планування, складання й випробування тестів, обробки та інтерпретації результатів здійснення тесту» [3, с. 316].

Під час проходження навчальної практики було визначено, що тест є найбільш ефективним способом оцінювання лексичних навичок у читанні.

З метою контролю оволодіння лексичними навичками у читанні на уроках німецької мови в 5 класі можна використати такі інструменти:

- 1) онлайн-тест на розуміння прочитаного з використанням таких застосунків як Google Forms або Quizizz;
- 2) картки для читання на навчальній платформі Quizlet;
- 3) онлайн-лексичні ігри у LearningApps.org;
- 4) інтерактивні історії для читання, створені за допомогою таких інструментів, як StoryJumper або Book Creator;
- 5) читання електронних книг з історіями на міську тематику;
- 6) онлайн-інструменти для аналізу тексту, такі як Textivate або LingoJam.

Нами розроблено завдання для контролю лексичних навичок в читанні на уроці німецької мови в 5 класі за темою «Прогулянка містом» з використанням платформи Quizizz [7]. Застосовується спосіб перевірки лексичних навичок Falsch / Richtig.

Unterwegs in der Stadt

In der Stadt gibt es viele spannende Dinge zu entdecken. Ob zu Fuß, mit dem Fahrrad oder dem Bus – es gibt viele Möglichkeiten, um sich fortzubewegen und die verschiedenen Attraktionen zu erkunden.

Man kann zum Beispiel durch den Stadtpark spazieren gehen und die bunten Blumen bewundern. Oder man besucht das Museum, um interessante Dinge über die Geschichte der Stadt zu lernen. Auch ein Bummel durch die Einkaufsstraße ist aufregend, denn dort gibt es viele Geschäfte, in denen man schöne Dinge kaufen kann.

Für diejenigen, die es lieber sportlich mögen, gibt es die Möglichkeit, mit dem Fahrrad die Stadt zu erkunden. Auf den Radwegen kann man sicher und schnell von einem Ort zum anderen gelangen und dabei die frische Luft genießen.

Wenn man weiter entfernte Ziele erreichen möchte, kann man auch den Bus nehmen. Die öffentlichen Verkehrsmittel sind eine bequeme Möglichkeit, um sich in der Stadt fortzubewegen. Man muss nur aufpassen, dass man an der richtigen Haltestelle aussteigt!

Egal für welches Fortbewegungsmittel man sich entscheidet, das Wichtigste ist, dass man Spaß hat und viele neue Dinge entdeckt!

Тестові завдання для контролю змісту прочитаного тексту згенеровано з використанням застосунку Quizizz (рис. 1).

☰ 5 Fragen 🕒 Antworten zeigen ▶ Vorschau

☑ 1. Mehrfachauswahl 🕒 30 Sekunden 🎯 1 Punkt

In der Stadt gibt es keine interessanten Dinge zu entdecken.

Falsch Richtig

☑ 2. Mehrfachauswahl 🕒 30 Sekunden 🎯 1 Punkt

Man kann mit dem Fahrrad die Stadt nicht erkunden.

Falsch Richtig

☑ 3. Mehrfachauswahl 🕒 30 Sekunden 🎯 1 Punkt

In der Einkaufsstraße gibt es viele Geschäfte.

Richtig Falsch

Рис. 1. Зразок тесту у застосунку Quizizz

Отже, до ефективного засобу організації контролю в навчанні іноземної мови відноситься тестування. Завдяки тестовому контролю може бути забезпечено успішну реалізацію мети, а також усіх функцій контролю. Наведений приклади завдання із використанням сучасних інструментів тестування, допоможуть розвинути в учнів 5 класу лексичні навички читання в контексті теми «Прогулянка містом» на уроках німецької мови.

Список використаних джерел:

1. Бандрівська Н. Контроль у навчанні іноземної мови: XXX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії*. 2020. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/5895> (дата звернення: 24.02.2024).
2. Михайлова О.С., Юрченко О.О. Характеристика компонентів змісту лексичної компетентності учнів початкової школи. *Напрями розвитку мовної освіти у XXI столітті*. 2018. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/26887/> (дата звернення: 25.02.2024).
3. Ніколаєва С.Ю. Практикум з методики тестування іншомовної лексичної компетенції (на матеріалі англійської мови): навч. посібник. Київ: ІЗМН, 1996. 312 с.
4. Полонська Т.К. Особливості контролю навчальних досягнень учнів початкової школи з іноземних мов на засадах компетентнісного підходу. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; гол. ред. Лабунець В.М. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 26 (1–2019). Ч. 2. С. 369–375. URL: https://lib.iitta.gov.ua/715930/1/Polonska_KamPod_2019.pdf (дата звернення: 25.02.2024).
5. Пономарьова К.І. Засоби формування навички читання в першокласників у процесі навчання грамоти. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (12 вересня 2019 р., м. Київ). Київ, 2019. С. 96-99.

6. Черниш В.В. Контроль рівня сформованості компетентності в англомовному діалогічному мовленні. *Іноземні мови*. 2012. №1. С. 9–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/im_2012_1_3 (дата звернення: 24.02.2024).
7. Quizizz. 2024. URL: <https://quizizz.com/?lng> (дата звернення: 25.02.2024).

Отримано: 15.04.2024

Юлія КОВЦУН

студентка 4 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Олена ШМИРКО

кандидат педагогічних наук

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВОГО КОНТРОЛЮ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Навчання німецької мови в сучасній освіті неможливе без використання різноманітних методів та інструментів для оцінки. Один з головних аспектів цього процесу – використання різних видів тестів, які не лише вимірюють рівень знань мови, але й відповідають конкретним освітнім завданням. Тест – це засіб оцінки знань, навичок або інших характеристик особи, що зазвичай ґрунтується на стандартизованих питаннях, завданнях або ситуаціях. Цей інструмент використовується для об'єктивної оцінки рівня компетентності або розуміння певної теми. Тести можуть бути у різних форматах, таких як письмові, усні, практичні, стандартизовані або нестандартні, і вони застосовуються у різних сферах, включаючи освіту.

Використання тестування для вимірювання стало загальним у розвинених країнах, де існує велика кількість різноманітних тестів. Це призвело до необхідності їх класифікації за різними критеріями, пропонуваними фахівцями.

Діагностичні тести використовуються для класифікації учнів за рівнем підготовки з німецької мови, щоб належним чином адаптувати навчальний процес до їхніх потреб та індивідуальних особливостей.

Тести на виявлення здібностей до вивчення німецької мови націлені на виявлення конкретних індивідуально-психологічних особливостей учня з метою їхнього подальшого розвитку та коригування, що сприяє успішному освоєнню мовленнєвої діяльності.

Наукові праці О. А. Рудоман та О. М. Харжевської розкривають аспекти лінгводидактичного тестування, яке може бути стандартизованим або нестандартним [1]. Стандартизований тест – це той, що пройшов попереднє випробування на великій кількості учасників та має кількісні показники якості. До відомих стандартизованих тестів для вимірювання рівня володіння німецькою мовою відносяться TestDaF, Goethe-Zertifikat та telc Deutsch. Ці тести супроводжуються паспортом, що містить норми та умови використання в різних умовах.

У сучасному вивченні німецької мови широко використовуються різноманітні тести для оцінки знань та вмінь учнів. Науковці виокремлюють два основних типи за наявністю або відсутністю варіантів відповіді: тести закритої та відкритої форми [2].

Тести закритої форми полягають у виборі правильної відповіді з варіантів, що допомагає ефективно оцінити рівень знань та швидко провести тестування. Тести відкритої форми вимагають більш творчого підходу, оскільки учні повинні доповнити текст чи висловити

свою думку. Обидва типи тестів мають свої переваги та недоліки і можуть забезпечити об'єктивну оцінку рівня володіння мовленнєвими навичками. Використання різних методів оцінювання відповідає сучасним стандартам навчання та дозволяє ефективно використовувати класний час.

У багатьох випадках навчальні програми передбачають тематичний контроль, проте мало виділяють класний час для його проведення. Тому тестування вважається оптимальним і об'єктивним методом для поточної атестації. Більшість експертів в цій області підкреслюють, що тести не лише допомагають учням оцінити свої знання, а й допомагають вчителям в плануванні та виконанні навчального процесу, сприяючи якісній взаємодії між ними. Тести відкритого типу грають важливу роль у вивченні німецької мови, дозволяючи учням виразити свої думки та розвивати аналітичне мислення. Вони допомагають вимірювати глибину розуміння мовних концепцій та сприяють розвитку логічного мислення, але можуть бути часозатратними для оцінювання і суб'єктивними у визначенні результатів.

У контексті вивчення німецької мови, тести відкритого типу варто розглядати як ефективний інструмент для оцінювання комунікативних та творчих аспектів мовлення учнів, що допомагає визначити їхній індивідуальний підхід та рівень володіння мовою [3, с. 58-61]. Тестування закритого типу, у свою чергу, дозволяє швидко оцінити базові рівні знань та правильне використання граматичних структур та лексики. Ці тести є ефективними та об'єктивними, оскільки кожне питання має однозначну відповідь, проте вони не виявляють здатності учнів аналізувати складні сценарії чи виражати власні думки. Тестування закритого типу зазвичай використовується для перевірки базових знань учнів, але важливо збалансувати його з іншими формами оцінювання для отримання повнішої картини їхніх навичок.

Міні-завдання в тестах є ще одним елементом системи оцінювання, які стимулюють творчий та аналітичний підхід учнів до вирішення нетривіальних завдань. Міні-завдання сприяють розвитку учнівських навичок застосування знань у практичних ситуаціях. Ці завдання можуть включати короткий відгук, вирішення проблеми чи написання короткого тексту, дозволяючи виявити творчий та індивідуальний підхід учнів. Однак вони можуть бути часозатратними для оцінювання та вимагати більше часу та уваги вчителя. У вивченні німецької мови міні-завдання є ефективним інструментом для перевірки навичок мовлення та застосування мови на практиці.

У контексті вивчення німецької мови, словникові тести часто використовуються для перевірки засвоєння певних слів і фраз, допомагаючи учням розширити та закріпити свій словниковий запас [4]. Однак вони можуть бути обмеженими в оцінці мовленнєвих навичок та не завжди відображати реальне використання слів.

Для забезпечення об'єктивності та повноти оцінювання важливо використовувати різні типи тестів у комбінації з іншими методами оцінювання.

Список використаних джерел:

1. Рудоман О.А. Харжевська О.М. Дослідження проблеми тривожності у студентів при тестовому оцінюванні навичок читання. *Перспективи та інновації науки*. 2022. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10\(15\)-568-580](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10(15)-568-580) (дата звернення: 21.03.2024).
2. Дрібна Л.В. Тестування як засіб контролю якості навчання іноземної мови. *Наукові конференції*. URL: <http://intkonf.org/dribna-lv-testuvannya-yak-zasib-kontrolyu-yakosti-navchannya-inozemniy-movi> (дата звернення 22.03.2024).

3. Борисенко П.А. Основні вимоги до підготовки тестів у навчанні іноземних мов. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. 2007. С. 58–61.
4. Бейкер Е. Дослідження ролі міні-завдань у Бакум З. П. *Сучасні тенденції методики навчання: мовно-літературна царина*: колективна монографія. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 251 с.

Отримано: 15.04.2024

Маргарита КОЗЕРАЦЬКА

магістрантка 1 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Тетяна КАЛИНЮК

кандидат педагогічних наук, доцент

КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Культура залежить від освіти, як освіта залежить від культури. Поняття «культура» охоплює стільки елементів і аспектів, що неможливо дати йому єдине визначення. Культура включає не тільки мовні особливості, але й цінності та соціальні стилі життя.

Метою наукової розвідки є дослідження складних взаємозв'язків між освітою та культурою, зокрема аналіз впливу культурних чинників на навчання, а також вивчення того, як освіта сприяє розвитку і збереженню культурних цінностей і традицій.

У сучасній науці спостерігається значний інтерес до вивчення культурного контексту у навчанні іноземних мов, що свідчить про значущість і актуальність цього питання для розвитку міжкультурного розуміння та спілкування.

У галузі методичної науки накопичено чималий досвід щодо визначення шляхів навчання іноземних мов у культурному контексті, зокрема наукові розвідки С. Ніколаєвої, Н. Бориско, В. Редько, Т. Полонської, В. Синьо, Т. Калинюк та ін.

Сучасна методика навчання іноземних мов визначається тим, що досконале вивчення іноземної мови та іноземної культури доповнюють одне одного та розглядаються як єдине ціле [1]. Науковець Е. Стюарт стверджує, що ті, хто вивчає мову, не можуть повністю опанувати її, не опанувавши культурний контекст [1]. Існування цього зв'язку викликало дискусію про те, якій культурі варто приділяти більше уваги: цільовій культурі, рідній культурі чи обом.

Одні дослідники вважають за необхідне орієнтуватися на культуру мови, що вивчається, інші – віддають перевагу рідній мові (М. Байлі, Д. Камерон, А. Крейвен). Існує також думка, що вивчення іноземної мови повинне супроводжуватися вивченням двох культур. Такий погляд виникає з усвідомлення того, що культура тісно пов'язана з мовою, і що для повного розуміння мови необхідно також ознайомитися з культурним контекстом, в якому вона використовується. Вивчення двох культур може допомогти учням отримати глибше уявлення про світові перспективи, культурні різноманітності та спільні цінності. Крім того, порівняння двох культур сприяє розширенню культурного горизонту учнів і розвинути їх міжкультурні навички, які стануть цінним ресурсом у глобалізованому світі.

Взаємопов'язане навчання мови і культури має низку переваг, а саме:

- 1) покращує обізнаність учнів про світ вцілому та особливості національних культур зокрема;
- 2) знайомить учнів із моделями поведінки мовної спільноти, мова якої вивчається;

- 3) сприяє формуванню таких людських цінностей, як повага, толерантність тощо;
- 4) допомагає сформуванню власний погляд та оцінку рідної культури;
- 5) сприяє формуванню навичок міжкультурного спілкування.

Мова і культура впливають на формування індивідуальних мовних особливостей, процес спілкування, соціалізацію особистості. Мова розглядається не лише як основний засіб спілкування, а й як спосіб засвоєння цінностей інших народів і культур.

Досліджуючи сучасний стан розробки питання співвідношення мови і культури у навчанні іноземної мови, можна виділити низку підходів: лінгвістичний, регіональний, лінгвокультурологічний, соціокультурний та міжкультурний.

Лінгвістичний і регіональний підходи є першими спробами комплексного вивчення мови та культури в рамках методики навчання мови й культури. Основоположники цього методу (К. Бреус, Г. Косів, В. Пінчук, Н. Синьо, М. Глущенко, О. Матійчук, С. Білоконь) мали зрілий погляд на необхідність одночасного вивчення національної культури народу і його мови. Предметом лінгвокраїнознавства стає вивчення мов, метою якого є визначення їх національної та культурної самобутності. У контексті такого підходу основним джерелом лінгвістичної та регіональної інформації є лексика. У зв'язку з цим, дослідники зосереджуються переважно на вивченні фонові та безеквівалентної лексики, фразеологічних одиниць.

Наступний підхід – лінгвокультурологічний, що з'явився з розвитком і становленням науки лінгвокультурологія. Цей підхід до навчання мови дозволяє інтерпретувати мовну семантику як результат культурного досвіду, тобто «розглядати мовні одиниці як представників конкретних мовних рівнів, з унікальними граматичними характеристиками, і як одиниці культурної пам'яті» [2]. Навчання іноземних мов крізь призму культури дає можливість учням набути мовних і культурологічних знань, розвинути комунікативні уміння і навички. У цьому підході об'єктом навчання є культура, а мова стає допоміжним засобом отримання інформації.

Встановлено, що лінгвокультурологічний підхід (О. Герус, О. Гончаренко, Т. Ільченко, О. Коваленко, Т. Полонська, Л. Рубцова, О. Савченко) передбачає формування лінгвокультурологічної компетентності – сукупності знань про культуру та сукупності умінь і навичок застосування цих знань в умовах конкретної мовної ситуації [3].

Пріоритет соціокультурного підходу (М. Бард, Д. Мендець, Д. Коллінз) – навчання у контексті культурного діалогу («діалог культур») – полягає у створенні комунікативних ситуацій, вирішення яких потребує знань про культуру народу-носія мови. Цей підхід сприяє не лише опануванню мови, але й вмінню взаємодіяти з представниками цієї культури на основі взаємоповаги, розуміння та толерантності. Він сприяє формуванню готовності до «діалогу культур», де учні можуть вільно спілкуватися, розуміти та оцінювати культурні особливості іншого народу, розвиваючи тим самим міжкультурну компетентність і сприяючи глибшому зближенню між народами.

Міжкультурний підхід, який досліджували такі вчені, як Майкл Байрд, Джулія Мендес і Джозеф Коллінз, став логічним продовженням культурного підходу, що базується на усвідомленні необхідності підготовки учнів до ефективної міжкультурної комунікації. Цей підхід покликаний поглибити розуміння учнями культурних особливостей інших народів, розвиваючи їхню міжкультурну компетентність та готовність до взаємодії в різноманітних культурних середовищах. Основна увага в міжкультурному підході приділяється вивченню культурних аспектів, таких як традиції, звичаї, цінності, менталітет, та їх впливу на спілку-

вання та міжособистісні відносини. Це сприяє формуванню в учнів відкритого та толерантного світогляду, розвиває їхню культурну освіченість та сприяє побудові гармонійних між-національних відносин.

Таким чином, розуміння культурного контексту у навчанні іноземних мов сприяє покращенню якості навчання. Вивчення культури, пов'язаної з мовою, допомагає учням розкрити глибину мови та зрозуміти її використання у різних ситуаціях. Усвідомлення особливостей власної культури також сприяє взаєморозумінню та адаптації до інших культурних середовищ, що є ключовим для успішного вивчення іноземних мов.

Список використаних джерел:

1. Грицик Н.В. Технологія подкастингу у викладанні іноземної мови (за професійним спрямуванням): *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів, 2015. Вип. 124. С. 126.
2. Бігич О.Б. Методика освіти майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи. Київ: Ленвіт, 2004. 278 с.
3. Бориско Н.Ф. Теоретичні основи створення навчально-методичних комплексів для мовної між-культурної підготовки вчителів іноземних мов: автореф. дис. ... докт. пед. наук. Київ, 2000. 36 с.
4. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології. Київ, 2015. 304 с.
5. Калинюк Т. В. До проблеми використання лінгвокраїнознавчих знань у процесі вивчення іноземної мови у вищій школі. *Вісник Львівського університету*. 2009. Вип. 25. С. 364-370. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/visnyk/25_3/46_kalyniuk.pdf
6. Калинюк Т. В., Добринчук О. О. Формування соціокультурної компетентності на уроці іноземної мови у контексті цифровізації освіти. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2023. № 2. С. 63-72. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/3031>

Отримано: 15.04.2024

Роман КОЗЛОВИЧ

магістрант 1 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Ольга ШАПОВАЛ

кандидат філологічних наук, доцент

КОЛІРНА ЛЕКСИКА У ТВОРЧОСТІ РЕЯ БРЕДБЕРІ

Серед мовознавців в усьому світі не слабшає інтерес до вивчення колористичної лексики. Тому все більше розробляються різноманітні принципи опису колірної картини світу та принципи концептуалізації кольору, внаслідок чого лінгвістика кольору активно розвивається як самостійний розділ мовознавства.

Дослідженню колірної лексики присвятили свої праці досить багато як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів: висуваючи різні гіпотези стосовно розуміння цього поняття, а саме: І. Ковальська, А. Улянич, Н. Науменко, А. Критенко, А. Швець, А. Ішанков, Б. Берлін, П. Кей.

Кольорова лексика завжди цікавила лінгвістів та дослідників. І.В. Гете був одним з перших, хто вивчав колірну гамму. Він розділив кольори на дві групи: позитивні, які викликають бадьорий настрій, і негативні, які викликають відчуття неспокою та нудьги [1].

У сучасній лінгвістиці використання кольорової лексики формує різноманітне та широке поле з точки зору кількості та якості. Кольорові терміни, які входять у це поле, відрізняються за семантичним змістом, структурою утворення та граматичним використанням.

Чіткого системного підходу до колірної лексики в лінгвістиці на даний момент не існує. Однак, при аналізі слів, які вживаються для опису кольору, можна виділити такі аспекти: 1) слова, що позначають колір, мають переважно емоційне забарвлення і не лише передають сам колір, а й виражають наше відношення до нього; 2) кольори можуть бути виражені як через пряме називання кольору або його ознаки, так і через називання предмета, який асоціюється з певним кольором в побуті або культурі [2].

Велика частина прикметників, які позначають колір, виражає схожість з предметом за забарвленням. Коло тих іменникових основ, від яких походили прикметники, змінювалось в історії мови, і не всі з відповідних прикметників були однаково здатні до широкого узагальнення свого якісного значення [1].

Текст роману «451° за Фаренгейтом» містить значну кількість кольоропозначень, що відображають індивідуально-авторське світосприйняття, актуальним видається лінгвістичний опис системи колірних позначень роману Р. Бредбері як значущого компонента стилю письменника. Стилістична валентність колірних лексем пояснюється їхньою здатністю передавати асоціативну інформацію, необхідну для усвідомлення і сприйняття специфічних контекстів, а іноді й усього тексту. Тому семантична складова кольору відіграє важливу роль у розумінні задуму Бредбері у романі «451° за Фаренгейтом».

За спостереженням Б. Берліна та П. Кея, в англійській мові функціонують одинадцять основних лексем кольору: red, orange, yellow, green, blue, violet, white, grey, black, pink, brown [4].

Використовуючи метод суцільної вибірки, опираючись на основні лексеми кольору, виділені Б. Берліном та П. Кеєм, та їх відтінки, було виявлено, що в оригінальному тексті роману Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом» представлено 202 кольоропозначення [3]. Варто зазначити, що Рей Бредбері використав у своєму романі усі одинадцять основних лексем кольору.

У кількісному відношенні серед основних кольорів та їхніх відтінків найбільшу частотність в тексті роману «451° за Фаренгейтом» має колірна лексема black (24). Далі йдуть white (22), green (12), yellow (10), dark (9), red (9), orange (9), pink (9), grey (7), silver (6), blue (5), brown (1), charcoal (1), fiery (1), golden (2), milk (1), neon (1), pale (1), ruby (1), ruddy (1), violet (1).

Таким чином, характерною рисою колірної картини світу в романі Р. Бредбері є використання основних кольорів чорно-червоно-білого ряду та їхніх відтінків (black і його відтінки dark, charcoal (34); red і його відтінки orange, pink, fiery, ruby, ruddy (30); white і його варіанти milk, pale (24).

У структурному плані, крім значної кількості монологічних прикметників, в оригінальному тексті роману Р. Бредбері активно використовуються складні кольоропозначення, що презентують фрагменти авторської колірної картини світу та специфіку кольоросприйняття:

1) додавання зі значенням інтенсивності кольору: bright yellow (1), dark blue (2), dark grey (1), pale green (2);

2) додавання двох або трьох кольорів, що реалізують порівняльно-конкретизуюче значення: black-grey (1), green-white (1), green-blue (1), pink-grey (1), reddishbrown (1);

3) додавання комбінованого характеру, що містять колірний компонент і компонент, який передає емоційно-естетичну оцінку: grey-looking (1);

4) додавання, що включають кольоролексему і найменування предметів або конкретних реалій, які імпліцитно виражають або не виражають колірне значення назви природних реалій – bluish-ash-smear (1), jet-black (2), mud-coloured (1), sun-fired (1), soot-coloured (1), yellow-flamecoloured (1); назви мінералів / металів – blue-steel (1), char-coloured (2), cream-tile (2), cream-tiled (1), green-metal (1); соматизми – blood-ruby (1), blue-jowled (1), zinc-oxide-faced (1); назви представників фауни – blackbeetle-coloured (1); назви предметів побуту – gold-mesh (1), greenlidded (1); найменування продуктів харчування – lime-green (1), milk-white (1).

Роман Р. Бредбері «451° за Фаренгейтом» має специфічну колірну палітру, яка пов'язана з ключовими темами твору і представлена основними кольорами чорно-червоно-білого ряду. Негативне семантичне значення чорного кольору є яскраво вираженим у тексті твору. У романі чорний – це колір темряви, смерті, нещастя, попелу і спалених книг. Червоний колір і його відтінки асоціюються з вогнем, небезпекою, боротьбою, кров'ю і люттям і закономірно входять до гами пріоритетних кольорів. Білий колір традиційно символізує чистоту і святість, але може мати і негативні значення, такі як холод і самотність. Білий колір та його відтінки найчастіше використовуються в портретних характеристиках героїв і посідають третє місце за частотністю вживання.

Список використаних джерел:

1. Вишницька Я.С. Колір та кольороніми як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Сучасний стан та перспективи розвитку освітнього простору: глобальний вимір*. Запоріжжя: ЗДІА, 2016 р. С. 267-270. URL: <http://surl.li/uecwo> (дата звернення: 03.04.24).
2. Дика Л. Колірний епітет як образний засіб мови художнього тексту. *Філологічний дискурс*. 2018. Вип. 7. С. 205-213. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/232940021.pdf> (дата звернення: 03.04.24).
3. Bradbury R. *Fahrenheit 451*. New York: HarperCollins Publishers LLC, 2013. 240 p.
4. Hardin C.L. Berlin and Kay Theory. *Encyclopedia of Color and Science and Technology*. New York: Springer Science Business Media, 2013. URL: https://sites.socsci.uci.edu/~kameson/ECST/Hardin_BerlinKayTheory.pdf (дата звернення: 03.04.24).

Отримано: 15.04.2024

Віта КОНОВАЛЬЧУК

магістрантка 1 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Ганна КРИШТАЛЮК

кандидат філологічних наук, доцент

ДИСКУРСИВНЕ ВИВЧЕННЯ КВАНТИФІКАТОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКИХ ГАЗЕТ)

Питання категорії кількості, засобів її вираження та використання в мові протягом тривалого часу привертає увагу філософів і лінгвістів різних напрямків. Кількісні градації, формуючись у свідомості людини як самостійна категорія, пройшли довгий шлях, перш ніж повністю відокремитися від якісних відносин, розуміння яких було більш звичайним. Причиною «відокремлення» категорії кількості послужила необхідність оцінки ступеня тотожності або відмінності, для якої однієї категорії якості було недостатньо [3].

Мета цієї статті полягає в аналізі квантифікаторів у газетному дискурсі, зокрема їхніх особливостей та впливу на сприйняття інформації в американських газетах. Об'єктом дослідження є клас слів-квантифікаторів англійської мови та їхні функціональні особливості, зокрема у контексті медійного середовища. Термін *квантифікатор* походить від латинського *quantum* і означає слова, які узагальнено вказують на кількість, такі як *all, each, some, any, every, several, much, many, a lot of* тощо.

Категорія кількості була предметом досліджень у дисертаціях, монографіях та наукових статтях, зокрема таких авторів, як І.Є. Грачова, О.С. Анан'єва, а також у зарубіжних дослідженнях Дж. Лакоф, Дж. Карден, Г. Хог, Д. Лайтфут. Зважаючи на значний внесок вітчизняних та зарубіжних лінгвістів у вивченні слів-квантифікаторів, зокрема у газетному дискурсі, певна кількість питань і досить залишається невивченими.

У мові категорія кількості репрезентована певними значеннями. У лінгвістичних дослідженнях часто виділяються лише два основних значення кількості: визначена та невизначена, що включає приблизну. Засобом вираження неконкретної кількості в англійській мові є специфічна група лексико-граматичних одиниць, відомих як квантифікатори. Назва цього класу відображає їхню основну рису, яка полягає в передачі абстрактного та загального за своєю природою значення кількості [2, с. 236].

Зазвичай системні відношення квантифікаторів англійської мови подають наступним чином:

1. Слова, які виражають певну кількість:

- а) одиничність (*each, any, one, every, either*);
- б) подвійність (*two, both, a pair*);
- в) слова зі значенням кількості (*a dozen, a score*) і кількісні числівники;

2. Слова зі значенням невизначеної кількості.

Зміст поняття неозначеної кількості полягає у тому, що це сукупність, яка може мати різний ступінь виявлення, зокрема:

- а) мала неозначена кількість (*no, few, little, any, some*);
- б) велика неозначена кількість (*many, much, thousands, all*);
- в) надзвичайно велика неозначена кількість (*crowd, ocean, multitude, a great number of, a great deal of, power; peck*);
- г) інші значення (*over ten, a score or two*).

3. Кількісні слова, які характеризують дію:

- а) зі значенням темпоральної характеристики (*always, often, anywhere*);
- б) зі значенням локативної характеристики (*everywhere, anywhere, at any place*);
- в) зі значенням неоднорідної дії (*once, twice, thrice, four times, many times*) [1].

Вивчення квантифікаторів, або слів, що виражають кількість, є важливою частиною дискурсивного аналізу текстів, особливо газетних статей. Аналізуючи використання квантифікаторів в американських газетах, дослідники можуть отримати цінні insights (глибоке розуміння) щодо того, як автори представляють інформацію та впливають на сприйняття читачів.

У рамках дискурсивного вивчення квантифікаторів на матеріалі американських газет важливо розглянути роль кількісних слів, які характеризують дію. Ці слова використовуються для вираження частоти, темпоральної та локативної характеристик дій та подій. Ана-

ліз їх вживання може розкрити специфіку комунікації у газетному середовищі та способи впливу на сприйняття читачів.

Кількісні слова, що характеризують дію, можуть використовуватися для:

1. Вираження частоти дій або подій. Слова, такі як *always*, *often*, *once*, вказують на частоту виконання дій або на наявність певної темпоральної регулярності. Наприклад, «*Sterile injectable manufacturers often halt production if they don't win a GPO contract, according to the critics*» [4, с. А2]. Тут *often* демонструє, що зупинка виробництва відбувається часто або з великою ймовірністю в певних обставинах. Його функція полягає у вираженні ступеня або частоти виконання певної дії, допомагаючи читачеві уявити собі часові або частотні параметри дії.

2. Позначення місця або просторового розташування дії. Наприклад, *everywhere*, *anywhere*, *at any place* стосуються локативної характеристики дій: «*Members of Congress, protesters in the street, TikTok videos, mindless shooters, even golf tournaments – something in the cultural mists has convinced The Over-the-Top Epidemic many that Americans want nonstop over-the-top acting out. And so it is everywhere*» [4, с. А13]. Квантифікатор *everywhere* показує, що явище або дія поширені на всіх місцях і допомагає створити образ універсальності або загальності події чи явища у просторовому контексті.

3. Визначення кількості дій або подій. Слова, які вказують на кількість виконаних дій, такі як *twice*, *thrice*, *many times*, допомагають визначити частоту виконання певних дій або подій: «*The company, which lowered its guidance for last year twice, is looking to control costs and refinance debt as the industry copes with softer demand and the lingering effects of inventory shortfalls*» [4, с. В5]. В даному прикладі *twice* вказує на те, що зниження прогнозів сталося двічі за певний період часу. Його метою є конкретизація або кількісна оцінка частоти подій чи дій, надаючи читачеві точний обсяг та кількість певних подій.

Зважаючи на контекст американських газет, варто зазначити, що використання кількісних слів у дії створює емоційний тон тексту. Наприклад, слова *often* та *everywhere* можуть підсилити ефект драматичності, якщо вони використовуються для опису негативних подій або явищ. З іншого боку, словосполучення *a few times* або *many times* можуть надати тексту легкості або гумористичного відтінку, особливо якщо вони вживаються для опису невеликих, неважливих подій.

Крім того, кількісні слова можуть впливати на сприйняття часу та простору. Наприклад, вживання слова *always* може надавати відчуття безкінечності чи неперервності в часі, тоді як слово *once* може вказувати на одноразову подію чи миттєвість часу.

Таким чином, кількісні слова, що характеризують дію, не лише впливають на сприйняття читачів щодо частоти, простору та кількості подій, але й можуть створювати емоційний та темпоральний контекст у тексті, що може підсилювати їхній вплив на аудиторію. Ці інсайти дозволяють редакторам та журналістам краще розуміти, як їхні статті сприймаються аудиторією, та адаптувати свій стиль та підхід відповідно до цього. Крім того, аналіз кількісних слів може допомогти виявити тенденції чи патерни у способі подання інформації, що відображають особливості газетного дискурсу та його вплив на читачів. Такий аналіз може бути корисним і для дослідників, що вивчають мовний аспект газетних текстів, та для журналістів, які прагнуть покращити ефективність своєї комунікації з аудиторією.

Список використаних джерел:

1. Анан'єва О.С. Вербалізація квантифікатора невизначеності «Few» англійської мови. *Наукові записки. Серія: Філологічна*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2012. Вип. 24. С. 3–6.
2. Nouwen R.W.F. What's in a quantifier? *The Linguistic Enterprise* / eds. M. Everaert, T. Lentz, H. de Mulder, O. Nilsen, & A. Zondervan. Benjamins, 2010. P. 235–256.
3. Paterson K.B., Filik R., Moxey L.M. Quantifiers and discourse processing. *Language and Linguistic Compass*. 2009. Vol. 3, № 6. P. 1390-1402. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2010-03362-002>
4. *The Wall Street Journal*. 15.02.2004.

Отримано: 15.04.2024

Єлизавета НЕТЕЧА

магістрантка I курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: **Оксана ГАЛАЙБІДА**

кандидат філологічних наук, доцент

SIMILE IN THE NARRATION OF HISTORICAL NOVELS BY PHILIPPA GREGORY

An audience can be captivated by a compelling story that transports them to fanciful settings or offers them insights into the depths of the human condition. However, how does a writer produce such captivating prose? One method is the skillful application of literary devices, such as similes, which give a story vitality and color and elevate it above the level of a straightforward narrative to a rich tapestry of feeling and imagery.

This article will delve into the similes of Philippa Gregory's narrative, examining their types, impact on readers, and ways she uses them.

Writers often use similes to introduce concrete images into writing about abstract concepts, and create visual images in readers' minds through word choice, description, and dialogue. Similes are an awesome tool to paint a vivid picture of a person, place, or even thing. They're creative ways to bring more attention and clarity to your meaning than a straight narrative [1].

It is a figure of speech that compares two unlike things using the words "like" or "as." Common similes include the descriptive phrases as well. They can evoke a specific mood, highlight a particular aspect of a character or setting, and serve as a powerful tool for showing rather than telling. A traditional rhetorical simile follows a "descriptive word or adjective like/as a noun" structure in a few words.

While homeric or epic similes follow the same pattern as rhetorical similes, they tend to stretch over several lines of text instead of being neatly wrapped up in four or five words.

Named after the ancient Greek writer Homer, Homeric similes are much grander and are typically found in poetry to emphasize the subject matter or some kind of heroic gesture [3].

Philippa Gregory is renowned for her historical fiction novels, particularly those set in the Tudor period. Her style of narration is characterized by richly detailed historical settings, intricate plots, and vibrant characterizations. She often immerses readers in the political intrigues, social dynamics, and personal relationships of the time period she's depicting.

Gregory's use of simile adds depth and vividness to her narratives, allowing readers to visualize more fully the scenes she describes and empathize with her characters. In her narratives, she might employ similes to enhance descriptions, evoke emotions, or create vivid imagery.

Here are some aspects of her use of simile:

1. **Descriptive Imagery.** Gregory employs similes to paint vivid pictures of the settings and characters in her novels. By comparing elements of her fictional world to familiar objects or experiences, she helps readers visualize scenes more vividly. For example, she might describe a character's eyes as “*sparkling like jewels*” or a landscape as “*rolling hills like waves upon the sea.*” “*The castle walls rose up like jagged teeth against the gray sky*” [4, p. 112]. In this simile, the castle walls are being compared to jagged teeth, emphasizing their menacing appearance. “*She moved through the crowded ballroom as gracefully as a swan gliding across a tranquil lake.*” [4, p. 233], “*...that I can hear a thrush in the branches of the oak tree above me. How it sings. My God, it sings like a ripple of glory, like joy made into sound*” [4, p. 6], “*she rises up again like a pale moon on the horizon, into my vision*” [4, p. 276]. Gregory tends to use similes while describing the appearance as well as conveying the mood. For that, she often uses elliptical sentences or passive voice.

2. **Emotional Depth.** Similes can also convey emotions and moods in Gregory's writing. By comparing characters' experiences to tangible objects or sensations, she helps readers empathize with their feelings. For instance, she might describe a character's heartache as feeling “*like a dagger twisting in the chest*” [4, p. 119] or their joy as “*like sunlight breaking through storm clouds...a bird sing like that before, as if it were caroling happiness.*” [4, p. 8]. The author often turns to involve environment description as a way to express the character's emotions, preferably using “as if” constructions combining them with Homeric simile: “*I feel icy, as if wintry waters are running down my spine*” [4, p. 385], “*The shade of the crypt is oppressive. It is like being buried alive*” [4, p. 272]. “*...as if the very heavens are opening on England...as if all my grief and worry were a storm of tears over England*” [4, p. 344].

3. **Historical Authenticity.** In historical fiction, similes can be used to evoke the atmosphere of the period being depicted. Gregory often incorporates similes that reflect the beliefs, values, and experiences of her characters within their historical context. This adds authenticity to her narratives and helps transport readers to the past. “*the royal procession starts to unroll like a scarlet ribbon... the bright red of the livery studded with the rippling standards*” [4, p. 218], “*I wait another seven nights and seven days, like a maiden in a tower in a fairy tale*” [4, p. 30], “*King Henry...like a bordered rebel as wild as a cough*” [4, p. 49], “*And I did not know that war thrilled men so: they come home like laughing schoolboys filled with excitement...*” [4, p. 185]. As to imply for historical authenticity, biblical references are a must as well as the style of ancient narration: long descriptive paragraphs filled with comparisons.

4. **Characterization:** Similes can also reveal insights into characters' personalities and motivations. By comparing characters to specific objects or animals, Gregory can subtly convey their traits and quirks. For example, she might describe a cunning character as “*sly as a fox*” or a resilient character as “*tough as old leather.*” “*smile as warm as a frozen fountain dripping with ice*” [4, p. 107]. This particular example is based on the antithesis and contrast that helps create concrete imagery.

Overall, Philippa Gregory's use of simile enriches her storytelling by adding layers of imagery, emotion, and historical authenticity to her narratives. Through her profound use of similes, preferably Homeric ones in “The White Queen” she conveys an authentic setting and atmosphere of medieval England.

Список використаних джерел:

1. Collins B. What is a Simile? Definition and Examples of Simile in Literature. *MasterClass*. URL: <https://www.masterclass.com/articles/what-is-simile> (дата звернення: 30.03.2024).
2. Literary Terms Vocabulary Online. URL: <https://literaryterms.net/simile/> (дата звернення: 30.03.2024).
3. Tsagalis C. From Listeners to Viewers: Space in the Iliad. *Hellenic Studies Series 53*. Washington, DC: Center for Hellenic Studies. 2012. URL: <https://bmcr.brynmawr.edu/2014/2014.01.48> (дата звернення: 30.03.2024).
4. Philippa Gregory. *The White Queen*: UK Simon & Schuster. 2009, 455 p.

Отримано: 15.04.2024

Вероніка ОВЧАРУК

студентка 4 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Ірина МЕЛЬНИК

кандидат філологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СКОРОЧЕНЬ ТА АБРЕВІАТУР В АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТАХ

Скорочення слів та виразів сьогодні активно використовують у спілкуванні. У кожній сфері діяльності існують свої скорочення. Виникнення таких лексичних одиниць відбувається повсюдно і є процесом безперервного розвитку мови. З кожним роком англійська мова збагачується новими аббревіатурними конструкціями, які визначають одну зі специфічних особливостей функціонування мови.

Розвиток технологій призводить до появи нових лексичних одиниць, включаючи велику кількість аббревіатур та скорочень, які з'явилися в англійській мові за останні десятиліття. Умовно всі скорочення можна розділити на лексичні та графічні. Лексичне скорочення – це одиниця мови, що має як зовнішню (звукову) сторону, так і виражене значення, що функціонує як щось існуюче. Прикладом таких скорочень є "TV" (телевізор), "phone" (телефон), "bike" (велосипед). Лексичні скорочення, у свою чергу, прийнято розділяти на акроніми, злиття та усічення. Графічні скорочення – це скорочення, властиві лише письмовій мові, оскільки у мовленні вони реалізуються у повній формі [5, с. 42]. Прикладом графічних скорочень можуть бути такі слова як "Mr." (містер), "Dr." (доктор), "St." (сент), "Ave." (авеню).

Під аббревіатурою розуміють семантично тотожне певному словосполученню слово, яке стилістично відрізняється від еквівалентного словосполучення рисами документальності і офіціозу, що є поряд з ним варіантом однієї номінанти [1, с. 12].

Слова, утворені за допомогою аббревіації, не створюються самі собою. Вони походять від існуючих слів відповідно до певних закономірностей, властивих словотворчим процесам. Крім того, аббревіація взаємодіє з іншими способами словотвору, такими, як словоскладання, конверсія тощо. Процеси аббревіації відображають логіку, характерну для розвитку англійської мови, що прагне простоти та ефективності мовного висловлювання та збереження його інформаційної значущості з метою комунікації, зокрема у сфері міжнародного спілкування, будучи обумовленими лінгвокультурною специфікою сучасного рівня розвитку суспільства [2].

Основна мета використання аббревіатур та скорочень полягає в тому, щоб зменшити кількість слів у тексті і зробити його більш лаконічним і зрозумілим. Однак, їх використання має бути обмеженим та не повинно перетворюватися на недоречне зловживання скороченнями та аббревіатурами.

При виборі способу перекладу необхідно враховувати декілька факторів, включаючи зручність вимови і написання, традиції перекладу даного скорочення в інших мовах чи має воно універсальне написання у всіх європейських мовах та інші фактори. Кожен підхід має свої переваги та недоліки, тому краще обирати найбільш прийнятний в кожному конкретному випадку. Крім того, при перекладі необхідно враховувати цілі, завдання та умови міжмовної професійної комунікації, характер тексту, що підлягає перекладу, та аудиторію споживачів продукції.

Існує кілька способів перекладу англійських скорочень на українську мову. Наприклад: переклад скорочень за допомогою повних слів (*ASAP (As Soon As Possible)* – якомога швидше, найближчим часом, *DIY (Do It Yourself)* – зроби сам); переклад скорочень за допомогою еквівалентних скорочень (*CEO (Chief Executive Officer)* – Генеральний директор (ГД), *VIP (Very Important Person)* – Дуже Важлива Особа (ДВО), *ATM (Automated Teller Machine)* – Банкомат); переклад скорочень за допомогою аббревіатур (*NASA (National Aeronautics and Space Administration)* – НАСА (Національне управління з авіації та космічної адміністрації), *FBI (Federal Bureau of Investigation)* – ФБР (Федеральне бюро розслідувань), *NATO (North Atlantic Treaty Organization)* – НАТО (Північноатлантичний альянс)). Існує значна кількість способів перекладу аббревіатур, але найбільш поширеними є транслітерація, експлікація, розшифровка та калькування. Як приклад калькуванням є термін *e-cash – electronic cash*, що перекладається як *електронна валюта*, або *PC – Personal Computer*, у перекладі *персональний комп'ютер*. Хорошим прикладом для пояснення методу експлікації буде скорочення *VR – virtual reality (світ, створений за допомогою комп'ютерної техніки)*.

Отже, використання скорочень і аббревіатур стає все більш популярним у сучасному мовленні, що відображає потребу в лаконічності та ефективності комунікації. Проте важливо зберігати баланс між використанням скорочень та зрозумілістю тексту, а також обмежувати їхнє недоречне зловживання. Різноманітність контекстів та аудиторій вимагає різних підходів до точного перекладу скорочень і аббревіатур. З урахуванням цих факторів можна забезпечити якісний та зрозумілий переклад текстів, що містять скорочення

Список використаних джерел:

1. Белозьоров М.В. Аббревіатури-неологізми в англійській мові та їх переклад на українську (на матеріалі економічних скорочень). *Вісник Сумського державного університету. Серія філологічні науки*. Суми, 2001. № 5 (26). С. 9-13.
2. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. Термінологія та переклад: навчальний посібник для студ. філол. напряму підготовки. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с.
3. Єнікеева С.М. Скорочення слова як механізм формотворення та словотворення в сучасній англійській мові. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. Житомир, 2006. Вип. 27. С. 93-99.
4. Шеремет Д.В. Методи відтворення англійських аббревіатур українською мовою. *Нова філологія*. 2011. № 44. С. 226-229.
5. Mac-Arthur T. The Cult of Abbreviation. *English Today*, 1998. P. 37-42.

Отримано: 15.04.2024

Марія ОРЛОВСЬКА

магістрантка 1 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Наталія СЛПАЧУК

кандидат філологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ГУМОРУ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕЛЕСЕРІАЛУ «ВЕНЗДЕЙ»)

В умовах поглиблення глобалізації та активізацією міжкультурної взаємодії кінопереклад набуває важливого значення. Зважаючи на зростання популярності кіномистецтва серед широкого загалу та збільшення кількості нових зарубіжних кінострічок, виникає потреба у якісному українському перекладі.

Кінопереклад – це специфічний вид перекладацької діяльності, який донедавна практично не існував, адже абсолютна більшість фільмів озвучувалася не українською мовою, і робилося це не в Україні. Окрім цього переклад кінофільмів потребує особливої підготовки від фахівців та підходу [1, с. 157].

Однією із частин кіноперекладу є гумор. Гумор є однією з головних тем дослідження, так як при його перекладі потрібно дотримуватися не тільки адекватного перекладу та передачі гумору, а й збереження певних лінгвістичних, соціальних та культурних особливостей фільму-оригіналу, вміння перекладача майстерно підійти до перекладу окремих жартів та ситуації [1, с. 158].

В українському та зарубіжному мовознавстві й перекладознавстві дослідженням гумору в кіно займалися такі дослідники, як М. Юрковська, Я. Кривонос, В. Демецька, Л. Кравець, Н. Таценко, О.Б. Шонь, Т.А. ван Дейк, Т. Блур, Г. Кук, М. Кук [2, с. 257].

Матеріалом дослідження слугувала вибірка з першого сезону американського комедійного телесеріалу у жанрі фентезі «Wednesday». У центрі сюжету – Венздей Аддамс, старша дитина ексцентричних батьків Мотриції та Гомеса Аддамс, яка намагається знайти своє місце в цьому світі. Через проблеми головної героїні у спілкуванні з однолітками, батьки відправляють її до академії «Невермор». У цій школі навчаються діти з надприродними здібностями, яких у суспільстві вважають ізгоями, і в її стінах юні вампіри, вовкулаки, сирени та інші надприродні істоти вчаться керувати своїми силами. Саме тут Венздей переосмислює свої погляди на життя та знаходить справжніх друзів. Окрім того, навчальний заклад приготував для неї численні пастки – ворожі змови та справжній квест із розгадування таємниць її родини [3].

Для створення комедійного ефекту в телесеріалах використовують різні стилістичні засоби, такі як метафора, алегорія, гіпербола та іронія. Іронія часто використовується як інструмент для створення комедійного ефекту.

Наприклад, в одному з епізодів жінка підвозить хлопця і, щоб впевнитися, що він дійсно хоче скоротити шлях, проходячи через ліс повз школу “Невермор”, веде з ним такий діалог:

Guy: That school for outcasts?

Woman: Huh. That's a polite way of putting it.

Guy: I never had a problem with outcasts. My counselor at summer camp was a werewolf. Great guy.

Woman: Yeah, they're just like you and me, until they rip your throat out.

Хлопець: Школа для ізгоїв?

Жінка: Можна й так сказати.

Хлопець: У мене з ними ніколи не було проблем. Комендант мого табору був вовкулакою. Класний мужик.

Жінка: Так, вони такі ж як ми, доки не порвуть тобі горлянку.

У цьому діалозі комедійний ефект досягається завдяки іронічній репліці жінки, яка натякає на потенційну небезпеку з боку ізгоїв, що можуть виявитися надприродними істотами, такими як вовкулаки. У перекладі на українську задля посилення комічного ефекту застосовано прийом розширення іронічного звороту шляхом більш експресивного формулювання «доки не порвуть тобі горлянку».

Інший гумористичний прийом – це чорний гумор, за допомогою якого досить органічно та дотепно висміюються буденні життєві негаразди [1, с. 159].

У наведеному нижче прикладі спостерігається використання чорного гумору як стилістичного прийому для створення комічного ефекту. Чорний гумор полягає у жартівливому зображенні трагічних ситуацій, пов'язаних зі смертю чи стражданнями. У діалозі між Ксав'є та Венздей простежується іронічне зображення потенційно смертельної ситуації, в якій Ксав'є ледь не був спалений живцем у крематорії. Комізм досягається завдяки легковажному ставленню Венздей до такої серйозної загрози життю Ксав'є. Її відповідь про те, що вона сприйняла його приглушені крики як спробу хрещеної видряпатися з труни, створює гумористичний контраст із жахливою реальністю, у якій опинився хлопець.

Xavier: I had the inspired idea to hide in her casket. I got stuck as it was headed to the crematorium.

Wednesday: I'd heard muffled screams. I just figured your godmother had cheated death and was trying to claw her way out.

Xavier: Either way, you hit the big red stop button and saved me from being flame-broiled.

Ксав'є: Щось мене надихнуло сховатися в її труні. Я застряг. Її повезли до крематорію.

Венздей: Я почула приглушені крики. Подумала, твоя хрещена обдурила смерть і намагається видряпатися.

Ксав'є: І натиснула червону кнопку «стоп», врятувавши мене від вогню.

Отже, в ході дослідження особливостей перекладу гумору в телесеріалі «Венздей» було виявлено, що для досягнення комічного ефекту активно використовуються різноманітні стилістичні засоби, зокрема іронія та чорний гумор. Чорний гумор виявився одним із провідних прийомів для відтворення комізму шляхом іронічного зображення потенційно трагічних подій.

Список використаних джерел:

1. Макаренко Ю. Особливості кіноперекладу гумору у комедійному телесеріалі «Друзі». *Молодий вчений. Серія Філологічні науки*. 2014. №8 (11). С. 157–160. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/1229> (дата звернення: 30.03.2024).
2. Почапська Г.С. Категорія комізму як об'єкт лінгвістичний досліджень та особливості декодування англomовного гумору у кінотексті (на матеріалі англomовних серіалів і фільмів). *Міжкультурна комунікація в науковому і освітньому просторі*: зб. матеріалів доп. учасн. І Міжнар. наук.-практ. конф., 28-29 квіт. 2020 р. Одеса: Одеса, 2020. С. 256-259.

3. Сліпачук Н.М. Власні імена у серіалі “Wednesday”: особливості перекладу. *Методика навчання філологічних дисциплін у закладах загальної середньої та вищої освіти: матеріали XII Регіональної науково-практичної конференції, 7 грудня 2023 р. Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський: КПНУ ім. Івана Огієнка, 2023. С. 49-51.*

Отримано: 15.04.2024

Олександра ПЕТРОВА

магістрантка 1 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Тетяна СТОРЧОВА

кандидат педагогічних наук, доцент

НАВЧАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ У ВИВЧЕННІ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗДОБУВАЧАМИ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Однією з ключових цілей вчителів англійської мови у 5-9 класах є розширення лексичної компетентності учнів. Вже на цьому етапі їхнього навчання вони мають достатньо розвинені навички використання різноманітних лексичних одиниць у мовленні. Тому головною метою розширення та формування лексичного запасу є визначення мінімуму слів та виразів. Лексичний запас повинен бути затверджений відповідно до конкретної мети та завдань навчання іноземних мов відповідного навчального закладу та класу.

Значущою є поетапна процедура засвоєння та збагачення лексичного апарату, розвиток рецептивних та продуктивних лексичних навичок. Від цього процесу залежить здатність учнів до вільного висловлення думок англійською мовою. Отже, виникає необхідність для вчителя у пошуку ефективних стратегій формування англомовної лексичної компетентності [6].

Термін «стратегія» досліджується в різних галузях науки, включаючи дидактику, філософію, лінгводидактику та педагогіку, і має багато визначень. Проблема визначення «навчальної стратегії», «стратегій навчання» і «стратегічної компетентності» розглядається в наукових дослідженнях як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. Деякі визначення та зміст цих понять різняться, але основними дослідниками навчальних стратегій виступають зарубіжні автори П. Егген, Д. Каучак, Р. Оксфорд, Дж. Грін, С. Лекі.

У сфері лінгвістичної теорії О.О. Селіванова розглядає стратегію як евристичний інструмент дискурсу у досягненні учасниками певної мети [5, с. 170].

У понятті стратегії в контексті лінгвістики відображається ідея прийняття конкретної лінії дій з метою досягнення оптимальних результатів. Це може означати використання певних комунікативних засобів та технік для досягнення бажаного комунікативного ефекту. В залежності від контексту та мети спілкування стратегії можуть варіюватися [3, с. 19].

Р. Елліс розглядає стратегії, спрямовані на засвоєння іншомовного лексичного матеріалу. Ці стратегії можуть включати як знання програмних дій, так і окремі підходи та методи, які студенти використовують у своїх навчальних зусиллях для опанування іншомовної лексики [1, с. 76-77].

У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти під стратегіями мовленнєвого розуміння розуміються мовні засоби, які користувачі мови використовують для мобілізації та балансування своїх ресурсів, активізації вмінь та навичок для задоволення комунікативних потреб [4, с. 57]/

Наприклад, Дж. Нісбет виділяє основні стратегії, такі як запам'ятовування, розуміння, вироблення мовних одиниць та тексту, а також стратегії підтримки, такі як дидактичні ігри та змагання, які впливають на мотивацію. У вітчизняних дослідженнях «навчальна стратегія» розглядається як систематизована, цілеспрямована та регульована послідовність дій, які учні виконують під час навчальної діяльності з метою полегшення, прискорення та покращення навчання [3].

Передусім, розуміння та застосування навчальних стратегій припускає, що учні, опанувавши знання про методи самостійного набуття нової інформації, здатні виявляти ініціативу, відповідальність та наполегливість у процесі вивчення англійської мови. Відтак, можемо зазначити, що навчальні стратегії відіграють важливу роль не лише під час навчання, але й у самостійному навчанні учнів.

Залежно від конкретної ситуації та мети застосування навчальних стратегій можуть варіюватися критерії їх вибору та підбору відповідних завдань та матеріалів. Однак, дослідники виокремлюють кілька основних стратегій – соціальні, когнітивні, метакогнітивні, стимулюючі, мнемонічні та компенсаторні. Вибір конкретної стратегії залежить від поставленої мети, яку необхідно досягти. Важливо відзначити, що деякі дослідники розрізняють прямі та непрямі навчальні стратегії. Однак, незалежно від конкретних стратегій, які будуть використані, основною метою є формування лексичної компетентності здобувачів середньої освіти [2].

Для ефективного запам'ятовування нового словникового складу можна користуватися вправами, що базуються на прямих та непрямих навчальних стратегіях. Щодо непрямих мнемонічних стратегій, або стратегій запам'ятовування, дані вправи характеризуються групуванням слів за спільними ознаками, виділенням смислових одиниць або їх поєднанням чи протиставленням.

Вправа зі стратегією запам'ятовування:

Complete the dialogue with one word in each gap. Use the Speaking box to help you.

A: History is really interesting subject.

B: I think ___ too.

A: We're lucky to have Mrs. Brown this year.

Yes, I ____, but she gives us too much homework.

Використання когнітивних стратегій у вправах сприяє ефективнішому запам'ятовуванню нових слів та усвідомленню їх контекстуальних значень. Ці вправи сприяють аналізу та порівнянню лексичних одиниць, а також вибору оптимальних методів їхнього вивчення. Особливо важливою в цьому контексті є можливість комбінування слів та введення їх у різноманітні контексти за допомогою складання речень та розповідей. Використання когнітивних навчальних стратегій дозволяє учням аналізувати конкретні слова та порівнювати їх з еквівалентами у рідній мові.

Вправа з когнітивною стратегією:

Study the vocabulary box below. How do you say the words in your language?

Search engine, smartphone, social networking site, web browser, webcam.

Непрямі стратегії виявляються досить популярними й розповсюдженими у навчальних закладах України. Часто на уроках для учнів середньої школи вони використовуються з метою сприяння ефективному мовному спілкуванню [6].

Серед непрямих стратегій виділяють:

- метакогнітивні стратегії (розглядання й планування процесу навчання та визначення ефективних способів вивчення лексики);
- соціальні стратегії (спрямовані на розвиток навичок комунікації у суспільстві, у групах з ровесниками, вчителями та носіями мови);
- афективні стратегії (пов'язані з психологічними особливостями учнів, використовуються для подолання страху та підвищення впевненості у використанні мови. Часто ці стратегії застосовуються у роботі з підлітками з метою допомоги їм подолати страх мови та набутти впевненості у спілкуванні англійською мовою) [3, с. 20].

Вправи, що використовують компенсаторні стратегії, сприяють розвитку учнівських навичок у користуванні мовою в комунікативних ситуаціях. Наприклад, коли учень не має достатнього запасу слів, він може використовувати синоніми, перефразування або пояснення слова. У таких випадках учні можуть користуватися словниками та іншими довідковими джерелами для засвоєння семантичних значень та розрізнення слів.

Вправа з компенсаторною стратегією:

Study the vocabulary words. How do you explain it?

Games console, ringtone, earphones, MP3 player.

Таким чином, формування лексичної компетентності серед учнів середніх класів виступає як ключовий етап навчання мови. Застосування різних навчальних стратегій відображається на успішності засвоєння нового лексичного матеріалу, розширенні словникового запасу та умінні використовувати вивчене у мовленні.

Зазначений підхід підтверджує ефективність та актуальність використання різноманітних навчальних стратегій під час навчання мови серед учнів середніх класів.

Список використаних джерел:

1. Ellis R. *Second Language Acquisition*. Oxford: OUP, 2000. P. 76-77.
2. Бігіч О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. *Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів*. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
3. Борщовецька В.Д., Семенчук Ю.О. Використання навчальних стратегій для оволодіння іншомовною лексикою. *Навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах. Іноземні мови*. 2009. № 2. С. 19-23.
4. *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий редактор С.Ю. Ніколаєва*. Київ: Ленвіт, 2003. С. 57.
5. Селіванова О.О. *Основи лінгвістичної теорії тексту і комунікації*. Київ: Брама, 2004. С. 170.
6. Смоліна С.В. *Методика формування іншомовної лексичної компетенції. Іноземні мови*. 2010. № 4. С. 16-23.

Отримано: 15.04.2024

Марія РУДАНЕЦЬ

магістрантка 1 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Ірина ГОЛУБІШКО

кандидат філологічних наук, доцент

КНИГОДРУКУВАННЯ: ВПЛИВ НА РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ, ЖИВОПИСУ ТА ГРАФІКИ

Знання це сила, яка є безмежною і невід'ємною частиною людства. Через різні форми передачі знань людство може розвиватись, обмінюватись ідеями і надихати один одного. З давніх часів різні цивілізації докладали великих зусиль, щоб передати набуті знання своїм нащадкам через малюнки на стінах печер, створювали музику, щоб передати свої почуття та думки, скульптури та картини, щоб показати красу та велич свого часу. Нарешті у 1436 році Йоганн Гутенберг винайшов друкарський верстат, що перевернуло світ.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні головних аспектів, які ілюструють як поширення знань через друковані книги вплинуло на еволюцію культурної спадщини людства. Дану тему досліджували такі науковці, як Дейв Рус, Елізабет Езейнштейн та Ада Палмер та багато інших, які сформували теоретичну базу нашого дослідження.

У першому столітті книгодрукування велика частина продукції друкарів складалася з тих самих успадкованих текстів, які створювали писарі. Але найважливішою особливістю було не те, що література була новою, а радше те, що читачі вперше могли побачити кілька текстів разом і порівняти їх. Маса знань, які зберігалися книжниками, була розпорошеною та неповною, авторство конкретних текстів було приховане, магичні заклинання змішувалися з науковими спостереженнями, а класична література перемижувалася з християнськими писаннями [4, с. 3]. За таких обставин читачі рукописів могли уявити, що минулі уми античності володіли набагато повнішим розумінням світу, який з часом був фрагментований і деградував. У часи зародження книгодрукування збір і перегляд цього розрізненого корпусу було основною метою більшості вчених. Припущення як щодо біблійних писань, так і класичних наукових трактатів, полягало в тому, що кожна переглянута праця, яка далі розбирає заплутану спадщину, допоможе зробити цю мудрість зрозумілішою. Покладання поряд успадкованих наукових праць уперше також вказало на розбіжності та протиріччя.

У той же час нова здатність передавати карти, діаграми та малюнки уніфікованим і постійним способом означала, що старіші теорії в картографії, астрономії, анатомії та ботаніці можна було перевірити за новими спостереженнями. Італійське Відродження почалося за століття до винаходу друкарського верстата Гутенберга, однак воно розкрило актуальність цього винаходу [1, с. 2]. Головним проектом було відновлення та перевидання давно втрачених творів античних діячів, таких як Платон і Арістотель. Переписування цих текстів було дорогим і повільним, а самі вони доступними лише найбагатшим. Поява друкарського верстата прискорила цей процес і зробила знання більш доступним для широкої аудиторії, включаючи середній клас та торговельні сім'ї. До 1490-х років, коли Венеція була столицею книгодрукування в Європі, друкована копія великого твору Цицерона коштувала місячну зарплату шкільного вчителя. Друкарський верстат не поклав початок епосі Відродження, але він значно прискорив відновлення та обмін знаннями. «Раптом те, що було проектом навчання лише небагатьох найбагатших представників суспільства, тепер може перетворитися

на проект розміщення бібліотеки в кожному середньому місті та бібліотеки в будинку кожної досить заможної торгової сім'ї», – наголошує Палмер [3, с. 320]. Отже, можемо стверджувати, що книгодрукування відкрило доступ до знань не тільки привілейованим особам, але й простим людям, хто прагнув знань про цей світ і відродив техніки Античності у архітектурі, живописі та графіці на основі доступу до зібраної, проаналізованої інформації. Як результат, людство збагатилось на такі взірці мистецтва, як фреска «Тамна вечеря» та твір «Віртуванська людина» Леонардо да Вінчі. У 1570 році геній архітектури Андреа Палладіо на основі життєвого досвіду, вивчення багатьох технік архітектури минулого, створив власний трактат «Чотири книги про архітектуру» (*I Quattro Libri dell'Architettura*). Це симфонія знань і практики, з колосальним значенням для світової культури. У трактаті «Чотири книги...» містилися ілюстровані практичні рекомендації створення будівель, відомості щодо проектування окремих елементів; Палладіо також переосмислює ордерну систему. На основі такого швидкого поширення зібраних знань, людство змогло краще та швидше розвиватись і у сфері архітектури. Зразком палладіанської архітектури є Білий дім у Вашингтоні.

Ще одним доказом впливу друкарства на розвиток всесвітньої культури це лютеранство. Цитата, приписувана Мартіну Лютеру, «Друкарство – це найвищий і найбільший дар Бога», підкреслює значення друкарства у протестантській Реформації. Лютер був першим, хто широко розповсюдив своє послання «95 тез» завдяки друкарському верстату (1517 р.), що сприяло швидкому поширенню ідеї. Лютер став першим у світі автором бестселерів завдяки своєчасному використанню друкарства: німецькомовний переклад Нового Завіту розійшовся тиражем у 5000 примірників за два тижні, а до 1525 р. його твори становили третину усіх проданих книг у Німеччині [4, с. 3]. Дане поширення інформації породило лютеранство, яке вплинуло на хід подій історії та форми вираження у живописі та літературі. Період протестантства, який відзначався релігійними та соціокультурними змінами в Європі вплинув на живопис, який часто відображав релігійні теми, такі як розповіді з Біблії та протестантська реформація. Прикладом може бути творчість нідерландського художника Рембрандта, який створював релігійні полотна, наприклад, «Христос під час шторму на озері Генісарет».

Ще однією рушійною силою, яка породила прогрес внаслідок початку книгодрукування, є наука. Англійський філософ Френсіс Бекон, якому приписують розробку наукового методу, писав у 1620 році, що три винаходи, які назавжди змінили світ, – це порох, морський компас і друкарський верстат. Маючи в руках тексти, інструкції, які можна було порівняти, митці, художники та архітектори могли найточніше відобразити реалії минулого часу, дослідити техніки, методи та спробувати мислити та жити з сприйняттям цього світу наших предків, які мали глибокі знання фізики, геометрії, географії, креслення, культури та літератури [2, с. 15].

Отже, книгодрукування істотно вплинуло на розвиток живопису, графіки та архітектури. Воно революціонізувало доступність знань та інформації, сприяючи поширенню технік, ідей та стилів серед митців. Книги з мистецтва та архітектури надихали на нові експерименти та інновації, стимулюючи творче мислення та розвиток цих мистецьких галузей. Маючи доступ до друкованих матеріалів, митці могли точніше та глибше передати кольори та відчуття на зразках мистецтва. Пройшло вже кілька століть з винайдення друкарського верстату, але людство все ще використовує друковані тексти як головний засіб передачі інформації, адже цифровий варіант ще не є зовсім надійним джерелом. Книгодрукування залишається головним рушієм розвитку та еволюції людства.

Список використаних джерел:

1. Барановська Н., Гедз Ю. Італійське книгодрукування у контексті традиційних та інноваційних технологій розвитку книжкової та музейної справи. *Львівський Політехнічний національний університет*, 2019. URL: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/f0b0e800-fb16-4910-a3e1-c566fdabd4b8/content> (дата звернення 02.04.2024).
2. Eisenstein E. L. *The Printing Press as an Agent of Change: Communications and Cultural Transformations in Early-Modern Europe*. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1997. 794 p.
3. Palmer A. On Progress and Historical Change. *KNOW: A Journal on the Formation of Knowledge*. 2017. Fall. P. 319-337.
4. Roos D. 7 Ways the Printing Press Changed the World. URL: <https://www.history.com/news/printing-press-renaissance> (дата звернення: 05.04.2024).

Отримано: 15.04.2024

Олександр СТАНІСЛАВІВ

магістрант 1 курсу фізико-математичного факультету

Науковий керівник: Анастасія ТРОФИМЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент

DIGITAL TERRAIN REPRESENTATION USING PROCEDURAL GENERATION METHODS

In the realm of interactive 3D environments, developers are constantly striving to create more realistic and immersive experiences. This is a crucial task for those working across a variety of fields, including computer games, science fiction, digital animation, entertainment programs, and even those developing technologies for preserving cultural heritage and augmented reality applications.

The challenge lies in the realistic reproduction of objects in these virtual worlds. This involves not just the visual representation of the object, but also its behavior, interaction with other objects, and response to various conditions in the environment.

One of the key techniques used to achieve this realism is procedural generation. This method is based on a combination of deterministic algorithms, which follow a set pattern, with elements of randomness, which add variety and unpredictability. The result is the creation of realistic objects, textures, scenes, and terrain, often in real time.

These algorithms rely on a variety of mathematical structures, such as fractals, noise functions, and cellular automata. Fractals, for instance, can be used to create complex, self-similar patterns that are ideal for natural phenomena like mountains, clouds, and trees. The first simple algorithms for creating fractal terrain reproduced landscapes that realistically imitated the natural appearance of the terrain. Most fractal terrain models were based on one of five approaches: successive random additions, Fourier filtering, summing band-limited noises, midpoint displacement, and Poisson faulting [1].

The midpoint displacement method, notably the diamond-square algorithm, has been extensively employed in fractal geometry to produce heightmaps. These maps, acting as discrete global grids, store surface height values that are used to build realistic terrains [2]. These maps served as fundamental components for generating points on, above, or below the Earth's surface, facilitating the creation of diverse terrain formations and more.

Noise functions, on the other hand, can generate random variations that add a level of realism to textures and surfaces. The active use of gradient noise began, in particular, the mathematical algorithm for generating procedural textures by a pseudo-random method developed in 1983 by American computer scientist Ken Perlin, which helped to increase the realism and graphical complexity of the surfaces of various geometric structures [3].

The beauty of procedural generation is that it allows for the creation of complex content over and over again under the same conditions, while saving resources. This is because the content is generated algorithmically, rather than being manually created and stored. This not only saves on storage space, but also allows for a virtually infinite variety of content, as the same algorithm can produce different results each time it is run with different inputs or parameters.

Organizing the existing literature on this topic reveals a number of broad research domains. However, a thorough review of current solutions indicates that, despite the advancements in procedural generation, there is a lack of comprehensive solutions that allow for the seamless combination of different procedural algorithms. This is a significant challenge, as the ability to combine different algorithms can potentially lead not only to the creation of more complex and realistic virtual environments, but also to the possibility of implementing more efficient optimization methods.

The purpose of the study, therefore, is to address this gap by developing an application capable of generating digital models of various terrain environments with their inherent objects, created using complex mathematical structures and efficient algorithms. The integration of algorithms for procedural generation of natural and man-made landscape components in one program would significantly simplify the modeling process, providing a useful comprehensive tool for developers.

The application would utilize a suite of procedural generation algorithms to create intricate and realistic terrains in real time. The objective extends beyond achieving visually compelling landscapes, encompassing the incorporation of realistic terrain response to various conditions and interactions. Additionally, a critical focus lies on achieving efficient optimization for computational performance.

In terms of optimization, the simplification of intricate 3D models is achieved through the use of techniques that decrease the level of detail (LOD). These techniques subtly degrade the visual quality of the models with minimal impact on their visual representation. The complexity of a 3D model can be reduced based on its distance from the virtual camera or other various factors.

Nowadays, experts recommend special techniques for constructing triangulated networks and intricate 3D environments. These methods focus on rendering only the segment of the modeled environment visible within the user's truncated viewing pyramid, adjusting complexity based on distance from the observer or screen size [4]. In this context, various strategies are employed to manage the processing of vast amounts of data, as the sizable datasets commonly utilized in these scenarios can easily overwhelm current graphics hardware capabilities.

In order to enhance rendering speed and minimize artifacts, we can employ a mapping technique known as MIP-texturing. This term was first introduced in 1983 by renowned graphics researcher Lance Williams [5]. He described MIP maps as a stack forming a pyramid. MIP-texturing is characterized as a texturing method that utilizes multiple versions of the same texture, each with varying levels of detail. MIP maps are pre-computed, optimized sequences of images, where each image is a progressively lower resolution representation of the preceding one. Each subsequent image or level in a MIP map has half the height and width of its predecessor.

During rendering, the main texture is utilized for full detail. When rendering a texture at a smaller size or from a certain distance, the renderer switches to the appropriate MIP map. This pro-

cess increases rendering speed as the number of pixels processed is significantly less than in the main texture. It also reduces artifacts, eliminating the need for the renderer to perform anti-aliasing during MIP map image processing.

In conclusion, procedural generation remains a cornerstone in creating realistic 3D environments, with ongoing challenges in seamlessly integrating diverse algorithms. Efforts to optimize computational performance through techniques like level of detail (LOD) simplification and MIP-texturing promise to enhance efficiency and visual quality. Overall, these advancements continue to drive the evolution of immersive digital experiences across various applications.

Список використаних джерел:

1. Musgrave F.K., Kolb C.E., Mace R.S. The synthesis and rendering of eroded fractal terrains. *ACM SIGGRAPH Computer Graphics*, 1989. Vol. 23, Issue 3. DOI: <https://doi.org/10.1145/74334.74337>
2. Game Programmer Martz P. Generating random fractal terrain. URL: <https://web.archive.org/web/20060420054134/http://www.gameprogrammer.com/fractal.html> (дата звернення: 31.03.2024).
3. Miller G.S.P. The definition and rendering of terrain maps. *ACM SIGGRAPH Computer Graphics*, 1986. Vol. 20, Issue 4. DOI: <https://doi.org/10.1145/15886.15890>
4. Campos R., Quintana J., Garcia R., Schmitt T., Spoelstra G., Schaap D.M.A. 3D simplification methods and large-scale terrain tiling. *Remote Sensing*, 2020. Vol. 12, Issue 3. DOI: <https://doi.org/10.3390/rs12030437>
5. Williams L. Pyramidal Parametrics. *Computer Graphics*, 1983. Vol. 17, N. 3. DOI: <https://doi.org/10.1145/964967.801126>

Отримано: 15.04.2024

Марина ТРОФИМОВА

магістрантка 1 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Оксана ГАЛАЙБІДА

кандидат філологічних наук, доцент

НЕТРАДИЦІЙНІ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Прагнення європейської інтеграції України стали поштовхом до проведення довготривалої, але необхідної реформи системи шкільної освіти. Реформа, що розпочалась в Україні ще у 2016 році із прийняттям нового закону про освіту та концепції Нової української школи, орієнтується на базові принципи сучасної освіти в країнах ЄС, зокрема, на Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя. Згідно стандартів НУШ навчання у школі спрямоване на формування в учнів основних компетентностей, що включає в свою чергу володіння іноземною мовою.

Компетентнісна спрямованість навчання зумовлює актуальність впровадження поряд із традиційними, інноваційними та нетрадиційними форм організації уроків з англійської мови. Адже такий підхід здатен сформувати в учнів стійкий інтерес до вивчення мови, сприяти розвитку іншомовної компетентності, здійснювати позитивний емоційний вплив на учнів. Інноваційні форми уроків не просто роблять процес вивчення іноземної мови насиченим та ефективним, але й викликають в учнів задоволення від самого процесу навчання.

Визначення сутності нестандартних форм організації навчання, їх класифікації, ефективності та доцільності використання досліджували у своїх працях О. Савченко, Т. Алексич, Н. Бутковська, А. Гончарова та інші. Найбільш поширеною є характеристика такого уроку, як навчального заняття, що має нестандартну структуру, містить у собі прийоми і методи різних форм навчання, засноване на спільній діяльності вчителя та учнів, спільному пошуку, апробації нових форм роботи [1, с. 155].

Можна виділити наступні основні ознаки нестандартних форм уроку: нетрадиційна організаційна структура заняття; ретельно розроблений план заняття; використання різноманітних мультимедійних засобів на уроці; раціональне поєднання різноманітних способів взаємодії учнів; емоційний вплив на учнів; створення креативного середовища в класі; активність учнів на уроці; оригінальний підсумок заняття.

Використання нетрадиційних форм навчання потребує творчого, оригінального підходу вчителя до організації навчальної діяльності, який має бути спрямованим на стимулювання пізнавального інтересу учнів [2, с. 108].

Найпоширенішими прикладами застосування нетрадиційних методів ведення уроку є: проєктна робота, використання ігрових технік на уроці, робота в групах, використання сучасних інтерактивних технологій під час уроку, перевернутий урок. Для більшої ефективності та насиченості навчального процесу вчителі досить часто поєднують різні елементи нетрадиційних методів протягом уроку, які спрямовані на активізацію навчання. Це можуть бути уроки з використанням комп'ютерних технологій і проєктної методики, нестандартні форми тестування, ігрові елементи. Так, досліджуючи переваги використання елементів методу гейміфікації, вчені дійшли висновку, що учні більш зацікавлені і вмотивовані під час таких занять. На додаток до відчуття змагання та підрахунку балів в таких іграх, взаємодія між гравцями, в нашому випадку учнями, позитивно впливає на їхню мотивацію. Для отримання оптимальних результатів на уроках англійської мови ігри повинні бути ретельно продумані, щоб не просто розважити, а допомогти учням закріпити матеріал, перевірити знання чи розвивати іншомовні комунікативні навички [5, с. 3]. Слід зазначити, що сьогодні впровадження методу гейміфікації передбачає використання різноманітних сучасних платформ, таких як Kahoot, Aha Slides, Quizizz та інші. Взагалі, проведення сучасного уроку англійської мови важко уявити без використання інформаційних технологій, які є ефективними засобами візуалізації матеріалу і такими, що сприяють індивідуалізації навчального процесу. Прикладами застосування інформаційних комп'ютерних технологій є створення презентацій, інтерактивних робочих аркушів та вправ, використання різноманітних відеоплатформ та інтерактивних флешкарток тощо.

Сучасні технології дозволяють застосовувати метод перевернутого уроку, сутність якого полягає у тому, що учень готується до уроку не шляхом виконання домашнього завдання, а шляхом вивчення нового матеріалу наданого вчителем. Під час «перевернутого навчання» учень отримує максимально актуальну та адресну допомогу саме в той момент, коли вона йому потрібна найбільше – на стадії практичного застосування отриманого знання [3, с. 102].

Ще одним поширеним прикладом нестандартного уроку є проєктний метод. Виконання проєкту передбачає пошук і аналіз інформації, її презентація, розв'язання конкретного завдання поставленого вчителем, іноді запис аудіо чи відеоматеріалу. Працюючи над проєктом, учні проводять невелику дослідницьку роботу з теми, яка їх цікавить та займають активну позицію під час творчої роботи. Виконуючи певний проєкт, учні часто щось вирізають, зафарбовують, про щось пишуть, шукають інформацію в книжках та електронних носіях,

спілкуються з іншими людьми, знаходять ілюстрації, іноді готують аудіо- чи відеозаписи. Крім того проектна робота передбачає взаємодію здобувачів освіти, тобто може виконуватись у малих чи великих групах, хоча інколи можливе індивідуальне виконання. Застосування проектного методу припускає використання широкого спектру проблемних, дослідницьких і пошукових способів чітко орієнтованих, з одного боку, на реальний практичний результат, а з іншого, на розробку проблеми цілісно з урахуванням різних факторів і умов її рішення і реалізації результатів [4, с. 520].

Таким чином, застосування нетрадиційних форм уроків посилює мотивацію учнів, сприяє активізації навчальної діяльності учнів, створює креативне освітнє середовище, яке забезпечує занурення здобувачів у уявний світ, у певні соціальні та культурні ситуації, які сприяють розвитку іншомовної компетентності.

Список використаних джерел:

1. Борисова Н.В. Використання нетрадиційних форм у навчанні англійської мови. *Innovative projects and programs in psychology, pedagogy and education: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. 592 p.
2. Піхур О. Нетрадиційні форми організації навчання: переваги та недоліки. *Наука. Освіта. Молодь*. 2016. С. 108-109
3. Рябуха Т.В., Гостіщева Н.О. «Перевернуте навчання» як інноваційна технологія викладання іноземних мов у вищій школі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. Вип. 72. Т. 2. 170 с.
4. Щербина С.В. Застосування проектного методу у викладанні іноземної мови у вищому навчальному закладі. *Наукові записки. Філологічні науки: мовознавство*: зб. наук. пр. Кіровоград: КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 128. 604 с.
5. Safarpour E., Kermanshachi Sh., Tanej P. A review of nontraditional teaching methods: flipped classroom, gamification, case study, self-learning, and social media. *Education Sciences*. 2019. Issue 4. 274 p.

Отримано: 15.04.2024

Дарія ФЕДЮКЕВИЧ

студентка 4 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: **Ірина МЕЛЬНИК**

кандидат філологічних наук, доцент

ПЕРЕКЛАД СУЧАСНИХ МЕДІЙНИХ ТЕКСТІВ: МОВНІ ТА КУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ

XXI століття стало свідком бурхливого розвитку засобів масової комунікації. Кінематограф, радіо, телебачення, Інтернет, мобільні телефони – все це стало невід'ємною частиною нашого життя. З'явилася потреба в новому терміні, який би описував тексти, що використовуються в цих ЗМІ.

Не існує ідеального критерію, який однозначно класифікував би всі види текстів, тому вчені продовжують вдосконалювати і розширювати наявні класифікації, звертаючи увагу на різноманітність текстового простору та його складності. Таке багатство підходів та класифі-

кацій свідчить про складність визначення типології текстів у сучасній науці та постійну дискусійність цього питання [2, с. 8].

Медіатекст (від лат. *media textus* – засоби, посередники + тканина; сплетіння, зв'язок, поєднання) – це повідомлення, подане у будь-якій формі та жанрі медіа, призначене для одночасного зорового та слухового сприйняття аудиторією [3, с. 45].

Медіатекст – це ширше поняття, ніж друкований текст. Він включає в себе не лише вербальну інформацію, але й візуальні та аудіоелементи. Це робить медіатексти більш інформативними та цікавими для аудиторії. Завдяки своїй доступності та різноманітності, медіатексти охоплюють ширшу аудиторію, ніж друковані тексти. Вони можуть бути використані для того, щоб донести складні ідеї більш доступним способом.

Сучасний інформаційний простір характеризується динамічністю, глобалізацією та мінливістю. Інформація, новини, розваги та реклама поширюються з неймовірною швидкістю, стираючи кордони між країнами та культурами. У цьому контексті англійська та українська мови відіграють важливу роль, адже використовуються для комунікації мільйонів людей по всьому світу. Переклад медійних текстів з однієї мови на іншу стає все більш актуальним завданням, яке потребує не лише знання мови, але й розуміння культурних особливостей та контексту.

Перекладач медійних текстів стикається з низкою мовних викликів. До них належать:

- лексичні особливості: медійні тексти насичені лексикою, що постійно оновлюється, сленгом, аббревіатурами та англіцизмами. Перекладач має знати значення цих слів та підбрати відповідні еквіваленти в українській мові. Наприклад, англійське слово "meme" може перекладатися як "мем", "інтернет-мем", "вірусне зображення", "жартівливе зображення" або "картинка-прикол" залежно від контексту [1, с. 9];

- граматичні особливості: англійська та українська мови мають різні граматичні структури. Перекладач має правильно передати порядок слів, часові форми дієслів, відмінки та інші граматичні елементи. Наприклад, англійське речення "The president has announced a new plan to combat climate change" може перекладатися як "Президент оголосив про новий план боротьби зі зміною клімату" або "Президент анонсував новий план протидії зміні клімату";

- стилістичні особливості: медійні тексти можуть мати різний стиль: офіційний, публіцистичний, науковий, розмовний тощо. Перекладач має правильно підібрати стиль перекладу, щоб зберегти *tone of voice* оригіналу. Наприклад, офіційна новина буде перекладатися інакше, ніж пост у соціальній мережі.

Перекладач медійних текстів також має знати та враховувати культурні особливості країн, де використовуються англійська та українська мови. Це допоможе йому правильно передати сенс та емоційний зміст тексту. До культурних аспектів належать:

- відмінності в менталітеті: англійська та українська мови відображають різні менталітети та способи мислення. Перекладач має розуміти ці відмінності, щоб правильно передати сенс тексту. Наприклад, англійський гумор часто відрізняється від українського;

- національні особливості: медійні тексти можуть містити посилання на національні традиції, звичаї, історичні події тощо. Перекладач має знати ці особливості, щоб зробити текст зрозумілим для читача. Наприклад, англійське слово "Thanksgiving" може перекладатися як "День Подяки" або "День вдячності", але читач, який не знає про американську традицію святкування Дня Подяки, може не зрозуміти значення цього слова;

- соціальні та політичні контексти: медійні тексти створюються в певному соціальному та політичному контексті. Перекладач має знати цей контекст, щоб правильно інтерпретувати текст та зробити його актуальним для читача. Наприклад, англійське слово "freedom" може перекладатися як "свобода", "воля" або "незалежність" залежно від контексту.

Англійська та українська мови постійно впливають одна на одну. Англійські слова та фрази запозичаються українською мовою, і навпаки. Це явище стає все більш поширеним у зв'язку з глобалізацією та розвитком інформаційних технологій. Перекладач медійних текстів має бути обізнаним з цими тенденціями та вміти працювати з текстами, що містять запозичені слова та калькування. Для того, щоб успішно справлятися з мовними та культурними викликами перекладу, перекладач має використовувати різноманітні інструменти та ресурси. До прикладу сучасні словники, інтернет-ресурси та машинний переклад. Окрім знання мов та володіння інструментами перекладу, перекладач медійних текстів повинен володіти аналітичними, дослідницькими та писемними здібностями, а також мати гнучке мислення.

Отже, переклад сучасних медійних текстів – це складна та відповідальна робота, яка потребує від перекладача високого рівня професіоналізму. Перекладач має бути не лише компетентним у сфері мови та культури, але й володіти необхідними інструментами та навичками. Здатність передавати сенс, зміст та емоції тексту, зберігаючи при цьому його точність та актуальність, є обов'язковою умовою успішного перекладача в сучасному інформаційному просторі.

Список використаних джерел:

1. Банникова Ю. Інтернет-мем як медіатекст. *Медіатекст у сучасному комунікативному дискурсі*: кафедральний збірник тез здобувачів освіти. Миколаїв, 2020. С. 9-12.
2. Застровський О. А. Лексичні трансформації як перекладацький прийом (на матеріалі сучасної німецької мови). URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/2340/1/leksik.pdf> (дата звернення: 05.04.2024)
3. Iverson L.E., Bennett H.R., Turner M.A., Foster G.J., & Taylor S.P. Synonymy and Cultural Adaptation in Food Media Translations. *Food Media Translation Cultural Adaptation Journal*. 2017. 64(1). P. 45-60.

Отримано: 15.04.2024

Христина Вікторія ФІГУРКО

студентка 4 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Ірина МЕЛЬНИК

кандидат філологічних наук, доцент

РОЛЬ ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Військовий переклад в умовах сьогодення відіграє одну з ключових ролей у вирішенні питань становища різних секторів нашої держави. Сучасні військові операції вимагають високого рівня комунікації з представниками іншомовних країн, міжнародними організаціями тощо. В цьому контексті, військовий переклад стає критично важливим для забезпечення ефективної комунікації та досягнення поставлених цілей.

В умовах стратегічного курсу України на євроатлантичне співробітництво та ситуації в країні на порядку денному гостро стоїть питання створення сучасних, боездатних, мобіль-

них і необтяжливих для держави Збройних Сил. Основою такої армії мають стати військові перекладачі-професіонали, здатні ефективно виконувати покладені на них завдання як у мирний, так і у воєнний час. Цілком зрозуміло, що це можливо лише на основі вдосконалення системи підготовки військових фахівців [2, с. 5].

На фоні цього факту стало зрозуміло, що мовний зв'язок є основним елементом успішного виконання військових завдань. Недоліки у комунікації можуть призвести до непорозумінь, помилок або навіть загроз життю військових.

Переклад військової термінології має свою специфіку. А саме, військова термінологія характеризується великою кількістю спеціалізованих термінів, які мають визначене поняття в контексті війни, і неправильна або неточна їх інтерпретація може призвести до інформаційного спотворення подій [2, с. 164]. У військових операціях, де різні національності та мови представлені в одній команді, військовий переклад відіграє важливу роль у забезпеченні точності та розуміння командних вказівок та інструкцій.

Військова лексика є специфічним шаром лексичних одиниць, оскільки вона охоплює терміни та вирази, які використовуються в контексті організації збройних сил, оперативного-тактичного мистецтва та інших аспектів військової справи. В рамках військової лексики можна виділити дві основні групи: військові терміни та військово-побутову лексику. Військові терміни відображають конкретні поняття та процеси, пов'язані з військовою справою, тоді як військово-побутова лексика є надточним засобом комунікації, який використовується у військовому середовищі, але може мати ширший вжиток у загальному мовленні.

Говорячи про те, як власне відбувається переклад та що саме лягає в його основу треба прислухатися та слідкувати за даними статистики та тематичних досліджень. У ході аналізу використання різноманітних перекладацьких трансформації, стало відомо, що саме калькування найчастіше використовується при перекладі іншомовної військової лексики та термінології. Суть калькування відома – перенесення термінів з вихідної мови до цільової мови шляхом вибору першого відповідника зі словника [3, с. 114]. До того ж, транслітерація також виступає одним із методів перекладу військової лексики (фонетичне відтворення слів або термінів замість прямого лексичного перекладу). Застосування транслітерації є обґрунтованим з мовознавчої перспективи, адже допомагає зберегти максимальну точність відтворення звукової структури термінів між різними мовами та уникнути втрати специфічних аспектів термінології у разі відсутності прямого відповідника [4, с. 60].

Ще одним важливим елементом, який вважається надважливим є конфіденційність перекладу. Забезпечення точності та конфіденційності у військовому перекладі є критично важливими аспектами, які впливають на результативність та безпеку військових операцій. У військових ситуаціях, де кожне слово може мати вирішальне значення, навіть найменші неточності або недоречності в перекладі можуть призвести до серйозних наслідків. Конфіденційність і безпека інформації є надзвичайно важливими аспектами у військовому перекладі [1]. Оскільки багато військових документів містять конфіденційну або класифіковану інформацію, військові перекладачі повинні дотримуватися строгих протоколів безпеки та гарантувати нерозголошення даних під час перекладу та обміну ними. Вони повинні бути обізнані з вимогами щодо обробки конфіденційної інформації та вміти працювати з захищеними комунікаційними каналами.

Отже, військовий переклад відіграє ключову роль у забезпеченні точності, зрозумілості та конфіденційності комунікації у військовому середовищі. Перекладачі, які працюють у

військовій сфері, повинні мати високий рівень мовних, технічних та культурних знань, а також вміння працювати з конфіденційною інформацією та дотримуватися строгих стандартів безпеки. Вони відповідальні за передачу точних та вірних перекладів, що має критичне значення для успішного виконання завдань у військовій діяльності.

Список використаних джерел:

1. Балабін В.В. Визначення компетентності військового перекладача. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2018. Вип. 1. С. 37-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUF_2018_1_7 (дата звернення: 30.03.2024)
2. Балабін В.В., Лісовський В.М., Чернишов О.О. Основи військового перекладу: підручник. Київ: Логос, 2008. 578 с.
3. Сидорук Г.І., Сухляк В.Ю. Калькування, описовий переклад та підстановки під час перекладу термінології наукових текстів. *Filologia, sociologia i kulturoznawstwo. Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje*. 2016. С. 113-115. URL: <http://surl.li/jhcnf> (дата звернення: 30.03.2024)
4. Стародубцева А.О., Талавіра Н.М. Специфіка перекладу військової термінології в англомовних онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. *Молодий вчений*. 2023. № 7 (119). С. 57-61. URL: <https://molodyvchenvi.ua/index.php/journal/article/view/5902/5773> (дата звернення: 30.03.2024)

Отримано: 15.04.2024

Любомир ШИНКАРУК

магістрант 1 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Ганна КРИШТАЛЮК

кандидат філологічних наук, доцент

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ СТЕРЕОТИПИ: ІСТОРІЯ ТА ТИПОЛОГІЯ

Стереотипи мають складну і тривалу історію існування в суспільстві, виступаючи в ролі спрощених і часто хибних уявлень про окремих людей чи групи людей. Стереотипи, що виникають на основі обмеженої інформації, упереджених ідей та культурних упереджень, можуть мати значний вплив, формуючи сприйняття, взаємодію та суспільні норми. Хоча деякі стереотипи можуть здаватися нешкідливими або навіть компліментарними на перший погляд, при уважному розгляді виявляються їхні згубні наслідки, що сприяють укоріненню шкідливих упереджень, дискримінації та соціальної нерівності.

Витоки стереотипів сягають різних джерел, зокрема історичних наративів, культурних оповідей та індивідуального досвіду. Історичні упередження, такі як колоніальні ідеології або расові ієрархії, глибоко вплинули на розвиток стереотипів, вкорінюючи упереджені переконання в суспільну свідомість. Культурні наративи, що передаються через медіа, літературу та соціальний дискурс, також сприяють формуванню та зміцненню стереотипів. Крім того, індивідуальний досвід і взаємодія з різними соціальними групами можуть формувати і зміцнювати стереотипи, призводячи до узагальнених припущень, що ґрунтуються на обмеженому досвіді спілкування.

Стереотипи проявляються по-різному в різних сферах життя суспільства – від репрезентацій у ЗМІ до міжособистісної взаємодії. У засобах масової інформації стереотипи часто

проявляються через карикатурне зображення певних груп, увічнюючи шкідливі міфи та хибні уявлення. Наприклад, расові стереотипи можуть зображати певні етнічні групи як жорстокі або злочинні, а гендерні стереотипи можуть зображати жінок як емоційно вразливих або покірних.

Вплив стереотипів виходить за межі простого сприйняття, впливаючи на самооцінку, можливості та благополуччя людей. Особи, які піддаються впливу стереотипів, можуть за своїти негативні переконання про себе, що призводить до зниження самооцінки, невпевненості в собі та психічних розладів [1]. Крім того, стереотипи можуть підживлювати дискримінаційні практики в таких сферах, як працевлаштування, освіта, охорона здоров'я та кримінальне правосуддя, увічнюючи системну нерівність і перешкоджаючи соціальній мобільності. На рівні громад стереотипи сприяють соціальному поділу, упередженням і міжгруповій напруженості, перешкоджаючи зусиллям, спрямованим на розмаїття, рівність та інклюзію.

Расові стереотипи довгий час були фактором протистояння в суспільстві, формуючи сприйняття, взаємодію та можливості на основі узагальнених уявлень про расові групи.

Гендерні стереотипи – це глибоко вкорінені переконання та очікування щодо поведінки, ролей і характеристик, які вважаються прийнятними для людей на основі їхньої гендерної ідентичності.

Ці стереотипи мають давнє походження в патріархальних суспільствах, де жорсткі гендерні ролі та очікування були встановлені для посилення динаміки влади та соціальної ієрархії. Традиційні уявлення про маскуліність і фемінність сприяли розвитку гендерних стереотипів, які приписують певну поведінку, інтереси та атрибути, що базуються на ознаках статі [3]. Наприклад, жінок часто стереотипно зображують як таких, що піклуються про інших, емоційних і пасивних, тоді як від чоловіків очікують, що вони будуть сильними, наполегливими і домінантними.

Стереотипи, що оточують людей з інвалідністю, вже давно поширені в суспільстві, формуючи сприйняття, ставлення та можливості, засновані на хибних уявленнях та упереджених переконаннях про інвалідність.

Традиційні погляди на інвалідність як на дефіцит або обмеження сприяли розвитку стереотипів, які зображують людей з інвалідністю як недієздатних, залежних або обтяжливих. Ці стереотипи часто ігнорують різноманітні сильні сторони, здібності та внесок людей з інвалідністю, увічнюючи шкідливі хибні уявлення та обмежуючи можливості для інклюзії та участі.

Стереотипи щодо релігійних вірувань і практик здавна існують у суспільстві, формуючи сприйняття, взаємодію та ставлення до різних релігійних спільнот.

Релігійні стереотипи мають історичне коріння в культурних упередженнях, історичних конфліктах та незнанні різноманітних релігійних традицій і звичаїв. Наприклад, послідовники певних релігій можуть стереотипно вважатися фанатичними, нетерпимими чи відсталими, тоді як інші можуть стереотипно вважатися миролюбними, мудрими чи добродішними, виходячи з вузьких уявлень [2].

Процес подолання стереотипів вимагає постійної відданості, співпраці та дій з боку окремих осіб, громад та інституцій. Сприяючи освіті, обізнаності, позитивній репрезентації, культурній компетентності, міжконфесійному діалогу, доступності, гендерній рівності та розширенню прав і можливостей, ми можемо кинути виклик стереотипам, зменшити упередження та побудувати інклюзивні та шанобливі громади, де кожного цінують, поважають і відзначають за його унікальну ідентичність та внесок.

Список використаних джерел:

1. Бовть О. Віктимна поведінка як психологічна проблема. *Соціальна психологія*. 2004. № 4. С. 14-22.
2. Діалог між представниками релігійних ідентичностей у культурно-освітніх практиках народів Північного Приазов'я: монографія / авт. кол.; за заг. ред. Л.Ю. Москальової. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В, 2018. 195 с.
3. Щотка О.П. Гендерна психологія: навч. посіб. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 358 с.

Отримано: 15.04.2024

Юлія БУКОВСЬКА

студентка 4 курсу історичного факультету

Науковий керівник: Валерій СТЕПАНКОВ

доктор історичних наук, професор

ПОЛІТИКА УРЯДУ ЦИ СІ СТОСОВНО ПОВСТАННЯ ІХЕТУАНІВ

Іхетуанський рух, що виник як відповідь на іноземний вплив, суттєво позначився на політиці уряду та суспільстві Китаю на початку ХХ століття. Дослідження цієї теми дозволяє виявити, яку роль відіграла імператриця Ци Сі, в ході повстання, спрямованого проти іноземного втручання в економіку, внутрішню політику та релігійне життя країни. Своїм рішенням підтримати іхетуанів вона змінила хід тогочасних подій. Ця тема актуальна й у сучасному світі, адже може дати цінні уроки для сучасних міжнародних відносин і підкреслити необхідність захисту незалежності країни, а також допомогти у розвитку міжкультурного діалогу.

У різноманітних історичних дослідженнях активно розглядається роль та реакція китайського уряду на повстання Іхетуань. J. Esherick [1] аналізує причини та походження іхетуанського руху, M. Schuman [5] досліджує китайський погляд на ці події, X. Woo [7] у своїй книзі осмислює тогочасну політику Ци Сі, а Н. Калюжная [9] описує політичні та соціальні аспекти даного конфлікту. Ці праці допомагають розширити наше розуміння та порівняти різні підходи до згаданих подій.

Іхетуанський рух з'явився на початку ХХ століття, як антизахідний рух. Початок їхньої діяльності пов'язують з 1899 роком, коли група китайців із таємного товариства "Іхетуань", виступила проти зовнішнього впливу та діяльності місіонерів. Їхня діяльність була реакцією на економічні та соціальні проблеми, а також на втручання іноземних держав у внутрішні справи країни. Одночасно повстанські загони вступали в конфлікти з урядовими військами та окремими китайськими чиновниками, які намагалися взяти під захист представників інших держав [8, с. 122].

Реакція імператриці Ци Сі на іхетуанів була неоднозначною. Її позиція залежала від того, яка група мала перевагу в даний момент. Політика була непослідовною через різні імператорські декрети, які то заохочували, то забороняли їхню діяльність, що відображало нестабільність влади та її залежність від внутрішніх та зовнішніх чинників [6, с. 125].

Розмах повстання іхетуанів та наступ їх загонів на Пекін і Тяньцзінь, викликав занепокоєння серед іноземних дипломатів, адже повстанці атакували християнські церкви, вбивали китайських християн і залякували чиновників. Це призвело до систематичного тиску на цінський уряд з боку іноземців та їхніх представників у Китаї. 21 травня до імператорського палацу була направлена колективна нота держав, яка вимагала арешту всіх учасників союзу Іхетуань [9, с. 11].

Ци Сі відмовилась підкорятись та заявила перед Великою радою про необхідність боротьби до останнього. Тому, 16 червня вона зібрала імператорський двір і звернулась до них з пропозицією або використати іхетуанів для вигнання чужинців, або розв'язати все дипломатичним шляхом. Сама ж імператриця підтримувала повстанців, зазначивши, що придушення руху було б складним, особливо з іноземними військами на шляху [1, с. 290].

Вхід іхетуанів до столиці викликав хаос, що змусило її оголосити їх "бандитами". Пізніше, після активізації військових дій іноземців, вона змінила свою політику та зробила з них союзників для ведення війни проти іноземних держав. Нарешті, 21 червня було оголошено про початок воєнних дій [9, с. 12].

Після цього губернатори деяких провінцій Лі Хунчжан, Юань Шикай, Чжан Чжідун та Лю Куны уклали "Пакт про взаємну оборону південно-східних провінцій", не визнаючи цим оголошення війни імператорським двором. Юань Шикай придушував іхетуанів у Шаньдуні, Чжан Чжідун займався переговорами з іноземними представниками в Шанхаї. Їх нейтралітет залишив більшість китайських військ поза участю у боротьбі [2, с. 37].

Імператриця та її уряд прийняли рішення почати облогу місій та посольств іноземних держав у Пекіні, закликаючи дипломатів та інших іноземців покинути місто під наглядом китайської армії. Проте, дипломати відмовилися від цього, оскільки боялися загрози від військових. Побоювання не були безпідставними, оскільки німецький імператорський посланник, барон Клеменс фон Кеттелер, вирішив висловити своє невдоволення імператорському суду, і під час його шляху до палацу його вбили [4, с. 187].

З 21 червня по 14 серпня 1900 року квартал місій у Пекіні потрапив під облогу китайської армії та іхетуанів, разом із католицькою церквою Бейтан, де оборонялися солдати та священники. Напади китайців були інтенсивними, проте оборонці успішно відбивали численні атаки. Таким чином, Ци Сі намагалась використовувати політику залякування, щоб позбутися іноземців [6, с. 85].

Міжнародні сили, які склалися з британців, росіян, французів та японців, захопили Тяньцзін. Згодом до них приєдналися США, Італія та Австро-Угорщина. 3 серпня вони налічували вже 20 тисяч осіб і вирушили до Пекіна. Після вступу до столиці британська армія першою звільнила Посольський квартал від облоги. Проте ці дії супроводжувалися насильством та пограбуваннями мирних жителів [3, с. 83].

Ще до наближення іноземців до столиці, Ци Сі прийняла рішення втекти до Сіяня, за захисні гірські перевали, а вже після захоплення Пекіна вона вирішила завершити конфлікт і прийняти умови миру. Ці дії були обумовлені обіцянками продовженням її перебування при владі та невтручанням у внутрішні справи Китаю. І вже 7 вересня 1900 року імператорським наказом було оголошено про провину іхетуанів у складній ситуації, яка виникла в країні через іноземну інтервенцію, і наказано місцевій владі жорстко розправитися з повстанцями [7, с. 117].

У вересні 1901 року імператриця укладає "Заключний протокол", який також відомий як мирний договір між Альянсом восьми держав і Китаєм. Згідно його статей, Китай зобов'язався стратити 10 високопосадовців, пов'язаних зі спалахом повстання. Крім того, потрібно був виплатити військові репарації у розмірі 450 мільйонів тарелів чистого срібла [5, с. 312].

Отже, політика Ци Сі протягом повстання була хитрою та стратегічною. Вона вдалась до рішучих дій для захисту країни, відмовившись від ультиматумів, з метою проявити свою сильну лідерську позицію та показати потужність країни, проте коли вона впевнилась в пе-

ревазі іноземців, вирішила стати на їх бік. Ці події відображають складний період в історії Китаю, де він зіткнувся з іноземним втручанням та внутрішніми конфліктами, а також роль та вплив імператриці на події свого часу.

Список використаних джерел:

1. Esherick J. W. Origins of the Boxer Uprising. University of California Press, 1988. 410 p.
2. Luo Z. Inheritance within rupture: Culture and scholarship in early twentieth-century China. Boston: Brill, 2015. 451 p.
3. Peter F. The siege at Peking. Singapore: Marshall Cavendish Editions, 2006. 273 p.
4. Preston D. Boxer Rebellion: The Dramatic Story of China's War on Foreigners that Shook the World in the Summer of 1900. Berkley Trade, 2001. 464 p.
5. Schuman M. Superpower Interrupted: The Chinese History of the World. PublicAffairs, 2020. 352 p.
6. Thompson L. C. William Scott Ament and the Boxer Rebellion: Heroism, hubris, and the "ideal missionary". Jefferson, N.C: McFarland & Co., Inc., Publishers, 2009. 252 p.
7. Woo X. L. Empress Dowager Cixi: China's Last Dynasty and the Long Reign of a Formidable Concubine: Legends and Lives During the Declining Days of the Qing Dynasty. Algora Publishing, 2003. 244 p.
8. Xiang L. The Origins of the Boxer War A Multinational Study. London: Routledge, 2002. 404 p.
9. Калюжная Н. М. Восстание ихэтуаней (1898-1901). Москва: Наука, 1973. 363 с.

Отримано: 15.04.2024

Анатолій ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ

студент I курсу магістратури історичного факультету

Науковий керівник: Олександр ФЕДЬКОВ

доктор історичних наук, професор

УКРАЇНСЬКІ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНІ ПАРТІЇ І СЕЛЯНСТВО В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.: РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ 1920-х рр.

Селянознавча тематика була й залишається у центрі уваги українських дослідників. За часів незалежності Української держави вітчизняна історіографія поповнилася розмаїтим спектром наукових праць, присвячених соціально-економічним й соціокультурним аспектам історичного поступу хліборобів. Не зважаючи на вагомі здобутки в означеній сфері, українське селянство і досі залишається для нас, за образним висловленням Т. Шаніна – «Великим незнайомцем» [7, с. 8]. Залишені інтелігенцією й дрібними імперськими чиновниками писемні відомості не дають змоги правдоподібно реконструювати образ селянства початку ХХ ст., адже відображають уявлення цих верств – далекі від історичної дійсності й соціоментальності пересічного обивателя села.

Винятком з правила не стала і радянська історіографічна традиція 1920-х рр., коли втілювалися у реальність перші спроби систематизованого викладу внеску національних марксистських партій/організацій (відповідно й ролі селянства) у суспільно-політичне життя Російської імперії на початку ХХ ст. Цьому сприяла відносна розкутість історичної думки та свобода інтелектуальних пошуків радянських дослідників, яка на рубежі 1930-х рр. – зійшла нанівець. Більшовицька влада стабілізувавши внутрішньополітичну ситуацію в СРСР поси-

лила командно-адміністративний та ідеологічний наступ на українську історичну науку; поступово починаючи переводити її на рейки марксистсько-ленінської парадигми [1, с. 74]. Обумовлюючи негативну тенденцію кваліфікації національних політичних утворень, як «буржуазно-націоналістичних» та «опортуністичних».

Мета повідомлення полягає у критичному аналізі праць радянських дослідників 1920-х рр. присвячених проблемі взаємин українських соціал-демократичних організацій та селянства у Наддніпрянській Україні протягом останнього десятиріччя XIX ст. – 1914 р.

У контексті вищесказаного досить інформативним є одне з перших офіційних радянських досліджень приурочене історії зародження та становлення КП(б)У, за авторством колишнього бундівця М. Равича-Черкаського [5]. У своїй книзі дослідник постулює тезу паралельного впливу (у різних масштабах) на громадсько-політичні процеси у підросійській Україні на початку XX ст. трьох національних соціал-демократичних партійних утворень: РУП-УСДРП, РСДРП і Бунду. Проте наголошуючи, що РУП головним чином проводила агітаційно-пропагандистську роботу серед селян, українського пролетаріату та сільськогосподарських наймитів/бурлаків [5, с. 10].

Зосередивши потуги в українському консервативному селі національні соціал-демократи тиражували газету «Селянин», яка на думку, М. Равича-Черкаського носила «дрібно-буржуазний», «радикально-соціалістичний» характер, однак, користувалася небаченим ажіотажом серед сільського пролетаріату. Автор прямо заявляє, що великий успіх преси серед сільської маси викликаний зрозумілою для неї «простою, розмовною, «мужицькою» мовою» [5, с. 29]. Брошури та листівки поширювалися есдеками по селах регіону тисячами з великою енергією та різноманітними способами (з вікон вагонів, пішим ходом, на велосипедах та християнських повозах) [5, с. 29-30].

Подібних позицій щодо діяльності РУП-УСДРП у своєму фундаментальному нарисі «1905 рік на Україні» висловлював колишній український есер П. Христюк [6]. Так, на його думку, РУП проводила широку пропагандистську роботу серед селянських мас, головню, серед незаможників і наймитів з двох ключових причин [6, с. 58]. По-перше, рупівці там знаходили український елемент, серед якого вони й мали намір активно працювати, а по-друге, ця ніша (селянство) не перебувала під безпосереднім впливом російських та юдейських політичних організацій, які зосереджувалися на міському пролетаріаті у зрусифікованих промислових центрах [6, с. 59]. Безперечним достоїнством цієї наукової праці є широке використання документальних матеріалів як партійного, так і непартійного походження.

Першим систематизованим дослідженням з історії України, створеним на методологічних засадах марксизму, є наукова студія українського історика – М. Яворського [8, с. 214-224]. Зокрема, він вважав, що РУП підтримувало виключно заможне селянство, яке найдужче ненавиділо поміщиків і добивалося ліквідації латифундистського землеволодіння [8, с. 215]. Хоча наратив видання підпорядковано тогочасним вимогам ідейно-політичного виховання, безсумнівною заслугою автора було введення у науковий обіг значної кількості архівних джерел з історії України.

Серед низки праць з історії РУП слід виокремити краєзнавчу розвідку А. Дучинського, [4, с. 283-320] в якій автор на основі мемуарної літератури та архівних джерел полтавського жандармського управління реконструював історію партійного осередку ерупістів на Полтавщині (1901–1905 рр.). Цінною виявилася інформація про труси охоранки по селах губернії з метою ліквідації партійного центру РУП (пошук схронів літератури й арешти провідних дія-

чів) та свідчення землеробів на допитах. Так, наприклад, опитування жандармами селян с. Литваків не дало жодного позитивного результату, а хлібороб Калістрат Паник давав показання, що свідчили про невинність арештованого напередодні с.-д. Семена Заїки (учня Б. Мартоса) [4, с. 292-293].

Особливе місце у радянській спадщині посідають наукові публікації члена УСДРП, фахового історика Й. Гермайзе, приурочені 25 роковинам з дня заснування Революційної української партії [2, с. 20-24] та соціально-економічним чинникам визрівання революційного вибуху в українських губерніях Російської імперії [3, с. 66-71]. Так, на його думку, соціальна база, що живила національну соціал-демократію кінець-кінцем складалася з селянського контингенту, однак, у цьому проглядалася як сила, так і слабкість українського громадсько-політичного руху [2, с. 20]. Особливу увагу Й. Гермайзе звернув на агітаційно-пропагандистську і видавничу діяльність РУП, яка набула гротескного розмаху й була популярною серед «мужиків» та сільськогосподарського пролетаріату [2, с. 21].

Таким чином, радянські історики 1920-х рр. акумулювали порівняно невелику кількість наукових студій, присвячених українським політичним утворенням в імперії Романових. Тематично історіографічна традиція торкалася насамперед загального опусу діяльності українських марксистських партій. Селянство залишилось на периферії аркушів дослідників і затінялося могутнім рушієм революції – міським пролетаріатом. З утвердженням більшовицького диктату у царині історієписання українські соціал-демократичні партії/організації тавруються як «дрібнобуржуазні» та «опортуністичні»; ін'єктура призвела до тенденційності та заангажованості щодо висвітлення їх внеску (відповідно й ролі селянства) у громадсько-політичне життя Російської імперії на початку ХХ ст. Попри це, історичний доробок радянських вчених становить значну інтелектуальну цінність, адже ними у науковий обіг введено великий комплекс джерел як партійного, так і непартійного походження.

Список використаних джерел:

1. Березовський О.М. Революційна українська партія в працях дослідників 1917-1920-х рр. *Сумський історико-архівний журнал*. 2010. №10/11. С. 73-82.
2. Гермайзе Й. 25 ліття рев. укр. партії (Р.У.П.). 1925. *Життя і революція*, № 3, 1925. С. 20-24.
3. Гермайзе Й. Соціально-економічні передумови революції 1905 року. 1925. *Життя і революція*, № 9, 1925. С. 66-71.
4. Дучинський А. Революційна українська партія (РУП) на Полтавщині за архівними матеріалами 1901-1905 рр. *За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України ХІХ і початків ХХ століття*. Кн. 2. Харків: Державне видавництво України, 1928. С. 283-320.
5. Равич-Черкаський М. История Коммунистической партии (б-ов) Украины. Київ: Государственное издательство Украины, 1923. 248 с.
6. Христюк П.О. 1905 рік на Україні. Харків: Державне видавництво України, 1925. 240 с.
7. Шанин Т. Великий незнакомец: крестьяне и фермеры в современном мире / под ред. А.В. Гордона. Москва: Прогресс, 1992. 432 с.
8. Яворський М.І. Нарис історії України. Аделаїда, Південна Австралія: Книга, 1987. 249 с.

Отримано: 15.04.2024

Катерина ДЯЧИНА

студентка 4 курсу історичного факультету

Науковий керівник: Олександр ЗАВАЛЬНЮК

доктор історичних наук, професор

СИМОН ПЕТЛЮРА У КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ В 1919 РОЦІ: ЗАХИСТ ДЕРЖАВНИХ ІНТЕРЕСІВ УНР

Місто Кам'янець-Подільський називають «останньою столицею Української Народної Республіки», оскільки тут у 1919 році знайшла свій прихисток Директорія УНР на чолі з Симоном Петлюрою, який влітку-восени докладав великих зусиль для збереження української державності. Цей епізод з його життя широко висвітлений у різних джерелах [6-7] та історичній літературі [1-5, 8], що зумовлено постійним зацікавленням науковців діяльністю Головного Отамана.

Симон Петлюра прибув до Кам'янця 10 червня, а наступного дня на його честь відбувся обід, на якому були присутні члени Директорії, міністри, представники місцевої влади та громадськості. Міністр праці О. Безпалко констатував, що уряд «до звільнення нашої території від ворога має функції комітету при головній військовій владі. Це правительство переходове до того, поки не будуть гарантії здійснення української державності» [6].

Промова С. Петлюри, виголошена тоді ж, дає чітке уявлення про основні засади та напрямки тогочасної політики Директорії. Головний Отаман заявив, що він бачить Україну тільки демократичною державою і висловився за твердість влади та прозорість політики, а після вигнання ворога форму влади буде визначено представницьким форумом трудового народу, тобто парламентом.

Вибір адміністративного центру Поділля під столицю УНР був обдуманим і стратегічним рішенням. Згідно з думкою С. Литвина, Петлюра та керівництво УНР мали кілька стратегічних міркувань: по-перше, забезпечити собі тил в разі наступу більшовицьких та польських військ, враховуючи близькість Кам'янця-Подільського до кордону з нейтральною Румунією та Східною Галичиною; по-друге, таке розташування політичного центру УНР давало можливість підтримувати дипломатичні зв'язки з країнами Західної Європи через Румунію; по-третє, через нейтральність Румунії була можливість здійснити закупівлю необхідної для армії зброї та амуніції, а також забезпечити транзит зброї і товарів з європейських країн; по-четверте, готувався плацдарм для можливого відходу УГА у разі невдачі на галицько-польському фронті. Однак, запропонований четвертий пункт може бути сумнівним, оскільки зовсім немає підтвердження відповідними заявами керівництва республіки. Також слід зазначити, що одне місто не могло бути плацдармом для такої великої кількості старшин і бійців УГА (близько 50 тис. осіб), яким було доручено стратегічне завдання наступати на позиції Червоної армії у проскурівському напрямку. Крім того, для самого війська було б вигідніше, якщо його Начальна команда знаходилася поближче до нього [1, с. 79].

Тиск на політику уряду УНР підсилювався після переходу – 16 липня – до Кам'янця-Подільського галицького проводу, який домагався від керівництва УНР заміни «трудового принципу» демократичними виборами та скликанням парламенту, зміни соціалістичного уряду Б. Мартоса та скасування міністерства у справах ЗОУНР [4, с. 36].

І хоч на спільному засіданні проводів УНР і ЗОУНР у міському театрі 20 липня С. Петлюра і Є. Петрушевич демонстрували перед населенням взаєморозуміння і готовність

будувати соборну українську державу, насправді ж подолати суперечності та дійти згоди вони не змогли. Галицька преса й далі агітувала за об'єднання всіх творчих сил Соборної України для того, щоб змінити уряд УНР та його соціалістичну політику на праву [5, с. 107].

Того ж дня до Кам'янця пробився з Київщини Головний повстанський штаб Ю. Мазуренка. Гостей зустрічали пишно, увечері дивилися оперу. Переговори С. Петлюри і Ю. Мазуренка виявили протилежність поглядів в питанні державного устрою України – перший обстоював ідею народної республіки, другий – радянської. Через незгоди Головний отаман наказав заарештувати делегацію (Ю. Мазуренка, М. Ткаченка, А. Пісоцького та ін.) На їх захист виступили місцеві есери, які домоглися звільнення спочатку рядових членів, а наприкінці місяця – і керівників.

У зв'язку зі вторгненням денікінських військ до України, 22 серпня у Кам'янці-Подільському С. Петлюра зібрав спільне засідання Директорії та уряду. Українська Народна Республіка не могла успішно протистояти сильному супротивнику. Тому було вирішено не здійснювати ворожі дії проти білогвардійців. Головний Отаман помилявся, вважаючи, що можна досягти нейтралітету з Денікіним. Галицьке командування восени побачило, що Денікін ставиться до Галицької армії інакше, ніж до армії наддніпрянської, і це, очевидно, підштовхнуло провід ЗОУНР на шлях сепаратного порозуміння з Денікіним [4, с. 37].

30 серпня стало очевидно, що перед наступом на Москву денікінці мають намір ліквідувати "українських сепаратистів". Так несподівано для себе С. Петлюра опинився на денікінському фронті [3, с. 92].

2 вересня він звернувся до громадян УНР із закликом допомогти армії одягом і взуттям, оскільки очікувались тривалі бої. З нестачею коштів для утримання та збільшення чисельності свого війська, Головний Отаман 12 вересня відправився до Подільської губернської народної управи, де вирішував питання про можливість збору податків з населення за 1918-1919 роки, які б пішли на військове будівництво [7, с. 392].

17 вересня у Кам'янці було віддруковано відозву С. Петлюри до населення соборної України, де містився виклад основних положень програми уряду УНР: державна самостійність, передача земель без викупу селянам, запровадження 8-годинного робочого дня, а також загального, рівного, таємного, безпосереднього і пропорційного права на виборах Великої державної ради – парламенту з установчими функціями. Того ж дня у Кам'янці відбулася нарада представників українських політичних партій, громадських організацій та членів комісій Конгресу трудового народу, яка схвалила політичну лінію Головного отамана.

Успіхи білогвардійців в Україні заставили С. Петлюру прийняти в середині вересня пропозицію швейцарського соціал-демократа Ф. Пляттена щодо посередництва між урядами УНР і РСФРР у справі укладення військового союзу проти Денікіна [4, с. 53]. 23 вересня у Кам'янці-Подільському відбулося спільне засідання Директорії та урядів УНР і ЗОУНР, які висловилися за офіційне оголошення війни денікінцям. Наступного дня учасники зібрання підписали декларацію, якою закликали український народ піднятися на боротьбу проти армії Денікіна. Щоб обґрунтувати зміну політики щодо білогвардійського режиму, 25 вересня було організовано зустріч членів Директорії і міністрів з представниками політичних партій, місцевої преси. Центральним моментом заходу став виступ С. Петлюри, який роз'яснив зміст декларації. В плані боротьби з новою антиукраїнською силою слід розглядати наказ Головного Отамана від 27 вересня про негайну мобілізацію до армії УНР чоловіків 1889-1898 рр. народження в усіх повітах Поділля, а також в окремих місцевостях Київщини і Волині. Селянам належало з'являтися до війська зі зброєю та одягом [4, с. 53].

13 жовтня 1919 р. Головний Отаман разом з іншими членами найвищого органу УНР затвердив текст присяги Директорії, а 14 жовтня всі вони, а також уряд, урядовці і військо присягнули на вірність УНР. Після цього С. Петлюра, А. Макаренко, Ф. Швець та І. Огієнко виробили “Універсал Високої Директорії до українського народу”, яким сповіщали про початок діяльності Синоду Української Православної Церкви [8, с. 125].

Іншою значущою політичною подією, яка відбулася з невеликим інтервалом у Кам'янці-Подільському, була Державна нарада 25 жовтня. У ній взяли участь керівництво республіки, у першу чергу С. Петлюра, політичні та громадські структури УНР і ЗОУНР, а також представники єврейських, галицьких і буковинських політиків. Виступаючи на цій нараді, С. Петлюра наголосив, що між обома українськими проводами панує гармонія і згода, а Є. Петрушевич заявив про спільну волю з урядом Наддніпрянщини та підтримку влади з боку армії. Державна нарада схвалила завдання для влади та продемонструвала їй підтримку. Голова Директорії, підсумовуючи роботу зібрання, відзначив корисність обміну думками для майбутнього утвердження парламентського ладу в УНР. Уряд планував продовжити свою політику, зокрема щодо військового будівництва та залучення всього народу до цього процесу, з особливим акцентом на залученні жіночої частини населення [2, с. 51-52].

7 листопада до Кам'янця надійшла звістка про перехід небоєздатної УГА на бік Денікіна. Договір галичани уклали без порозуміння з Директорією, чим викликали велике незадоволення С. Петлюри та Є. Петрушевича [3, с. 106].

Через 2 дні Директорія і уряд ухвалили заходи для виправлення становища на фронті. Зокрема, закликали до армії інтелігенцію, військовиків, працівників міністерств, представників політичних партій та добровольців. У Кам'янці-Подільському та інших містах формувалися комітети оборони. Проте, реалізація цих заходів виявилася надзвичайно складною, особливо в умовах обмеженого часу. Основну відповідальність за розпад фронту поклали на галичан. Ті, в свою чергу, виправдовувалися, наголошуючи на безвихідному становищі УГА через епідемію тифу [8, с. 125].

Кам'янець-Подільський, як резиденція вищих органів УНР, завершував свою місію. У день річниці Директорії, 14 листопада, її члени відвідали церкву місцевого державного українського університету і взяли участь у молебні. Наступного дня відбулося останнє у місті тогорічне засідання Директорії, на якому було ухвалено постанову (1219/Д) про те, що Ф. Швець і А. Макаренко від'їжджають за кордон з представницькою метою, а «головне керування справами покладається на Голову Директорії п. Головного Отамана Симона Васильовича Петлюру, який іменем Директорії затверджує всі закони і постанови, ухвалені Радою Народних Міністрів». Постанова мала тимчасовий характер. 16 листопада Головний Отаман прийняв І. Огієнка, який залишався у Кам'янці головноуповноваженим уряду УНР для зносин з польською владою. На початку грудня 1919 року С. Петлюра прибув до Варшави [5, с. 109].

Так закінчилась одна з найдраматичніших сторінок української національно-визвольної боротьби – Кам'янецька доба Директорії УНР, у якій активну роль відіграв С. Петлюра. Сьогодні у місті є вулиця, названа його іменем. На фасаді будинку, де працював Голова Директорії, встановлено меморіальну дошку.

Отож, Головна Директорія УНР і Головний Отаман республіканського війська Симон Петлюра, працюючи у Кам'янці-Подільському влітку-восени 1919 р., докладав значних зусиль для зміцнення процесу українського державотворення і захисту національних інтересів молодій країні. Через складні внутрішні і зовнішні причини його праця не принесла очіку-

ваних результатів у протистоянні з сильним ворогом, утім дала змогу продовжити роботу із пошуку союзника для відновлення збройної боротьби за незалежну і суверенну Україну.

Список використаних джерел:

1. Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський влітку 1919 року: визволення від більшовиків і організація діяльності та захисту державно-політичного центру УНР. *Хмельниччина в контексті модернізаційних та трансформаційних процесів ХХ – початку ХХІ століття: матеріали всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції* (м. Хмельницький, 26 травня 2023 р.) / [І.М. Шоробура (гол. ред.), В.М. Островий (заст. гол. ред.), В.Р. Адамський (відп. ред.), О.Л. Бакіна, Г.В. Бучківська та ін.]. Хмельницький: ХГПА, 2023. С. 75-102.
2. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський у вересні – листопаді 1919 року: державно-політичний, самоврядний і культурний аспект. *Вісник Державного архіву Хмельницької області «Подільська старовина»*. Випуск присвячений 90-м роковинам Голодомору 1932-1933 років в Україні. Хмельницький, 2023. №1 (9). С. 47-56.
3. Завальнюк О.М., Олійник С.В. Українська Галицька армія на Поділлі (липень 1919 – травень 1920 рр.): монографія. 2-е вид., доп. і перероб. Кам'янець-Подільський: ПП "Меддобори-2006", 2013. 292 с.
4. Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879-1926). Прага: друкарня "Легіографія" (накладом Міжорганізаційного Комітету для вшанування пам'яті Симона Петлюри в Празі), 1930. 258 с.
5. Литвин С. Державотворча та військова діяльність Симона Петлюри в добу Директорії Української Народної Республіки. *Воєнна історія*. Київ, 2006. № 1–3. С. 99–110.
6. *Новий шлях*. 1919. Ч. 3. 13 червня.
7. Симон Петлюра. Статті. Листи. Документи. Вишгород: ПП Сергійчук М.І., 2016. 632 с.
8. Темко Г. Симон Петлюра і збройні сили України. *Дніпро*. № 5-6, 1996. С. 122–127.

Отримано: 15.04.2024

Максим ЄРЕМЕЄК

студент 2 курсу історичного факультету

Науковий керівник: **Анатолій ГЛУШКОВЕЦЬКИЙ**

кандидат історичних наук, доцент

РОЗВИТОК ІСТОРИЧНОЇ ІНФОРМАТИКИ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Інформатизація та діджиталізація торкнулися усіх сфер суспільного життя, не становить виняток й наука, зокрема історична. На межі інформаційних технологій та історичної науки у 80-х роках ХХ століття почав формуватися новий міждисциплінарний напрям – історична інформатика (наукова дисципліна, що вивчає історичну інформацію та різні шляхи її створення, зберігання, обробки, вивчення, передавання тощо за допомогою інформаційних (комп'ютерних) технологій).

Метою роботи є вивчення розвитку історичної інформатики в період незалежності України.

Історіографія проблеми представлена працями В. Баглая [1], С. Жабіна [4], А. Шписа [7].

Характеризуючи розвиток історичної інформатики в умовах незалежності, не можна не згадати про українського історика В. Підгаєцького. Зазначимо, що після успішного захисту ди-

сертації та проходження стажування в МДУ, він у 1988 році почав викладати курс «Кількісні методи в історичних дослідженнях» для студентів історичного факультету Дніпропетровського університету, що було новацією для тогочасної вищої освіти, адже така навчальна дисципліна не викладалася в інших вишах УРСР. Позитивним фактором було й те, що наукові напрацювання В. Підгаєцького збіглися в часі із створенням у 1986 році Міжнародної асоціації «History and Computing», яка розпочала процес координації вчених істориків, які застосовують у своїх дослідженнях інформаційно-комп'ютерні технології та пов'язані з ними методи [1, с. 78].

Із крахом СРСР вплив західноєвропейських наукових тенденцій та здобутків на пострадянський простір поживавився. До літа 1992 року в багатьох країнах Східної Європи були створені регіональні представництва Міжнародної асоціації «History and Computing». Цю ж хвилю підхопила Україна: у червні 1992 року в Ужгороді відбувся Міжнародний семінар «Нові комп'ютерні технології в історичних дослідженнях та освіті», організований історичним факультетом МДУ та Закарпатською асоціацією молодих істориків, на якому вперше вчені Заходу та пострадянських країн обмінялися досвідом своїх напрацювань у галузі історичної інформатики [7, с. 198]. На семінарі була створена ініціативна група зі створення асоціації «Історія та комп'ютер», в яку ввійшов В. Підгаєцький. Незабаром вчений був обраний до складу її керівного органу – Ради асоціації. Зазначимо, що при заснуванні організації було зроблено наголос на продовженні контактів дослідників країн з СНД, а в підґрунтя було покладено нову організаційну структуру – «горизонтальну», яка дозволила протягом кількох років створити ряд потужних регіональних центрів, які займалися дослідженням проблем історичної інформатики.

Цікавою є методологія, яку В. Підгаєцький використав у своїй докторській дисертації. Зокрема, науковець здійснив аналіз масових статистичних джерел за допомогою методів багатовимірного статистичного аналізу і ЕОМ. Також він апробував методіку комплексного застосування методів багатовимірного статистичного аналізу для вивчення масових джерел та окреслив перспективи її подальшого використання.

Серед низки практичних напрацювань В. Підгаєцького виділяється база створена для дослідження селянських господарств України в період нової економічної політики [6, с. 221]. Також він розглядав можливість створення проблемно-орієнтованої бази даних про структуру селянських господарств України за матеріалами виборчого опитування 1925 року, де число об'єктів задане самим джерелом, а встановлена кількість ознак може бути скорочена. В. Підгаєцький розглядав кліометрику як «тріаду Кліо», яка, на думку дослідника, складається із трьох методологій: системної, модельної та кількісної, а найбільш цікавою для історичної інформатики є модельна [1, с. 79].

Цікавим є погляд В. Підгаєцького на саму сутність та тлумачення історичної інформатики. Історик-джерелознавець вважав, що історична інформатика – це джерелознавство ХХ-ХХІ століть, а метою цієї науки виступають конкретно-історичні проблеми, а інформацію черпає з історичних джерел, а не з усною історією або історіографічної традиції.

На жаль, відомий історик помер у 2004 році в 52-річному віці, однак його напрацювання стали підґрунтям для вагомих досліджень інших науковців. До прикладу, у 2010 році харківські вчені Д. Шалигіна та В. Куліков продемонстрували можливості використання баз даних при аналізі масових візуальних джерел (на прикладі дослідження радянських і німецьких плакатів періоду Другої світової війни) [2, с. 37]. Аналіз проводився за допомогою СУБД MS Access, з використанням кількісного методу – контент-аналізу, а база даних стру-

ктурно складалася із двох таблиць «Плакат» (інформація про рік, місце видавництва, джерело, ідея плакату та інше) і «Образ» (інформація про композицію, пропорційність, відносність, дію, розташування тощо), зі зв'язками «один до багатьох». Учені дійшли висновку, що постаті героїв трапляються частіше, ніж постаті їхніх ворогів.

Успішним прикладом застосування джерело-орієнтованого підходу можна вважати розроблення В. Куліковим та К. Єремєєвою бази даних «Радянські політичні анекдоти». Зокрема, розробники ввели до бази 2075 анекдотів, а база даних структурно містила чотири таблиці «Анекдот», «Персонаж», «Проблематика», «Дата» [3].

Також практичний досвід розробки баз даних можна простежити на прикладі порталу Інституту історії України НАН України, на якому розміщені чотири бази даних: три тематичних і одна інтеграційна. В огляді тематичних баз даних представлені Інтернет-бібліотека Інституту історії України НАН України, «Електронна енциклопедія історії України», «Історика України: онлайн-довідник» [5, с. 260].

Проаналізувавши практику створення українськими вченими баз даних, вважаємо за потрібне описати сучасні віхи розвитку історичної інформатики. Потужним центром історичної інформатики сьогодні можемо вважати Харків, в якому діє лабораторія історичної інформатики історичного факультету ХНУ імені В. Каразіна, де основним науково-дослідним проектом є «Індустріальний розвиток Наддніпрянської України в другій половині XIX – на початку XX ст.» [4].

Також варто зазначити, що за ініціативи Державного комітету архівів України, Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського, Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського в Україні здійснюється державна програма «Архівна та рукописна Україніка». В Інституті історії України Національної академії наук України існує Відділ спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів, співробітники якого виконують дослідження в картографії, археографії, бібліографії, веб-археографії та розробляють прикладні проблеми електронних інформаційних ресурсів історичного профілю [3].

Отже, історична інформатика в Україні має певні здобутки. Проте наразі вона не оформилася в окремий напрям із власними інституціями, періодичними виданнями та на науковими школами. Майбутнє піднесення історичної інформатики вбачаємо в європейських інтеграційних процесах, які можуть відкрити для українських дослідників широкий спектр можливостей.

Список використаних джерел:

1. Баглай В. «Філософ історичної інформатики»: шляхи до наукової біографії В.В. Підгаєцького. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія: Історична*. Вип. 13. 2017. С. 76-83.
2. Баглай В. Теорія і практики розробки історичних баз даних українськими вченими (за матеріалами «Інформаційного бюлетеня Асоціації «Історія та комп'ютер»). *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія: Історична*. Вип. 14. 2018. С. 34-51.
3. Відділ спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів. Інститут історії України Національної академії наук України. URL: http://history.org.ua/uk/structure/v_it
4. Жабін С. Етапи становлення історичної інформатики в світі та Україні. *Наукові конференції*. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/599>
5. Жданович О. Досвід застосування електронних баз даних в історичних дослідженнях. *Історико-географічні дослідження в Україні*. 2009. № 11. С. 256-275.

6. Куліков В. Нові інформаційні технології в історичних дослідженнях. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер.: Історія.* № 762. 2007. С. 217-228.
7. Шпис А. Комп'ютеризація історичної науки в США, Росії та Україні: аргументи за і проти. *Науковий вісник УжДУ. Серія «Історія».* № 5. 2000. С. 197-202.

Отримано: 15.04.2024

Аліна ЗАХАРЕНКО,
студентка 3 курсу історичного факультету
Науковий керівник: **Андрій ЗАДОРЖНЮК**
кандидат історичних наук, доцент

ПОМПЕІІ ARCHAEOLOGY PARK: ВІД ІДЕЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ

Помпеї – це унікальна археологічна пам'ятка, яка зберігає величезну кількість артефактів та споруд на території площею близько 66 га. Величезні масштаби міста потребують надзвичайних зусиль для проведення археологічних досліджень, реставрації та постійного обслуговування задля збереження пам'ятки.

Перші розкопки на території Помпей відбулися у 1748 році. Відкриття римського міста здійняло фурор у світі та підняло ряд проблем у Неаполітанському королівстві Бурбонської династії. Глибина руїн та чудова збереженість міста потребувала рішення як працювати з археологічним об'єктом. І у 1750 році вперше прозвучала ідея перетворення міста у музей, однак ця ідея була відхилена і було вирішено проводити розкопки тунелями для пошуку картин, прикрас тощо для експонування їх у інших музеях [2, с. 1-3].

Місто поступово розкопувалося, а найцінніші речі передавалися до королівської колекції Неаполітанського королівства. При цьому, значна кількість виявлених предметів залишалися у Помпеях, хоча певні артефакти могли передати у інші музеї. Археологічний об'єкт могли відвідувати знатні люди, вчені, художники. Розкопки та консервація з реставрацією проходили повільно через фінансові проблеми королівства. Королі та королеви, герцоги відвідувавши Помпеї були розчаровані темпами розкопок і не раз наголошували на необхідності пришвидшити роботи [2, с. 3-6].

У французький період темпи розкопок також не пришвидшувалися. Однак уже з 1809 року робилися спроби їх пришвидшити за допомогою саперів. Почали проводити інвентаризацію знахідок та розробляти нові методи консервації та реставрації. Після повернення Бурбонів до влади у 1815 році була подана нова ідея перетворення Помпеїв на музей. На цю ідею найбільше вплинув потік туристів. Для перетворення Помпеїв на музей проводилися новітні способи консервації та реставрації. Артефакти з Помпеїв перестали вивозитися до інших музеїв [2, с. 6-15].

Політична криза 1848 року призвела до переосмислення методики розкопок та до розуміння наступної консервації Помпеїв. Розкопки до 1861 року були призупинені. Після тимчасової перерви і поновленню розкопок Помпеї стали еталоном нової італійської археології. Цьому посприяв Джузеппе Фіореллі. Щодо реставраційних робіт то вони проводилися лише по тим будівлях, що Фіореллі вважав найціннішими, а консервація проводилась лише тоді коли пам'ятка знаходилась у аварійному стані [2, с. 15-22].

У 1924-1962 роках керівником дослідження Помпей став Амедео Маюрі. За його керівництва було здійснено ряд важливих відкриттів. Завдяки активній діяльності Маюрі Помпеї було перетворено на «музей під відкритим небом». В період Другої світової війни Помпеї були відкриті для відвідування лише кілька разів. Також у цей час археологічна пам'ятка зазнала руйнувань. Уже по закінченню війни Помпеї розкопували із залученням практики використання громадських робіт. Тоді було розчищено частину археологічної пам'ятки, яку не було відреставровано, а звітів по тим розкопкам було небагато та й вони були неповними [5, с. 2-3].

Хоча Помпеї почали набирати популярність у світі, однак до 1980-х років в Італії та загалом у всьому світі зменшилась підтримка культурної спадщини, що призвело до скорочення фінансування та зменшення зусиль на збереження пам'яток. А тому керівництво Археологічної служби Неаполя та Помпей обмежило розкопки, щоб «вберегти пам'ятку від більшої руйнації» [5, с. 3-4]. Також у 1980-81 роках відбувся землетрус, що також вплинуло на зменшення розкопок [2, с. 24-25].

Однак, навіть при цьому консерваційні роботи не справлялася з масштабами розкопок і окремі частини пам'ятки стали занепадати. Щоб вберегти археологічний об'єкт Всесвітній фонд пам'яток (World Monuments Fund) вносить Помпеї до «списку спостереження» у 1996 та 1998 рр. У 1997 році ЮНЕСКО внесла пам'ятку до списку об'єктів світової археологічної спадщини [4]. Упродовж 1996-2002 рр. Всесвітній фонд пам'яток надавав технічну та фінансову підтримку чотирьом проектам, котрі були спрямовані на збереження археологічного об'єкту. Це були 1) підтримка плану збереження та презентації Помпей (Piano di Pompei); 2) реалізація пілотного проекту з консервації гробниці Весторіо Пріско; 3) розробка плану консервації на острові Інсула V2, зокрема, Будинку ювілею срібного весілля; 4) скликання першої міжнародної конференції зі збереження Помпей та інших пам'яток у підніжжя Везувію [1; 5, с. 4].

Після отримання світового визнання Помпеї зіткнулися з кадровою, комунікаційною та фінансовою проблемами. Станом 1997 рік з 711 співробітників лише 16 людей були археологами, архітекторами чи мистецтвознавцями та 34 друкаря. А за дослідженнями Болонського університету було виявлено основну проблему, з якою Помпеї стикалися й в минулому, брак комунікації між фінансовим та адміністративним секторами. Тобто кошти витрачалися неефективно й інколи третина з них могла бути не задіяною. Щоб вирішити дану проблему Міністерство культури Італії у 2008 році постановило, що воно може використовувати до 30 млн. євро з бюджету Помпей, якщо вони не були розподілені на проекти за контрактом. Окрім того тридцять відсотків доходів від продажу квитків надходило до Міністерства для їх подальшого розподілення на інші проекти [5, с. 4-5].

Тим часом державний бюджет Італії на культурну спадщину продовжував скорочуватися. Так, бюджет скоротився з 0,39% (2 мільярди євро) у 2000 році до 0,19% (1,5 мільярда євро) у 2011 році. Кадрові проблеми також продовжувалися, оскільки весь персонал, від археологів до квиткових касирів, мав довічну гарантію на посаду державного службовця, що спричиняло негнучкість у питаннях переходу на іншу роботу. Через наведені вище проблеми керівництво Помпей не змогло скоординувати зусилля на консервацію та реставрацію археологічної пам'ятки. Частина об'єктів, як от фрески, були втрачені [5, с. 5-6].

Хоча Помпеї й зазнали певного занепаду, нове керівництво спрямовувало усі зусилля на збереження пам'ятки. Керівництво було підпорядковане Soprintendenza (головному управлінню) та за кошти ЄС запропонувало ефективну структуру в цілях збереження пам'ятки.

Даний проєкт отримав назву «Великий проєкт Помпеї» (Grande Progetto Pompei, або Progetto) та був розроблений у 2012 році. Після затвердження проєкту Помпеї отримали значну кількість коштів, які були розподілені на 5 частин. Більшість коштів було відведено на будівельні роботи, котрі являли собою укріплення та реставрацію археологічного об'єкту. Усі інші кошти були розподілені на обстеження та діагностику, комунікацію з відвідувачами, систему безпеки та організацію Soprintendenza. Згідно з проєктом гроші направлені до Soprintendenza будуть надаватися на тендери для виконання конкретних завдань, котрі центральний орган вважатиме пріоритетними [5, с. 7-8].

Не менш важливими але меншими за масштабами були й такі проєкти як «Проєкт збереження Помпей Кресса» 1998 року та «Проєкт сталого збереження Помпеї» 2014 року. Перший був зосереджений навколо одного будинку, щоб на його прикладі розробити цілісний та інтегрований підхід для збереження пам'ятки. А другий, за допомогою найсучасніших інформаційних технологій, забезпечує інструментами для управління та обміну знаннями, корисними для майбутньої діяльності зі збереження археологічних пам'яток. Також даний проєкт робить усе щоб зберегти поховальні пам'ятки у некрополі Порта Ночера [3; 5, с. 7].

Отже, перша ідея перетворення Помпеїв на музей зародилася у 1750 році. Для реалізації цієї ідеї Помпеї пройшли складний і тернистий шлях: від формування ідеї перетворення пам'ятки на музей, спроби збільшення площі розкопок, вибіркового робіт по консервації та реставрації розчищених об'єктів і навіть пошкодження пам'ятки до пильної уваги до Помпеїв міжнародних організацій та запровадження й реалізація новітніх проєктів по відновленню археологічного об'єкту світової культурної спадщини.

Список використаних джерел:

1. Ancient Pompeii. World Monument Fund. URL: <https://www.wmf.org/project/ancient-pompeii> (дата звернення: 22.03.2024)
2. De Caro, Stefano. «Excavation and conservation at Pompeii: A conflicted history.» Fasti Online Documents and Research: Archaeological Conservation Series 3 (2015). URL: [file:///C:/Users/hayat/Downloads/FOLDER-con-2015-3%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/hayat/Downloads/FOLDER-con-2015-3%20(4).pdf) (дата звернення: 23.03.2024)
3. Mazzaglia Antonino. The information system of Pompeii sustainable preservation project. A tool for the collection, management and sharing of knowledge useful for conservation and renovation of archaeological monuments. Environmental Sciences Proceedings, 2021. URL: <https://www.mdpi.com/2673-4931/10/1/14> (дата звернення: 21.03.2024)
4. The Archaeological Areas of Pompei, Herculaneum and Torre Annunziata. UNESCO World Heritage Convention. 1997. URL: <https://whc.unesco.org/en/decisions/2884> (дата звернення: 23.03.2024)
5. Wollner Jennifer L. Planning preservation in Pompeii: revising wall painting conservation method and management. Studies in Mediterranean Antiquity and Classics, 2013. URL: <https://digitalcommons.macalester.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1023&context=classicsjournal> (дата звернення: 21.03.2024)

Отримано: 15.04.2024

СЕРПОПОДІБНІ ЗНАРЯДДЯ ТРИПІЛЬСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Трипільська культура – одна з найбільш поширених та високо розвинутих культурно-археологічних спільнот періоду неоліту-єнеоліту на території сучасної України, Румунії, Молдови, яка датується 5500-2750 роками до н. е., та простягалася між Карпатами та Дніпром. Ця спільність – одна з головних землеробських культур неоліту, яка у пік свого розвитку досягла максимального поширення до 190 тис. км² [10, с. 22-23].

Разом із великими територіями Трипільців удосконалювався і технологічний комплекс культури, особливо це добре простежується на прикладі жнивварських знарядь, так як трипільці були хліборобами та вели осілий спосіб життя, тому модернізація інструментів була у них в пріоритеті, так як у них була різноманітність вирощуваних культур: пшениця (м'яка, тверда, двозернянка), ячмінь (голозерний, плівчастий), горох, просо, бобові [8, с. 53-55].

Жнивварський комплекс Трипільської культури за результатами різноманітних досліджень є досить широкий, та включає у себе знаряддя для обробітку ґрунту, догляду за рослинами, збір урожаю та його обробка.

Ми зупинимося та детальні розглянемо саме інструменти для збору урожаю, а сама – серпоподібні знаряддя, так як цей комплекс був найважливішим для трипільців-хліборобів.

Так, ранні серпоподібні знаряддя, що датуються етапом Трипілля А з поселення Лука-Врублівецька (144 одиниці) були виготовлені із невеликих пластин, довжина виробу складала від 4,5 до 7 см, з паралельними бічними гранями. Вивчення заполірування цих пластин дало змогу С. М. Бібікову [6, с. 87] встановити, що вкладиші вставляли в оправу серпа під кутом, в результаті чого утворювалося лезо із кількох великих зубців. Для закріплення вкладенів у оправі могли використовувати дьоготь, знахідки якого відомі на поселеннях трипільської культури [8, с. 98]. За своєю формою та технологією виготовлення, вони нагадували поширені на той час серпи так званого «карановського типу».

Наступні у технологічному розвитку серпів (етап трипілля ВІІ та СІ), були так звані «зубчасті серпи», які з'явилися у зв'язку з тим, що кременеві леза виходять зі свого вжитку коли з'являються металеві ножі, проте, ще могли застосовуватися у разі нестачі металу, або під час жертвоприношень. В основному вони виготовлялися із крем'яних платівок які технологічно були кращі, навіть за наявні металеві чи бронзові знаряддя, через те, що такі леза не різали, а пиляли, і цей тип продовжує побутувати до початку раннього залізного віку [10, с. 124].

Такий серп кріпили під кутом у дерев'яній або роговій оправі. Цей тип серпа свого часу було виділено С.М. Бібіковим, як «серп типу Гребенів» за місцем знахідки рогової оправы такого знаряддя [1, с. 6-10].

Експериментальні дослідження, проведені Г.Ф. Коробковою, довели, що зубчасті серпи поступаються сучасним залізним за продуктивністю праці лише на 50% [10, с. 184], також це підтверджується проведеними палеоекономічними обрахунками трипільського господарства на етапах ВІІ та СІ у Буго-Дністровському межиріччі [4, с. 15-16].

Аналогічні вкладені були знайдені на поселенні Кліщів, яке датується етапом VI-VII, тут же леза виготовлялися із кількох пластин довжиною 2-6 см, ріжучу кромку яких обробляли лише з одного боку. Характер заполірування свідчить, що леза цих серпів були прямими [5, с. 122-144]. Також, подібні знахідки були знайдені на трипільських поселеннях у Південному Побужжі. Тут їх виявлено на поселеннях Ворошилівка, Курилівка, Лисогірка, Кожухів. Знахідки пластин до зубчастих серпів зафіксовані також на поселеннях у межиріччі Південного Бугу та Дніпра: Володимирівці, Колодистому-1, Томашівці, Тальянках, Майданецькому та інших пам'ятках. Усього тут знайдено понад 50 цілих та поламаних екземплярів. Частина з них дійшла у обпаленому стані, оскільки виявлена серед залишків спалених трипільцями жител [8, с. 100].

Особливо тут слід виділити регіон Побужжя, тут археологами І.І. Зайцю та С.О. Гусеву вдалося локалізувати поселення саме за цим матеріалом. Неподалік поселення Кліщів було виявлено 30 знарядь із кременю, з них 12 вкладенів. У районі Лисогірки, що площею близько 12 га, за 300 м на північний схід від нього, на південному схилі було виявлено понад 20 уламків вкладенів, їх було підібрано на ділянці розміром 480x140 м (6,72 га) [10, с. 178]. Такі численні знахідки свідчать про те, що трипільці обробляли багато землі, можливо це були поля, які забезпечували навіть ціле селище.

Подібні знахідки до попередніх були знайдені на поселенні Солочени II, що на Дністрі. Всього там виявлено 2 вкладеня, але перший – це пластина із шліфуванням на одному куті виробу (ранній «каранівський тип»), виготовлений за допомогою «струменевого ретушування», а інший виріб – пластина з люстражем по усій довжині робочої частини [9, с. 22-24; 1, с. 4-8].

Ці знахідки підтверджують поширення одного і того ж типу серпів на великі території побутування трипільської культури, що підкреслює їх постійну занятість землеробством.

Проте, не на всіх поселеннях ми маємо велику кількість вкладенів, так велика різниця у співвідношенні знахідок серпів та інших знарядь з кременю у Луці Врублевецькій (144 на 1340) та Бернашівці (73 на 4299). Можливо, цей факт можна пов'язати із різним характером господарства населення. Інше вірогідне пояснення впливає із величезної кількості знахідок кісток тварин у Бернашівці і, відповідно, великої кількості спожитого її мешканцями м'яса – близько 295 [3, с. 3]. Можливо, у даному випадку продукти хліборобства не мали того значення, що для мешканців Луки Врублевецької, або ми маємо справу із ритуальним комплексом, де відбувалися жертвопринесення [3, с. 76].

Фінальну фазу представляють собою зубчасті серпи із некрополів софіївського типу у Середньому Подніпров'ї (етап СII), які датуються початком III тис. до н.е. Ці вироби цікаві тим, що на деяких цілих екземплярах можна побачити на торці виїмку для кріплення у оправі. Ці пластини були зроблені із досить якісного темно-коричневого прозорого кременю, який взагалі непоширений у Буго-Дністровському межиріччі. Майже всі вцілілі пластини з серпів мають заполіровку, а пізніше були утилізовані для виготовлення різноманітних скобелів та свердел для обробітки кістки – рогу [7, с. 139].

Окрім технологічного розвитку слід акцентувати увагу і на темповості збирання урожаю серпами, на різних етапах розвитку Трипілья, так, ранньотрипільський серп дає змогу зібрати за хвилину, за експериментальними даними, врожай на площі до 0,9 кв. м, тобто 54 кв. м. за годину. Пізньотрипільський зубчастий серп дозволяє зібрати до 1,2 кв. м за хвилину, або 72 кв. м за годину. Залізним серпом за цей час можна вижати до 108 кв. м, тобто перший поступається можливостям сучасного приблизно у 1,5 раза. Приблизно така сама

різниця – 1,3 рази – у продуктивності праці між ранньотрипільським та зубчастим серпами. Отже, прогрес у розвитку техніки збору врожаю на початку етапу VII (межа V – IV тис. до н.е.) був досить суттєвим. Удосконалення знаряддя збору врожаю може бути пов'язане як із розширенням посівів у цілому, так і розширенням посівів культур, для збору яких подібні серпи використовувалися [6, с. 219].

Отже, проаналізувавши поступовий процес розвитку серпоподібних знарядь, слід наголосити на важливому місці інструментів у сільському господарстві та їхню необхідність для ефективного збору рослин.

Окрім того, поступовість процесу розвитку серпоподібного комплексу вказує на те, що він відбувався паралельно із збільшенням посівних ареалів, або одночасно із ними, на що вказують спільні риси цих інструментів із різних територій.

На ранньому етапі ми бачимо більш примітивні серпи, які унаслідувалися від носіїв попередніх культур, тому що на тому етапі це були ідеальні варіанти, які вже були готові. Ближче до етапу VI-VII трипільські серпи як з кременю так і з металу починають набувати більш індивідуальних рис (зубчасті серпи), що закріплюється у цьому хронологічному проміжку та поступово переходять у період CI, де модернізуються та продовжують активно побувати навіть після зникнення Трипільської культури.

Список використаних джерел:

1. Бибииков С.Н. Из истории каменных серпов на юго-востоке Европы. *Советская археология*, 1962, № 3. С. 3-25.
2. Бибииков С.Н. Раннетрипольское поселение Лука–Врублевская. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1953. 460 с.
3. Бурдо Н.Б., Відейко М.Ю. От придомного животноводства к пасторализму. Эволюция хозяйства Триполья-Кукутени в период 5400–2750 гг. до н. э. *Arheologia Bimaris*, 2005. С. 3-76.
4. Відейко М.Ю. Особливості хліборобства носіїв трипільської культури. *Magisterium*. 2009, № 36. С. 14-19.
5. Заец И.И., Рыжов С.Н. Поселение трипольской культуры Клищев на Южном Буге. Киев, 1992. С. 142-144.
6. Коробкова Г.Ф. Палеоэкономические разработки в археологии и экспериментально-трассологические исследования. Первобытная археология. Поиски и находки. Киев, 1980.
7. Маркевич В.И. Позднетрипольские племена Северной Молдавии. Кишинев, 1981. 177 с.
8. Пашкевич Г.О. Відейко М.Ю. Рільництво племен трипільської культури. Київ, 2006. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Videiko_Mykhailo/Rilnytstvo_plemen_trypilskoj_kultury.pdf
9. Радомський І.С. Кам'яний інвентар з поселення трипільської культури Солончени II. *Археологічні студії*. Київ, 2017. № 67. С. 19-24.
10. Трипільська культура. Спогади про золотий вік. Харків: Фоліо, 2007. 415 с.

Отримано: 15.04.2024

Іван КОЛІНЧУК

студент I курсу магістратури історичного факультету

Науковий керівник: Ольга ВІННІЧУК

кандидат політичних наук, доцент

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ

Сучасні інформаційні технології сприяють активізації соціальної взаємодії у суспільстві. Ця активність проявляється у багатьох сферах, включаючи можливості самовираження, обмін соціальним досвідом, зусилля, спрямовані на особистий розвиток і прогрес суспільства. В останні роки із зростанням інформаційних технологій ми спостерігаємо явище самоорганізації інформаційного простору в напрямку розвитку систем соціальних інформаційних мереж, що є характерним для багатьох країн світу.

На відміну від традиційних ЗМІ, соціальні мережі дають можливість подавати політичний контент у більш відкритий, різноманітний та оперативний спосіб. Це забезпечує альтернативний шлях до отримання політичної інформації для різних поколінь. Більша частина суспільства вважає такий доступ до політичної інформації більш привабливим, що потенційно може по-різному вплинути на рівень їхньої політичної активності та участі.

Соціальні медіа створюють живу структуру спільнот, яка формує оціночні механізми реальності та виступає як відлуння суспільних настроїв. Виникнення соціальних медіа, створення особистих блогів у мережі, утворення спільнот в соціальних платформах і привертання уваги громадськості надає можливість вести моніторинг тем і проблем, що стають актуальними для загального обговорення. Як зазначає М. Рудик: «Сьогодні роль соціальних медіа не зводиться тільки до інформування та активного обігу інформації. Важливою є консолідація суспільства навколо важливих проблем чи то політичного, чи соціального життя. Залучення громадськості до просвітницької діяльності, участь в освітніх процесах тощо»[2].

Присутність користувачів у таких спільнотах, як: місцеві асоціації випускників шкіл, представників кафедр навчальних закладів, батьківських комітетів, різноманітних асоціацій та громадських об'єднань, а також політичних партій. Брати участь у таких групах дозволяє отримувати й розповсюджувати необхідну інформацію. Це в свою чергу сприяє виникненню ключового елемента – комунікації, без якої наше соціальне життя неможливе. Щодо комунікації, необхідно звернути увагу на позицію української дослідниці Л. Городенко, яка відзначає, що «комунікація має за мету цілі, яких індивіди намагаються досягти в процесі спілкування, зокрема це розв'язання повсякденних завдань, навчання, збирання та опрацювання інформації про навколишнє середовище, зберігання інформації. Спілкування визначає ставлення не тільки до інших людей, а й до структур, об'єднаних у мережу (як виробничу, так і комунікативну)» [1].

Аналіз соціальних мереж дозволяє виявити їхній прямий вплив на процеси демократизації суспільства, їх здатність до самоорганізації та самостійного вирішення важливих питань. Соціальні мережі можуть захищати інтереси різних соціальних верств, сприяти спілкуванню між різними групами, контролювати дії інститутів державної влади, робити економічні рішення прозорішими та підтримувати громадську активність. Навіть коли користувачі соціальних мереж лише споживають інформацію, не взаємодіючи активно, їхня присутність в соціальній групі впливає на їхню свідомість через наслідування, яке є найбільш поширеною формою міжособистісної взаємодії.

Інформація, отримана через соціальні мережі, не подається ізольовано, а супроводжується різними соціальними індикаторами, які надають контекст, що робить її більш цілеспрямованою порівняно з інформацією, позбавленою таких підказок. Наприклад, допис у стрічці новин може містити заголовний коментар, рекомендацію від друга або кількість лайків (чи смайликів). Ці підказки, додані до контенту в соціальних мережах, можуть впливати на відбір, допомагати в інтерпретації та впливати на те, як інформація засвоюється, які висновки люди з неї роблять і які подальші дії вони здійснюють. Інформація в соціальних мережах, якщо вона є релевантною, різноманітною та цілеспрямованою, може відігравати вирішальну роль у формуванні політичної активності. Наприклад, можливість налаштувати повідомлення відповідно до місцезнаходження користувачів може сприяти розумінню ними проблем, близьких до їхнього дому, і мотивувати їх до дій. Крім того, доступ до різноманітних джерел політичної інформації підвищує ймовірність того, що громадяни знайдуть причини або теми, які їх цікавлять. На таких платформах, як соціальні мережі, користувачі можуть натрапити на спеціалізовані теми, такі як захист тварин, які викликають у них резонанс і спонукають до подальшого вивчення. Нарешті, інформація, яка безпосередньо пов'язана з іншими користувачами мережі через рекомендації, соціальні сигнали або заклики до дії, як правило, має більшу вагу, ніж контент, позбавлений соціальної актуальності [4].

Різнманітні особливості соціальних медіа-платформ можуть суттєво впливати на висвітлення політичної інформації в ЗМІ та її вплив на залучення та участь. Можна стверджувати, що унікальний характер політичної інформації в соціальних мережах має особливу привабливість для молодих поколінь, які часто сприймають традиційну політику як нудну і таку, що не відповідає їхнім інтересам. Більше того, вони можуть вважати традиційні ЗМІ менш пристосованими до їхніх потреб. У поєднанні зі зручним і широким доступом до соціальних мереж, що сприяє налагодженню зв'язків між однолітками, особиста значущість, різноманітність і цільовий характер контенту можуть пояснювати широке розповсюдження платформ соціальних мереж для споживання політичної інформації серед молоді.

Виступаючи як джерело інформації та майданчик ідей, засоби масової інформації відіграли ключову роль у політичній соціалізації протягом минулого століття. Однак у зв'язку зі змінами та фрагментацією медіа-середовища у XXI столітті, вплив засобів масової інформації на розвиток політичної участі та громадянських норм зазнав змін. Молодь вибірково ставиться до сприйняття політичної інформації або звертає увагу лише на ті питання, які зацікавлюють саме їх. Більше того, серед тих молодих громадян, які все ще обирають короткі меседжі у стрічці новин, більше не спостерігається універсального процесу вивчення змісту новин. Замість цього, їх вплив стає залежним від таких факторів, як участь у політичних обговореннях з іншими громадянами чи особисті параметри обробки інформації [5].

Можливості соціальних медіа настільки великі, що вони стали важливою складовою масової комунікації та значущою інформаційною платформою. Вони не лише надають інформацію та координують дії, але й впливають, встановлюють тон та відстежують нові тенденції, випереджаючи традиційні засоби отримання інформації. Згідно з результатами соціологічного дослідження Центру Разумкова, у якому порівнювались 2019 та 2023 роки, відбулася значна зміна у виборі джерел інформації про політику. У 2019 році телебачення було найпопулярнішим серед опитаних, використання якого зазнало 76% респондентів. Проте до 2023 року ця цифра зменшилася до 54%. У той же час соціальні мережі вийшли на перше місце, обрані 61% опитаних, що порівняно з 2019 роком, коли цей ресурс зазнавав попиту

лише у 32% респондентів. Частка використання Інтернет-видань залишилася стабільною (36%), а 34% опитаних вказали месенджери як джерело інформації. Також 32% опитаних відзначили розповіді знайомих. Використання інформації з блогів експертів зросло з 9% до 23%, з радіопередач – з 14% до 18%, а з веб-сторінок аналітичних центрів та наукових установ – з 6% до 13%. Частка використання друкованих видань (газет, журналів) залишалася стабільною (13,5% і 12% відповідно). Представники молодших та середніх вікових груп (від 70 до 76%) використовують соціальні мережі частіше, ніж представники найстаршої вікової групи (60 років і старші), серед яких лише 37% користується ними. Це також відноситься до месенджерів, Інтернет-видань, веб-сторінок аналітичних центрів, наукових установ та блогів експертів. Зауважимо, що чим старші респонденти, тим частіше вони використовують телебачення (частка зростає від 28% у наймолодшій віковій групі до 77% у найстаршій), радіо (відповідно 9% і 28,5%), та друковані видання (відповідно 6% і 17%) [3].

За останні роки спостерігається істотне зростання зацікавленості та участі громадян у громадській діяльності в порівнянні з 2019 роком. За даними опитувань, частка осіб, які відчувають свою залученість до активних громадських ініціатив, зросла з 10% до 18%. Неабияке значення має освіта, що впливає на готовність людей брати активну участь у громадських ініціативах: від 10% серед осіб із загальною середньою освітою до 25% серед тих, хто має вищу освіту. Також виявлено, що мешканці сільських територій відзначають свою залученість до громадської діяльності частіше, ніж мешканці міст (23% порівняно з 15%), а особи з вищими доходами демонструють більшу активність у цьому напрямку, ніж ті, чий доходи нижчі (20% порівняно з 11%). Крім того, висловлюється зростаючий інтерес до об'єднання з іншими громадянами у громадські організації для захисту власних прав та інтересів. Протягом останніх років, частка тих, хто виражає готовність до такого об'єднання, зросла з 30% до 44%. Цей тенденційний ріст свідчить про потенціал громадської активності в суспільстві. Цікаво, що особи, які виявляють бажання краще розуміти політичну ситуацію, виражають готовність до співпраці з іншими громадянами у громадських ініціативах частіше, ніж ті, хто не виявляє подібного інтересу (відповідно 59% і 28%). Це може свідчити про підвищення свідомості громадян брати активну участь у формуванні суспільства та вирішенні важливих суспільних питань [3].

Підводячи підсумок, варто відзначити, що соціальні медіа значно змінили спосіб, яким люди отримують інформацію про політику, впливають на громадську думку і залучають громадян до активної громадської діяльності. Зростання зацікавленості та участі громадян у громадській діяльності порівняно з попередніми роками є помітним. Освіта, місце проживання та доходи мають велике значення у визначенні готовності людей брати активну участь у громадських ініціативах. Також важливо відзначити підвищення інтересу до об'єднання з іншими громадянами для захисту власних прав та інтересів. Усе це свідчить про зростаючу свідомість громадян та їх бажання брати активну участь у формуванні суспільства і вирішенні важливих суспільних питань.

Таким чином, соціальні мережі стали потужним інструментом для сприяння громадської активності серед населення. Вони надають можливість швидкого обміну інформацією, організації протестів та акцій, а також залучення уваги до важливих громадських питань. Однак, разом із позитивними аспектами, існують і негативні наслідки використання соціальних мереж. Наприклад, можливість поширення дезінформації, маніпуляцій та формування певних політичних або ідейних уявлень. Також важливо враховувати, що доступ до соціальних мереж

не мають всі верстви населення, що може зменшувати їх потенційний вплив на формування громадянської активності. Отже, використання соціальних мереж вимагає особливої уваги до їхнього впливу на громадянську активність. Необхідно розвивати механізми контролю за якістю інформації, а також сприяти широкому доступу до цих ресурсів для всіх верств населення, щоб забезпечити їхню рівноправність у формуванні громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Городенко Л.М. Комунікативні парадигми розвитку мережевих соціальних спільнот. *Інформаційне суспільство*. 2014. Вип. 19. С. 70.
2. Рудик М. Вплив соціальних медіа на формування громадської думки. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2020. Вип. 48. С. 198-206.
3. Центр Разумкова. Громадяни і політика: інтерес до політики, громадянська активність, політична освіта. 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadiany-i-polityka-interes-do-polityky-gromadianska-aktyvnist-politychna-osvita-veresen-2023r>
4. Andersen K., Ohme J. Social media, political engagement, and participation. *Generation Gaps in Political Media Use and Civic Engagement*. 2020. P. 99-118. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/oa-mono/10.4324/9781003111498/generational-gaps-political-media-use-civic-engagement-kim-andersen-jakob-ohme-camilla-bjarn%C3%B8e-mats-joe-bordacconi-erik-alb%C3%A6k-claes-de-vreese>
5. Moeller J., Kühne R., de Vreese C. Mobilizing Youth in the 21st Century: How Digital Media Use Fosters Civic Duty, Information Efficacy, and Political Participation. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*. 2018. 62 (3). P. 445-460.

Отримано: 15.04.2024

Тарас МАХОВСЬКИЙ

студент 3 курсу історичного факультету

Науковий керівник: Анна СЕМЕНЮК-ПРИБАТЕНЬ

кандидат юридичних наук, старший викладач

ФОРМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА ЇХ КВАЛІФІКАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Проблема насильства в сім'ї є актуальною у всьому світі. Домашнє насильство є грубим порушенням прав людини, зазіханням на її життя і здоров'я, честь і гідність. Таке небезпечне суспільне явище відоме і сучасному українському суспільству, що підтверджується даними соціологічних опитувань населення України. Скажімо, в 2020 році до Національної поліції України було надіслано майже 209 тисяч заяв про вчинення домашнього насильства [4], у 2021 році – понад 325 тисяч, а в 2022 – 244 тисячі. Наразі, в умовах воєнного часу, проблема домашнього насильства не зникла, а й, певним чином, загострилася.

Жертви домашнього насильства зазвичай не звертаються за допомогою через страх або сором перед родиною, друзями та суспільством. Тому важливо забезпечити доступність та ефективність механізмів захисту жертв домашнього насильства, що має включати не лише покарання винних, але і психологічну та медичну допомогу, а також соціальну підтримку жертв.

Аналізуючи статистичні дані, зауважимо, що політика держави у сфері протидії домашньому насильству має позитивні зрушення. Зокрема, до законодавчих заходів входять криміналізація домашнього насильства, забезпечення захисту жертв і свідків на судовому рівні, регулювання питань розлучень, наслідування тощо. На практичному рівні механізми захисту включають в себе роботу кризових центрів, телефонних гарячих ліній, медичних та соціальних служб, які надають допомогу жертвам домашнього насильства. Крім того, діє програма допомоги жертвам домашнього насильства, яка передбачає надання фінансової допомоги, тимчасового житла, правової та психологічної підтримки. Важливим механізмом захисту від домашнього насильства є освітня діяльність серед населення, яка спрямована на попередження домашнього насильства та виховання поважання до прав людини та принципу рівності статей. Наприклад, проведення тренінгів, семінарів, круглих столів, просвітницьких кампаній, телевізійних передач тощо.

Вивчення специфіки проявів домашнього насильства в сім'ї – у працях вітчизняних науковців Н. Марути, Б. Михайлова, Т. Перцевої, А. Запорожцева, А. Лабуна, Д. Заброди, С. Бабич, А. Данилюк, Л. Процик, І. Савченко, О. Степаненко, О. Харитоновой та ін. Водночас, досі не здійснене комплексне теоретичне дослідження шляхів вирішення та запобігання домашнього насильства в українській правозахисній практиці. Так само відкритим залишається питання систематизації проявів домашнього насильства задля визначення протиправності діяння, кваліфікації у кримінальному праві.

У свідомості багатьох людей насильство продовжує асоціюватись лише з такими його проявами як тілесні ушкодження, побої, сексуальні домагання тощо. Проте воно відбувається й на «невидимому для людського ока» рівні, що не дозволяє повноцінно боротись із таким відверто аморальним явищем. Форми домашнього насильства та особливості їх кваліфікації визначені у ст. 126-1 Кримінального кодексу України, йдеться, зокрема, про фізичне, психологічне та економічне насильство [2]. Однак, ККУ певним чином формалізує визначення такого кримінального правопорушення, що, в свою чергу, слугує перепороною під час кваліфікації окремих форм домашнього насильства у кримінальному праві.

Чіткішу й конкретнішу класифікацію видів означеного правопорушення подано у Законі України «Про протидію та запобігання домашньому насильству» [3]. Форми домашнього насильства тут розподілено вже за чотирма групами, обґрунтовано та схарактеризовано специфіку кожної з груп, зокрема:

1) економічне насильство – умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування та інші правопорушення економічного характеру;

2) психологічне насильство – словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

3) сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру.

4) фізичне насильство – ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка

перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру.

Сексуальне та фізичне насильство є одними із найбільш «відвертих» форм насильства в сім'ї, оскільки вони виступають прямим порушенням ст. 3 Конституції України та посягають на людське життя, здоров'я, честь та гідність [1]. Попри те, такі протиправні дії, згідно кримінального права, не складно довести шляхом судово-медичної експертизи.

На противагу зазначеному вище, питання кваліфікації форм економічного насильства в сім'ї досі обговорюється. На думку О. Харитонова, економічне насильство може проявлятися у діях, не передбачених нормативно-правовими актами: самостійним прийняттям фінансових рішень із використанням сімейного бюджету без відома партнера, відмовою в утриманні дітей чи непрацездатних членів сім'ї тощо [9, с. 43]. У свою чергу А. Данилюк пропонує розширити трактування економічного насильства як повного або ж частково обмеження одного з членів сім'ї правом користування матеріальними ресурсами. На думку науковця, це призводить до емоційного дискомфорту, що проявляється в постійній економічній залежності одного партнера від іншого [5, с. 80]. Вважаємо, що такий підхід дозволяє точніше кваліфікувати економічне насильство як різновид домашнього насильства, пов'язує між собою усі його форми, що за всієї сукупності ознак беззаперечно кваліфікується як кримінальне правопорушення.

Не менш важливим у кваліфікації протиправності діяння є психологічне насильство. Як зазначає, О. Степаненко, воно є найбільш поширеним на теренах нашої держави [8, с. 157]. Науковці по-різному тлумачать поняття психологічного насильства. Найбільш чіткий опис подає О. Зінсу, на думку якого, існує вербальне (словесне) насильство, що реалізується засобами критики та докорів буквально за кожний вчинок, та емоційне, що може відбуватися взагалі без слів за допомогою відповідної міміки, пози, поглядів, інтонації [6].

Питання кваліфікації психологічного насильства як кримінального правопорушення залишається дискусійним у правничій науці. Трапляються труднощі й під час доведення факту застосування психологічного насильства, особливо тоді, коли воно мало прихований характер, а кривдник не чинив фізичного насильства [7, с. 545].

Таким чином, законодавство України передбачає розподіл домашнього насильства на чотири види (форми), що дозволяє трактувати специфіку і визначити місце протиправного діяння у кримінальному праві. Попри те, що нормативно-правові акти вже містять визначення усіх форм домашнього насильства, триває вдосконалення теоретичних засад означеної проблеми. Така тенденція сприятиме поступовому вдосконаленню правотворчої системи українського законодавства з питань запобігання та протидії домашньому насильству.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 11. 03. 2024)
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 11. 03. 2024)
3. Закон України «Про протидію та запобігання домашньому насильству» від 7 грудня 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 11. 03. 2024)
4. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2020 році. Національна поліція України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/npu-zvit-2020.pdf> (дата звернення 11. 03. 2024)

5. Данилюк А.А. Економічне насильство в сім'ї: види та причини застосування. *Правова держава*. 2021. № 41. С. 76 – 82.
6. Зінсу О.І. Правові та психологічні аспекти домашнього насильства. *Молодий вчений*. 2018. №12. С. 178 – 182.
7. Савченко І.О., Бабич С.Л., Ускіла Р. Деякі питання судової психологічної експертизи потерпілих від домашнього насильства. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр. / редкол.: О.М. Ключев, В.Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2020. Вип. 22. С. 538–554.
8. Степаненко О.В. Психологічне насильство як форма домашнього насильства. *Нове українське право*. Вип. 3, 2023. С. 155–159.
9. Харитоновна О.В. Ключові засади гендерної політики в кримінальному праві України та основні напрями реформ щодо протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству: науково-практичний посібник. Харків: Видавництво «Права людини», 2018. 344 с.

Отримано: 15.04.2024

Андрій ОЛІЙНИК

студент I курсу магістратури історичного факультету

Науковий керівник: Віктор БРЕХУНЕНКО

доктор історичних наук, професор

ФІКТИВНА ЗАГИБЕЛЬ ОРДЕНУ ТАМПЛІЄРІВ У КІНЦІ XIII – ПОЧАТКУ XIV ст.

Орден тамплієрів, як один із найвідоміших релігійних військових орденів, зазнав загибелі під час великого переслідування, організованого церквою та королівством Франції у 1307 році. Незважаючи на історичну відстань, події, пов'язані з кінцем існування ордену, залишаються предметом активного дискурсу серед істориків, культурологів та дослідників релігійної історії.

Аналіз цих подій дозволяє краще розуміти динаміку взаємин між владою та церквою, роль релігійних орденів у середньовічному суспільстві, а також вплив релігійних конфліктів на формування ідентичності та культурного обличчя європейських народів. Враховуючи усю специфіку джерельної бази, детальний аналіз дозволяє продемонструвати подальший розвиток подій, які зображують процес фіктивного знищення тамплієрів, оскільки достовірно невідомо чи справді у той момент практично усі лицарі були засуджені та приречені на смерть.

До кінця XII ст. відбулася зміна пріоритетів руху хрестоносців. Головну увагу приковувала поразка Лицарів Христа. Тамплієри брали участь у кількох невдалих кампаніях, включаючи ключову битву при Хаттіні. Як наслідок Єрусалим був відвойований мусульманськими силами під проводом Салах ед-Діна. Уже імператор Священної Римської імперії Фрідріх II повернув місто для християн під час Шостого хрестового походу 1229 року без допомоги Тамплієрів, але тримав його лише трохи більше десяти років. У 1244 році династія Айюбідів разом з найманцями Хорезмі знову захопили Єрусалим. Вирішальна битва відбулася під Акрою в 1291 році, в результаті якої хрестоносців було розгромлено. Ця трагедія змусила Тамплієрів поступово залишити Святу землю і переселитися на Європейський континент [9, р. 99-103].

Однак, уже на той момент бурхлива критика линула тогочасною Європою про «загрозу в обличчі тамплієрів». Відповідно до цього твердження монархи та аристократія Європи все частіше почали скорочувати підтримку хрестоносців. Окрім цього, критика впливових маг-

натів ставила під сумнів раціональність мислення як хрестоносного руху, так і його покровителя – Папи [7].

Слід зауважити, що Ордени хрестоносців були самостійними законодавчими органами та становили потужну військову загрозу. Будинки тамплієрських організації були розкидані по всій Європі та на Близькому Сході, що забезпечило їм широку присутність на місцевому рівні [4, р. 195-206]. Вони все ще керували багатьма підприємствами, і багато європейців щоденно контактували з мережею тамплієрів. До прикладу можна віднести те, що більшість жителів працювали на фермі чи винограднику, або використовуючи орден як банк для зберігання особистих цінностей. У Європі, місцеві монархи стали насторожено ставитися до військових наказів лицарів-хрестоносців, особливо коли вони почали накопичувати величезну кількість земель і грошових резервів. Досить часто тамплієрів, як і інших представників хрестоносного руху, звинувачували у зловживанні своїми привілеями та вимаганні максимального прибутку від їхніх фінансових операцій [5].

Їх звинувачували в розбещеності та підкоренні гордині та жадібності. Велика кількість таких наклепів прямо вказували на їхнє безтурботне життя та марнотрацтво, акцентуючи увагу на грошах, які краще було б витратити на утримання військ для Священної війни. Звинувачення також торкалися ресурсів на конкуренцію між іншими орденами, особливо з Госпітальєрами. Був також старий аргумент, що монахи та воїни несумісні.

Дехто навіть критикував орден за те, що він не зацікавлений у наверненні мусульман, а просто знищує їх. Більшість цих «критиків-аналітиків» ґрунтувала свої судження на незнанні справ ордену, перебільшенні їх реального багатства в дійсному вираженні та загальному почутті ревнощів і підозрливості. Цілком ймовірні й ті факти, що «вороги Тамплієрів» могли використовувати такі наклепи для подальшого наростання ненависті і цим самим призвести до скорішого згорання діяльності ордену [5].

До кінця XIII ст. більшість вважала військові ордени занадто незалежними, і об'єднання їх в єдиний орган було найкращим рішенням, щоб зробити їх більш підзвітними Церкві та правителям держав. Особливо активним ініціатором боротьби проти «тамплієрської загрози» був король Франції Філіп IV Вродливий. Він найбільше відзначився своїм конфліктом з папою Боніфацієм VIII.

У 1296 році Папа Боніфаций видав буллу, яка забороняла оподаткування духовенства без схвалення папи. Йому довелося відмовитися від цього під тиском королів Філіпа та Едуарда I. Почали ходити плітки, що Боніфаций винен у ересі, симонії та навіть у вбивстві. Філіп запам'ятав ці історії. Папа Римський у 1301 році заборонив французькому королю оподатковувати духовенство і намагався скликати французьке духовенство до Риму для обговорення французької церкви. Філіп у відповідь скликав загальнонаціональні збори, які пообіцяли судити Папу за ересь. Це завершилося арештом папи в Ананьї (Італія) агентами короля Франції. Через два дні Боніфация звільнили, але літній чоловік був приголомшений переживанням і через місяць помер [11].

Інший Папа Бенедикт недовго правив після Боніфация, а потім Климент V став понтифіком у 1305 році. Він був профранцузьким, а тому переніс папство до Авіньйону.

Помітне зростання амбіцій короля Франції простежується у війнах з Англією та Фландрією, але відчувалося у хронічній нестачі грошей. Це спонукало його поглянути на тамплієрів, які були дуже багатим орденом у Франції і які присягнули на вірність Папі, а не королю. Також його неприязнь до орденів простежується ще однією мотивацією [11].

Особистісні мотиви набувають розвитку у змаганнях із анжурськими тамплієрами. Конфлікт базувався на зраді матері графа Фулька V Анжурського, яка вийшла заміж за французького короля Філіпа I. Папа Урбан II відлучив французького монарха від церкви [8, р. 306-310].

Не менш відомий і той факт, що король Франції був у великих боргах перед тамплієрами. Враховуючи його особистісні мотиви, такий статус викликав у нього відчуття приниженості. Філіп IV позичив у тамплієрів величезні суми грошей. Паризький храм служив притулком для короля, коли він у 1303 році тікав від розлюченого натовпу. Перебуваючи в резиденції, лише за кілька днів Філіп і його двір спожили 806 фунтів хліба і 2077 літрів вина. Марнотратство було типовим для короля, який ніколи не міг збалансувати свої потреби, але його перебування в Паризькому храмі дало йому глибоке розуміння великого багатства Ордену тамплієрів [6].

Усі ці мотиви схилили французького монарха до радикальніших дій, як до знищення лицарських орденів, так і до приборкання їхнього покровителя. Філіп IV виступив за об'єднання тамплієрів та інших хрестоносців в один орден під керівництвом Короля-Воїна, а саме його самого. Останній магістр тамплієрів Жак де Моле відкинув цю ідею. Моле був чоловіком, який 30 років піднімав свій меч у пустелі Аутремер. На його думку, король має більше досвіду в девальвації валюти, ніж боротьба з сарацинами [6].

На початку XIV ст. Великий Магістр тамплієрів вірив, що князі християнського світу нарешті змінили свої пріоритети та готуються до походу на Схід. Без їхньої допомоги хрестоносці змушені були здійснювати марні набіги на узбережжя Сирії та Єгипту [10]. Де Моле прибув, щоб спланувати новий хрестовий похід і спростувати пропозицію про об'єднання військових орденів. Замість цього він виявив, що захищає свій орден від звинувачень, які були надто жакливими: тамплієри, як йому сказали, були якимось демонічним таємним товариством з неприродними та богохульськими ритуалами. Спочатку Папа Климент V намагався боротися з цими звинуваченнями, але зрештою піддався тиску рішучого Філіпа IV [11].

Заперечуючи звинувачення, Моле повернувся до Парижа. Він не знав, що автором звинувачень був особисто французький король. У п'ятницю, 13 жовтня 1307 року, десятки французьких тамплієрів були заарештовані, включаючи великого магістра ордена Жака де Моле [7]. Стверджувалося, що тамплієри зреклися Христа, плювали і мочилися на розп'яття, цілували один одного в уста, пупок і в основу хребта, а потім приєдналися до оргії содомії, обожнюючи і пестили ідола у формі людської голови. Після 11 днів катувань у паризькій темниці Моле зізнався в цьому перед інквізицією, благаючи Папу та короля Філіпа про пощаду. У відкритому листі до своїх братів він наказав їм визнати всі свої злі вчинки, як це зробив він [6].

Поступившись вимогам короля Філіпа, папа Климент видав папську буллу «*Pastoralis praeeminentiae*» 22 листопада 1307 року, яка наказувала всім християнським монархам у Європі заарештувати тамплієрів і конфіскувати їхні активи [2]. Климент закликав до папських слухань, щоб визначити винуватість чи невинуватість тамплієрів. Звільнившись від тортур інквізиторів, багато тамплієрів відмовилися від своїх зізнань. Дехто мав достатній юридичний досвід, щоб захищати себе в судових процесах, але Філіп заблокував цю спробу, призначивши в 1310 році, архієпископа Сенса Філіпа де Марінї очільником розслідування та використовуючи раніше вимушені зізнання, щоб спалити десятки тамплієрів в Парижі.

У той момент, коли здавалося, що захист виправдає тамплієрів, Філіп скористався лазівкою в канонічному праві. Якщо єпископ Риму не виконає його вказівки, він знайде єпископа, який це зробить. Він викликав відкриття провінційного судового процесу під наглядом

власного архієпископа де Маріньї з Сенса. Маріньї був братом головного міністра фінансів короля, і його вирок був швидко винесений: усі 54 тамплієри, яких він перевіряв -винні. Коли хрестоносці побачили, що їхній захисник не має імунітету, вони зрозуміли, що суд був фарсом. Протягом п'яти місяців сотні воїнів тепер відмовилися від своїх зізнань, віддавши перевагу життю в приниженні [6].

Коли Філіп погрожував військовими діями Папі, той нарешті погодився розпустити орден, посилаючись на публічний скандал, викликаний зізнаннями. На В'єннському соборі 1312 року він видав низку булл, у тому числі «*Vox in excelsis*» [3], яка офіційно розпустила орден, і «*Ad providam*» [1], яка передала більшість активів Тамплієрів.

Великий магістр, який, здавалося, так легко зізнався у такому серйозному гріху сім років тому, і який відмовився говорити під час показових судових процесів, що відбулися після цього – нарешті подав свій голос. Він вимагав, щоб його вислухали. Заявив про невинність себе і своїх колег, звинуватив короля і папу у фальшивих звинуваченнях та фальсифікації судових процесів [12, с. 19].

Король Філіп негайно видав указ про спалення на вогнищі того самого вечора, в годину Вечірньо. Місцем страти було призначено невелику піщану мілину біля підніжжя острова в центрі середньовічного Парижа. З нього відкривався королівський сад і палац острова, а також монастир Святого Августина на протилежному березі річки Сени [6].

У 1310 році в Парижі відбувся суд, після якого 54 брата були спалені на вогнищі. У 1314 році великий магістр ордену, Яків Моле, і прецептор Нормандії, Джефрі Чарнейський, також були спалені, знову ж таки в Парижі. Перший протестував, коли його вели до похоронного багаття. Однак доля ордену в цілому була вирішена В'єннським собором 1311 року.

Розслідування справ ордену по всій Європі, проведені протягом попередніх трьох років, а також зізнання (ймовірно, отримані під час тортур), були різними за своєю суттю: більшість лицарів у Франції та Італії та троє з Англії зізналися у всіх звинуваченнях. Коли Філіп прибув на раду, Папа офіційно оголосив про ліквідацію ордену 3 квітня 1312 року, хоча причиною була скоріше втрата його репутації ніж будь-який обвинувальний вирок. Речові докази звинувачень – записи, статуї ідолів тощо – так і не були представлені. Крім того, багато лицарів пізніше відмовилися від своїх зізнань навіть тоді, коли їх уже засудили, і робити це не було жодної сенсу [10]; [6].

Більшість колишніх лицарів-тамплієрів було звільнено на пенсію та заборонено приєднуватися до будь-якого іншого військового ордену. Багато активів тамплієрів було передано Ордену госпітальєрів за наказом Папи Римського від 2 травня 1312 року. Однак багато землі та грошей опинилося в кишенях дворян, особливо в Кастилії.

Таким чином, амбітному королю Франції вдалося зробити те, чого мусульманський світ не зміг за майже 300 років – знищив тамплієрів. Вагомим бажанням слугувало підпорядкування церкви, і воно був цілком виконане. Маючи при собі власного очільника Католицького духівництва та знищивши його опозицію, Філіп Вродливий зумів отримати високу владу не як простого монарха Франції, а як покровителя церкви.

Врешті-решт, через кілька століть, Католицька церква визнала невинність переслідування ордену тамплієрів. Церква стверджує, що світські правителі тиснули на Папу Климента V, щоб знищити орден. Хоча більшість істориків сходяться на думці, що орден тамплієрів повністю розпався, дехто вважає, що орден пішов у підпілля та продовжує існувати в тій чи іншій формі донині.

Список використаних джерел:

1. Ad providam. URL: <https://www.dietemplar.net/ad-providam.html> (дата звернення 10.03.2024).
2. Pastoralis praeeminentiae. URL: https://dbpedia.org/page/Pastoralis_praeeminentiae (дата звернення 10.03.2024).
3. Vox in excelso. URL: https://la.wikisource.org/wiki/Vox_in_excelso (дата звернення 10.03.2024).
4. Barber M. *Knighthoods of Christ: Essays on the History of the Crusades and the Knights Templar*. Ashgate. 2007. P. 195-206.
5. Cartwright M. *Knights Templar*. 28 September. 2018. URL: https://www.worldhistory.org/Knights_Templar/ (дата звернення 24.02.2024).
6. Check C. *The Sad History of the Knights Templar*. 2009. URL: <https://www.catholic.com/magazine/print-edition/the-sad-history-of-the-knights-templar> (дата звернення 08.03.2024).
7. Editors *Knights Templar* July 13. 2017. URL: <https://www.history.com/topics/middle-ages/the-knights-templar> (дата звернення 16.02.2024).
8. Roach D. Narrative strategy in the *Historia ecclesiastica* of Orderic Vitalis. *University of Exeter*. March 2014. P. 306-310.
9. Sean M. *The Knights Templar: The History & Myths of the Legendary Military Order*. New York: Thunder's Mouth Press. 2005. P. 99-103.
10. Suspension and Death by Fire (1307-1314) URL: <https://templarsosmthu.wordpress.com/suspension-and-death-1307-1314/> (дата звернення 10.03.2024).
11. The Templar's «curse» on the King of France 29. November. 2014. URL: <https://blog.nationalarchives.gov.uk/templars-curse-king-france/> (дата звернення 05.03.2024).
12. Прокляття Жака де Мале. *Історія Плюс*. Січень 2014 р. № 1 (2). С. 19.

Отримано: 15.04.2024

Дмитро ОЛІЙНИК

студент 4 курсу історичного факультету

Науковий керівник: Олександр ЗАВАЛЬНЮК

доктор історичних наук, професор

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ В ХОДІ АНТИГЕТЬМАНСЬКОГО ПОВСТАННЯ 1918 РОКУ

Проголошення гетьманом царського генерала, великого землевласника Павла Скоропадського і як наслідок запровадження авторитарної моделі державного устрою, формування уряду без представників українських партій тощо викликала з їхнього боку майже одностайне неприйняття нової влади.

У листопаді 1918 року в Україні розпочалося антигетьманське повстання, в ході якого було відновлено владу УНР. Одним із епіцентрів цього процесу було Поділля, зокрема, місто Кам'янець-Подільський. Воєнно-політичне протистояння, зміна влади в адміністративному центрі Подільського краю висвітлювалася у спогадах В. Приходька [4] та публікаціях сучасних українських істориків [1-3, 5-7].

На початок вересня 1918 року внутрішній стан в Україні загалом був стабільним: в центрі та на місцях панував відносний спокій, економіка країни була більш-менш стабілізо-

вана. Гетьман Павло Скоропадський витрачав певні зусилля на привернення українських опозиційних сил до участі в будівництві держави. Однак складна міжнародна ситуація стала перешкодою на цьому шляху. 29 вересня Болгарія заключає перемир'я з Антантою, а 17 жовтня вийшов цісарський маніфест про перетворення Австрії в «Союз Держав». Наближалась поразка Центральних держав у Першій світовій війні. В зв'язку з цим посилилась діяльність опозиційних сил в Українській Державі [1, с. 148].

Гетьманська адміністрація знала про підготовку опозиції до листопадового перевороту, але у вирішальну мить виявилась неготовою до боротьби з антидержавними силами. Однією з причин падіння гетьманського режиму на Поділлі стала відсутність вірних Українській Державі військових формувань.

30 вересня 1918 року Подільський губернський староста С. Кисельов попередив Кам'янець-Подільську повітову владу про підготовку опозиційних сил до збройного виступу. В зв'язку з цим він вимагав встановити особливий нагляд за членами ліворадикальних партій. 5 листопада в оголошенні губернського старости повідомлялося, що з 7 листопада жителі Кам'янця-Подільського, які будуть з'являтися на вулицях після 23:00 повинні мати при собі персональні посвідчення, а за їх відсутності будуть затримуватися вартою до з'ясування особи [7, с. 557].

Уже 9 листопада гетьман ввів військовий стан у декількох губерніях, включаючи Поділля, а через три дні Сергій Кисельов видав постанову про надзвичайний стан у губернії, яка забороняла будь-які збори та зібрання, носіння та поширення вогнепальної зброї, рекомендуючи населенню залишатись у своїх домівках до скасування даної постанови [3, с. 175].

У останні дні гетьманату в Кам'янці-Подільському адміністрація інформувала населення про швидкий прихід військ Антанти. Наприклад, 16 листопада 1918 року кам'янецький повітовий староста повідомляв населенню про те, що Антанта прийняла рішення об'єднати всі частини Росії на основі федерації. Він попередив, що будь-які антиурядові виступи будуть придушені збройною силою англо-французьких військ [7, с.557].

За таких обставин губернське місто стало центром повстання. Під тиском місцевого осередку УНС, яким керував В. Злотчанський, та Подільської губернської управи під керівництвом В. Приходька, командир місцевого гарнізону полковник М. В'яземцев приєднався до Директорії УНР. Крім того, підтримку повстанцям надав і 7-й піший подільський полк, розташований у Кам'янці-Подільському. Після рішення про повалення гетьманської влади українські діячі намітили на посаду губернського комісара Г. Степуру, українського соціаліста-революціонера, що обіймав цю посаду за Центральної Ради. В. Приходьку було доручено провести телефонні переговори з С. Кисельовим. Під час розмови Приходько зрозумів, що губернський староста інформований своїми підлеглими про початок повстання, але вдає протилежне. Губернська адміністрація дійсно знала про початок повстання. Наприклад, 18 листопада 1918 р. з Вінниці від одного з дільничних начальників Державної варти, С. Кисельов отримав телеграму про те, що «на південно-західних залізницях, йдуть розпорядження комісарів з Козятина і Білої Церкви уряду Петлюри. Повна неясність моменту, хто в цей день уряд. Між Вінницею і Калинівкою..., за розпорядженням командира 2-го корпусу, підірвані шляхи. Охорона тане в руках зібраного офіцерства. Прошу вказівок» [6, с. 408-409].

Про наступні події В. Приходько згадував так: «Повернувшись до «революційного конвенту», я заявив: розуміється, [С. Кисельов] прекрасно знає про повстання, але вдає, що нічого-сінько йому не відомо. Безперечно, хвилюється – і очікує – що буде. Знаючи Кисельова, не думаю, щоби хотів збройно оборонити свою владу. Він для цього – зарозумний!» [4, с. 256-258].

В. Приходько описує, як він разом з іншими учасниками «революційного конвенту» вирішив провести переворот у Кам'янці-Подільському. Вони вирішили вимагати передачі влади від Кисельова мирним шляхом через телефон. Після короткої переговорної стосовно передачі влади, Кисельов погодився передати владу без опору та пролиття крові. Таким чином, гетьманська влада була повалена у Кам'янці-Подільському без насильства та кровопролиття [7, с. 554].

У деяких повітах Поділля, після відозви командира II Подільського корпусу П. Єрошевича про перехід на бік Директорії УНР і мирного повалення влади гетьмана в Кам'янці-Подільському, військові частини в контакт з осередками УНС встановлювали владу Директорії УНР, в інших – відбувалися сутички прихильників нової влади з гетьманцями [7, с. 556].

Після перемоги повстанців у Кам'янці-Подільському було створено військовий штаб, який забезпечив охорону міста, а з невеликих збройних загонів, що прибули на підтримку республіканської влади, були сформовані боєздатні підрозділи та відправлені залізницею до Фастова, щоб діяти під командуванням штабу діючої повстанської армії. Проте у місті залишалися кілька розрізнених груп офіцерів-росіян, які підтримували гетьмана і не визнавали Директорію, побоюючись репресій. Маючи на озброєнні кулемети, вони захопили фортецю з наміром повалити революційну владу. Повстанці вирішили уникнути кровопролиття і через свого представника Назієнка передали заколотникам офіційне звернення, у якому пропонували здатися в обмін на гарантію безпеки. Після роздумів, офіцери прийняли умови і покинули фортецю, залишивши в ній артилерійське озброєння. Тоді ж було роззброєно залишки міської добровольчої дружини, офіційно розформованої день раніше. У цьому активну участь взяла студентська добровольча сотня під командуванням Степана Грищенка [2, с. 87-88].

Попри майже одночасне повалення гетьманської влади у Вінниці (в ніч з 18 по 19 листопада) та Кам'янці-Подільському (19 листопада), несподівано загострилося питання про організацію нової влади на рівні керівництва губернським комісаріатом. У Кам'янці-Подільському запрошення на посаду губернського комісара отримав Г. Степура, але у Вінниці 21 листопада несподівано губкомісаром було оголошено Є. Богуславського. Кілька днів існувало двовладдя, яке вдалося ліквідувати: 25 листопада, згідно з наказом по II-му Подільському корпусу, затвердженим Директорією УНР, на посаду Подільського губернського комісара був призначений Богуславський, а Степура став його старшим помічником [6, с. 410], що усунуло суперечності у революційному таборі.

Отже, Кам'янець-Подільський відіграв одну з ключових ролей у поваленні гетьманського режиму в регіоні і мирного встановлення влади Директорії УНР. Важливість зазначеного губернського міста для відновлення республіканського ладу полягала в його стратегічному географічному положенні, ролі значного опорного пункту в процесі ліквідації органів гетьманської влади і переходу кількох подільських повітів під контроль Директорії УНР. Мирний перехід влади до повстанців упродовж першого тижня народної війни свідчить про високий рівень їх організованості та підтримку серед місцевого населення. Це стало прикладом для інших регіонів України, які взяли участь в анти гетьманському повстанні.

Список використаних джерел:

1. Антонишин, А. Ліквідація гетьманської влади в Подільській губернії (1918 рік). *Вісник КНЛУ*. 2012. Вип. 16. С. 145-153.
2. Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський у 1918 році: політичні та національно-культурні процеси. *Вісник Державного архіву Хмельницької області «Подільська старовина»*. Випуск присвяче-

- ний 95-річчю організації архівної справи на Хмельниччині та 100-річчю Української революції 1917-1921 років. Хмельницький, 2017. № 2(2). С. 81-91.
3. Лекар А.М. Боротьба за владу в Подільській губернії в добу Гетьманату П. Скоропадського. *Записки історичного факультету Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*. Одеса, 2012. Вип. 23. С. 159–185.
 4. Приходько В.К. Під сонцем Поділля: спогади / упоряд. і авт. передм. Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця: Консоль, 2011. Ч. 2. 416 с.
 5. Ратушняк В. Повалення гетьманату в Кам'янці-Подільському. *Матеріали XIV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції* (присвяченої 200-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка, 70-річч. Визволення Хмельницької області від нацистських окупантів, 5-річчю з часу утворення Хмельницького обласного історико-краєзнавчого товариства) / [Копилов С.А. (співголова), Реєнт О.П. (співголова), Л.В. Баженов (відп. ред. та ін.]. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2014. С. 255-262.
 6. Ратушняк І.І. Встановлення влади Директорії УНР у Кам'янці-Подільському (листопад 1918 р.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський: Буйницький О.А., 2020. Т. 3. С. 404-411.
 7. Ратушняк І.І. Кам'янець-Подільський в добу гетьманату (1918 р.). *Міста і містечка Поділля від Середньовіччя до початку ХХ ст.*: матеріали наук. конф., 24-25 верес. 2015 р. / Вінницький обласний краєзнавчий музей. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. С. 548-559.

Отримано: 15.04.2024

Ірина ПОВЕРЖУК

студентка 4 курсу історичного факультету

Науковий керівник: Ольга ВІННІЧУК

кандидат політичних наук, доцент

ПРОПАГАНДА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ)

У сучасному світі, де інформація стала однією з ключових джерел влади, а війна не обмежується лише полем бою, але розгортається і на інформаційних платформах, тема пропаганди в інформаційному просторі стає невід'ємною складовою в умовах російсько-української війни.

Війна в Україні є певним полігоном зіткнення ідей, стереотипів та інформаційних стратегій. Вплив інформаційних потоків є важливим у формуванні думок, переконань та формує світогляд мільйонів людей у реальному та віртуальному просторі.

Важливою складовою інформаційної пропаганди є стратегічний вектор функціонування, що перетворює її на сучасне озброєння, яке насамперед формує сталі образи “ворога” чи “героя”.

Пропаганда є інструментом психологічного впливу, який спрямований на мобілізацію громадян певної держави, а також утвердження національної ідентичності, а також породжує розвиток стереотипів, що сприяють в першу чергу, виникненню різних за спрямованістю конфліктів.

Пропаганда (від лат. *propago* – поширюю) – поширення різних політичних, філософських, наукових, художніх, мистецьких, інших ідей з метою їхнього впровадження у свідомість масового суспільства та активізації масової практичної діяльності населення; систематичні спроби маніпулювання переконаннями, поглядами чи діями інших за допомогою слів, знаків, символів [1].

Пропаганда охоплює також повідомлення, які впливають на громадську думку, а також на емоції та поведінку певної групи людей, які є особливо вигідними для замовників та прагнуть досягти цілей через прямий чи опосередкований вплив на масове сприйняття інформації.

Український дослідник Л. Войтасик включає до структури пропагандистського повідомлення наступні позиції:

1. Інформація, яка є насиченою пропагандистським змістом про певні факти та їх оцінки. Факти мають основну частину і відображають наміри власне комунікатора та потреби реципієнта.

2. Заклик, який має намір об'єднати людей навколо ідеї чи справи. Він завжди містить вказівки щодо очікуваних дій від тих, кому саме було призначене дане повідомлення [2, с.115].

У своїй роботі “Інформаційна війна, пропаганда та PR: такі схожі й такі різні”, дослідниця С. Шпилик зазначає, що пропаганда – це систематична діяльність, що передбачає формування потрібного сприйняття аудиторією наданого їй повідомлення, маніпулювання процесом роздумів аудиторії, спрямовування поведінки аудиторії в напрямку, вигідному пропагандисту [3, с. 180].

Пропаганда може виявлятися через різноманітні методи, і відповідно, можна класифікувати її за допомогою загальних характеристик. Дослідник В. Ліпкан у своїй роботі “Зміст пропаганди на сучасному етапі” визначив, що більшість науковців використовують загальну класифікацію, що включає “чорну”, “сіру” та “білу” пропаганду.

“Біла” пропаганда характеризується як відкрита та несхована інформація до адресата, яка здійснюється за допомогою різних масових медіа, офіційних каналів, без приховування джерела. Тобто, інформація є ідентифікованою.

Наприклад, російські ЗМІ на телеканалах чи соціальних мережах відкрито фальсифікують інформацію, дискредитуючи вищих посадових осіб з метою спотворення фактів. Вони активно використовують зазначені технології проти різних країн, таких як Україна, Туреччина, США та інші.

Також дослідник аналізує “чорну” пропаганду, вказуючи, що вона здійснюється через неофіційні канали, що включають можливості певних спецслужб. Вона використовується завдяки вигаданим чи спеціальними групами, які оперують під виглядом легенд і тим самим використовують так званий метод “маскування”.

До прикладу, в Німеччині “чорну” пропаганду спрямовують на підірвання довіри до Європейського Союзу та дискредитацій посадових осіб шляхом застосування гротескних порівнянь з історичними подіями.

Також існує “сіра” пропаганда, це виглядає особливо цікаво, оскільки вона ведеться через офіційні канали, але зі спробою приховати джерело та спрямованість.

Прикладом може слугувати діяльність російських медійних каналів в Європі, які прагнуть сформуванню цілковиті альтернативні погляди, але фактично пропагують антидержавні ідеї, сприяючи дестабілізації політичної системи [4].

Розпочинаючи з 2000-х років, провладна російська еліта активізувала роботу пропагандистської машини, метою якої було здійснення контролю над інформаційним полем. Вона зуміла позбавити відомі опозиційні ЗМІ, тим самим дозволяючи концентрувати провладній еліті вплив та контроль над інформацією.

Тому сучасні спроби російської машини здійснити вплив на внутрішню політику в Україні допомагають реалізувати їхні наміри, а саме з деморалізації українського суспільства та підризу авторитету української влади.

Відомі пропагандистські ЗМІ активно діяли як під час Помаранчевої революції 2004 року та і під час Революції гідності 2013-2014 років. Вони хотіли створити сприятливу платформу для подальшої роботи.

З цією метою розпочалося поширення відомих наративів нашого часу, зокрема “українські фашисти” чи “нацики”. Природа їхнього світобачення є простою, оскільки вони пов'язані із традиціями українських націоналістів, особливо часів Другої світової війни.

Більшість дослідників, що займаються даною тематикою зазначають, що відомі твердження не є чимось новим. Основні принципи, так званої “воєнної” пропаганди, були сформульовані у 1928 році британським дипломатом, лордом Артуром Понсонбі у праці “Брехня під час війни”. Дана праця була присвячена пропаганді, яка використовувалася під час Першої світової війни. Він прагнув окреслити, що в часи війни влада використовує дезінформацію, а головна мета її полягає у створенні образу ворога як злочинця, для виправдання своїх воєнних дій. Позитивною динамікою було те, що це також допомагало створити позитивне сприйняття війни задля залучення людських ресурсів.

Сучасну адаптацію принципів виконала викладачка Анна Мореллі у 2001 році та сформулювала “10 заповідей пропаганди” під час війни:

1. Ми не хочемо війни.
2. Інша сторона винна в тому, що війна розпочалася.
3. Ворог – це обличчя диявола.
4. Ми захищаємо благородну мету, а не корисливі цілі.
5. Ворог систематично скоює злочини, ми ж припускаємось ненавмисних помилок.
6. Ворог використовує заборонену зброю.
7. Ми маємо невеликі втрати, втрати ворога-величезні.
8. Нас підтримують представники культури, інтелігенція.
9. Наша мета – священна.
10. Всіх, хто сумнівається у нашій пропаганді – зрадники [5, с.165].

Гучною стала заява президента росії після початку повномасштабного вторгнення, а саме: “мною ухвалено рішення про проведення спеціальної військової операції” є наративом першого принципу військової пропаганди [6].

Можна простежити, що вони намагаються певним чином уникнути відповідальності за вторгнення, розповідаючи, що агресія була обороною.

Прикладом є ще одна із заяв путіна 30 червня 2022 року, а саме: “Кінцева ціль позначена мною – це звільнення Донбасу, ЗАХИСТ цих людей та створення умов, які гарантували б безпеку самої росії. От і все” [7].

Використовуючи другий принцип, російські пропагандисти розповідають, що Україна отримує фінансування від американського уряду, розташовує так звані “бази НАТО”, що створює пряму та відкриту загрозу російській федерації.

Російська пропаганда розвиває міф про “бойовий київський режим”, який, за їхньою версією, довгий час отримує фінансування від американських та західноєвропейських урядів та створює пряму військову загрозу для російської федерації. Особливий акцент робиться на цьому твердженні через постачання західної зброї на територію України та введення санкцій проти РФ. Крім того, пропаганда поширює ідею « превентивного удару від Росії », аргументуючи, що війна все одно відбулася б, тому краще було нападати першими, щоб мати стратегічну перевагу.

Міністр закордонних справ РФ Сергій Лавров заявив на брифінгу після зустрічі з міністром закордонних справ України, що “на інші країни ми нападати не плануємо, ми і на Україну не нападали”, а також за його словами Україна мала намір в березні напасти на “ДНР” та “ЛНР” [8].

Згідно третього принципу, російська пропаганда намагається різними шляхами “очорнити” представників української влади. Головні месенджі ґрунтуються на маніпулятивному характері президента України Володимира Зеленського.

Відомою стала заява російського пропагандиста Володимира Соловйова, а саме про замовлення В. Зеленського: “Слідчим комітетом російської федерації затримано групу членів забороненої в Росії неонацистської терористичної організації National Socialism/White Power (“Націонал-соціалізм/Біла сила, влада”) – громадян Росії, які планували за завданням Служби безпеки України вбивство громадського діяча, діяча, відомого журналіста Володимира Соловйова” [9].

Також Володимир Путін на пленарному засіданні в рамках «Петербурзького економічного форуму» зазначив: “У мене з дитинства багато друзів-євреїв. Вони кажуть: «Зеленський – не єврей, це ганьба єврейського народу» [10].

Четвертий принцип також використовується серед російських пропагандистів. Це короткі слогани на кшталт: “демілітаризація”, “денацифікація” і звісно, “захист російськомовних громадян”.

“Під час прес-конференції Путіна 14 грудня 2023 року, говорячи про денацифікацію, заявив, що нібито під час перемовин у Стамбулі “офіційні особи в Києві загалом не погоджувалися, що потрібна якась денацифікація” і говорили, що “жодної фашизації та зростання ось таких настроїв немає”, але зараз ця ідеологія нібито процвітає. “Ну як ні? Коли національний герой, відомий не просто націоналіст, а нацист Бандера, зведений у ранг національного героя. Як ні? А коли керівник сьогodнішньої адміністрації київської на очах у всього світу стоячи аплодує колишньому солдату СС, який безпосередньо брав участь у голокості. Це що – не прояв нацизму чи що? Тому питання денацифікації – актуальне” [11].

“Ворог систематично скоює злочини” – це найвідоміший наратив російської пропаганди. Завдяки цьому формується образ ворога без моральних принципів та жодних проявів милосердя. Цікавим є те, що практика показує відсутність задоволення очікування, тому вони вдаються до створення вигаданих новин.

Найяскравішим сюжетом був репортаж про “Розіп’ятого хлопчика” у Слов’янську, який підготували “журналісти” “Першого каналу” 12 червня 2014 року. Даний сюжет сьогодні можна переглянути на каналі, незважаючи на те, що всі давно розкрили черговий фейк.

Галина Пишняк, яка розповідає про “жахіття” у місті, розповіла, що: “Центр міста. Площа Леніна. Наш Міськвиконком – це єдина площа, куди можна зігнати всіх людей. На площі зібрали жінок, бо мужиків більше нема. Жінки, дівчата, люди похилого віку. І це називається показовою карою. Взяли дитину трьох років, хлопчика маленького у трусиках, у футболці, та як Ісуса, на дошку оголошень прибили. Один прибивав, двоє тримали. І це все на маминих очах. Маму тримали. І мама дивилася, як дитина спливає кров’ю. Крики. Візки. І ще взяли надрізи зробили, щоб дитина мучилася. Там було неможливо. Люди свідомість втрачали. А потім, після того як півтори години дитина промучилась і померла, взяли маму, прив’язали до танка непритомну і по площі три кола провели. А коло площі – кілометр” [12].

“Використання забороненої зброї” та її вплив на воєнні дії в Україні – це потенційно може бути вразливим заголовком, який російські пропагандисти можуть використовувати в

ток-шоу чи новинах, сподіваючись, що люди сліпо повірять. Важливо відзначити, що у війні є також свої норми і заборони, включаючи використання хімічної та біологічної зброї, а також фосфорних та касетних бомб.

У квітні 2020 року на сайті проросійської партії “Опозиційна платформа за життя” з’явилося звернення Віктора Медведчука до керівників МОЗ, СБУ та прем’єр-міністра України, в якому він стверджував, що “в Україні діє 15 воєнних біолабораторій”. Цей меседж особливо активно тиражувала пропаганда у березні 2022 року, сподіваючись отримати швидку емоційну реакцію від споживача інформації [7].

Сьомий принцип часто використовується для так званої “фільтрації населення”. З психологічної точки зору, військові відомства противника мають активно поширюватися, тоді як власні втрати повинні обмежуватися, щоб забезпечити стратегічну перевагу.

Про цей спосіб ведення пропаганди знала і його застосовувала, зокрема, фашистська Німеччина, перебільшуючи успіхи вермахту і зменшуючи або заперечуючи успіхи Червоної Армії. У сучасній війні проти України РФ цілком наслідує цей прийом. Зокрема, журналісти ВВС доказово стверджують, що пропаганда РФ приховує справжні втрати своїх військ, у разі занижуючи офіційні дані. Так, Міністерство внутрішніх справ України повідомило, що отримало загалом близько 32 тисяч звернень щодо розшуку російських солдатів. “Ми навіть дзвонимо часто і питаємо, чому ви це пишете, чому ви не можете своїх розпитати, – і вони кажуть, що їм брешуть” зазначено у даній статті [13, С.71].

Восьмий принцип, що стосується підтримки інтелігенції і митців, також активно використовується. Гучні заяви улюблених артистів створюють враження світлого майбутнього та служать виправданням для «перемоги». Конкретним прикладом є “концерт-шабаш” в “Лужниках”, присвячений річниці війни в Україні.

“На стадіоні було багато патріотичної символіки: триколори, герби СРСР, прапори радянських військових підрозділів з гаслом “Смерть німецьким загарбникам”. Разом з тим символіка Z була відсутня. На концерті виступили улюбленці путінського режиму” [14].

“Священна справа”, яка виправдовує вчинки російських загарбників, часто стає об’єктом обговорень серед населення. Часто можна почути відразу від різних людей, що церква не повинна мати нічого спільного із війною. Однак на практиці це не завжди так.

Коли “сусіди” у церквах моляться за військових, РПЦ на чолі з Кирилом освячують військову техніку і благословляють на війну. Це стає частиною певного сюжету, який перетворює релігійний аспект у військові події, а також служить для психологічної підтримки дій російських військових.

“Зрадники серед своїх” або як у росії з’явилися “інакомисленні”. Ліберальні ЗМІ такі як, “Дождь”, “Эхо москви” були закриті на початку березня 2022 року, а його працівники зазнавали переслідування.

Також багато відомих артистів росії, які виступили проти війни чи висловили неправильну думку перед великою аудиторією, отримали статус “іноземних агентів”.

Пропагандистська машина, яку створила росія, є небезпечною і руйнівною із відсутністю меж. Вона активно конструює меседжі й тим самим дезінформує людей.

Агресор здійснює бомбардування свідомості людей безперервним потоком різноманітної інформації. Оскільки людський мозок – це певний інформаційний процес, який піддається впливу методом пропаганди, за алгоритмом: відправник-повідомлення-отримувач-когнітивний характер [5, с. 167].

Отже, розглядаючи пропаганду як інструмент інформаційної війни через призму російсько-української війни, ми простежили яким чином через медійні ресурси можливо маніпулювати громадською думку та формувати спотворені уявлення про певну подію. Важливо розуміти, що інформація є потужним інструментом і одночасно небезпечним в руках тих, хто прагне контролювати.

Варто відзначити, що інформаційна політика, а саме безпека є важливою та невід'ємною складовою у сучасному світі, де медійні ресурси швидко розвиваються та поширюються. Тому забезпечення інформаційної безпеки є головним завданням для уряду та суспільства.

Список використаних джерел:

1. Велика українська енциклопедія. Пропаганда. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B0> (дата звернення 29.01.2024)
2. Стадник А.Г. Засоби пропаганди та інформаційна зброя в сучасній інформаційній війні. Перспективи. *Соціологія*. 2016. Вип. 1(67). С. 112-121.
3. Шпилик С. Інформаційна війна, пропаганда та PR: такі схожі й такі різні. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль: ТНТУ, 2014. Т. 47. № 4. С. 178-188.
4. Ліпкан В. Зміст пропаганди на сучасному етапі. Глобальна організація союзницького лідерства. 2016. URL: <https://goal-int.org/zmist-propagandi-na-suchasnomu-etapi/>
5. Горун Ю.В. Засади формування ворожої пропаганди та заходи протидії їй в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2023. № 2(45). С. 163-171.
6. Дашківська І. Путін оголосив війну проти України. Відео. *Цензор.Нет*. URL: https://censor.net/ua/news/3318500/putin_ogolosyv_vivinu_proty_ukraviny_video (дата звернення: 30.01.2024).
7. Ярмолюк Н. Фундаментальні принципи та основні міфи воєнної пропаганди рф в російсько-українській війні 2014-2022 рр. *Leopolis.news*. URL: <https://leopolis.news/post/74451/fundamentalni-pryncypy-ta-osnovni-mify-voenno-propagandy-rf-v-rosijsko-ukranskiv-vivni-2014-2022-rr&print=true> (дата звернення: 7.02.2024).
8. Лавров заявив, що «Росія не напала на Україну». *Аналітичний портал «Слово і діло»*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/10/novyna/polityka/lavrov-zavavyv-rosiya-ne-napadala-ukravynu> (дата звернення: 04.02.2024).
9. У росії заявили про попередження замаху на пропагандиста Соловйова – у замовленні звинуватили СБУ. *Аналітичний портал «Слово і діло»*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/25/novyna/suspilstvo/rosiyi-zavavyly-pro-poperedzhennya-zamahu-propahandysta-solovjova-zamovlenni-zvynuvatly-sbu> (дата звернення: 29.01.2024).
10. Романенко В. Путін згадав про «денацифікацію» України і назвав Зеленського «ганьбою єврейського народу» . *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/06/16/7407195/> (дата звернення: 04.02.2024).
11. Ярошенко О. путін заявив, за якої умови війна закінчиться. *Varta 1*. URL: https://varta1.com.ua/news/putin-zavaviv-za-yakovi-umovi-viyna-zakinchitsya_374286.html (дата звернення: 05.02.2024).
12. Історія про «розіп'ятого хлопчика» у Слов'янську: Шості роковини найганебнішого фейка російської пропаганди. *Слов'янські новини*. URL: <https://slavinfo.dn.ua/novosti/novosti-slavyanska/istoriya-pro-rozip-yatogo-khlopchika-u-slov-yansku-shosti-rokovini-najganebnishogo-fejka-rosijskoji-propagandi> (дата звернення 31.01.2024).
13. Горбенко С.Р. Пропаганда в умовах війни: Засоби і механізми ведення. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2599/1/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення 04.02.2024).

14. Орлова В. Концерт в «Лужниках»: Путіна вистачило на кілька хвилин (відео). УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/russianworld/koncert-v-luzhnikah-putina-vistachilo-na-kilka-hvilin-video-12155283.html> (дата звернення 31.01.2024).

Отримано: 15.04.2024

Нікіта САВЕНКОВ

студент 2 курсу історичного факультету

Науковий керівник: Валерій СТЕПАНКОВ

доктор історичних наук, професор

ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВІЙНИ ГЕМПЕЙ

Тема статті є актуальною. Адже Гемпейська війна (також відома як конфлікт кланів Тайра і Мінамото) увійшла в історію Японії як тривалий конфлікт протягом 1180 по 1185 рр, що став переломним у подальшому розвитку японського суспільства. Тому важливо з'ясувати, що призвело до війни та якими були передумови цієї важливої історичної події. Вона виникла не випадково, а внаслідок взаємодії політичних факторів, які збурили японське суспільство того часу. Розглянемо основні причини. Насамперед – це конфлікти інтересів між двома великими самурайськими кланами Тайра і Мінамото. Він виник з глибоких суперечностей боротьби за владу та контроль над різними регіонами Японії. Один з кланів, а саме рід Мінамото, котрий втратив свої позиції, намагався їх відновити, а рід Тайра в свою чергу прагнув ще більше зміцнити контроль над владою. Боротьбою за вплив обидва клани створювали атмосферу напруженості, що в кінцевому підсумку призвела до виникнення війни. Важливе місце мали економічні причини. Деякі клани відчували себе обмеженими й скривдженими владою та існуючим розподілом земельних наділів в якій перевага надавалася родам які були прибічниками Тайра.

Слід також враховувати що в попередній період реформатори перейняли концепцію буддизму. Вперше вона в Японії прозвучала в «Законоположеннях» Сетоку-тайсі (син 31 імператора Японії Йомея), а пізніше була повторена в «Маніфесті» про реформи у формі ідеї єдиного джерела суверенітету в країні. Монарх проголошувався «володарем над народом і володарем над усією країною». Це означало для суспільства багато. Піддані імператора повинні були коритися лише йому. Імператор не мав залежати від волі сильних кланів чи навіть бути пішаком у політичних міжусобицях між ними як це було раніше. Згідно ж цієї реформи влада повинна була зосередитися в його руках й він мав правити за допомогою «мудрих і здібних» міністрів, призначених з його волі, які проявляли відданість та ігнорування особистих інтересів [5].

Справа в тому, що ще X ст. імператори де-факто стали підконтрольними роду князів Фудзівару. Вони вдало користувалися тісними зв'язками з імператорським двором, оскільки дружини імператорів традиційно обиралися з цієї родини. У першій половині XI століття один із представників роду Тайра організував повстання у східних провінціях, яке імператорські підрозділи не змогли придушити. Цього вдалося досягнути завдяки підтримці роду князів Мінамото Йорінобу, котрий був близьким до двору. і з того часу вплив клану Мінамото невпинно почав зростати. Його син Йоріосі спровокував повстання айнів на сході,

перетворюючи їх на своїх васалів. Так, упродовж тривалого часу формувалися два грізні клани тогочасної Японії [3, с. 34].

Діяв ще один чинник: екс-імператори, які обрали чернецтво, вдалися до посилення свого впливу на цивільні справи. Їхньою опорою стала середня і низькорангова столична знать, котра протистояла роду Фудзівари й претендувала на вищі посади. Також в підтримку екс-імператорів стали провінційні намісники, які боролися проти безконтрольного розширення приватних земель. Екс-імператор Тоба, що зрікся імператорського трону в 1129, відмовився від опозиції до Фудзівари і почав активно прибирати до своїх рук нові володіння. Це призвело до того, що він швидко перетворився у найбільшого землевласника землі в країні. При цьому цей курс зміцнив деякі клани, відкривши таким чином шлях до подальшої децентралізації влади. Вельми збільшилися земельні володіння клану Тайра, який підтримував тісні зв'язки з екс-імператорами, тоді як вплив клану Мінамото почав втрачати свою могутність ще на початку XII століття [6, с. 120].

Після смерті імператора Тоба в столиці спалахнула боротьба за владу, в якій клан Тайра під командуванням голови роду Кієморі вийшов переможцем. Клан Фудзівари втратив свій вплив, а Тайра, монополізуючи основні державні шляхи, спровокували невдоволення з боку придворної аристократії. За таких обставин у кінці періоду Хей'ан суперництво за владу в імператорському дворі й серед аристократії трансформувалося у воєнні дії відомі як «війна Хоген (1156)» та «війна Хейдзі (1159)». У цих конфліктах роду Тайра вдалося знекровити своїх противників, зокрема роди Мінамото та Фудзівари [2, с. 83].

Дещо пізніше імператор Такакура став посилювати свій політичний вплив. У 1178 у нього народився принц, син дочки Кійоморі Токуко. Ця подія створила умови для того, щоб Такакура згодом зрікся трону. Але у наступному році почалися виникати конфлікти між Кієморою та екс-імператором Госіракавою, який мав вплив на імператора. У листопаді 1179 призупиняється функціонування уряду імператора через повстання Кієморі. У лютому 1180 року імператор Такакура відмовився від імператорського трону на користь імператорського принца Котоні (імператора Антоку) [4, с. 185].

У цей час при імператорському дворі жив принц Мотіхіто, другий син Госіракави, якого двічі обійшли при обранні спадкоємця імператорської влади. У 1180 принца Котоні було зведено на трон, обійшовши Мотіхіто. Кієморі таким чином став дідом імператора. Це призвело до того, що озлоблений Мотіхіто готовий був прийняти будь-які пропозиції з метою повстати проти клану Тайра. Цю можливість використав Мінамото Йорітомо, обіцяючи йому свою підтримку. Згідно традицій, новий імператор повинен був відвідати святині, які найбільше шанувалися в країні. Оскільки Антоку був маріонеткою Тайри, йому довелося вирушити до Іцукусіми – святині, пов'язаній з родом останнього. Користуючись цією ситуацією, Мотіхіто випустив прокламацію, закликаючи Мінамото та Фудзівару повстати проти Тайра. Копію цієї прокламації передали Мінамото Йорітомо – старшому з живих синів Мінамото Есітомо, що залишилися [3, с. 34].

Отже, Гемпейська війна, що охопила період з 1180 по 1185 роки, не спалахнула просто так, а стала результатом взаємодії різних причин, які потрясли японське суспільство. Перелічимо основні з них. У першу чергу це конфлікти інтересів між двома великими самурайськими кланами – Тайра і Мінамото, що виник з глибоких супеченостей у боротьбі за владу та контроль над різними регіонами Японії. Таким чином обидва клани створювали атмосферу

напруженості, що в кінцевому підсумку й призвела до війни. По-друге, існуванню ряду кланів, котрі вважали себе обділеними у сфері економічних інтересів та скривдженими владою.

Передумовами повстання стало те, що принца Мотіхіто котрий мав отримати трон, і якого уже кілька разів оминали як законного спадкоємця, знову проігнорували. Але цього разу своє обурення він проявив рішуче – вирішив розпочати повстання й повалити рід Тайра. Його прокламіцію підтримали окремі клани і серед них могутній клан Мінамото, який жадав знову повернутися на політичне життя Японії.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко І.П. Японська література: Хрестоматія. Том II, Київ, 2011. 696 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bondarenko_Ivan/Yaponska_literatura_Khrestomatiiia_Tom_II_XI_V_XIX_st.pdf?
2. Рубель В.А. Встановлення диктатури Тайра в Японії: політико-клановий аспект проблеми. *Східний світ*. 2003. № 1. С. 76-84. URL: https://chtvyo.org.ua/authors/Rubel_Vadym/Vstanovlennia_dyktatury_Taira_v_Yaponii_polityko-klanovyi_aspekt_problemy/
3. Рубель В.А. Коріння й генезис стану bushi (самураїв) в середньовічній Японії. *Східний світ*. 1996. № 2. С. 29-36. URL: https://chtvyo.org.ua/authors/Rubel_Vadym/Korinnia_i_henezys_stanu_bushi_samuraiv_v_serednovichnii_Yaponii/
4. Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу: підручник. Київ: Либідь, 2002. 188 с. URL: https://chtvyo.org.ua/authors/Rubel_Vadym/Istoriia_serednovichnoho_Skhodu/
5. Воробьєв М.В. Япония в III–VII вв. Этнос, общество, культура и окружающий мир / отв. ред. С.А. Арутюнов. Москва: Наука, 1980. 450 с. URL: <https://coollib.com/b/334502-mihail-vasilevich-vorobyov-yaponiya-v-iii-vii-vv-etnos-obschestvo-kultura-i-okruzhayushchiv-mir/read>
6. Кожевников В.В. Очерки истории Японии VII-XI вв. Владивосток. 2000. 271 с. URL: <https://b.eruditor.link/file/1028038/>

Отримано: 15.04.2024

Валерія СВДНЦЬКА

студентка 4 курсу історичного факультету

Науковий керівник: Олександр БАЖЕНОВ

кандидат історичних наук, доцент

БАКОТСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ РЕГІОН У XII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIII ст.: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА ГОЛОВНІ ПАМ'ЯТКИ

Український народ протягом своєї багатовікової історії створив чимало неповторних культурних цінностей. Відшукати, зберегти і, по можливості, відродити ці історико-культурні надбання, ознайомити з ними громадськість – таке важливе завдання науковців. Серед історико-культурних цінностей України значне місце, поряд з іншими, займають пам'ятки історії Бакотського археологічного регіону, в яких певною мірою матеріалізовані основні напрями давнього і середньовічного минулого подільського краю.

За роки незалежності України опубліковано низку праць вітчизняних учених-археологів та істориків про окремі аспекти розвитку Бакотського археологічного регіону. У цьому

контексті значний науковий інтерес становлять праці О. Баженова [1-3], І. Винокура та П. Горішнього [4-5], С. Маярчака [8-11], В. Михайловського [12].

Метою публікації є дослідження Бакотського археологічного регіону в XII – першій половині XIII ст.

Історію заселеності і будівництва міст, городищ на території Бакотського археологічного регіону, Пониззя слід розділити на такі періоди: 1) II-XI ст. час заселення регіону Подністров'я та спорудження невеликих укріплених поселень і селищ; 2) XII-XIII ст. – час входження території Пониззя до складу Галицького князівства, а згодом об'єднаної Галицько-Волинської держави [1, с.8].

На той час літописне Пониззя охоплювало територію середньої течії Дністра – землі в гирлі річок Ушиці, Смотрича, Збруча і Серета. Крім лівобережних, до Пониззя належали і правобережні подністровські поселення – Кучелмин, Плав, Хотень (Хотин), Василів, Онут. Північна межа Пониззя проходила приблизно по лінії Бар-Солобківці-Гусятин [5, с.252-253].

Судячи з усього, поняття «Пониззя» почало формуватися у свідомості населення в Середньому Подністров'ї ще в X-XI ст., коли цей регіон належав Київській державі. Проте значну початкову роль у складанні даного топоніму відіграло в XI – на початку XII ст. Тербовельське князівство. Але все ж першою згадкою терміну Пониззя в Галицько-Волинському літописі є 1227 р., коли тесть князя Данила Романовича князь Мстислав Мстиславич Удатний віддав Галич (давній) угорському королевичу Андрашу, а собі взяв Пониззя [6, с.86]. Головним містом Пониззя була Бакота, вперше згадана 1241 р., коли боярин Доброслав Суддич підпорядкував собі місто і край [13].

Дослідник В. Михайловський вважає, що назва «Поділля» утворилася від поєднання префікса по- та кореня -діл-/-дол-. Саме під таким ім'ям цей регіон фіксується від середини XIV ст. [12].

Головними причинами формування удільного князівства у Середньому Подністров'ї були: 1) швидке збільшення його населення упродовж XII століття (на картах можна подивитись, там власне фіксують появу нових поселень); 2) окраїнне географічне положення Пониззя у складі Галицького князівства (це була периферія Галицько-Волинського князівства); 3) перманентна – від початку XIII століття – політична криза у Галичі, що послабила вплив центральної влади у регіонах (щось подібне і зараз відбувається) [11, с.23]. Можна також припустити скорочення надходження додаткового продукту у вигляді податків з периферії до центру, а це стимулювало економічний розвиток периферійних регіонів Галицько-Волинського князівства – таких, як Пониззя [8].

Головну складову системи економіки чорноземного Пониззя складало комплексне сільське господарство, що складалося із землеробства та скотарства. Важливим джерелом харчування впродовж віків слугувало рибальство [9, с.60]. У містах, таких як Бакота, Калюс, Звенигород були поширені різні ремесла, зокрема гончарство, ткацтво, обробка металів [14]. В середині XII – середині XIII ст. тут бурхливо розвивалася внутрішня і зовнішня торгівля, дякуючи водним артеріям, які забезпечували вихід до Чорного моря, Галицькому «соляному шляху», прикордонню з Угорщиною, Польщею [1, с.8].

До основних пам'яток регіону можна віднести Бакоту – столицю Дністрянського Пониззя в XII-XIII ст. Дослідження свідчать, що її історичний центр мав площу 1 га і знаходився неподалік річища Дністра, на скелястому мисі, яке населення затопленого села Бакоти називало Скельки. До нього примикав великий міський посад (площа 9 га). Поряд знаходились

городище в урочищі Біла, або Білянська стінка (городище-замок), с. Теремці (2 км на північний захід від колишнього с. Бакоти) [4, с.152]. У XII столітті Бакота займала площу близько 10 гектарів з кількістю населення близько 2,5 тисячі [7].

Крім цього варто включити й інші городища, кількість яких в зазначений період збільшилась (приблизно втричі) [10, с.63]. Зокрема, навколо Бакоти, на відстані 3-15 км розташовані давньоруські городища у сс. Стара Ушиця, Пижівка, Подільське, Дерев'яне, Калюс, Куча, Хребтіїв, Лоївці. До кожного з городищ цієї групи прилягає по два-три неукріплені селища. Найзначнішими з них були Стара Ушиця і Калюс, які потрапили на сторінки літописів. Зокрема, Калюс складався з дитинця і посаду загальною площею понад 2,5 га та досить широкою периферією (15 га). Ймовірно, на цій площі могло мешкало наприкінці XII – першій половині XIII ст. до 1 тис. чол. (воїнів, землеробів, ремісників, торговців тощо) [3, с.80].

У радіусі 15-30 км від Бакотського мікрорегіону розташовано 10 городищ і 20 селищ пов'язаних з ними. Це городища сс. Брага (два городища), Велика Слобідка, Врублівці, Устя, Гринчук, Кадиївці, Княгинин, Княжпіль, Малинівці [3, с.80].

Нарешті, в радіусі 30-45 км від Бакотського центру відомо ще 10 городищ і 23 селища, пов'язаних з ними. Це залишки городища в м. Кам'янці-Подільському (на місці пізньосередньовічної фортеці XIV-XVIII ст.), а також у сс. Кадиївці, Привороття, Колубаївці, Ластівці, Оринин, Супруньківці та ін. [3, с.81]

Однак масове будівництво городищ в Середньому Подністров'ї (з XII ст. Пониззя) розпочинається в XII ст., тобто з часу входження даної території до складу Галицького князівства [2]. В пік заселення Середнього Подністров'я, що припадає на другу половину XII – початок XIII ст. за даними археологічних розвідок на лівобережжі Середнього Подністров'я зафіксовано і розвідано 34 городища, 75 відкритих селищ. В ареалі Верхнього Пруту і Середнього Дністра досліджено 138 відкритих поселень [5, с.78].

Отже, охарактеризувавши основні етапи формування та головні пам'ятки регіону, якими на нашу думку являється Бакота, десятки городищ та селищ (відкриті поселення) варто сказати, що ця територія достатньо ґрунтовно досліджена. Так, походження назви «Пониззя» все ще дискутується вченими. Розглядаючи економічні аспекти життя населення Пониззя, то варто сказати, що воно займалося землеробством, скотарством, торгівлею, рибальством, ремісництвом. Основними пам'ятками є безумовно власне Бакота з дитинцем, монастирем, церквою, посадом, поселеннями-супутниками, внутрішньою забудовою поселень та дитинця. Не менше важливе значення мають городища серед яких варто виділити: Онут, Василієв, Стара Ушиця, Пижівка, Калюсик, Устя, Кучелмин та інші. Це дозволяє нам говорити про важливе значення цього регіону в історії України.

Список використаних джерел:

1. Баженов О.Л. Давньоруське Пониззя середини XII – середини XIII століть: соціально-економічний, військово-політичний та культурно-духовний аспекти: автореф. дис. ... канд. іст. наук. 07.00.01. Чернівці: 2005. 14 с.
2. Баженов О.Л. Давньоруські городища Середнього Подністров'я IX – початку XIII ст. URL: <https://www.npptovtry.org.ua/davnoruski-gorodyshha-serednogo-podnistrov-va-ih-pochatku-hiii-st/> (дата звернення: 18.03.24).
3. Баженов О.Л. Історія та культура Середнього Подністров'я IX-XIII століть: монографія. Кам'янець-Подільський: Медобори-2006, 2009. 304 с.

4. Якубовський В.І. Винокур І.С., Горішній П.А. Бакота. Столиця давньоруського Пониззя. *Укр. іст. журн.* 1996. № 4. С. 151-153.
5. Винокур І.С., Горішній П.А. Бакота. Столиця давньоруського Пониззя. Кам'янець-Подільський: Центр Поділлєзнавства. 1994. 362 с.: карти, іл.
6. Історія України: Хрестоматія / упоряд. В.М. Литвин. Київ: Наукова думка, 2013. 1056 с.
7. Малко Р. Земля прихованих скарбів URL: <https://tyzhden.ua/zemlia-prykhovanykh-skarbiv/> (дата звернення: 18.03.24).
8. Маярчак С. Печерний монастир у Бакоті – столиці Дольної Русі. URL: <https://web.archive.org/web/20201026235740/https://zbruc.eu/node/65074> (дата звернення: 19.03.24).
9. Маярчак С.П. Заселення Середньодністровського Лівобережжя у V-IX ст. *Археологічні студії «Межибіж»*. Науковий щорічник 1. 2012 / за ред. А.М. Трембіцького, О.Г. Погорільця. Хмельницький: ІРД, 2013. С. 57-70.
10. Маярчак С.П. Лівобережжя Середнього Подністров'я у IX-XIII ст. (за даними історико-археологічних досліджень): дис. канд. археол. наук. 07.00.04. Київ, 2012. 392 с.
11. Маярчак С.П. Літописні Бакота і Пониззя у середньому Подністров'ї. *Археологія*. 2009. № 2. С.23-33.
12. Михайловський В.М. Формування території історичного Поділля у другій половині XIV ст. *Укр. іст. журн.* 2017. № 3. С. 67-82.
13. Повість минулих літ. URL: <http://litopys.org.ua/litop/lit.htm> (дата звернення: 18.03.24).
14. Пониззя. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B7%D1%8F> (дата звернення: 17.03.24).

Отримано: 15.04.2024

Аліна СІКОРСЬКА,

студентка 2 курсу історичного факультету

Науковий керівник: Віталій СТЕПАНКОВ

кандидат історичних наук, старший викладач

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ІВАНА БРЮХОВЕЦЬКОГО

Іван Брюховецький був гетьманом Лівобережної України в 1663-1668 роках і проводив промосковську зовнішню політику, що призвело до негативних наслідків для нього та для української держави [6, с.171]. Завдяки своєму таланту популіста та підтримці царя, який довіряв йому більше ніж його політичним конкурентам, він обрався гетьманом [2, 72]. Майже одразу відбулись українсько-російські переговори, в результаті яких підписуються Батуринські статті, які були доповненням до Переяславських статей 1659 року. В них регулювалися відносини між Москвою та українським гетьманом. У них вперше володар булави підписався “холопом царя”. З приводу їх змісту точилися дискусії. Перша стаття стосувалася обіцянки гетьмана годувати московське військо, яке мало розташовуватися на території Лівобережжя для оборони від ворогів. Але під час переговорів виявилось, що здійснити цю умову дуже важко, оскільки український люд не був готовий до такого розвитку подій. Тому був знайдений вихід із ситуації – млинові побори. Пізніше в сторону гетьмана линули звинувачення від царя у тому, що московське військо голодує. У другій статті москвитини хотіли заборонити переховувати у Гетьманщині росіян-утікачів відправляти їх назад до Московії.

Ця стаття не була повністю прийнята і гетьман погодився тільки на взаємну видачу злочинців. Третя – стосувалася збирання податків до царської скарбниці, але гетьман її відхилив. В четвертій статті Москва прагнула втрутитись в економічно-торговельні справи Війська Запорозького. Дорогою посли довідалися про те, що міщани таких міст як Козелець, Остра та інших суповують дешево збіжжя в Глухові та інших містах і перепродують за Дніпро у Правобережжя з великим зиском для себе без дозволу гетьмана і старшини. Тому вона почала діяти. П'ята стаття передбачала забезпечення в Московській державі збереження горілчаної монополії, яка порушувала через вільний продаж горілки і тютюну українським купцям у російських містах. Гетьман і старшина погодилися розіслати відповідні універсали, щоб заборонити вільний продаж горілки й тютюну росіянам. Отже, з п'яти запропонованих статей було прийнято лише три [7, с.132].

У 1665 році гетьман Брюховецький уклав Московський договір. За запрошенням царя він прибув до Москви “бачити пресвітлі царські очі”. Він став першим серед гетьманів хто відвідав російську столицю, тому прийняли його урочисто. Разом із ним прибула значна кількість старшини, представників духовенства, міщан і козаків. В цілому у складі посольства налічувалося близько п'ятсот осіб. Після приїзду відбулась урочиста аудієнція на якій гетьман передав царю приготовані подарунки [1, с. 42].

Укладені Московські статті значно обмежували політичну автономію Лівобережжя, вони посилювали її адміністративну і фінансову залежність від царського уряду. Згідно них українські землі та міста переходили під владу царя. Гетьманщині було заборонено мати дипломатичні відносини з іноземними державами. Збільшувалась кількість міст, в яких перебували московські війська, які знову ж таки потрібно було годувати за кошт українців. Вибори гетьмана повинні були проходити тільки під наглядом спеціальної московської делегації. Українське населення обкладалось податками. Крім цього Київська митрополія переходила у підпорядкування Московському патріархату. Фактично свої автономні права зберігало лише козацтво [7, с. 135].

В результаті Брюховецький отримав у володіння землі біля кордону з Московією, титул боярина й одружився з пані Долгорукою. Врешті-решт ці статті викликали обурення серед всіх верств українського населення. Внаслідок зловживання воєвод та їх ратників у 1666 році спалахнуло повстання Переяславського полку. У 1667 році Московське царство та Річ Посполита за Андрусівським договором поділили між собою Україну. Текст цього договору гетьману надіслали більше ніж за рік після укладання. Тоді, бачивши усю безвихідь ситуації, гетьман вирішив очолити повстання проти Московії [3, с. 65].

У січні 1668 року Гадяцька старшинська рада підтримала його план ліквідації московської влади в Гетьманщині та прийняти протекцію турецького султана. Вже у лютому розпочались бойові дії лівобережних козаків, спрямовані на вигнання з України московських залог. До середини березня від московської присутності вдалося звільнити переважну частину Лівобережжя.

Незважаючи на успіхи повстання, воно не змогло суттєво підняти авторитет І. Брюховецького і вища козацька старшина за його спиною запросила на Лівобережжя гетьмана П. Дорошенка. 17 червня 1668 під час проведення спільної ради правобережного і лівобережного козацтва представники останнього відмовилися визнавати владу свого регіментаря і жорстоко вбили І. Брюховецького. Гетьманом об'єднаної України було проголошено П. Дорошенка [5, с. 127].

Щодо відносин із Річчю Посполитою то у 1663-1664 р. відбувся похід Яна II Казимира на Лівобережжя, з метою захоплення цієї території та приєднання до Правобережної України. Спочатку Павло Тетеря вирушив на лівий берег Дніпра аби приєднати частину території до своїх володінь, але, жорстокість учасників походу до місцевого населення сприяла все більшому згуртуванню жителів Лівобережжя. Тим часом Брюховецький відбив союзні війська та постарався поширити свою владу на усю Гетьманщину. За допомогою універсалів до правобережних українців він повідомив їх про свої наміри. За підтримки Москви володар булави почав готувати переправу через Дніпро. Через універсали він закликав жителів Правобережжя підтримати його в боротьбі з поляками. В документі чітко простежувався посыл об'єднання обох берегів Дніпра. Він викликав яскравий відгук населення. На Правобережжі спалахнуло повстання проти свого керманича, оскільки він привів поляків на українські землі, які їх знищували. Таким чином Тетеря позбавився булави [4].

Аналізуючи період правління гетьмана Івана Брюховецького та його зовнішню політику, можна зробити висновок, що виявилось невдалим для Української держави. Обмеження політичної автономії, фінансова та адміністративна залежність від Московії, а також поділ території України між Росією та Річчю Посполитою поглибили соціальні та політичні напруження в країні. Повстання Переяславського полку та втрата довіри населення до гетьмана та московського царя свідчили про невдачу промосковської політики та неспроможність Брюховецького забезпечити національні інтереси.

Події 1668 року в історії України промовляють про складні політичні зміни та боротьбу за владу у Гетьманщині. Ліквідація московської влади в Гетьманщині та перехід під турецький протекторат спричинили значні військові дії та соціальні зміни. Підтримка старшинської ради та повстання лівобережних козаків проти московських гарнізонів свідчать про важливість національної самостійності та бажання змінити політичну орієнтацію країни. Загибель гетьмана Брюховецького та призначення Петра Дорошенка новим гетьманом підкреслюють турбулентність та непередбачуваність цього періоду. В цілому, цей період історії підтверджує важливість національної самостійності та оборони інтересів нації від зовнішніх втручань.

Список використаних джерел:

1. Горобець Б.М. Московський договір гетьмана І. Брюховецького 1665 р. *Укр. іст. журн.* 2003. №6. С. 39-51.
2. Горобець В.М., Гуржій О.І., Матях В.М. та ін. Козаччина. Історія України в особах. Київ: Україна, 2000. 300 с.
3. Іваненко А. Гетьман Іван Брюховецький та Антимосковське повстання на Переяславщині 1666 року. *Краєзнавство Переяславщини: дослідження, проблеми, постаті.* С. 63-67.
4. Слюсаренко В. Лівобережний похід Яна II Казимира у 1663-1664 р. та його наслідки для України. URL: https://www.alatyr-history.club/?page_id=1928 (дата звернення: 11.03.20224).
5. Смолій В.А., Степанков В.С. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.). Київ: Києво-Могила. акад., 2009. 447 с.
6. Сушинський Б. Козацькі вожді України. Історія України в образах її вождів та полководців в XV-XIX століть. Одеса: Явф, 2006. Т. II. 578 с.
7. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII – XVIII віках. Договори гетьмана І. Брюховецького р. 1663 та 1665. *Укр. іст. журн.* 1994. №1. С. 129-138.

Отримано: 15.04.2024

Іванна ШКОЛОВА

студентка 4 курсу історичного факультету

Науковий керівник: **Анатолій ГЛУШКОВЕЦЬКИЙ**

кандидат історичних наук, доцент

ІНТЕГРАЦІЯ КРАЇН БАЛТІЇ В ЄВРОАТЛАНТИЧНІ СТРУКТУРИ У СУЧАСНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Процеси інтеграції країн Балтії в євроатлантичні структури знайшли висвітлення у сучасній історіографії. Аналізуючи історичні події, політичні процеси та стратегії, які супроводжували інтеграційні зусилля країн Балтії, дослідники вивчають ключові фактори успіху та розглядають перешкоди, які виникали на цьому шляху. Такі дослідження допомагають глибше зрозуміти історичний контекст цих процесів та сприяють формуванню стратегії й тактики України щодо її власного інтеграційного курсу.

Мета статті полягає у висвітленні основних історіографічних здобутків дослідження євроатлантичних інтеграційних процесів в країнах Балтії.

Після здобуття незалежності Латвія, Литва та Естонія швидко визначили свої стратегічні пріоритети, спрямовані на західноєвропейську модель розвитку, та обрали інтеграцію в європейські та євроатлантичні структури як ключовий елемент для зміцнення національної незалежності, забезпечення національної безпеки і збереження суверенітету, а також для вирішення складних економічних та соціальних проблем. Інтерес до впливу цієї інтеграції на суспільно-політичну та економічну трансформацію країн Балтії викликав інтерес у світовій науковій спільноті.

Серед досліджень зарубіжних авторів з цієї проблематики відзначимо колективну монографію фінського науковця М. Джопа, та німецького історика С. Арнсфальда [4]. У ній розглядаються відносини країн Балтії з Європейським Союзом, при цьому паралельно визначаються деякі передумови інтеграції. Діяльність зазначених країн на міжнародній арені вивчали фінські дослідники Р. Бенгтссон, С. Гензле [1]. Окремі аспекти європейського вектору досліджувалися також у державах Балтії. Латвійська історіографія цього питання представлена науковими працями А. Лейніс та Ж. Озоліні [3], естонська – М. Лаурістін та П. Віхалем [2]. Значний інтерес до цього питання спостерігається й у російських вчених колах. Зокрема К. Воронов, В. Сіміндей [21], Д. Тренін [24], Р. Симонян [22] у своїх роботах торкалися причин європейського вибору Латвії, Литви та Естонії, при цьому вони наголошували, що західний вектор зовнішньої політики цих держав був обумовлений намаганнями знайти підтримку на Заході та вберегтися від поширення впливу Росії.

У вітчизняній історичній науці проблема євроінтеграції Латвії, Литви та Естонії майже не знайшла відображення у комплексному дослідженні. Разом із тим необхідно зазначити, що в Україні вже сформувалася когорта дослідників Європейського Союзу. В першу чергу варто відзначити таких київських вчених як В. Копійка та Т. Шинкаренко. У колективній монографії «Європейський Союз: заснування і етапи становлення» [10] викладена історія розвитку інтеграційних процесів у Європі, створення ЄС та аналіз його стосунків з Україною. Ґрунтовні наукові розвідки в напрямку європейської та євроатлантичної інтеграції України зробив донецький вчений І. Тодоров [5].

У дисертаційному дослідженні С. Божка «Система безпеки і співробітництва в регіоні Балтійського моря в 1990-х роках – на початку XXI століття» [9] аналізуються фактори, тен-

денції та особливості формування нової системи безпеки та співробітництва в регіоні Балтійського моря в 1990-х рр. – на початку ХХІ ст. Значущі питання, що стосуються суспільства, як рушієвого чинника інтеграції країн Балтії, у своїй роботі розглядає О. Бодрук [7].

Окремо слід виділити групу істориків, які концентрують свою увагу на аналізі Балтійського досвіду інтеграції для України. Зокрема, вагомим доробком у питанні вивчення євроінтеграційного досвіду країн Балтії є дисертаційні дослідження В. Завацького «Європейська інтеграція країн Балтії (1991–2004 рр.)» [12] та Д. Аракеяна «Зовнішня політика країн Балтії в контексті розширення ЄС та НАТО» [6]. Окремо слід відзначити роботу М. Замікули «Країни Балтії на початку 1990-х років: передумови євроатлантичної інтеграції» [13], який розглянув можливі варіанти розвитку національного зовнішньополітичного курсу, політичні та соціальні передумови, що спричинили обрання саме європейського/євроатлантичного вектора як основного шляху розвитку відносин із сусідами та діяльності балтійських держав на міжнародній арені. О. Палій висвітлив специфіку інтеграційного процесу країн Балтії до структур ЄС, та глибокі наслідки для суспільства, з урахуванням подальших дій, робота наводить чіткі приклади, що слід робити, а чого не варто, при інтеграційних процесах [19].

Для того, аби повноцінно інтегруватися у склад ЄС, для країн Балтії слід було пройти певні політичні та соціальні перетворення, які стосувалися усіх сфер життя країни. Саме про ці трансформаційні процеси у своїй роботі аналізує В. Климончук та Ю. Масик [14; 18]. Слід за ними, О. Кокорєв висвітлив позитивні та негативні наслідки трансформації вступу країн Балтії до ЄС [16].

С. Білоножко [8], Є. Ковтун [15], М. Сидорук [20] та Г. Щедрова [28] зробили спроби визначити етапи приєднання Латвії, Литви та Естонії до ЄС. А. Мазіна [17] та С. Скриль [23] розглянули проблеми трансформації їх політичних систем в умовах інтеграції в Європейське співтовариство. У дослідженні С. Скриля [23] також висвітлено особливості «єдиного політичного простору» країн Балтії, що сформувався після розпаду СРСР. Висвітленню досвіду окремих країн регіону присвячені публікації В. Ціватого [26; 27], Д. Денисенка [11].

Отже, інтеграція країн Балтії в євроатлантичні структури знайшла певне висвітлення в українській та зарубіжній історіографії. Водночас окремі аспекти цього процесу потребують подальшого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Bengtsson R. Towards a Stable Peace in the Baltic Sea Region? *Cooperation and Conflict*. 2000. Vol. 35. P. 355–388.
2. Return to the Western World: Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post-Communist Transition. Ed. by M. Lauristin, P. Vihalemm et al. Tartu-Tartu University Press, 1997. 387 p.
3. Small States in Turbulent Environment: The Baltic Perspective. Edited by Atis Lejins, Zaneta Ozolina. Riga: Latvian Institute of International Affairs, 1997. 253 p.
4. The European Union and the Baltic States: Visions, Interests and Strategies for the Baltic Sea Region. Ed. by Jopp M. and Arnsward S. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 1998. 269 p.
5. Y. Todorov. European and Euroatlantic Integration of Ukraine: need in rebooting. *Panorama of global security environment*. CENAA, Bratislava. 2009. P. 377-386.
6. Аракеян Д.В. Зовнішня політика країн Балтії в контексті розширення ЄС та НАТО: автореф. дис. канд. політ. наук. Київ, 2008. 20 с.
7. Бодрук О. Цілеспрямованість, рішучість і послідовність – характерні ознаки політики країн Балтії. *Стратегічна панорама*. № 3. С. 26.

8. Білоножко С. Західний вектор зовнішньої політики країн Балтії: шлях від незалежності до Євроінтеграції. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Випуск 44. С. 130-135.
9. Божко С.О. Система безпеки і співробітництва в регіоні Балтійського моря в 1990-х роках – на початку ХХІ століття: дис. канд. політ. наук: 23.00.04. Київ, 2005. 204 с.
10. Копійка В.В., Шинкаренко Т.І. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. Київ, Видавничий дім «Ін Юре», 2001. 448 с.
11. Денисенко В. Почти 10 лет в ЕС – опыт Литвы. 15.19.2013. URL: <https://day.kyiv.ua/ru/article/mirovye-diskussii/pochti-10-let-v-es-opyt-litvy>
12. Завацький В.М. Європейська інтеграція країн Балтії (1991–2004 рр.): дис. канд. іст. наук. Донецьк, 2008. 225 с.
13. Замікула М.О. Країни Балтії на початку 1990-х років: передумови євроатлантичної інтеграції. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Історія*. 2010. Т. 129. Вип. 116. С. 91-94.
14. Климончук В., Масик Ю. Особливості перетворення політичних систем Балтійських країн у складі ЄС. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2020. Випуск 14. С. 250-257.
15. Ковтун Є. Досвід інтеграції Латвії, Литви та Естонії до Європейського союзу, як приклад для України. *Емінак*. 2008. № 1-4. С. 105-109.
16. Кокорев О. Позитивні і негативні наслідки трансформації в країнах Балтії та вступу до ЄС. *Вісник Донецького національного університету. Політичні науки*. 2016. С. 68-71.
17. Мазіна А. Особливості демократичного процесу в країнах Балтії. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2009. Вип. 16. С. 387-393.
18. Масик Ю. Етапи процесу євроінтеграції країн Балтії: досвід для України. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2020. Випуск 2. С. 22-27.
19. Палій О. Специфіка та наслідки інтеграції країн Балтії до Євроатлантичних структур безпеки. *Наукові записки. Політичні науки*. Том 20. С. 55-60.
20. Сидорук М. Особливості інтеграції держав Балтії до ЄС. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Міжнародні відносини*. 2010. Вип. 2. С. 97–104.
21. Симиндей В.В. Латвийский внешнеполитический курс: период становления. *Мировая экономика и международные отношения*. 1999. № 6. С. 25-29.
22. Симонян Р.Х. Страны Балтии в Евросоюзе. *Вопросы экономики*. 2006. № 11. С. 118-132.
23. Скриль С.А. Трансформація політичних систем Латвії, Литви та Естонії в умовах інтеграції в європейське співтовариство. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 146-152.
24. Тренин Д.В. Балтийский шанс. Страны Балтии, Россия и Запад в складывающейся Большой Европе. Москва: Московский центр Карнеги, 1997. 60 с.
25. Циганків А. Сучасні політичні режими: структура, типологія, динаміка. Київ, 1995. 296 с.
26. Ціватий В. Вступ Естонії до Європейського Союзу – досвід для України. 30.06.2015. URL: http://uaforeignaffairs.com/index.php?id=73&tx_ttnews%5Btt_news%5D=1136&cHash=2d83bba369d507b056c54fdee5738f45
27. Ціватий В. Інституціональний і політико-дипломатичний досвід європейської інтеграції Естонії (1991-2015 рр.). *Європейські історичні студії*. 2015. № 2. С. 137-160.
28. Щедрова Г.П. Адаптація України до вимог ЄС: досвід країн Балтії. *Politicus*. 2017. Вип. 1. С. 156-161.

Отримано: 15.04.2024

Богдана ДАНІЛОВА

студентка 2 курсу педагогічного факультету

Науковий керівник: Майя ПЕЧЕНЮК

кандидат педагогічних наук, професор

ПЕДАГОГІЧНІ ЦІЛІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Наприкінці ХХ і початку ХХІ століття відзначається поширення інформаційних технологій практично у всіх сферах діяльності людини, включаючи освіту. У галузі освіти мають місце процеси комп'ютеризації, інтернетизації, а також інформатизації. Дані процеси багато в чому перетворюють складові методичної системи навчання. Удосконалення інформаційних, комунікаційних технологій (створення локальних і глобальних мереж, баз даних і знань, а також експертних систем) формує специфічну навчальну інформаційну комп'ютерну галузь, яка збагачує традиційні форми навчання.

Процес інформатизації та комп'ютеризації суспільства трансформували звичні уявлення про утворення і розкрив необхідність нових підходів пов'язаних з відкритою освітою. Застосування інформаційних комп'ютерних технологій та музичних комп'ютерних програм у педагогіці досліджувалася у працях І. Гайденка, Т. Каїна, В. Колі, В. Приходька, Л. Теряєва, І. Цідила, А. Цюприка, В. Шолоховича. Автори праць підкреслюють актуальність визначеної проблеми та необхідність практичного застосування сучасних комп'ютерних технологій у навчальному процесі [2]. Незважаючи на значний внесок науковців у розвиток цієї тематики, проблема застосування інформаційних технологій навчання залишається у процесі пошуку інновацій.

Що ж відноситься до інформаційних технологій? Інформаційні технології – це апаратне (пристрої: ноутбук, телевізор, телефон) та програмне (програми: мобільні додатки, вебсайти) забезпечення, яке використовується для створення, зберігання, передачі, опрацювання та відображення інформації та даних.

Нова інформаційна технологія ґрунтується на низці принципів, наприклад:

1. Діалоговий режим роботи з комп'ютером.
2. Взаємодія з іншими програмними продуктами.
3. Гнучкість процесу зміни даних і постановок завдань.

Сьогодні в освітньому процесі багатьох країн відзначається стійка тенденція впровадження та застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні. Сучасний урок музичного мистецтва – це урок, в ході якого застосовуються сучасні педагогічні технології, комп'ютерні технології, використовуються електронні музичні інструменти [1]. Урок музичного мистецтва характеризується створенням творчої обстановки, так як зміст уроку складають емоції і їх суб'єктивне переживання.

Комп'ютер надає широкі можливості в творчому процесі навчання музики, як на професійному рівні, так і на рівні аматорської творчості. Музичні комп'ютерні технології відкрили принципово новий етап технічного відтворення музичної продукції: у нотодрукуванні, в жанрах прикладної музики, в засобах звукозапису, в якісних можливостях звуковідтворювальної апаратури, в театральній-концертній діяльності, в звуковому дизайні і трансляції музики. Одним з провідних напрямів у галузі музичної педагогіки ХХІ століття є знайомство учнів з інформаційно-комп'ютерними технологіями.

Комп'ютерні програми також використовуються в навчанні гри на інструментах, у розвитку музичного слуху, у проведенні прослуховування музичних творів, у доборі мелодій, в аранжуванні, імпровізації, наборі і редагуванні нотного тексту. Комп'ютерні програми дозволяють визначати діапазон інструменту, побіжність виконавця в пасажах, виконання штрихів і динамічних відтінків, артикуляцію тощо. Крім того, комп'ютер дозволяє вивчати п'єси з «оркестром». Він також може бути як «тренажер» з диригування (з використанням телеапаратури). Комп'ютерні програми дозволяють проводити музично-слуховий аналіз творів. Для багатьох дисциплін комп'ютер є цінним джерелом бібліографічних та енциклопедичних відомостей.

Інформатизація в значній мірі перетворила процес отримання знань. Нові технології навчання на основі інформаційних і комунікаційних роблять освітній процес більш інтенсивним, підвищують швидкість сприйняття, розуміння і, що важливо, глибину засвоєння великого обсягу знань.

У педагогіці існує поняття інформаційної технології навчання. Це поняття характеризує процес підготовки і передачі інформації тих, кого навчають. Засобом здійснення цього процесу є комп'ютерна техніка та програмні кошти. Як технічні, так і програмні засоби мають свою специфіку і певним чином впливають на навчальний процес.

Таким чином, педагогічні цілі застосування інформаційних технологій полягають:

- у розвитку особистості, тобто у розвитку мислення, естетичного виховання, розвитку умінь експериментально-дослідної діяльності, формуванні інформаційної культури;
- у виконанні соціального замовлення: здійснення загальної інформаційної підготовки користувача (так звана «комп'ютерна грамотність»), підготовки фахівця у будь-якій сфері;
- в інтенсифікації навчально-виховного процесу, що передбачає підвищення ефективності та якості навчання, забезпечення мотивів пізнавальної діяльності, поглиблення міжпредметних зв'язків за рахунок інтеграції інформаційної та предметної підготовки.

Список використаних джерел:

1. Теряєва Л.А. Методичні рекомендації до формування методичної компетентності майбутніх учителів музики на заняттях з хорового диригування. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. 32 с.
2. Цідило І.М. Вплив ІКТ-компетентності педагога на використання інноваційних технологій у навчальному процесі. *Професійні компетенції та компетентності вчителя*: матеріали регіон. навч.-практ. семінару). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. С. 44-47.

Отримано: 15.04.2024

Оля ГАКМАН

студентка 3 курсу педагогічного факультету

Науковий керівник: **Надія ЛАВРЕНТЬЄВА**

кандидат педагогічних наук, асистент

ПЕРФОРМАНС ЯК ВИДОВИЩНА ФОРМА СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Перформанс – відносно молодий вид мистецтва, який зародився в середині ХХ століття в Європі і залишається малодослідженим, попри те, що у сучасному світі він став важливим ключем до розуміння складних соціальних та культурних проблем. Завдяки багатогранності форм та засобів вираження перформанс наповнив новим сенсом те, що часто вважається застарілим чи непотрібним у прогресивному мистецтві сьогодення.

Метою роботи є дослідити особливості розвитку перформансу в культурно-мистецькому просторі.

Перформанс – це форма вираження акціоністського мистецтва, яка об'єднує театр, музику, танець і образотворче мистецтво, визначається процесом, що розвивається у часі та передбачає активну участь художника, таким чином, звертаючи увагу на взаємовідносини між митцем, роботою та глядачем.

Акціонізм – течія авангардного мистецтва – «мистецтво дії», в якому твором є жест, розіграна «вистава» або спровокована «подія» – акція. В акціонізмі поєднуються елементи абстрактного експресіонізму, дадаїзму, поп-арту, кітчю. Акцент зміщується з результату творчості на сам процес створення художнього твору (суб'єктом і об'єктом є художник) й перетворюється на театралізоване дійство, де присутні запрошені глядачі можуть ставати співучасниками «вистави». Термін «акціонізм» з'явився у 1960-х під впливом «віденського акціонізму».

Перформанс характеризується акцентом на перформативних елементах твору, де власне митець виступає як засіб вираження, а його дії та жести відіграють центральну роль. Аналізуючи місце творця в мистецтві перформансу, згадаємо визначення Роланом Бартом ролі автора в постмодерністському просторі. «Сучасний бартівський скриптор народжується одночасно з текстом, у нього немає ніякого буття, він аж ніяк не той суб'єкт, стосовно якого його книга була б предикатом; залишається тільки один час – час мовного акту, і будь-який текст вічно пишеться тут і тепер» [1, с. 386]. Такі традиційні твори мистецтва, як картини та скульптури є статичними та існують як фізичні об'єкти, мистецтво перформансу є ефемерним і існує лише в момент його виконання.

Мистецтво перформансу стирає межу між виконавцем і глядачем, створюючи спільний досвід, який може бути як глибоким, так і спонукати до роздумів. «Саме аудиторія та взаємодія художника з нею є центральною характеристикою перформансу. У свою чергу, відсутність аудиторії теж є свідомим жестом художника» [3]. Ми зустрічаємося з ситуацією, коли глядач створює власний твір, спираючись на стимули, які дає автор. А «сприйняття ідей веде до нових ідей» [6].

Витоки ідеї перформансу слід шукати у творчих експериментах кінця ХІХ – початку ХХ ст. У ХІХ столітті композитор Ріхард Вагнер говорив про синтез мистецтв і вивів термін «гезамкунстверк» – сукупний художній твір, злиття мистецтв. Виразом цього злиття Вагнер вважав драму. «Художній твір майбутнього...може бути народжений лише загальною потребою. Ця потреба...практично мислима лише у співдружності всіх художників; ці ж спів-

дружності являють собою об'єднання всіх художників зараз і в цьому місці заради однієї певної мети. Метою цією є драма ... » [2].

Вперше в історії мистецтва термін «перформанс» застосував американський композитор Джон Кейдж у 1952 році, коли явив світу п'єсу «4'33"», просто сидівши та мовчавши. На цей твір Кейджа надихнуло перебування у камері без ехо. Закрита кімната була спроектована так, що її стіни поглинали усі звуки. Композитор розраховував дізнатись якою є справжня тиша, проте він все одно почув високий та низький звук. Пізніше лаборант пояснив Д. Кейджу, що це були звуки його власного тіла: нервової системи та пульсації крові по венах. Цей експеримент привів композитора до думки, що справжньої тиші не існує, тому що поки ми живі наше тіло буде джерелом звуку. Сенс перформансу «4'33"» у відсутності тиші, бо якщо в залі не грає музика, то джерелом звуків будуть рухи людей, перешіптування, покашлювання та ін. Кожного разу результат буде іншим, що робить п'єсу унікальною.

З середини 1960-х років беруть свій початок експерименти над перформансом як формою мистецтва. Найяскравішими своїми скандальними історіями виділяються американський художник К. Бурден, німецький художник Йозефа Бойс та австралійський художник Стеларк. Перший з них в 1971 році в рамках роботи «Постріл» прострілив собі руку, другий впродовж трьох днів знаходився в одному приміщенні з диким койотом, а третій за допомогою хірургічної операції пришив до руки третє вухо [5].

Своїми роботами у мистецтві перформансу вражає сербська художниця Марина Абрамович, яка називає себе «бабусею» перформансу. Однією з її наймасштабніших робіт є «Художник присутній», в процесі якої Абрамович протягом 736 годин і 30 хвилин сиділа в Музеї сучасного мистецтва в Нью-Йорку і встановлювала зоровий контакт з кожним відвідувачем. Цей перформанс був спрямований на зміну сприйняття часу та взаємодії людей.

Отже, перформанс – унікальне явище, що об'єднує різні види мистецтва і виділяється серед статичних творів дією, часом та простором; актуалізує соціально-культурні проблеми людства; надає глядачеві можливість вийти з ролі пасивного спостерігача-споживача, показуючи, що будь-який фрагмент повсякденного життя може бути піднятим до рівня мистецтва або навіть сакрального дійства. Зрештою, мистецтво перформансу не просто демонстрація художньої майстерності автора, а й засіб вираження його ідей та емоцій у динамічний та інтерактивний спосіб.

Список використаних джерел:

1. Барт Р. Смерть Автора. Вибрані роботи: Семіотика. Поетика. Київ, 1994.
2. Ріхард Вагнер. Твір мистецтва майбутнього. URL: <https://mavsterni.com/publication.php?id=98944>
3. Літери про мистецтво. *Pinchuk art centre*. URL: http://new.pinchukartcentre.org/alphabet/pu?fbclid=IwAR2mas3ngXW45Y3bxkwtIqc6iTOGBjGxrHKDHg5zXozP6LsAZHENDCS_0
4. Нищук Є. Креативні індустрії – важливий інструмент інтеграції сучасних цифрових тенденцій і технологій в культурний простір України. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245489526&ca_id=244895180
5. Шумська Я. Зв'язок минулого і сьогодення у мистецтві перформансу. URL: https://nam.edu.ua/files/Academy/наука/visnyk/pdf_visnyk/23/12.PDF?fbclid=IwAR2iB89c1tHM1D9Dwr2cjqwT4ChBihPfNvx4QEqkUGouC5KJUpTjhwjrUs
6. Harrison & P. Wood – Oxford UK & Cambridge USA: BLACKWELL, 1992. P. 797–892.

7. Le WittS. Paragraphs of Conceptual Art. URL:

https://www.krakowwitkingallery.com/artists/sol_lewitt/?gclid=CjwKCAjw9L_tBRBXEiwAOWV_VCSR075uZUfihLnlZegePESX2gLH6IMiBBjCgmJkD0kzQSzavXEfyABoC08wAvD_BwE

Отримано: 15.04.2024

Роман МУДРИК

студент 4 курсу педагогічного факультету

*Науковий керівник: Наталія УРСУ
доктор мистецтвознавства, професор*

УСУНЕННЯ ДЕФОРМАЦІЇ ПОЛОТНА В ПРОЦЕСІ СКЛАДНОГО РОЗЧИЩЕННЯ ТИЛОВОГО БОКУ НА ПРИКЛАДІ ІКОНОГРАФІЧНОГО ОБРАЗУ ДІВИ МАРІЇ «ОДИГІТРІЯ»

Деформація полотна ікон – поширена проблема, яка псує їхній зовнішній вигляд та робить їх крихкими. Актуальність розвідок методів усунення деформації полягає у необхідності досліджень у царині збереження та відновлення ікон, що має естетичну, історичну та культурну цінність.

Деформація полотна – це складний процес, що стає значущим викликом для фахівців у галузі реставрації мистецтва. Це явище виникає внаслідок впливу різноманітних факторів, таких як зміни у вологості, температурні коливання та механічні ушкодження, що впливають на матеріал ікони та її зовнішній вигляд.

Вологість відіграє ключову роль у деформації полотна ікон. Зміни у вологості повітря можуть призводити до збільшення або зменшення розмірів матеріалу, що в свою чергу спричиняє його деформацію. Вологість також може впливати на фарбовий шар ікони, призводячи до розтріскування та втрати якості зображення. Температурні коливання є іншим фактором, який може впливати на деформацію полотна. Зміни температури можуть викликати розширення або стискання матеріалу, що призводить до зміни його форми. Це особливо важливо в випадку ікон, де деталі зображення мають велике значення, і навіть невеликі зміни можуть впливати на їхню відтвореність. Механічні ушкодження також вносять свій внесок у деформацію полотна ікон. Тиск, витриманий матеріалом під час транспортування чи неправильного зберігання, може призвести до скручування, згинання або навіть розриву полотна [2, с. 42]. Ці ушкодження можуть значно впливати на стан ікони та вимагати втручання реставраторів.

Всі ці фактори разом створюють складний виклик для фахівців, які займаються реставрацією ікон. Втрата форми, розтріскування фарбового шару та взагалі погіршення стану матеріалу може призвести до значних втрат у зображенні ікони, яка, в свою чергу, представляє культурну та релігійну цінність.

Однак існують спеціалізовані методи реставрації, призначені для вирішення цих проблем. Однією із ікон, яка відчула на собі наслідки деформації, є ікона «Одигітрія». Це витончений іконографічний образ Діви Марії, яка тримає на руках малюка Ісуса Христа. Полотно даної ікони закріплене на дерев'яному підрамнику та має розміри 105x72 см. Під час візуального дослідження стану деформації полотна «Одигітрії» було виявлено хвилеподібну форму, особливо виражену в нижній частині. Це призвело до розтріскування фарбового шару

та пошкодження зображення. Для розробки ефективних заходів відновлення була створена методика реставрації.

Процес реставрації ікони включає кілька етапів, кожен з яких спрямований на відновлення та покращення стану полотна. Перший етап, що стосується розрівнювання полотна, є важливим кроком у відновленні форми та структури ікони. Цей етап включає в себе зняття роботи з авторського підрамника який був в незадовільному стані та прасування через вологу тканину, щоб позбавити полотно від хвилеподібних деформацій. Процедура сприяє поверненню матеріалу до його первісної форми, забезпечуючи таким чином основу для подальших реставраційних заходів.

Другий етап фокусується на очищенні тилового боку полотна від бруду та пилю. Ретельне очищення здійснюється за допомогою скальпеля та мила з низьким вмістом рН [3, с. 214-220]. Цей процес має на меті дбайливо видалити забруднення, які можуть впливати на стан, структуру та зовнішній вигляд ікони. Застосування якісних матеріалів і дотримання особливостей техніки дозволяють забезпечити чистоту та незмінність візуального враження від ікони.

Останній етап реставрації включає дублювання полотна на нову основу, використовуючи спеціальний клей – полівініловий спирт (ПВС). Завчасно проклеєна шести відсотковим клеєм дерев'яна основа, на яку наноситься ПВС, стає опорою для ікони, склеюючись з нею під дією пресу. Цей метод гарантує міцність та стійкість конструкції. Дублювання полотна є ключовим елементом, оскільки воно не лише усуває деформації, але і надає іконі нову основу для довготривалого зберігання [1, с. 175-179].

Кожен із цих етапів вимагає великої уваги до деталей та високої кваліфікації реставраторів. Професійний підхід та використання спеціалізованих технік гарантують не лише відновлення стану ікони, але й збереження її автентичності та цінності. Застосування цієї методики реставрації до ікони «Одигітрія» призвело до позитивних результатів. Деформацію полотна успішно усунуто, фарбовий шар відновлено, а зображення ікони збережено в найкращому вигляді. Цей випадок є важливим свідченням ефективності розробленої методики та наголошує важливість реставрації для збереження культурної спадщини.

Отже, деформація полотна ікон – серйозна проблема, яку можна успішно вирішити за допомогою спеціальних методик реставрації. Розроблена методика, що включає розрівнювання, очищення та дублювання, виявилася ефективною у відновленні ікони «Одигітрія». Її застосування може стати цінним внеском для реставраторів і науковців, які працюють над збереженням та відновленням цінних об'єктів культурної спадщини. Такі дослідження та практичні заходи важливі для забезпечення тривалого існування та доступності ікон для наступних поколінь.

Список використаних джерел:

1. Тимченко Т.Р. Еволюція методів дублювання станкового живопису. *Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності*. НКПШЗ, НАКККіМ. 2016. С. 175-179.
2. Тимченко Т.Р. Методи захисту основ станкового живопису: історія та сучасні технології. Київ, 2015. 42 с.
3. Шевченко Т.В. Актуальні проблеми історії, теорії та практики мистецтва. *Сучасні методи реставрації ікон*. 2020. Вип. 4. С. 214-220.

Отримано: 15.04.2024

Маргарита ТАХТЄЄВА

студентка 1 курсу магістратури педагогічного факультету

Науковий керівник: Ірина ПАУР

кандидат історичних наук, доцент

СУЧАСНІ МЕТОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ПОЛІХРОМНОГО РІЗЬБЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ РЕСТАВРАЦІЙНІЙ НАУЦІ

Поліхромне різьблення, що розкривається в різних формах мистецтва, становить величезну частину культурної спадщини України. Ця вишукана мистецька техніка відображає не лише технічну майстерність, а й важливі аспекти історії, релігії та культури. Однак час та природні фактори призвели до пошкоджень і втрати колориту багатьох історичних об'єктів. Технічні методи відновлення поліхромного різьблення включають в себе ретельний аналіз стану твору, використання спеціалізованих інструментів для очищення та реставрації, а також використання відповідних матеріалів для відновлення колориту та текстури.

Однією з основних особливостей технічних і технологічних методик відновлення поліхромного різьблення на теренах України є використання спеціалізованих матеріалів і інструментів, адаптованих до конкретного виду роботи. У багатьох випадках реставратори використовують високоякісні фарби та пігменти, які відтворюють автентичні відтінки і колірну гаму елементів різьблення. Ще однією важливою особливістю є врахування історичного контексту та традицій місцевої культури. Реставратори проводять дослідження, щоб відтворити не лише зовнішній вигляд різьблення, але й його оригінальні техніки та стилістичні особливості. Технологічні методики включають в себе використання різноманітних методів очищення поверхні від забруднень і шарів фарби, таких як механічне чи хімічне видалення. Також застосовуються методи захисту від подальшого руйнування, включаючи нанесення захисних покриттів [1, с. 159].

У процесі відновлення поліхромного різьблення часто використовуються комп'ютерні технології для аналізу та реконструкції пошкоджених частин, що дозволяє точніше відтворити втрачені елементи та деталі. Нарешті, важливою складовою є здатність реставраторів до співпраці з місцевими громадами та експертами з різних сфер, щоб забезпечити високу якість та автентичність роботи з врахуванням усіх аспектів і вимог. Щоб забезпечити відновлення поліхромного різьблення з максимальною точністю, реставраторам необхідно мати глибокі знання про техніку різьблення, використовувані пігменти та оригінальні техніки художнього оздоблення. Завдяки цьому фахівці можуть точно відтворити кожен шар кольору та кожен рельєфний зразок. З розвитком сучасних технологій, реставратори отримали нові можливості для відновлення поліхромного різьблення. Використання цифрових технологій, таких як сканування, комп'ютерна обробка зображень та 3D-друкування, дозволяє створити точні копії пошкоджених елементів архітектури або мистецтва [4].

Однак, необхідно зазначити, що використання цифрових технологій потребує обережного підходу, оскільки вони можуть змінити характер оригінального твору мистецтва. Реставратори повинні бути вмілими у використанні цих технологій та зберігати баланс між відновленням та збереженням автентичності. Україна має багату історію мистецтва та культурний спадок, що вимагає постійного догляду та реставрації [1, с. 165].

Порівняно зі світовими практиками, реставраційні роботи в Україні мають свої особливості, зумовлені як історичними та культурними традиціями, так і технічними можливостями.

На світовій арені у реставраційній сфері спостерігається тенденція до поєднання традиційних методик з сучасними технологіями. Це дозволяє досягти оптимального результату, забезпечуючи якість відновлення та збереження автентичності твору мистецтва. Українські реставратори активно вивчають та впроваджують сучасні методики зарубіжних колег, адаптуючи їх до специфіки національного культурного контексту. Такий обмін досвідом сприяє підвищенню рівня професійної майстерності та збагачує практику реставрації в Україні [1, с. 167].

Для українських реставраторів важливо враховувати не лише технічні аспекти відновлення, але й збереження автентичного духу та історичного контексту творів мистецтва. Це вимагає глибокого розуміння культурних особливостей кожного конкретного об'єкта та врахування побажань спільноти та замовників. Ще однією важливою аспектом є освіта та підготовка молодих спеціалістів у галузі реставрації. Вивчення сучасних технологій та методик відновлення поліхромного різьблення має стати необхідним компонентом освітньої програми для майбутніх реставраторів. Такий підхід дозволить забезпечити належний рівень професійної підготовки та забезпечити продовження традицій реставраційного мистецтва [3, с. 244].

Україна, як країна з багатою історією та культурою, зобов'язана зберігати та відновлювати свою мистецьку спадщину. Реставрація поліхромного різьблення є складним та важливим процесом, що потребує поєднання традиційних методик з інноваційними технологіями. Розвиток цієї галузі в Україні відображається не лише на збереженні цінних історичних пам'яток, але і на зміцненні національної культурної ідентичності та сприяє міжнародному культурному обміну [2, с. 87].

Українська реставраційна наука має великий потенціал щодо розробки сучасних методик реставрації поліхромного різьблення, і це відображається у великій кількості успішних реставраційних проєктів по всій країні. Однак для досягнення ще більш високого рівня ефективності та якості реставрації необхідно постійно вдосконалювати методики та впроваджувати нові технології. Також продовжувати приділяти увагу співпраці з міжнародними партнерами та обміну досвідом з провідними світовими центрами реставрації. Це сприятиме впровадженню передових методик та технологій у практику реставрації в Україні [1, с. 164].

Крім того, важливим аспектом є залучення громадськості до процесу реставрації та збереження культурної спадщини. Проведення відкритих лекцій, майстер-класів, виставок та інших заходів сприятиме підвищенню усвідомлення громадськості про важливість реставрації та залученню додаткових ресурсів для підтримки цієї галузі. Важливо зазначити, що реставрація поліхромного різьблення – це постійний процес, який вимагає не лише технічних знань і навичок, але й уваги до деталей, терпіння та поваги до культурної спадщини. Забезпечення належного збереження та відновлення поліхромного різьблення в Україні вимагатиме спільних зусиль усіх зацікавлених сторін – від державних органів до громадських організацій та індивідуальних меценатів [2, с. 91].

Отже, дослідження проблематики реставрації поліхромного різьблення на теренах України є надзвичайно актуальним і важливим завданням, що не лише забезпечить збереження та відновлення цінної культурної спадщини країни, але й сприятиме підвищенню національної гордості та ідентичності. Наполегливість у розвитку та вдосконаленні методик реставрації, співпраця з міжнародними партнерами та використання передових технологій є ключовими чинниками для досягнення успішних результатів у цій галузі. Продовження досліджень та впровадження новітніх підходів дозволить зберегти та оновити унікальну культурну спадщину України для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Одрехівський Р. Генезис орнаментальних мотивів сакральної різьби по дереву в Галичині у XIX – початку XX ст. *Вісник Львівської академії мистецтв*. 2003. Вип. 14. С. 159-174.
2. Одрехівський Р.В. Історичні та економічні умови розвитку сакральної різьби у Галичині у XIX – першій половині XX століть. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*. 2004. Вип. 11. С. 87-91.
3. Одрехівський Р. Українське національне відродження та розвиток мистецтва різьблення в Галичині: кінець XIX – початок XX ст. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 2. С. 239-243.
4. Титов М.Ф. Визначення та опис стану збереженості станкового живопису: методичні рекомендації. Луганськ: Світлиця, 2007. 36 с.

Отримано: 15.04.2024

Секція ПЕДАГОГІКИ, ПОЧАТКОВОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сергій МАЙДАНЮК

студент 1 курсу магістратури педагогічного факультету

Науковий керівник: Геннадій БЕСАРАБЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент

ПРИНЦИПИ МЕНЕДЖМЕНТУ, ПРОГРЕСИВНІ НОРМИ ТА ОРІЄНТИРИ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

В умовах сучасних суспільних трансформацій та модернізації вищої освіти особливої актуальності набувають врядування, інституційна автономія та професійне лідерство. Для євроінтеграційних перспектив України важливо своєчасно та адекватно реагувати на зазначені виклики. Саме тому зусилля науковців у сфері вищої освіти мають бути спрямовані на пошук і апробацію релевантних моделей, інструментів, методів для формування університетського врядування та інституційної автономії. Як наголошує у своїх працях С. Калашнікова результати таких досліджень мають бути імplementовані у розбудову навчальної інфраструктури для керівників закладів вищої освіти задля розвитку їхньої професійної компетентності. Це дасть можливість вітчизняним інституціями вищої освіти та їхнім лідерам ефективно відповідати на значні виклики сьогодення, забезпечуючи успішний організаційний розвиток, а отже, сприяючи підвищенню якості вищої освіти України [3, с. 12–23; 4]. Подібної точки зору, зокрема й в управлінні інших типів закладів освіти дотримуються у своїх працях вчені В. Боднар, Г. Єльнікова, З. Рябова, Г. Тимошко та інші.

Розвитку сприяють і принципи менеджменту. Під принципами менеджменту розуміють основні положення, провідні ідеї та правила, якими повинні керуватися органи управління, що здійснюють управлінську діяльність у тому чи іншому закладі. Тобто, під принципами ми розуміємо основні засади, що притаманні всім складовим системами управління на всіх етапах функціонування та розвитку [1].

Також під принципами менеджменту можна розуміти правила та підходи, що визначають, як слід вести управління організацією для досягнення її цілей. Вони можуть включати в себе такі концепції, як принцип ефективності, принцип делегування влади, принцип економії ресурсів тощо. Принципи являють собою загальні орієнтири для розуміння та застосування управлінських практик.

В освітянському управлінні принципи менеджменту виступають як норми та орієнтири, що визначають ефективний спосіб управління освітніми установами та системами:

1. **Принцип сталого розвитку.** Управління освітою має бути спрямоване на досягнення рівноваги між поточними потребами та потребами майбутніх поколінь, зберігаючи ресурси та довкілля для майбутніх поколінь.

2. **Принцип відкритості до змін.** Освітнянське управління повинно бути готовим до постійних інновацій та змін, спрямованих на покращення навчальної діяльності та умов життя учнів і працівників освітніх установ.

3. **Принцип розвитку кадрів.** Освітнянське управління має стимулювати постійний професійний розвиток працівників освітніх установ, забезпечуючи їм доступ до навчальних та тренінгових програм.

4. **Принцип партнерства.** Управління освітою має сприяти партнерським відносинам між всіма зацікавленими сторонами, включаючи учнів, батьків, вчителів, адміністрацію та громадськість.

5. **Принцип гнучкості.** Управління освітою повинно бути гнучким, адаптивним до змін у соціальному, технологічному та економічному середовищі.

6. **Принцип ефективності.** Освітнє управління повинно бути спрямоване на досягнення максимальних результатів в усіх сферах освіти, враховуючи обмежені ресурси.

Вище висвітлене підкреслює, що принципи допомагають встановити рамки ефективного та гуманного управління освітніми установами та системами, сприяючи покращенню якості освіти та досягненню її цілей.

Важливим для сучасного менеджменту освіти є стратегічний задум будь-якої людини, яка розпочинає і розвиває кар'єру, нереально позначати конкретним соціальним або посадовим статусом. Відносно чітко можуть визначатися тільки найближчі цілі. Неможливо передбачити і конкретні події, які можуть трапитися на кар'єрному шляху та вплинути на його успішність. Суть кар'єрної стратегії щодо організації кар'єри полягає в тому, щоб сам спосіб просування (діяльності) забезпечував оптимальне використання рушійних механізмів і ослабляв дію будь-яких чинників стримування та опору. За такого розуміння кар'єрної стратегії стратегічною метою є забезпечення стійкості кар'єрного процесу. Для досягнення вказаної мети спосіб індивідуального просування доцільно орієнтувати на низку загальних принципів, зокрема *принципи кар'єрного процесу*: принцип безперервності, принцип свідомості, принцип розміреності, принцип маневреності, принцип економічності, принцип помітності [5, с. 36–38].

В свою чергу управління інноваційними процесами у закладі освіти ґрунтується на провідних *принципах сучасної інноваційної освіти*, а саме:

- демократизації;
- гуманізації;
- єдності загальнолюдського і національного;
- розвивально-виховного характеру навчання;
- співтворчості, життєтворчості;
- диференціації та індивідуалізації.

Оптимізації та відкритості освітнього процесу, а також на *сучасних наукових підходах до управління*: синергетичному; цілісному (глобальному); гуманістичному; діалектичному; концептуальному; системному, та *пріоритетних принципів управління*: єдності централізму й демократії; інформаційності; аналітичного прогнозування; гуманізації та психологізації; науковості і компетентності; оперативного реагування і зворотного зв'язку; стимулювання [2].

Висновуючи, стає зрозумілим, що принципи в своїй суті є правилами та підходами, які допомагають краще й якісніше управляти закладом освіти. Окрім того, варто відзначити, що

завдяки цим принципам система освіти є більш гнучкою, демократичною. Також система постійно розвивається й адаптується під вимоги й виклики від суспільства.

Питання розвитку принципів і формування їх у системі також вивчається вченими та дослідниками. Головна мета цих досліджень – це оптимізація та доступне пояснення принципів управління для всіх зацікавлених сторін, а також сприяння євроінтеграційним процесам, що відбуваються в нашій країні.

Список використаних джерел:

1. Гергарт Т.В., Горшкова Л.О. Принципи менеджменту: вплив на сучасність. *Менеджмент суб'єктів господарювання: проблеми та перспективи розвитку*: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції / Державний університет «Житомирський політехніка». Житомир, 2015. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/1570>.
2. Принципи організації інноваційної діяльності у позашкільному закладі освіти. *Інтернет-платформа Всеосвіта «Бібліотека методичних матеріалів»*. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/000dcj-7f68.docx.html>
3. Калашнікова С.А. Ідентифікація сучасних орієнтирів розвитку вищої освіти. *Вища освіта України*. 2014. № 3. С. 12–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2014_3_4
4. Калашнікова С.А. X Міжнародна науково-практична конференція «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Оцінювання якості: підходи та інструменти». *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2021. 3 (2). DOI: <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2021-3-2-17-15>
5. Любченко Н.В. Самоменеджмент як чинник професійно-особистісного розвитку менеджера в освіті: спецкурс / НАПН України. ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». Київ, 2017. С. 36–38.

Отримано: 15.04.2024

Анна МОХ

студентка 4 курсу педагогічного факультету

Науковий керівник: Людмила МОСКОВЧУК

кандидат педагогічних наук, старший викладач

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ОЗНАКАМИ ГІПЕРАКТИВНОСТІ

Молодший шкільний вік – важливий етап у розвитку дитини. Сьогодні розвиток і становлення особистості молодшого школяра проходить у складних умовах, таких як COVID-19, повномасштабне вторгнення, екологічні проблеми тощо, тому спостерігається тенденція збільшення відсотка дітей з порушеннями поведінки та навчання. Один з проявів – гіперактивність. Ці прояви часто поєднуються з труднощами в навчанні та емоційними проблемами дитини, що може вплинути на майбутнє дитини та стосунки з оточенням. Однак гіперактивність вважається неврологічним розладом, а не рисою характеру, тому слід чітко розрізняти гіперактивних та активних дітей.

Проблема гіперактивності дітей молодшого шкільного віку є актуальною і соціально значущою. Вивченням особливостей виховання гіперактивних дітей у початковій школі займалися О. Беляєва, Т. Фролова, Є. Заїка, О. Кирилова. Рекомендаціями щодо підготовки

майбутнього вчителя до організації освітнього процесу з гіперактивною дитиною займалися І. Карабаєва Д. Косенко, Є. Суковський, О. Ферт, а також американські психологи М. Алворд, П. Бейкер та інші.

Розвиток педагогіки в бік дитиноцентризму вимагає від учителів урахування особливостей кожної дитини задля визначення вектора її особистісного розвитку, тому дедалі більшої актуальності набуває навчання і виховання гіперактивних дітей [1]. Гіперактивність (лат. «активний» – діяльний, а грецьке «гіпер» – перевищення норми) – надмірна фізична й розумова активність у дітей. Найяскравіші її прояви бачимо в старших дошкільнят і молодших школярів. Така дитина – нетерпляча та метушлива, імпульсивна та агресивна. Вона не може утримувати на чомусь увагу більше, ніж 5-10 хвилин. Багато й швидко розмовляє, ставить безліч запитань, але відповідей не чекає, бо встигає зацікавитися іншим [2]. Важливо, що учені одноставні в тому, що поняття «гіперактивність дитини» доцільно характеризувати як синдром дефіциту уваги з гіперактивністю (СДУГ), гіпердинамічний синдром (ГС), який проявляється не властивими для нормальної дитини неухважністю, відволіканням, імпульсивністю та гіперактивністю. Тож, сказане вище дає підстави стверджувати: гіперактивність – це сукупність симптомів, пов'язаних із надмірною психічною та моторною активністю.

Важливо створити умови для навчання гіперактивних дітей у початковій школі, а саме: адаптація дитини до умов закладу загальної середньої освіти, створення освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти, педагогіка партнерства, мотивація, самоосвіта. повага та інтерес до навчання, тісний взаємозв'язок учителя та батьків учня.

Першою умовою виховання гіперактивних дітей є їх адаптація до умов закладу загальної середньої освіти. Під час цього етапу вчителі спостерігають за учнями та виявляють учнів, які проявляють гіперактивність. Щоб цей процес був ефективним, вчителі повинні знати та вміти розпізнавати різноманітні зовнішні прояви описаного раніше синдрому. На цьому етапі адаптації дитини до закладу загальної середньої освіти необхідні індивідуальні бесіди вчителя з батьками учня, залучання шкільного психолога, медиків до діагностування синдрому дефіциту уваги з гіперактивністю.

Другою умовою виховання гіперактивних дітей є створення освітнього середовища в закладі загальної середньої освіти. На думку І. Карабаєвої, освітнє середовище – це той простір у закладі загальної середньої освіти, що «оточує дитину, з яким вона постійно взаємодіє і який обов'язково має бути розвивальним. Головним завданням такого простору є «забезпечення комплексу можливостей для саморозвитку суб'єктів навчального процесу (дітей і педагогів)» [3]. Сучасне освітнє середовище має характеризуватися такими показниками: гнучкість, безперервність, варіативність, інтегрованість, відкритість [5]. Ці показники необхідно враховувати та використовувати на практиці під час виховних впливів на гіперактивних дітей. Особливим для них є створення ігрового середовища. Важливо, що великі простори, такі як коридори, шкільні подвір'я, позитивно впливають на участь дітей у рухливих іграх, а невеликі осередки з книгами та м'якими тваринами – використовуються для спокійних ігор, перегляду дитячих книжок з картинками тощо. У класі потрібно створити куточок відпочинку (килим з цупкої тканини; невисокі м'які меблі; розмальовки, дитячі книжечки, журнали; шахи, шашки), куточок усамітнення (невеликий килимок, відокремлений ширмою; дитячий стільчик; м'які іграшки). Цей різноманітний ігровий центр дозволить гіперактивним дітям долучатися до різноманітних ігор, які знімають статичну напругу, агресію, налаштовують механізми емоційного реагування на зовнішні подразники, розвивають навички соціальної поведінки.

Третьою умовою виховання гіперактивних дітей є дотримання правил партнерської педагогіки, що позитивно впливає на підвищення їх мотивації, самоконтролю, самооцінки та інтересу до навчання. З самого початку шкільного життя вчитель повинен прагнути до того, щоб учень відчував себе партнером вчителя у спілкуванні. Це позитивно вплине на формування характеру дитини, завдяки чому учень не відчуватиме постійного впливу вчителя і лише виконуватиме його вказівки, а матиме можливість діяти самостійно та звертатися до свого досвіду. Наприклад, вчителі можуть просити учнів про допомогу, працювати з ними, щоб з'ясувати, чи є певна поведінка істинною, чи хибною, визначити напрямок пошуку тощо.

Останньою, але не менш важливою, умовою виховання гіперактивних дітей є тісний взаємозв'язок учителя та батьків учня. Перш за все, вчителі повинні проінформувати батьків про правила роботи з гіперактивними дітьми (працювати з дітьми на початку дня, а ввечері зменшувати навантаження; ділити роботу на короткі, але структуровані етапи; використовувати фізкультпаузи; під час занять перебувати поряд із дитиною; використовувати тактильний контакт (елементи масажу, дотику); домовлятися з дитиною про ті чи інші дії заздалегідь; давати короткі, чіткі та конкретні інструкції; використовувати гнучку систему заохочень і покарань; давати дитині вибір; зберігати спокій тощо). Дуже важливо переконати батьків у необхідності суворого дотримання правил.

Корекційну роботу також можна проводити через ігри. Ігри дозволяють дітям здобути популярність серед однолітків, не чинячи опору колективу, адже це в молодшому шкільному віці значною мірою визначається її вмінням гратись. За допомогою навчальних ігор можна досягти таких цілей, як розвиток самосвідомості гіперактивних дітей, розвиток їхньої уваги, пам'яті та уяви; збагачення ігрового репертуару учнів і на основі цього удосконалення умінь, необхідних їм для спілкування з дорослими та з однолітками; введення гіперактивних дітей у колектив. Варто звернути увагу на те, що для гіперактивних учнів важливо використовувати ігри, де не будуть проявлятися сильні емоції – виступи перед іншими дітьми, змагання тощо.

Отже, гіперактивність – надмірна фізична й розумова активність у дітей. Вона негативно впливає на взаємини між дітьми та батьками, навчальну діяльність, поведінкову сферу, а також на взаємини із дорослими людьми й однолітками. Проте дотримання визначених умов позитивно впливає на навчання гіперактивних дітей молодшого шкільного віку, активізує пізнавальну діяльність та забезпечує високу ефективність освітнього процесу. Важливо, що робота з гіперактивними дітьми повинна проводитися комплексно, за участі фахівців різних профілів і з обов'язковим залученням батьків, педагогів та психологів.

Список використаних джерел:

1. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей». URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/> (дата звернення: 26.01.2024).
2. Фролова Т.О. Допомога гіперактивним дітям. Психолог. *Шкільний світ*. 2012. № 1.
3. Карабаєва І.І. Принципи побудови розвивального освітнього середовища для інтелектуально обдарованих дошкільників. *Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: монографія* / Р. Семенова, О. Музика, Д. Корольов та ін.; за ред. Р. Семенової. Київ-Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014.
4. Корекційні ігри з гіперактивними дітьми. URL: <https://svitloforchuk.ck.ua/?p=653> (дата звернення: 30.01.2024).

5. Косенко Д. Новий освітній простір. Мотивуючий простір: інформаційний посіб. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/407/NOP_Motivuvuchiy-prostir.pdf (дата звернення: 26.01.2024).

Отримано: 15.04.2024

Ілона НИЧИПОРУК

студентка 1 курсу магістратури педагогічного факультету

Науковий керівник: Мар'яна ГОРДІЙЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОСТІ В ОБРАЗОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У Національній доктрині розвитку освіти України (XXI століття) чітко визначене як одне із стратегічних завдань необхідність розвивати в дітей творчі здібності. Заснований на гуманістичних принципах процес формування особистості зумовлює необхідність вивчення творчих процесів дитини і знаходження шляхів їх оптимізації. Актуальним завданням суспільного виховання є урахування психолого-педагогічних аспектів розвитку творчих здібностей підростаючого покоління. Особливо важливе – виявлення особливостей прояву творчості в ранньому онтогенезі, на стадії первинної соціалізації. Центральною ланкою творчості є уява, що означає процес породження оригінальних образів предметів, ситуацій, обставин шляхом утворення нових зв'язків між відомими образами та знаннями [1]. Естетичне виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва та образотворчої діяльності передбачає уявлення дитини про довкілля, формування в неї емоційно-оцінного ставлення до дійсності, яку вона сприймає, й прагнення до творчого відтворення своїх вражень у різних видах образотворчої діяльності. У літературі дитяча творчість визначається як явище художньої культури, а вивчення особливостей її проявів та умов формування – як важлива проблема психолого-педагогічної науки.

Поряд з означеними потребами дитини дошкільного віку ще однією, не менш важливою, є потреба в творчості. Адже вона охоплює всі сфери життя дитини, вплітається у всі специфічно дитячі види діяльності: гру, комунікацію, практичну діяльність. У працях В. Моляко творчість розглядається як процес створення нового (або частково нового) продукту або винайдення раніше невідомого, але необхідного суб'єкта, нового способу виконання певної діяльності [4]. Однак у дошкільному віці винайдення цей процес відбувається постійно, на кожному кроці. Особливими якостями дитячої творчості є синкретизм (від лат. *syncretismus* – поєднання або злиття несумісних і непорівнюваних образів мислення та поглядів), неспецифічність та можливість прояву в різних сферах. Дитина набуває нового особистісного досвіду й одночасно творить для себе щось суб'єктивно нове. Звідси, постійна готовність дитини до творчості, яку дуже важко, але при неправильному, непедагогічному підході можна зламати назавжди [3]. Дитина з творчою позицією, у якої розвинені творчі здібності, характеризується самостійністю в постановці задач, різноманітністю запропонованих варіантів рішень, високим рівнем пізнавальної активності у всіх сферах діяльності.

Звичайно, творчість у дошкільному віці – це ще не та діяльність, яка буває притаманна дорослим людям. Дитина не відкриває щось нове і значуще для суспільства, не робить винаходи,

які б були корисні для країни або всієї планети. Однак це та основа, на якій зароджуються такі геніальні творіння. І головне завдання педагогів – зробити так, щоб природна потреба дитини в творчості не згасла, а навпаки розвивалась, вела до ціннісного ставлення дитини до творчості впродовж життя. У дошкільному дитинстві творчість притаманна майже всім дітям, та вона ще не є для них справжньою цінністю. Для того, щоб творчість стала глибинною особистісною цінністю дитини, а не лише окремою ситуативною якістю потрібен організований вплив зовнішнього середовища, що для дитини представлено передусім значимим дорослим. Крім того, здатність до творчості є корисною для будь-якої людини: творчість дає можливість людині виразити себе, усвідомити свою особистісну вагу, допомагає розвинути впевненість у своїх силах, актуалізувати свої потреби та інтереси, знаходити форми прояву індивідуальної активності. У дошкільному віці найбільш сприятливе підґрунтя для розвитку творчості. О. Запорожець писав: «У кожному віці дитина виявляється особливо чутливою, сенсильною до певних впливів, у зв'язку з чим у неї на певному генетичному рівні, за наявності відповідних соціально-педагогічних умов найбільш інтенсивно розвиваються певні психічні процеси і якості...». Оскільки вік до трьох років є сприятливим для розвитку мовлення дитини, так і дошкільний вік (від трьох до семи років), як показано в дослідженнях О. Дьяченко, Н. Лейтеса, В. Дружиніна та ін., є сенситивним для розвитку дитячої творчості. Чому ж саме у цьому віці виникають психологічні передумови творчості дітей? По-перше, майже всі діти творять через «незнання». Вони всюди намагаються наслідувати дорослого, і саме в умовах нестачі певних знань воно виявляється творчим, оскільки потребує інтуїції, імпровізації, постійної розумової ініціативи. Діти ще не вміють точно відтворити дії дорослого внаслідок слабо розвиненої дрібної моторики, не завжди можуть правильно висловити свою думку через бідний словниковий запас і недостатньо розвинене мовлення, не знають всі «шаблони» і «стереотипи» поведінки в конкретних ситуаціях, які притаманні дорослим людям. Тобто у дітей дошкільного віку спостерігається елементарна нестача особистісного досвіду. У зв'язку з цим дитина постійно «відходить» від стандартних ситуацій. Дитина грається, малює, ліпить спочатку за певним зразком дорослого в процесі наслідування, а згодом на основі випадкових інвенцій відкриває для себе щось нове, починає діяти творчо. Ця думка підтверджена експериментально в дослідженнях Н. Портницької. Було проведено серію експериментів, у яких діти впродовж кількох занять повинні були виконувати одне і те ж завдання (ліпити півника), наслідуючи одноманітні дії дорослого (виховательки). Дорослий вимагав та схвалював лише наслідувальні дії, а будь-які інвенції «не помічав». У результаті таких досліджень було виявлено, що випадкові інвенції виникають на будь-якому етапі оволодіння діяльністю внаслідок нездатності дошкільників точно відтворити дії дорослого. Згодом ці випадкові інвенції усвідомлюються дитиною як засіб досягнення творчого результату, виникає рефлексія інвенційних дій та включення їх в активну діяльність [2].

Залучення дітей до діяльності з образотворчого мистецтва починається з раннього дитинства і продовжується в молодшому і старшому дошкільному віці. Для образотворчої діяльності така періодизація є обґрунтованою, тому що до 5 років дитину цікавить власне процес діяльності, а з п'яти років у дитини змінюється ставлення до цієї діяльності – її починає цікавити завдання з образотворчої діяльності для молодшого дошкільного віку передбачають навчальні завдання з декоративного, предметного, сюжетного малювання, аплікації, ліплення, конструювання. Відзначаючи необхідність розвитку практичної умілості, вправності дошкільняти в образотворчій діяльності, автори надають великого значення організації пошукової діяльності дитини під час сприймання запропонованого дорослим матеріалу, са-

можливості у застосуванні набутих умінь у власній діяльності дитини. Четвертий і п'ятий рік життя – це період ознайомлення дошкільників технічними вміннями і навичками в різних видах образотворчої діяльності. В малюванні – засвоєння правил малювання олівцем і пензлем, техніки малювання фарбами і кольоровими олівцями, основних прийомів зображення предметів, елементарних прийомів композиції [2].

У той же час у змісті програми з образотворчої діяльності молодшого дошкільного віку зустрічаються деякі положення, з якими ми не можемо погодитися. Це зокрема: «У процесі роботи з пластичним матеріалом дитина охоче оволодіває різними способами ліплення.» Крім конструктивного способу ліплення молодші дошкільники більше ніяким способом ліплення оволодіти не можуть. Пластичний і комбінований способи ліплення доступні лише старшим дошкільникам. І тут же: «Дитина виконує різноманітні композиції (фризові, лінійні, центральні) з розміщенням об'єктів у перспективі, використовуючи яскраві емоційні характеристики кольору». Перспективне розміщення об'єктів в малюнку ніяк не може бути засвоєне молодшими дошкільниками. Ми вважаємо не коректним сформульоване завдання для молодшого дошкільного віку: «Формувати стійкіший інтерес до малювання, витинання, конструювання, ліплення, аплікації, моделювання». Молодших дошкільників можна зацікавлювати процесом малювання, ліплення, але формувати відносно стійкий інтерес до образотворчої діяльності можна лише в старшому дошкільному віці.

Процес навчання має давати можливість для пошуків і відкриттів. Тому заклад дошкільної освіти має створити належні умови для повноцінного й своєчасного розвитку ініціативної творчої особистості. Це вимагає від педагогів нових підходів щодо організації освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. 2-ге вид., випр. Київ: Світич, 2008. 430 с.
2. Козак Л., Швидка І. Якість дошкільної освіти на сучасному етапі. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 3-4 (22-23). С. 198-208.
3. Комплексне дослідження стану системи дошкільної освіти України: аналітичний звіт. Київ, 2018.
4. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / НАПН України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.

Отримано: 15.04.2024

Вікторія СЛИВА

студентка 2 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Оксана ГОРБАТЮК

кандидат педагогічних наук, доцент

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Патріотичне виховання завжди було першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. Патріотизм – це перш за все любов до України, відданість своєму народу. Як казав Василь Сухомлинський, виховати патріота – означає наповнити повсякденне життя підлітка благородними почуттями, які забарвлювали б усе, що людина в цьому віці пізнає й робить.

З початком повномасштабного вторгнення питання національно-патріотичного виховання постало як ніколи гостро. Поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності є визначення нової стратегії виховання як багатовекторної системи, яка значною мірою формує майбутній розвиток Української держави. Тому в умовах сьогодення важливі нові підходи й шляхи у формуванні справжнього патріота.

Проблемам виховання громадянина-патріота велику увагу приділяли К. Ушинський, Г. Ващенко, С. Русова, І. Огієнко та інші українські педагоги. Зокрема, К. Ушинський підкреслював, що справжня любов до Вітчизни є наслідком громадської (на її користь) праці людини.

Патріотизм (від латинського *patria* – країна, вітчизна, батьківщина) – це любов і відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Історичне джерело патріотизму – це формування зв'язків з рідною землею, рідною мовою, народними традиціями, звичаями та культурою.

Можна виділити щонайменше три різновиди патріотизму.

Етнічний патріотизм, що ґрунтується на почутті власної причетності до свого народу, на любові до рідної культури, власної історії тощо. Цей патріотизм започатковується природою як відчуття родо-видових ознак народу, що є вродженими. У цьому сенсі неабияке значення має вивчення рідної мови, власної історії, літератури, українознавства, українського мистецтва тощо.

Територіальний патріотизм – ґрунтується на любові до місцевості, ландшафту, де людина народилася. На думку Г. Ващенка, є всі підстави вважати, що любов до рідного краю в першу чергу ґрунтується на ранніх дитячих переживаннях, захопленнях.

Державницький патріотизм. Якщо остаточною метою нації є побудова власної держави – її державне самовизначення, то головною метою виховання є розвиток державницького світогляду і державницького почуття – того вищого патріотизму, який ґрунтується на державній ідеології і пов'язується з поняттям громадянськості.

Державницький патріотизм пом'якшує і згладжує природні міжетнічні протиріччя. Він має об'єднувальну силу. Зрештою є чимало випадків у нашій історії, коли вихідці з інших етносів ставали активними борцями за волю України і навіть оголошувалися українськими націоналістами (С. Русова, В. Вишиваний, М. Хвильовий, У. Кравченко, В. Антонович, О. Теліга та ін.) [1].

Становище й життя нації значно залежить від патріотизму, що формується з дитинства шляхом виховання відповідних якостей особистості. Важливими моральними цінностями, які визначають патріотичну поведінку особистості, є совість, чесність, гідність, повага, толерантність, працелюбність, відповідальність та інші. Заклад освіти має стати осередком становлення громадянина-патріота України. Визначальною рисою такого виховання має бути дієвість, а саме прагнення здобувачів освіти до конкретних дій та вчинків, що сприяють розвитку й становленню Батьківщини.

Шкільне виховання патріотизму має ґрунтуватись на відповідних принципах, а саме:

- принцип національної спрямованості, що передбачає формування у здобувачів освіти високої патріотичної свідомості, бажання власними діями та вчинками покращувати життя українського народу та держави загалом;
- принцип зв'язку з життям – виховання патріотизму учнів має орієнтуватись на розв'язання актуальних життєвих проблем, відповідати реальній соціальній ситуації;

- принцип систематичності й послідовності – розвиток патріотизму має відбуватись поступово й тривати протягом усього періоду навчання в школі;
- принцип доступності – під час виховання варто враховувати вікові й індивідуальні особливості учнів;
- принцип самоактивності – покликаний виробити в учнів активну громадську позицію та почуття відповідальності за неї;
- принцип науковості – під час виховання потрібно розкривати учням об'єктивну наукову картину світу, соціальну ситуацію, що відповідає дійсності;
- принцип полікультурності, що передбачає формування в учнівської молоді усвідомлення власної ідентичності, толерантного ставлення до культури й мистецтва інших народів.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до упадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності [3].

Національно-патріотичне виховання в системі освіти впроваджується шляхом реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019 (далі – Стратегія), плану дій щодо реалізації Стратегії, державних цільових програм з питань з національно-патріотичного виховання (або програм, що пов'язані з національно-патріотичним вихованням), обласних, місцевих цільових програм з національно-патріотичного виховання (або програм, що пов'язані з національно-патріотичним вихованням), виконання Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання [4].

У зв'язку з сучасним становищем українського суспільства виховання патріотизму в школярів стає все більш актуальним. Сучасна школа вимагає докорінного переосмислення парадигми виховання, оновлення змісту, форм і методів духовного становлення особистості.

Виховання патріотизму у школярів передбачає застосування великого арсеналу виховних форм і методів, які розподіляються за організаційною формою. Серед них слід назвати такі форми роботи як індивідуальна, групова, колективна, масова, самостійна, систематична, епізодична, домашня тощо.

У процесі патріотичного виховання варто застосовувати як традиційні форми (розповіді, бесіди, свята, конкурси, змагання, зустрічі з учасниками воєнних подій, екскурсії, перегляд фільмів, участь в акціях, читання та обговорення книг з патріотичної тематики тощо), так і сучасні форми і методи (метод проєктів, КТС, метод ситуацій, створення художніх виставок, диспути, ігрові методики, участь в акціях тощо) [2].

Отже, патріотичне виховання є важливою складовою сучасної школи. Потрібно прагнути, щоб воно було спрямоване на кінцевий результат – становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Для досягнення відповідної мети потрібно застосовувати різноманітні методи, прийоми й форми організації діяльності.

Список використаних джерел:

1. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Дрогобич: Коло, 2006. С. 151-153
2. Методичні рекомендації «Форми, методи і засоби національно-патріотичного виховання дітей та молоді у сучасній системі виховної роботи школи». [Електрон. ресурс]. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-formi-metodi-i-zasobi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-ditey-ta-molodi-u-suchasniy-sistemi-vihovno-roboti-shkoli-100465.html> (дата звернення: 17.01.2024).
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 527. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsionalno-patriotychnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy-ta-vyznannia-takym-shcho-vtratyv-chynnist-nakazu-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrainy/> (дата звернення: 23.12.2023).
4. Указ Президента України №286/2019. «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025> (дата звернення: 23.12.2023).

Отримано: 15.04.2024

Анастасія ТОЛОКНО

студентка 3 курсу педагогічного факультету

Науковий керівник: Галина ВАТАМАНЮК

кандидат педагогічних наук, доцент

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У дошкільній освіті України відбуваються динамічні прогресивні зміни, в основі яких лежить актуалізація психолого-педагогічних досліджень соціальної сфери дитини. Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що починати розв'язання проблем (а саме усунення труднощів комунікації) слід з дошкільного дитинства, оскільки саме в цей віковий період закладається фундамент оптимістичного світобачення. Як відомо, дошкільний вік є сенситивним щодо розвитку комунікативних здібностей. У зв'язку з цим особливої значущості набуває проблема розвитку мовленнєвої діяльності старших дошкільників, що є однією з актуальних у психолого-педагогічних дослідженнях, оскільки її успішне розв'язання дає можливість суттєво підвищити ефективність комунікативної діяльності, сформувати особистість.

Питанню розвитку мовленнєвої діяльності присвячені праці науковців (психологів, психолінгвістів, лінгводидактів) як минулого, так і сучасності: О. Аматьєвої, А. Богуш, А. Бородич, Є. Водовозової, Н. Гавриш, А. Гончаренко, Н. Луцан, О. Кононко, К. Крутій, Н. Маліновської, С. Тріфонової, Т. Піроженко, К. Ушинського, С. Русової, В. Сухомлинського та ін. У наукових розробках вчених висвітлено різні аспекти мовленнєвого розвитку (виразність мовлення, мовленнєвий етикет, комунікативні здібності, зв'язне мовлення, експресивність мовлення, монологічне/діалогічне мовлення тощо). Однак узагальненого підходу до проблеми розвитку мовлення через виокремлення педагогічних умов, поки що спостерігається недостатньо.

Мета статті – розкрити сутність поняття «мовленнєва діяльність», визначити педагогічні умови розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Мовленнєва діяльність – один із видів пізнавальної діяльності, що є предметом вивчення психологів, лінгвістів, психолінгвістів, педагогів, тому кожна галузь науки трактує її по своєму. З погляду психології – це складний процес в основі якого лежать психологічні процеси, що породжують акти говоріння і слухання-розуміння; це внутрішня глибинна психічна діяльність, яка складається із процесів мислення, які є індивідуальними для кожної дитини. У своїй структурі мовленнєва діяльність має предметні мотиви (мовленнєва дія), цілеспрямованість і умови (мовленнєві операції), принципи і правила мовленнєвої поведінки (мовленнєвий акт) і здійснення спілкування (мовленнєва ситуація). З погляду лінгвістики і психолінгвістики – це пізнавальна діяльність, яка «розпредмечує дійсність за допомогою мови»; діяльність як один із видів пізнавальної діяльності нарівні з іншими видами діяльності (ігрова, трудова, літературна, образотворча, музична тощо). З погляду лінгводидактики – це спосіб реалізації суспільно-комунікативних потреб людини в процесі спілкування. Мовленнєва діяльність дітей старшого дошкільного віку складається із різних видів говоріння і слухання (розуміння), у процесі яких формуються мовленнєві уміння і навички.

Педагогічні умови – це один із аспектів освітнього процесу, що забезпечує його ефективність. Науковці Л. Обухова, Н. Лисенко, Т. Поніманська педагогічні умови розглядають у трьох вимірах: психолого-педагогічні, методичні та організаційні. До *психолого-педагогічних умов* учені відносять мотивацію навчальної діяльності; забезпечення потреб дитини; створення сприятливого освітнього середовища; сенсорне виховання дитини; активізацію мовленнєвої діяльності. До *методичних умов віднесено*: використання різних форм, методів і засобів мовленнєвої діяльності; застосування інтеграції різних видів діяльності (образотворчої, художньої, літературної, мовленнєвої тощо); орієнтацію на результат; використання нових педагогічних технологій. Серед *організаційних умов* найпоширенішими, на думку науковців, є такі як: відповідна фахова підготовка вихователя; комплексне забезпечення освітнього процесу наочністю, дидактичним та методичним оснащенням [2; 3].

На основі опрацьованих наукових і методичних джерел, виокремлюємо педагогічні умови розвитку навчальної діяльності, що мають інтегрований характер, поєднуючи педагогічний, психологічний і методичний аспекти. Реалізація цих умов має відбуватися комплексно. Це такі умов, як: *створення комунікативно-виховного середовища*, що забезпечить потреби дитини у спілкуванні; забезпечення потреб дитини; створення сприятливого освітнього середовища; активізація мовленнєвої діяльності. Педагогічна умова – *створення комунікативно-виховного середовища передбачає* моделювання довірчих і відкритих стосунків з його членами, гуманної взаємодії з дорослими, що означає ставлення до дитини як до найвищої цінності, визнання її права на свободу і щастя, вільний розвиток і прояв своїх здібностей тощо. Важливим для цієї умови є особистісно орієнтоване спілкування з вихователем (погляди, жести, «відповіді на вушко», звертання до дітей тільки по імені тощо). За такої умови діти не бояться висловлюватися, сказати щось неправильно, реалізують своє право бути мислячою особою. В організованому навчанні, ініціатива майже завжди виходить від вихователя, який заздалегідь планує зміст занять, навчальні завдання відповідно до теми, робить відбір художніх творів відповідно до програми, продумує методику ознайомлення з ними. У повсякденному житті батьки й вихователі ознайомлюють дітей з правилами ввічливого ставлення до рідних: як треба вітатися з ними, дякувати, звертатися з проханням, відгукуватися

на пропозиції, допомагати дорослим у хатній роботі, у підготовці до свят. Важливу роль у створенні цієї умови має предметно-ігрове середовище, насичене іграшками, атрибутами, наочними й дидактичними посібниками, які мають бути у вільному доступі.

Велике значення в роботі над розвитком уміння слухати-розуміти чи відтворювати почуте, побачене має мотивація. Тому друга педагогічна умова – це стимулювання мотивації, потреби у мовленнєвій діяльності. У основі слухання-розуміння повинна бути завжди певна навчально-мовленнєва ситуація, яка спонукає дітей шукати шляхи розв'язання проблеми. Тому, перед слуханням тексту, вихователь повинен чітко поставити дітям мету – вибрати картинку, яка відповідає змісту прослуханого; дібрати заголовок до тексту; перелічити дійових осіб, які зустрічаються в тексті; висловити своє ставлення до події, персонажів; намалювати на аркуші паперу описану в тексті ситуацію. Щоб спонукати дітей до мовленнєвої діяльності, потрібно викликати у них пізнавальну потребу. Під пізнавальною потребою розуміють прагнення до самого процесу пізнання. Для дітей пізнавальна потреба – це отримати нові знання, нову інформацію [1]. Для того, щоб потреба виникала у мовленнєвій діяльності, необхідно створити, наприклад, ігровий осередок, осередок книги у групі, наповнення яких відповідало б інтересам дітей. Великі можливості щодо стимулювання потреби у мовленні має й екскурсія (оглядова, у природу, у музеї, на виробничі об'єкти), під час якої діти описуватимуть побачене, шукатимуть описане, відгадуватимуть загадки за означуваними словами типу «Хто де живе?», «Знайди дерево за описом», «Що це за овоч?», «Коли це буває?» тощо. Реалізація другої умови – забезпечення потреб дитини здійснюється через удосконалення форм, методів і засобів роботи з дітьми старшого дошкільного віку. Засобами активізації мовлення є організація спілкування у різних видах діяльності; природне й предметне довкілля; використання технічних засобів навчання; ознайомлення з художньою літературою; сприймання різних видів мистецтва. Досягнення в розвитку мовлення дітей залежить від їх віку, тому розвитку мовленнєвої діяльності старших дошкільників сприятиме багаторазове вправління у спілкуванні в різних видах діяльності.

Третя умова – активізація мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку передбачає широке використання словесних, мовленнєвих, рухливих ігор із текстами, які навчають дітей слухати і сприймати мовлення співбесідника, реагувати на нього висловлюватися відповідно до ситуації. Це такі ігри як: «Киця Мура», «Грицю, Грицю до роботи», «Зайчику, зайчику, де ти був», «Мак», які мають діалогічний характер; словесні ігри – «Сидить Василь на припічку», «Катерина і Василь», «Танцювали миші в хаті», «Ми з тобою йшли».

В основу цих ігор покладено повторення одного й того ж тексту, що застосовується як своєрідний прийом розвитку пам'яті, мови і мовлення. Активізації мовленнєвої діяльності сприятиме і використання пізнавальних казок, творів художньої літератури (казок, оповідань, віршів) та малих жанрів усної народної творчості (пісеньки, загадки, лічилки, швидкомовки, прислів'я). Активізувати мовлення допоможе й інтегрований підхід, який, на нашу думку, значно розширить можливості освітнього процесу за рахунок стимулювання аналітико-синтетичної діяльності дітей, розвитку потреби в системному підході до об'єкта пізнання. За цієї умови діти навчатимуться аналізувати, порівнювати предмети, об'єкти довкілля, що забезпечить цілісне сприйняття ними світу. Наприклад: Гра «Слова-асоціації». Візьмемо слово батон і доберемо до нього асоціації – хлібобулочні вироби; співзвучні слова (бекон, барон); слова-рими (салон, купон, кулон). Гуляючи з дітьми можна разом подумати, на що схожі хмарки, калюжі на асфальті, сережки на берізці.

Збагаченню словника дітей сприятимуть заняття з образотворчого мистецтва, музики, художньої літератури, на яких діти ознайомлюються з новими словами – назвами предметів, матеріалів, обладнання; із діями з ними та їх властивостями. Такі заняття сприяють і розвитку зв'язного мовлення. Дітям пропонується словесне малювання до почутого твору, описи намальованих картин, створених композицій; характеристика подій та персонажів творів. Ефективним засобом розвитку активізації мовленнєвої діяльності є і створення ігор-фантазувань, де дитина грає зі словами, промовляючи низку звуків рідної мови, створює незвичайні слова, загадки, віршики, казки, оповідання. Важливу роль в активізації дитячого мовлення відіграє й урізноманітнення форм роботи з дітьми, що на думку науковців підвищує рівень розвитку у них мислительних дій, суджень, міркувань і умовисновків. Це інтегровані заняття, заняття-ігри, заняття-змагання, заняття-мандрівки, заняття-сюжетні замальовки тощо.

Отже, педагогічні умови розглядаємо як усвідомлено, цілеспрямовано створені обставини, за наявності яких стає можливим досягнення певного позитивного результату діяльності. Сприятливими, на наш погляд, для розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку, є такі педагогічні умови як: є створення комунікативно-виховного середовища у закладі дошкільної освіти та у сім'ї на засадах гуманістичної взаємодії суб'єктів діяльності; стимулювання мотивації, потреби у мовленнєвій діяльності; активізація мовлення дошкільників у різних видах діяльності.

Список використаних джерел:

1. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєва-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Київ: Слово. 2013. 304 с.
2. Мордоус І. Пізнавальна діяльність – шлях реалізації діяльнісного підходу в процесі опанування дошкільниками іноземною мовою. *Сучасне дошкілля: реалії та перспективи*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Київ: В-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 76.
3. Трифонова О. Розвиток мовленнєвої діяльності у працях науковців. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2012/NiO_5_2012/metod/Trif.htm (дата звернення: 14.03.2024).

Отримано: 15.04.2024

Вікторія ФРОІМЧУК

студентка 3 курсу педагогічного факультету

Науковий керівник: Іванна ПУКАС

кандидат педагогічних наук, доцент

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В умовах сучасного розвитку суспільства неможливо собі уявити світ без інформаційних ресурсів, не менш значимих, ніж матеріальні, енергетичні і трудові. Сучасний інформаційний простір вимагає володіння комп'ютером не тільки в початковій школі, а й у дошкільному дитинстві. Можливості використання сучасного комп'ютера дозволяють найбільш повно і успішно реалізувати розвиток здібностей дитини.

Мультимедійні засоби дають можливість оптимізувати педагогічний процес, індивідуалізувати навчання дітей з різним рівнем пізнавального розвитку.

Сучасний стан системи дошкільної освіти характеризують значні зміни у перетворенні предметно-розвивального середовища ЗДО, створенні нових, науково обґрунтованих засобів для повноцінного розвитку дошкільників, оновленні форм і методів роботи з ними. Успіх цих змін пов'язаний з оновленням наукової, методичної і матеріальної бази навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку. Однією з важливих умов оновлення є використання в дошкільній ланці системи освіти інформаційно-комунікаційних технологій.

Впровадження ІКТ в роботу закладів дошкільної освіти ставить перед педагогами завдання створення нової моделі освітнього процесу й освітнього середовища, яка б відповідала запитам сучасного суспільства. Проблема використання ІКТ в закладі дошкільної освіти – нова і складна, вимагає вивчення й наукового обґрунтування. Серед українських дослідників, що висвітлювали питання застосування мультимедійних технологій у процесі навчання дітей дошкільного віку – С. Іванова, Н. Кириченко, О. Кореганова, Г. Лаврентьєва та ін. Учені наголошують на можливості вже в дошкільному періоді розвитку дитини оволодіти комп'ютерними технологіями за умови, якщо комп'ютерні засоби не матимуть для неї шкідливих наслідків. Водночас роль педагога в побудові діалогу «дитина – комп'ютер» є провідною [2, с. 8].

Основною метою використання комп'ютера в закладі дошкільної освіти слід вважати всебічний розвиток дитини, підготовку її до життя й діяльності в «комп'ютерній дійсності», тобто, формування у неї позитивного емоційного ставлення до комп'ютера, сприйняття його як помічника в різних видах діяльності, розуміння його призначення й можливостей для досягнення поставленої мети. Адаптація до комп'ютерного світу не тільки полегшить дитині входження в доросле життя, але й буде сприяти ефективності навчання за допомогою комп'ютера й використання його в ігровій діяльності [3, с. 12].

Інтерес до комп'ютера у дітей дошкільного віку проявляється в стійкому позитивному ставленні до нього, у бажанні і прагненні діяти з ним, у перевазі цього виду діяльності іншим видам. Розвиток дітей в умовах взаємодії з комп'ютером ґрунтується на створенні в них відповідних мотиваційних установок, на зміні (при необхідності) характеру і обсягу завдань, на забезпеченні активності в роботі з комп'ютером, в ході якої діти поступово стають суб'єктами діяльності. А все це веде до усвідомлення дитиною своїх можливостей, свого зростання, збільшення самостійності в спілкуванні з комп'ютером і, як наслідок – до вирішення основного завдання – розвитку особистості, адаптованої до «комп'ютерної діяльності» [1].

У словнику іншомовних слів мультимедіа розглядають як термін для визначення комп'ютерної технології, що дозволяє гнучко керувати потоками різноманітної інформації – текстами, графічними зображеннями, музикою, відео зображеннями (наприклад, забезпечує можливість одночасно працювати з текстом і слухати музику за допомогою персонального комп'ютера) [5, с. 374].

О. Козленко зазначає, що на сьогодні існує три можливості використання мультимедійних програм на заняттях у закладах дошкільної освіти, як засобів навчання – це використання окремих типів файлів (зображення, аудіо, відео, анімація); створення власних занять (інтеграція різних об'єктів в одну формат-презентацію або веб-сторінку); використання існуючих мультимедійних програм (електронних підручників). Автор також розглядає можливість використання вихователем цих програм для організації фронтальної та групової форм роботи на уроці.

До основних видів мультимедійних технологій, що можна використати в навчанні дошкільнят, відносимо наступні:

1. Мультимедійна презентація.
2. Навчально-ігрова програма.
3. Мультиплікаційний фільм (мультфільм).

Отже, мультимедійні технології відіграють значну роль в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. Вони необхідні як для розвитку дітей, так і для налагодження комунікації з батьками вихованців.

Зрозуміло, що заняття з використанням мультимедійних засобів потребують великої підготовки. Вихователь повинен вміти користуватися різноманітними програмами: графічними, *flesh*-анімації, *web*-редактора, програмами для створення презентацій, програмами для роботи зі звуком та відео. Усе залежить від того, у якому вигляді ви вирішили подати інформацію. Це може бути відео, презентація, *web*-сторінка з різноманітними роликами. Взагалі вибір дуже великий. Для унаочнення навчального матеріалу можна використовувати ресурси Інтернету [4, с. 234].

Оскільки сучасна дошкільна освіта ставить за мету виховання дошкільника як особистості творчої, ініціативної, креативної, з високим рівнем пізнавальних інтересів і здібностей. Але якщо поняття «творча особистість» можна вважати в тій чи іншій мірі визначеним, то розробка технологій, практичних прийомів її розвитку знаходиться в стадії пошуку та становлення і стимулює зростання інтересу до проблеми креативності дітей дошкільного віку. Саме тому використання на заняттях комп'ютера, мультимедіа та інших технічних засобів з метою розвитку творчих здібностей дитини, формування її особистості, збагачення інтелектуальної сфери дошкільників дозволяють розширити можливості педагога. Діти із задоволенням працюють на таких заняттях, активно долучаються до виконання завдань, оскільки технічні засоби дозволяють включати в процес виховання і звук, і дію, і мультиплікацію, що підвищує пізнавальний інтерес та увагу дітей.

Список використаних джерел:

1. Електронна бібліотека студента. Вплив перегляду мультиплікаційних фільмів на психологічний розвиток дошкільника. [Електрон. ресурс]. URL: <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=653373> (дата звернення: 05.04.2024).
2. Каратаєва М. Інтернет технології у методичній роботі. *Дошкільне виховання*. 2010. №8. С. 8–9.
3. Лавренєва Г.П. Комп'ютер навчає, розвиває, розважає. *Дошкільне виховання*. 2009. №10. С. 8–9.
4. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Просвіта», 2000. 368 с.
5. Словник іншомовних слів / уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ: Наук. Думка, 2000. 680 с.

Отримано: 15.04.2024

СЕКЦІЯ ПРИРОДНИЧІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Марія БАЛАФІНА

магістрантка 1 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Оксана ЛАВРУК

кандидат економічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛІНГУ ПЕРСОНАЛУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Управління персоналом на сучасному підприємстві стає складнішим завданням в умовах зростаючої конкуренції та постійних змін на ринку праці. В таких умовах компанії все частіше вдаються до застосування контролінгу як стратегічного інструменту управління персоналом, спрямованого на досягнення визначених цілей та підвищення ефективності праці колективу.

Контролінг в контексті управління персоналом визначається як система планування, координації, аналізу та контролю, спрямована на досягнення стратегічних цілей підприємства. В управлінні персоналом це включає в себе моніторинг ефективності праці, аналіз результатів та внесення коректив в діяльність команди. Контролінг персоналу починається з вивчення потреб компанії в робочій силі. Це включає в себе ретельне планування кількості працівників, їхніх компетенцій та стратегічних напрямків розвитку персоналу. Прогнозування потреб у кадрах дозволяє забезпечити оптимальний склад та навантаження працівників [3].

Контролінг визначає основні напрями кадрової політики, зокрема відбір та рекрутинг, розвиток та навчання персоналу, а також оцінку його ефективності. Застосування контролінгу дозволяє визначити ключові компетенції, які необхідні для досягнення стратегічних цілей. Важливою складовою контролінгу в управлінні персоналом є система оцінки працівників та формування звітів про їхню продуктивність. Це дозволяє оперативно реагувати на можливі проблеми та вдосконалювати стратегії управління персоналом [1].

Контроль персоналу є одним із найважливіших засобів забезпечення стабільності та ефективності управління, запобігання кризовим явищам у внутрішньому середовищі організації, подолання невизначеності можливих реакцій працівників на зміни зовнішнього середовища. Крім того, засоби контролю персоналу надають інформацію, необхідну для формування та, за необхідності, зміни корпоративної стратегії.

Контроль може суттєво впливати на поведінку працівників, як тих, кого контролюють, так і тих, хто бере участь у процесі. Часто ефект досить розпливчастий. Позитивні сторони впливу контролю: у працівників підвищується почуття відповідальності за свою роботу; працівники атестуються та оцінюються за результатами контролю, а також пов'язані з цим заохочення, винагороди, покарання та кар'єрний розвиток (співробітники більш мотивовані) працювати якісно і сумлінно); з'являється можливість пошуку джерел підвищення продуктивності праці, підбору кандидатів на просування по службі та просування на керівні посади, активі-

зації раціоналізаторської діяльності серед працівників і зниження можливості службових конфліктів у колективі. Негативний вплив контролю на працівників: надмірний контроль може викликати напругу у працівників, які очікують перевірок; перевірки змінюють звичну поведінку працівників (наприклад, якщо перевірка дуже важлива для працівника, то під час перевірки він буде проявляти надмірну старанність, щоб відрізнити себе від інших у групі) [4].

Метою контролю є підтримка планування, управління, контролю та надання інформації для всіх видів діяльності у сфері управління персоналом. З цієї причини в системі контролю необхідно розробити деякі диференційовані показники. Наприклад, підприємства реєструють прогули працівників, щоб можна було вжити заходів для систематичної боротьби з невиправданими прогулами. Цю ж систему за інших умов можна використовувати для вдосконалення організації робочого часу, вивчення систем стимулювання, переорієнтації діяльності з розвитку співробітників і сфер спілкування всередині організації. Контроль повинен рухатися в такому напрямку: починаючи від контролю витрат до контролю ефективності, порівнюючи показники вартості (наприклад, години підвищення кваліфікації) з результатами навчання та підвищення кваліфікації. На жаль, працівники часто розглядають моніторинг людей як міру раціоналізації, і співробітники часто відмовляються брати участь в опитуваннях і пов'язаних із ними заходах [4].

Система управління персоналом складається з підсистем внутрішнього (фірмового) контролю та зовнішнього контролю. Внутрішній контроль включає комплексне вивчення планів, управлінських рішень, забезпечення виконання стандартів, рекомендацій і вимог. Він призначений для підвищення ефективності управлінської діяльності та продуктивності персоналу. Метою також є оперативне реагування на конфлікти, які можуть виникати в колективі, і подолання конфлікту інтересів між людьми з різних груп у процесі розвитку економічних відносин з компанією. Формування системи управлінського контролю залежить від особливостей діяльності персоналу керуючої компанії.

Для підвищення ефективності процесу контролю експерти рекомендують зробити його максимально доступним і доступним. Вкрай важливо, щоб система стандартів і рекомендованих практик для виконання робіт і завдань не призводила до помилок або зловживань. Метою внутрішнього контролю є регулювання виникнення економічних явищ і процесів на підприємстві [3].

Зовнішній контроль покликаний оцінити законність і практичність господарської діяльності. Він складається з найсучасніших технологій і традиційних методів виявлення. Зовнішній нагляд здійснюється керівництвом або іншими спеціальними працівниками. Концепція зовнішнього контролю полягає в тому, що особи матимуть більшу схильність виконувати свої обов'язки, якщо вони знатимуть про свій нагляд або присутність представника.

Для створення системи управління, що контролює результати виконання завдання, необхідно: спочатку визначити результати, які можуть пом'якшити негативну поведінку співробітників, потім встановити значення цільових показників діяльності, потім визначити методи оцінки ефективності і, нарешті, розробити систему винагород за отримані результати. Контроль процесу, який базується на оцінці результатів, вимагає конкретного формулювання планових завдань і виражається в числовому вираженні (наприклад, збільшити відсоток прибуткового капіталу на 5%). Для виконання поставлених завдань має бути запроваджена успішна система заохочення [1].

Отже, впровадження системи контролінгу в управління персоналом є стратегічно важливим етапом для досягнення успіху компанії в умовах зростаючої конкуренції та нестабі-

льного ринку праці. Ефективний контролінг дозволяє компаніям оптимізувати використання ресурсів, підвищувати ефективність праці та підтримувати стратегічний розвиток персоналу. Тому створення якісної системи управлінського контролю є однією з неодмінних умов підвищення ефективності та розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств в умовах жорсткої конкуренції на ринку. Спеціально створена система контролю персоналу зможе на першому етапі відсторонити недобросовісний персонал, а в разі успішної попередньої перевірки виявити та оперативно усунути загрози безпеці підприємства.

Список використаних джерел:

1. Гасило О.О. Контролінг управління персоналом підприємств. *Торгівля і ринок України*: тем. зб. наук. праць з проблем торгівлі і громадського харчування. Донецьк: ДонНУЕТ, 2018. Вип. 25. Т. 1. С. 369–374.
2. Лаврук Л.В., Лаврук О.С. Інформаційне забезпечення системи управління підприємством. *Збірник наукових праць ПДАТУ*. 2011. Вип. 19. С. 171–176.
3. Мішина С.В., Мішин О.Ю. Науково-практичні засади впровадження контролінгу персоналу на підприємствах. *Ефективна економіка*: електронне наукове фахове видання. 2019. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/44.pdf (дата звернення: 14.02.2024).
4. Ценклер Н.І. Методичні підходи до формування моделі кадрового контролінгу. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2015. Вип. 1 (45). Т. 2. С. 269–272.

Отримано: 15.04.2024

Руслан БОГОСЛОВЕЦЬ

студент 3 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Ольга МАТУЗ

асистент кафедри географії та методики її викладання

ВИРОБНИЦТВО АГРОДРОНІВ В УКРАЇНІ

Попит на безпілотну техніку зумовлений її практичністю не тільки у військовій сфері, а й у сільському господарстві. Діяльність безпілотників в Україні не є врегульовано на законодавчому рівні. Зокрема, у країнах з великими агрохолдингами активно запроваджується використання агродронів для дослідження та аналізу стану землі, оцінки врожаїв та збитків і оптимізації роботи сільськогосподарської техніки [4].

Світовими виробниками дронів є США, Німеччина, Китай. У США та країнах Європи бум агродронів виник ще на початку 2010-х. У США виробником безпілотних літальних апаратів є General Atomics Aeronautical Systems, базова модель MQ-1 Predator. Німецька компанія Quantum Systems, яка виробляє розвідувальні дрони Vector, а розпочинав як виробник аграрних дронів у 2015 році [6].

Світовий ринок послуг із використанням БЛПА складає 127 млрд доларів, з них 45,5 млрд доларів припадає на інфраструктуру, 32,4 млрд доларів – сільське господарство, 13 млрд доларів – транспорт, 10 млрд доларів – безпека і 26,4 млрд доларів – інше [4].

Історія українських агродронів розпочалась у 2013–2014 рр. з розвитком точного землеробства. Їх використовують для потреб моніторингу, точного обміру полів та як інстру-

мент створення електронних карт, для подальшого диференційованого внесення азотних добрив. В Україні виробляють агродрони декілька команд а саме: IТЕС, AeroDrone, MegaDrone, Matrix UAV, Kray Technologies, AgriEYE та AgroDrone. Навіть в умовах повномасштабної російської агресії, країні вдається втримувати лідерські позиції – ринок дронів-обприскувачів України в 2022 р. став найбільшим в Європі, сформувавши 40% загальноєвропейського ринку агродронів, тоді як в 2021 р. вона стала першою у світі у цій категорії.

Сучасний ринок дронів представлений як іноземними та вітчизняними БПЛА, хоча вітчизняні є значно дешевшими [2]. Агродрон – це високотехнологічний пристрій, конструкція якого складається з декількох гвинтів (чотири і більше) [7]. Агродрони найчастіше застосовують для виконання операцій із захисту рослин, живлення, а також посіву дрібнонасінних культур [5]. Особливо це актуально для вирощування ріпаку, що дуже чутливий до втрат. Українська компанія IТЕС (м. Київ) випускає «SKIF» – це модель призначена для сільського господарства, працює від електричного двигуна та запускається за допомогою катапульт. «SKIF» будує високоточні ортофотоплани, проводить обмір полів із точністю 5-10 метрів. IТЕС розвиває лінійку «SKIF» виходячи з потреб аграрія: «SKIF RTK» – модель призначена для обміру полів з точністю до 20 см, «SKIF NDVI» – модель призначена для ефективного моніторингу полів, «SKIF MAPPER» – дозволяє робити ортофотоплани з сантиметровою точністю [1, с. 235].

З 2016 року компанія MegaDrone (м. Львів) випускає дрони літакового типу SkyHunter MD-1 і MD-2. За допомогою SkyHunter MD-1 можна створювати ортофотоплани, вносити трихограму, проводити обмір полів та розраховувати індекси вегетації і може покривати площу від 600 до 1 200 гектарів за один виліт [4].

Таблиця 1

Характеристики агродронів українських виробників*

Призначення	IТЕС SKIF	MegaDrone SkyHunter MD-1	Matrix UAV «Катана-Агро»
	Моніторинг стану посівів. Створення ортофотоплану. Обмір полів	Моніторинг стану посівів. Створення ортофотоплану. Обмір полів. Внесення трихограми	Моніторинг стану посівів. Створення ортофотоплану. Обмір полів
Час польоту, хв.	120	120	80
Покриття, га/виліт	1500	600-1200	700-1000
Вага, кг	3,6	3,3	2,6
Максимальна висота польоту, м	400	500	600
Максимальна дальність польоту, км	50	35	40
Максимальна швидкість польоту, км/год.	70	90	70

*Складено автором

Відносно новим в Україні є застосування БПЛА для моніторингу лісових масивів. У 2018 р. було проведено випробувальні польоти крилатого БПЛА над штучними сосновими лісами на Олешківських пісках «Олешківського лісництва ДП Олешківське ЛМГ» та Дослідного лісництва ДП «СФ УкрНДІЛГА». Використовуючи БПЛА на даний час неможливо виявити який саме шкідник наносить шкоду у насадженні. Однак їх присутність з великою часткою ймовірності визначається опосередковано через пошкодження ними крон дерев.

Застосування дронів: контроль переміщення людей, техніки, ідентифікація тварин (тегованих), переміщення вантажів, постачання (у тому числі медичне) до важкодоступних місцевостей, обробка культур пестицидами, висівання, відстеження браконьєрів, оптична, лазерна, телевізійна, радіаційна розвідка [3].

Основними перевагами агродронів є: проста обробка поля із складним рельєфом; локальна обробка; ультрамалооб'ємне внесення дронами-обприскувачами потребує в 40 разів менше води, ніж традиційний обприскувач; обробка культур без обмеження по висоті стояння; висока продуктивність (агродрон здатен обробити до 300 га. за зміну); дозволяє проводити агротехнічні заходи у біологічно сприятливі терміни та дотримуватися оптимальних строків підживлення в складних метеорологічних умовах [8].

Серед недоліків БПЛА варто відмітити такі фактори: агродрони критично залежні від погодних умов, таких як вітер або висока вологість; невелика вантажопідйомність дронів виключає можливість підживлення рослин азотними добривами або проведення посівної з повітря; при покупці дрона потрібно закладати додаткові кошти на ремонт у випадку його падіння, а також на заміну недешевого акумулятора, ефективний строк служби якого не перевищує 2 роки; агродрон має порівняно невелику швидкість обробки сільгоспкультур; обмежений час польоту, в більшості випадків не довше 30 хвилин; купівля агродрону для дрібних фермерів – менш універсальне рішення, ніж придбання трактора, котрий може виконувати додаткові технологічні операції: транспортування води, боронування, дискування, підготовку ґрунту та посів [7].

Висновки. Використання дронів в сільському господарстві – одне з найбільш перспективних напрямків застосування цієї технології. Інтегрування агродронів у захист посівів забезпечує ефективну технологію внесення добрив. БЛА можуть бути ефективно використані для планування і контролю етапів сільськогосподарського виробництва, а також для хімічної обробки посівів та інших рослин. При цьому основним критерієм для впровадження БЛА є економічна доцільність. У зв'язку зі сформованою ситуацією в Україні на сьогодні є обмеження для даного виду послуг із застосуванням БПЛА.

Список використаних джерел:

1. Пономаренко І.О., Тарасов В.А., Ігнатченко А.С., Химченко Ю.В., Ковальов Б.Л. Економічна ефективність використання дронів у сільському господарстві. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2021. № 4. С. 235–240.
2. Федюкевич А.П. Перспективи використання дронів у сільськогосподарському виробництві. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12537/1/89-91.pdf>
3. Дрон – що це таке, та навіщо він потрібен у сільському господарстві. URL: <https://agro.dn.gov.ua/dron-shho-tse-take-ta-navishho-vin-potriben-u-silskomu-gospodarstvi/>
4. Огляд агродронів українського виробництва. URL: <https://www.smartfarming.ua/ohlyad-ahrodroniv-ukrayins-koho-vyrobnystva-chastyna-1/>
5. DroneUA: агродрони підвищують прибутковість ріпаку. URL: <https://drone.ua/blogs/news/agrodronyi-povyshayut-dohodnost-rapsa-rezultatyi-prakticheskoy-konferentsii-droneua>
6. Німецький виробник дронів Quantum Systems. URL: <https://forbes.ua/innovations/vector-na-ukrainu-nimetskiy-virobnik-droniv-quantum-systems-investue-7-mln-u-virobnitstvo-v-ukraini-18122023-17968>

7. Чи зможуть агродрони замінити звичні обприскувачі: переваги і недоліки. URL: <https://storgom.ua/ua/novosti/chi-zmozhut-agrodroni-zaminiti-zvichni-obpriskuvachi-perevagi-i-nedoliki.html>
8. Основні проблеми при використанні дронів в сільському господарстві. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/osnovni-problemi-pri-vikoristanni-droniv-v-silskomu-gospodarstvi>

Отримано: 15.04.2024

Олександра БУРБЕНКО

студентка 3 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Наталія МАЗУР

доктор економічних наук, професор

АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ОЦІНКИ ЙОГО РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ

Оцінка вартості підприємства стає все більш затребуваною, оскільки це показник допомагає вчасно реагувати на зміни в економічному середовищі, внутрішніх чи зовнішніх факторах, які можуть вплинути на його стійкість, що у свою чергу підвищує відсоток прийняття вчасних та обґрунтованих управлінських рішень. Загалом цілі визначення оцінки вартості компанії є наступними: забезпечення економічної безпеки; переоцінка активів для цілей бухгалтерського обліку; розробка планів розвитку підприємства; визначення вартості цінних паперів для здійснення операцій з ними; обґрунтування ціни купівлі-продажу підприємства; встановлення розміру прибутку під час упорядкованої ліквідації підприємства; перевірка фінансової дієздатності; перевірка доцільності інвестиційних вкладень; вихід на IPO (Initial Public Offering); підготовка підприємства до приватизації; встановлення бази оподаткування [1, с. 49].

У вітчизняній та зарубіжній економічній практиці найбільшого поширення набувають наступні три методи оцінки вартості підприємства:

- дохідний (заснований на потенційних доходах підприємства);
- витратний;
- ринковий.

Принцип методу доходу передбачає, що внутрішня вартість підприємства дисконтується майбутнім грошовим потоком підприємства через відповідну ставку капіталу. Моделі, запропоновані цим принципом, включають модель дисконтування дивідендів і модель дисконтування вільного грошового потоку. Крім цього, застосовується метод економічного прибутку, за яким вартість бізнесу визначається множенням суми інвестованого капіталу на ставку економічної рентабельності, яка дорівнює різниці між рентабельністю інвестованого капіталу і середньозваженими витратами на його залучення та використання [2; 3, с. 39–40].

Принцип витратного методу є досить простим і базується на оцінці кожного активу певного підприємства. Цей метод головним чином ґрунтується на балансі підприємства та інших фінансових даних, а основними методами є метод балансової вартості, метод відновної вартості, метод ліквідаційної ціни, метод чистих активів та інші. Метод чистої вартості ак-

тивів (Asset-Based Approach) є одним із методів оцінки вартості підприємства і базується на оцінці ринкової вартості його активів та відніманні заборгованості [2; 3, с. 39–40].

Одним із ключових чинників оцінки вартості підприємства за ринковим методом оцінки є вибір відповідних порівняльних компаній. Тип та масштаб порівняльних компаній повинні бути аналогічними та подібними до підприємства, що оцінюється, щоб результати оцінки були точними та надійними. Метод ринкової оцінки в основному має три форми: відношення ринкової ціни до чистого прибутку, чистих активів, доходу підприємства та інших фінансових показників, таких як P/E, P/B, P/S [3, с. 39–40].

Розглядаючи вищенаведені методи розрахунку вартості підприємства, варто зазначити, що належна оцінка не може бути проведена без застосування якісного фінансового аналізу. Фінансовий аналіз допомагає не лише прорахувати чого вартий бізнес, а й визначити основні показники стабільності суб'єкта господарювання.

Розглянемо проведення оцінки ринкової вартості підприємств галузі сільського, рибного та лісового господарств.

Метод чистої вартості активів (один з видів витратного методу) полягає в тому, що вартість підприємства обумовлена його активами, а заборгованість зменшує цю вартість. Цей метод базується на оцінці ринкової вартості його активів та відніманні заборгованості [2].

Формула для розрахунку чистої вартості активів може бути такою:

$$\text{Чиста вартість активів} = \text{Ринкова вартість активів} - \text{Заборгованість}$$

Таблиця 1

Чиста вартість активів галузі сільського господарства в розрахунку на одне підприємство протягом 2014–2022 рр.

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Загальна вартість активів, млрд грн	390,6	685,8	1537,3	911,6	983,6	1030,4	1130,3	1344,9	1441,2
Заборгованість, млрд грн	226,7	410,5	1167,9	475,3	500,6	507,6	518,1	548,3	630,9
Чиста вартість активів, млрд грн	163,9	275,3	369,4	436,3	483,0	522,8	612,3	796,5	810,3
К-сть підприємств, одиниці	46012	46744	44998	50115	50504	50239	49452	47753	32844
Вартість одного підприємства, млн грн	3,6	5,9	8,2	8,7	9,6	10,4	12,4	16,7	24,7

Розраховано автором на основі даних [4]

Отже, з табл. 1 видно, що в середньому одне підприємство оцінює свою вартість станом на 2022 рік у 24,7 млн грн. Розрахунок проводився наступним чином: заборгованість підприємств віднімалася від загальної вартості активів, а потім результат ділився на кількість зареєстрованих підприємств в даному році. Можна відслідкувати наступну динаміку: протягом заданого періоду чиста вартість активів, тобто вартість підприємств у середньому збільшувалася, при цьому кількість суб'єктів господарювання коливалася, до 2018 р. збільшувалася, а після – зменшувалася.

Метод порівнянь більше базується на оцінці вартості саме акціонерних підприємств, тому через брак інформації провести якісний аналіз для сільськогосподарської галузі досить складно.

При виборі методу обрахунку ринкової вартості варто звертати на специфіку компанії, сектору та ринкових умов. Не варто повністю покладатися на оцінку вартості лише одним способом, потрібно приділяти багато часу та зусиль для вибору доцільних показників та аналізу конкурентів. Хоча ринкова вартість, отримана різними методами, може не збігатися, вона надає додаткову інформацію та контекст для розуміння потенційної вартості підприємства. Важливо враховувати, що кожен метод має свої переваги та обмеження, і результати оцінки повинні бути аналізовані та оцінені в контексті цих факторів. У випадку значних відхилень між різними оцінками вартості підприємства рекомендується провести додатковий аналіз, перевірити вхідні дані, врахувати особливості кожного методу та можливі ризики, що впливають на результати.

В умовах ринкової економіки важливим стає фінансова стабільність та конкурентоздатність підприємства на ринку. Важливо підкреслити роль фінансового аналізу як запоруки правильній оцінці ринкової вартості підприємства, оскільки доцільний та комплексний аналіз фінансових показників дозволяє зрозуміти фінансове здоров'я підприємства, його потенціал для розвитку та його привабливість для інвесторів. Крім того, варто наголосити на важливості врахування контексту та особливостей конкретної галузі та ринкових умов у процесі аналізу та оцінки. Ця стаття підкреслює, що аналіз фінансових показників підприємства є важливим інструментом для прийняття обґрунтованих рішень, забезпечення стабільності та конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Список використаних джерел:

1. Задерей В. Ю. Методи оцінки вартості компаній. *Агросвіт*. 2017. № 5. С. 48–54.
2. Ковальська Л. Оцінка вартості бізнесу. *Потенціал і розвиток підприємства*. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/Ковальська/page15.html (дата звернення: 06.04.2024).
3. Wang Z., Zhu Y., Zhang Y. Research Review of Enterprise Value Assessment Methods. *Atlantic press*. 2019. No. 314. P. 38–41.
4. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 08.04.2024).

Отримано: 15.04.2024

Вікторія ВІСТИК

студентка 4 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Андрій НІКОЛАШИН

кандидат економічних наук, доцент

РЕНТНА ПЛАТА В СИСТЕМІ ОПОДАТКУВАННЯ УКРАЇНИ

Рентна плата в системі оподаткування України відіграє важливу роль у формуванні фінансових ресурсів та регулюванні використання природних ресурсів. Цей вид оподаткування спрямований на збір оплати за використання об'єктів, що мають обмежену кількість, таких як земельні ділянки чи природні ресурси.

Визначення рентної плати в Україні має глибокі історичні корені, які пов'язані з економічними та соціальними умовами країни. Значний розмах рентної плати спостерігався під

час радянського періоду, коли відбувалася державна монополізація землі та інших ресурсів. З іншого боку, у період незалежності України, спостерігається реформування системи оподаткування з метою привернення інвестицій та підтримки економічного розвитку.

Рентна плата складається з [1]:

- рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин;
- рентної плати за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин;
- рентної плати за користування радіочастотним ресурсом України;
- рентної плати за спеціальне використання води;
- рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів;
- рентної плати за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України.

Базовий податковий (звітний) період для рентної плати дорівнює календарному кварталу, а для рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин за видобування нафти, конденсату, природного газу, у тому числі газу, розчиненого у нафті (нафтового (попутного) газу), етану, пропану, бутану, рентної плати за користування радіочастотним ресурсом України та рентної плати за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України, дорівнює календарному місяцю [2].

Система рентної плати в Україні має свої особливості в залежності від видів ресурсів, які оподатковуються. Наприклад, земельна рента визначається відповідно до класифікації земель, а рента від природних ресурсів, таких як нафта, газ, мінерали, регулюється національним законодавством та угодами з іноземними компаніями [3].

Важливим аспектом рентної плати в Україні є його вплив на економічний розвиток та інвестиційну привабливість країни. Часті зміни в податковому законодавстві та регулювання рентної плати можуть створювати нестабільність для бізнесу та інвесторів. Тому важливо забезпечити прозорість та стабільність податкової системи для підтримки розвитку бізнесу та приваблення інвестицій.

Узагальнюючи, рентна плата в системі оподаткування України відіграє важливу роль у формуванні бюджетних надходжень, регулюванні використання ресурсів та стимулюванні економічного розвитку. Проте, для забезпечення стабільності та розвитку країни необхідно постійно вдосконалювати систему оподаткування, забезпечуючи справедливий розподіл вигод та прозорість управління.

Висновки. Дане дослідження підкреслило, що рентна плата в системі оподаткування України є важливим елементом фінансової системи, спрямованим на збір оплати за використання природних ресурсів та земель. Відповідно до видів ресурсів, рентна плата може визначатися різними способами, що потребує детального аналізу та регулювання з боку законодавства. Ефективне регулювання рентної плати в Україні вимагає стабільної та прозорої податкової системи, яка забезпечує справедливий розподіл вигод та стимулює економічний розвиток. Нестабільність в системі оподаткування та часті зміни в податковому законодавстві можуть негативно впливати на бізнес-середовище та інвестиційну привабливість України. Для забезпечення стабільного економічного розвитку країни необхідно постійно вдоско-

налювати систему оподаткування, зосереджуючись на прозорості, справедливості та ефективності регулювання рентної плати. Загальний висновок полягає в тому, що рентна плата в системі оподаткування України є важливим інструментом для забезпечення фінансової стабільності та стимулювання економічного зростання, проте її ефективність залежить від прозорості, стабільності та справедливості системи оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс. URL: <https://tax.gov.ua/nk/rozdil-ix--rentna-plata-za-tr/>
2. Давидов Г.М., Дрозд І.К., Іванков В.М. та ін. Суб'єкти господарювання: оподаткування, контроль та аудит: навчальний посібник. Київ: «ТОВ Видавництво «Сова», 2016. 590 с.
3. Онлайн-довідник. URL: <https://library.if.ua>

Отримано: 15.04.2024

Марина ВОЙТЕНКО

магістрантка 1 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Ольга ОПТАСЮК

кандидат біологічних наук, доцент

ГЕОГРАФІЧНА СТРУКТУРА СИНАНТРОПНОЇ ФРАКЦІЇ УРБАНОФЛОРИ ХОТИНА (ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ)

Важливим етапом вивчення флори будь-якого регіону є географічний аналіз, який дозволяє виділити спектр географічних елементів певної території, що дає змогу виявити специфіку флори, її географічні зв'язки, а також, певною мірою, історію її формування [2, 7]. Відомо, що чисельність видів залежить від зовнішніх умов існування рослин (розмір території, річна сума днів із середньодобовою температурою вище 0°C, сухість клімату, гористість місцевості тощо). Місто Хотин розташований на південному заході України, між річками Прут і Дністер, на правому березі останньої. Характеризується вологим континентальним кліматом із теплим літом. Біля міста тече річка Варниця. Місто межує з національними природними парками «Хотинський» та «Подільські Товтри».

Метою роботи був географічний аналіз синантропної фракції урбанофлори Хотина (Чернівецька область).

Вивчення синантропної фракції урбанофлори проводились протягом 2023–2024 років в польових умовах маршрутним методом і на основі опрацювання літературних джерел. Синантропну фракцію флори виділено за В.В. Протопоповою [4]. Географічний аналіз проведено відповідно до класифікації ареалів за регіональним принципом та за класифікацією Ю.Д. Клеопова [3].

На основі власних досліджень встановлено, що конспект синантропної фракції урбанофлори Хотина Чернівецької області, нараховує 84 види рослин, що належать до 75 родів та 26 родин. За первинними ареалами нами було виділено 20 ареалогічних груп сисантропних видів, які об'єднуються у 7 флорогенетичних елементів (*табл. 1*).

Спектр флорогенетичних елементів та ареалогічних груп синантропних видів урбанofлори Хотина Чернівецької області

Тип флорогенетичного елементу	Ареалогічна група	Кількість видів		
		у групі	всього	%
Середземноморський	Середземноморська	7	8	9,5
	європейсько-давньосередземноморська	1		
Середземноморський-ірано-туранський	Середземноморська-ірано-туранська	7	8	9,5
	Середземноморсько-туранська	1		
Ірано-туранський	Ірано-туранська	2	3	3,6
	Індо-малайська	1		
Азійський	Азійська	2	11	13
	Центральноазійська	3		
	Східно-азійська	2		
	Західно-азійська	1		
	Південно-азійська	1		
	Південно-східно-азійська	1		
Свразійський	Євразійська	9	9	10,7
	Європейська	8	22	26,3
Європейський	Південно-європейська	4		
	Західно-європейська	6		
	Центральноевропейська	4		
	Північно-американська	21	23	27,4
Американський	Південно-американська	2		

Серед синантропних видів рослин найчисленніші види американського походження – 23 види, або 27,4% від їх загальної кількості. З них виключна більшість належить північно-американським видам – 21; 25%. Серед них такі види, як *Amorpha fruticosa*, *Ambrosia artemisiifolia*, *Phalacrolooma annuum*, *Solidago canadensis*. Південноамериканські ареалогічні групи представлені лише двома видами: *Chenopodium ambrosioides* та *Galinsoga parviflora*.

Кількісне співвідношення основних флорогенетичних елементів синантропних видів досліджуваної території відображено на рис. 1.

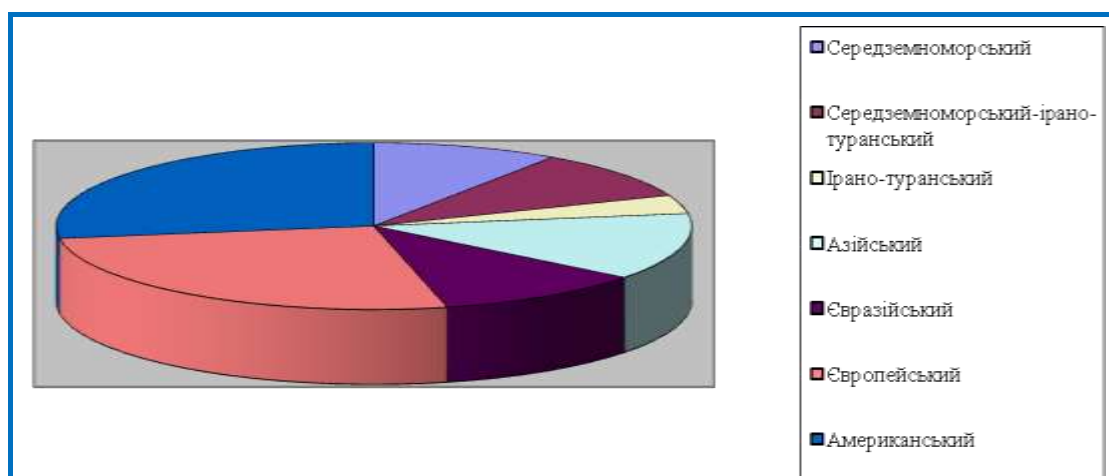

Рис. 1. Кількісне співвідношення основних флорогенетичних елементів синантропних видів урбанofлори Хотина

Ще одними з найбільш численних є види європейського типу походження, які займають 26,3% (22 види) від загальної кількості. Серед них лідером є європейська група, що включає 8 видів (9,5%). До них входить *Aegopodium podagraria*, *Alliaria petiolata*, *Galeopsis speciosa*, *Rubus caesius*, тощо.

Досить широко представлені види азійського флорогенетичного елементу – 11 (13%). Всі ареалогічні групи мають приблизно однакову кількість видів. Представниками є *Ailanthus altissima*, *Brassica campestris*, *Echinochloa crus-galli*, *Impatiens parviflora*.

Численним є євразійський флорогенетичний елемент, який включає одну ареалогічну групу, що нараховує 9 видів, або 10,7%. До них, наприклад, належать *Poa supina*, *Ranunculus acris*, *Rumex obtusifolius*, *Scirpus sylvaticus*.

Два флорогенетичних типи елементів мають найменшу однакову кількість видів: середземноморський та середземноморський-ірано-туранський (по 8 видів; 9,5%). До середземноморської ареалогічної групи входить 7 видів, що становить 8,3%. Сюди входять *Carduus acanthoides*, *Phalaris canariensis*, *Sonchus arvensis*. Представниками середземноморсько-ірано-туранської групи є: *Bromus squarrosus*, *Hordeum jubatum*, *Papaver rhoeas*, тощо.

Основним поняттям у географії рослин є ареал, що уособлює територію чи акваторію, де поширений відповідний таксон. Тому нами було проаналізовано ареали поширення синантропних видів урбанofлори Хотина.

Виходячи з таблиці, видно, що абсолютну більшість видів має голарктичний ареал поширення (32; 38%). Це, наприклад, *Cardaria draba*, *Descurainia sophia*, *Galeopsis speciosa*, *Helianthus tuberosus*, *Vicia sepium*. Друге місце займають космополіти (22; 26,2%), які поширені майже по всій Земній кулі. До них належать такі види, як *Amorpha fruticosa*, *Echinochloa crus-galli*, *Eleocharis palustris*, *Lepidium densiflorum*, *Phragmites australis*, тощо. Численним є також євразійський тип ареалу (13; 15,5%). Він включає такі види: *Asarum europaeum*, *Papaver rhoeas*, *Poa supina*, *Ranunculus acris*. Значним типом ареалу є європейський, що має 9 видів (10,7%). Сюди відносять *Aronia melanocarpa*, *Brassica campestris*, *Campanula patula*, *Reynoutria bohemica*. Найменш численними є три типи ареалу: європейсько-середземноморсько-передньоазійський (4; 4,8%), європейсько-північноамерикансько-передньоазійський (2; 2,4%), європейсько-середземноморсько-ірано-туранський (2; 2,4%).

Таблиця 2

Ареал поширення синантропних видів урбанofлори Хотина Чернівецької області

Ареал	Кількість видів	
	абсолютна	відносна, %
Голарктичний	32	38
Космополіт	22	26,2
Євразійський	13	15,5
Європейський	9	10,7
Європейсько-середземноморсько-передньоазійський	4	4,8
Європейсько-середземноморсько-ірано-туранський	2	2,4
Європейсько-північноамерикансько-передньоазійський	2	2,4

Таким чином, серед синантропних видів флори м. Хотин відносно більшість складають види північноамериканського походження, а найчисленнішим є голарктичний ареал, що свідчить про високу географічну розповсюдженість даних рослин.

Список використаних джерел:

1. Дідух Я.П. Географічний аналіз флори: минуле сучасне, майбутнє. *Укр. ботан. журн.* 2007. Т. 64, № 4. С. 485–507.
2. Екофлора України в 5 т. Київ: Фітосоціоцентр, 2000–2010. Т. 1–3, 5, 6.
3. Клеопов Ю.Д. Анализ флоры широколиственных лесов европейской части СССР. Київ: Наук. думка, 1990. 352 с.
4. Протопопова В.В. Синантропная флора Украины и пути ее развития. Київ: Наук. думка, 1991. 204 с.
5. Скиба Ю.А. Синантропна флора верхів'я басейну Дністра та проблеми її класифікації. *Наукові записки Терноп. держ. педагог. ун-ту ім. В. Гнатюка.* Тернопіль. 1998. № 2 (4). С. 19–22.

Отримано: 15.04.2024

Ганна ІВАНЮК

студентка 3 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Таїсія ВЕСЕЛОВСЬКА

кандидат технічних наук, доцент

ЯГІДНІ КУЛЬТУРИ В ПОДІЛЬСЬКІЙ КУХНІ

Подільська кухня – це відображення багатозарової історії та культурного спадку, що притаманні регіону Поділля. Її особливість полягає в поєднанні традиційних методів готування з використанням місцевих продуктів із регіональними кулінарними впливами. Подільська кухня вражає своєю різноманітністю, в якій зустрічаються як прості страви селянської кухні, так і вишукані гастрономічні шедеври. Вона відома своєю багатозаровістю смаків та ароматів, що створюються завдяки вдалому поєднанню місцевих інгредієнтів, таких як м'ясо, риба, овочі, гриби та, звичайно ж, ягоди, що ростуть у лісах, полях та городах Поділля. Важливою частиною подільської кухні є використання трав та спецій, які надають стравам неповторний смак і аромат. Традиційні страви подільської кухні відзначаються багатим смаком, але завдяки впливу культурних та географічних чинників, у подільській кулінарії можна знайти цікаві гастрономічні поєднання.

Отже, подільська кухня – це не просто набір страв, але й відображення багатозарової кулітурної спадщини, яка надихає своїми смаками та ароматами, та кулінарними відкриттями [1].

Ягоди у подільській кухні є її невід'ємною частиною. Ці натуральні дарунки природи збагачують страви своїми смаками, а також додають їм корисних властивостей. Природа Поділля багата на дикорослі ягоди, які здавна використовували в народній кулінарії. Серед них чорниця, суниця, брусниця, журавлина, ожина, горобина звичайна і чорноплідна, обліпиха, дерен, калина, бузина, лохина, терен, черемха звичайна. Багато дикорослих ягід не поступаються своїм культурним родичам, будучи важливим джерелом вітамінів, мікроелементів та інших цінних поживних речовин. Також ягоди збирають у садах та на городах, використовуючи їх у різноманітних стравах, починаючи від солодких десертів до освіжаючих напоїв та соусів. Вони додають стравам неповторний смак, а також забезпечують організм необхідними фітонутрієнтами.

Традиційні подільські страви та заготовки із ягід – це широкий спектр варіантів: варення, джеми, сиропи які є популярними десертами та додатками до чаю. Чорниця часто ви-

користується для приготування соусів до м'ясних страв або як інгредієнт у випічці. Смородина додає освіжаючий смак до салатів та коктейлів, а також заготовлюється на зиму. Ягоди також широко використовуються у приготуванні традиційних подільських напоїв. Наприклад, морси та компоти з ягід є популярними освіжаючими напоями особливо влітку, а узвари взимку. Ягоди традиційно використовують для приготування наливок та лікерів, які відомі своїм ароматом та неповторним смаком.

Таким чином, ягоди стають не лише ключовим інгредієнтом подільських страв, але й їхнім справжнім серцем, яке додає неповторного смаку та аромату кожній страві. Вони відображають багатство та різноманіття подільської кухні, а також надають їй особливої вишуканості.

У давні часи ягоди використовувалися і у лікувальних засобах, що було типовим для народної медицини. З плином часу змінювалася не лише роль ягід у харчуванні, а й сам спосіб використання. Якщо в минулому ягоди використовувалися головним чином для приготування повидла, варення, їх сушили на зиму, то сьогодні вони стали невід'ємною частиною багатьох страв, від салатів до гарнірів і десертів.

В історії Поділля є багато традицій та звичаїв, які пов'язані зі збором та використанням ягід. Перші ягоди у святах та релігійних обрядах символізували настання літа та багатство природи. Історія ягідних культур на Поділлі є невід'ємною частиною культурної спадщини регіону та відображає важливі аспекти життя та традицій місцевого населення [2]. Ягоди, що ростуть на Поділлі, відзначаються не лише своїм приємним смаком і ароматом, але й корисними властивостями для здоров'я людини. Вони є природним джерелом вітамінів, мінералів та антиоксидантів, тому їх регулярне вживання сприяє підтримці імунної системи та загального стану здоров'я [3].

Ось деякі з їхніх корисних властивостей:

1. Вітаміни та антиоксиданти: ягоди містять у великій кількості вітаміни С, та Е, які є потужними антиоксидантами. Вони допомагають захищати клітини від шкідливого впливу вільних радикалів, що сприяє збереженню здоров'я.

2. Харчові волокна: сприяють нормалізації роботи кишківника та зниженню рівня холестерину в крові, що покращує здоров'я серця та кровоносної системи.

3. Поліфеноли та флавоноїди: мають протизапальні та антибактеріальні властивості. Вони допомагають зменшити запалення в організмі та підтримують його загальний захист від інфекцій.

4. Ягоди, особливо чорниця та малина, мають властивість регулювати рівень цукру в крові, що сприяє зменшенню ризику розвитку цукрового діабету та захворювань серця.

5. Підтримка зору та здоров'я шкіри: антоціани, які містяться у чорниці, ожині, чорноплідній горобині та інших ягодах, мають корисний вплив на зорову систему та допомагають зберегти здоров'я шкіри.

Отже, включення ягід до раціону допомагає зміцнити імунітет, підтримує загальне здоров'я організму та сприяє запобіганню різних захворювань [4].

У сучасному харчуванні та дієтах ягоди відіграють ключову роль, оскільки їх часто включають до раціону як здорову альтернативу солодощам. Вони додають смаку й аромату різноманітним стравам: від каш і салатів до десертів і напоїв. У дієтах, спрямованих на здорове харчування та контроль ваги, ягоди незамінні, за рахунок низької калорійності, високого вмісту вітамінів та мінеральних речовин, що робить їх ідеальними для включення в раці-

он тих, хто прагне підтримувати здоров'я та форму. Результати досліджень показали, що плоди дикорослих ягід є джерелом біологічно активних речовин і соки, отримані з них, можуть використовуватись для збагачення харчових продуктів БАР та підвищення їх антиоксидантних властивостей.

Ягоди Поділля відіграють надзвичайно важливу роль, яка охоплює як кулінарний аспект, так і культурно-історичні та медичні відтінки. З давніх-давен у подільській кухні ягоди були не лише джерелом смакової насолоди, але й важливим елементом народної медицини та символом сезонних свят. Сучасна кухня використовує ягоди в найрізноманітніших стравах: від салатів до десертів і напоїв, вони є популярним елементом дієт і сприяють покращенню здоров'я та імунітету. Традиції використання ягід в подільській кухні є важливим елементом культурної спадщини регіону. Вони пережили випробування часом та зберегли свою актуальність, ставши не тільки складовою частиною національної кулінарії, але й об'єктом пишних свят та обрядів. Таким чином, ягідні культури продовжують залишатися важливим елементом подільської кухні і перспективним напрямком для сільського господарства регіону.

Список використаних джерел:

1. Баженова С.Е., Белінська К.О., Веселовська Т.Є. Кулінарна етнологія: кухня семи культур і не тільки: навчально-методичний посібник для студентів (спеціальності 241 Готельно-ресторанна справа). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 432 с.
2. Дишкантюк О.В., Власюк К.В. Гастрономічний туризм: підручник. Одеса: 2021. 136 с.
3. Русавська В., Пиптик Н. Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс: досвід, практики, інновації. *Тези доповідей IV Міжнародної наук.-практич. конференції-фестивалю*. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2021. С. 255–258. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/rusavska2.htm
4. Хомич Г. П., Ткач Н. І. Вдосконалення технології виробництва соків з дикорослих ягід. *Тези допов. міжнар наук.-метод. конф., присвяч. 35-річчю академії «Стратегічні напрямки розвитку підприємств харчових виробництв і торгівлі»*. Харків: ХДАТОХ, 2002. С. 28–30.

Отримано: 15.04.2024

Назарій КОВАЛИК

магістрант I курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Олександр ЛЮБИНСЬКИЙ

доктор сільськогосподарських наук, професор

СУЧАСНІ АСПЕКТИ АГРОХІМІЧНОГО АНАЛІЗУ ҐРУНТІВ В УМОВАХ АГРАРНИХ КОМПАНІЙ

Сільське господарство відіграє важливу роль у життя кожної людини, а ґрунт є основою для його успішного розвитку. Для стабільного зростання аграрного виробництва постійно удосконалюються шляхи і способи покращення родючості і стійкості ґрунту. Різноманітні фактори впливають на родючість та стан ґрунтів, серед яких клімат, насіння, географічне розташування поля, тип ґрунту та його хімічні властивості.

Агрохімічний аналіз – це важливий інструмент у сільському господарстві, який використовується для оцінки та управління агроекосистемами. Ці аналізи визначають різноманітні па-

раметри ґрунту, рослин і води, що дозволяє аграріям та агрохімікам приймати обґрунтовані рішення щодо ведення сільського господарства та забезпечення високої врожайності. Попит на агрохімічний аналіз ґрунту постійно зростає. Його стимулюють і відкриття ринку землі, і зростання вартості ресурсів, і кліматичні зміни, які змушують шукати нові підходи до господарювання. Аграрна компанія, спираючись на отриманні дані робить висновки і вживає заходи за необхідності, щоб зберегти або покращити якість та родючість ґрунту та врожаю.

За різними оцінками в Україні близько 40 агрохімічних лабораторій. У складі учасників цього ринку як незалежні лабораторії, так і лабораторії, які створювалися для проведення досліджень у рамках своєї компанії, а потім і зовнішніх клієнтів. Лабораторні послуги пропонують також компанії, що спеціалізуються на реалізації насіння та агрохімії, і компанії-представництва міжнародних лабораторій. Останні збирають проби в Україні, а проводять дослідження за кордоном [1].

Для того, щоб аграрії могли розуміти в якому стані знаходиться їх земля, – ґрунт досліджують різними методами. Раніше поля аналізували по факту, дивлячись на стан культур, які вже там зростають, на їх колір, стрімкість розвитку, хвороби, кількість листків. Норми цих даних знають всі агрономи, фермери та просто зацікавлені люди. Таким чином вони спостерігають за своїми землями, але для точних знань щодо родючості землі вже давно використовують більш сучасні методи. Зараз аграрій може дізнатись абсолютно всі подробиці про свої поля, їх родючість та те, які добрива потрібні його землі [2].

Аграрна компанія ТОВ «Калина Фармінг» вирішила провести аналіз ґрунту на декількох різних ділянках полях, на яких було виявлено зменшення урожаю. Території полів знаходяться в межах Чортківського району біля села Базар, Росохач та Полівці. На території цих полів розповсюджений тип ґрунту глиняно-мулистий суглинок, тобто ґрунт потребує спеціального окислюючого і інших добрив для покращення кількості врожаю.

Аналіз ґрунту проведено у агрохімічній лабораторії Yara Megalab, яка аналізує проби ґрунту на нідерландському обладнанні, більше як за 17 показниками: N, P, K, Ca, S, Mg, рН, гумус + Na, Zn, Mn, Cu, B, Fe, Al, ЄКО, гранулометричний склад ґрунту (глина, мул, пісок). Цей пакет рекомендовано для господарств, які використовують комплексні добрива або підживлюють культури макроелементами. Для агрохімічного аналізу потрібно, дізнатися контури поля, отримавши необхідні дані поля машина їздить по ділянці, та на певній відстані автоматично відбирає ґрунт. Відбір ґрунту для аналізу проводиться на глибині від 0–30 см. Надалі цю землю передають на лабораторію, де шляхом аналізу роблять дослідження по цілому списку хімічних елементів, які в тій чи іншій кількості містяться в ній. В цілому, агрохімічний аналіз дозволяє проаналізувати понад двадцять показників, які є найважливішими для рослин [3].

Така кількість даних дозволяє аграріям зрозуміти ґрунт та те, які елементи живлення потрібно вносити на поля. По завершенню агрохімічного аналізу – лабораторія надає замовнику (підприємству) рекомендації по внесенню під планову культуру та врожайність, а в додаток підприємство ще й отримує картограму, на якій кольорами позначені зони забезпеченості поля кількістю елементів живлення. Адже є зони, які знаходяться в рівновазі, яким не вистачає певного добрива або ж які перенасичені якимось хімічним елементом.

Перед кожним етапом робіт в аграрній компанії агрономи обстежують кожне поле на наявність хвороб паразитів чи інших шкідливих чинників які загрожують культурі яка зростає на території агробіоценозу. Компанія постійно підживляє поля певною кількістю азотвмісного добрива або використовують органічні добрива. При інтенсивному використанні

земель в сільському господарстві природний нітроген швидше виснажується і тому потреба в азотному добриві є необхідною. Компанія проводить дослідження на вміст всіх корисних речовин, які є у ґрунті задля визначення найкращого виду добрива, способу та кількості внесення для потреби тієї чи іншої сільськогосподарської культури. Окрім того компанія дотримується дозуванням відповідно до рекомендацій, щоб не зашкодити посіву та ґрунту. Корисні елементи є невід'ємною частиною і завжди присутні в ґрунті в певній кількості, але в деяких випадках у ґрунті вкрай бракує певного елемента живлення, щоб отримати високий врожай при посіві певної культури.

Причини нестачі елементів живлення у ґрунті бувають досить різними, найбільш розповсюджені з них: низька родючість ґрунту, невірне внесення добрив, підвищена діяльність мікроорганізмів, загрози для рослин, погіршення умов ґрунту, географічне розташування. Для вирішення проблеми недостатньої кількості елементів живлення в ґрунті, можуть бути застосовані такі заходи, як внесення відповідних добрив, поліпшення якості ґрунту через компостування або додавання органічних речовин, вибір відповідних рослин для конкретних умов ґрунту та інші агротехнічні прийоми.

Нестача корисних речовин у ґрунті спричиняє порушення обміну речовин у рослинах, це призводить до негативного впливу на зовнішній вигляд та розвиток рослин. Зовнішні ознаки нестачі поживних речовин у рослин бувають різними і оскільки рослини є в своєму роді індикаторами то по зовнішньому вигляді можна визначити що саме не вистачає рослинам. Рослини можуть мати зміни у кольорі листя, їх формі та розмірі, жовтіння листя може свідчити про нестачу азоту, червоні чи фіолетові відтінки можуть бути ознакою нестачі фосфору, а коричневі краї листя – про нестачу калію.

Регулярний аналіз ґрунту та спостереження за станом рослин допомагають вчасно виявляти нестачу хімічних речовин у ґрунті та вживати відповідні заходи для вирішення цієї проблеми [4, 5].

Отже, агрохімічний аналіз в першу чергу потрібен для розуміння процесів, які відбуваються в ґрунті у динаміці, що дозволяє управляти його родючістю. Тобто, зазначений аналіз повинен проводитись з певною періодичністю. Для сільськогосподарських виробників агрохімічне обстеження ґрунтів дає змогу оптимізувати витрати на використання добрив у сівозміні та напряму впливати на максимізацію ефективності кожної гривні, яка вкладена у систему застосування добрив. Це дасть змогу збільшити ефективність вирощування всіх без винятку сільськогосподарських культур [6].

Список використаних джерел:

1. Топ агрохімічних лабораторій. Як зробити аналіз ґрунту в Україні. URL: <https://latifundist.com/rating/top-agrokhimicheskikh-laboratoriy-kak-sdelat-analiz-pochvy-v-Ukraine>
2. Навіщо аграрію агрохімічний аналіз ґрунту. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/navischo-agrariyu-agrohimichnij-analiz-gruntu>
3. Аналіз ґрунту – автоматизований відбір. URL: <https://www.google.com/amp/s/obyava.ua/ua/amp/analiz-gruntu-avtomatizovaniy-vidbir-6881420.html>
4. Діагностика нестачі елементів живлення у рослин. URL: <https://agrovio.com.ua/article.php?id=93>
5. Городній М.М. Агрохімічний аналіз. Київ: Аристей, 2005. 487 с.
6. Агрохімічний аналіз ґрунтів – що це, навіщо, та як його замовити. URL: <https://www.eridon.ua/agrohimichnij-analiz-gruntiv-scho-ce-navischo-ta-yak-jogo-zamoviti>

Отримано: 15.04.2024

Олег КОНОНОВ

студент 4 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: **Наталія СЛАВІНА**

кандидат економічних наук, доцент

СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Антикризове управління – система своєчасних прийомів і методів, здатних попередити фінансову кризу і уникнути банкрутства [3, с. 216]. Л. О. Лігоненко обґрунтовує антикризове управління як складову менеджменту підприємства в цілому, що являє собою спеціальне, постійно організоване управління, націлене на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності окремого підприємства, недопущення виникнення ситуації його банкрутства [5, с. 57].

Існуючі методи антикризового управління розподіляються в залежності від результатів їх застосування на дві групи [7, с. 57]:

– тактичні методи: санація, даунсайзингта, банкрутство, застосування яких спрямовано на швидке покращення економічного стану підприємства, тобто подолання наслідків кризових явищ, проте у більшості випадків цих методів недостатньо для усунення основного джерела кризи – неефективної системи управління, що вимагає використання стратегічних методів;

– стратегічні методи: ліквідація, створення нових підприємств, регуляризація, модернізація, злиття, диверсифікація, реструктуризація та реінжиніринг, застосування яких змінює сутність бізнесу підприємства, його якісні характеристики, «результати застосування стратегічних методів підприємство відчуває, як правило, не одразу, проте вони змінюють сутність бізнесу, його якісні характеристики, такі, як конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, інноваційність тощо» [2].

Розкриємо більш детально сутність та особливості методів антикризового управління підприємствами.

Даунсайзинг – звуження економічного потенціалу, зменшення виробничих потужностей та скорочення чисельності працівників підприємства відповідно до реального попиту та ринкових можливостей, що зумовлює істотне зниження постійних витрат та собівартості продукції.

Банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури;

Санація – система фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення платоспроможності, ліквідності, прибутковості і конкурентоспроможності підприємства боржника в довгостроковому періоді; застосовується при виникненні загрози банкрутства. Заходами щодо відновлення платоспроможності підприємства, які передбачаються планом санації, можуть бути: реструктуризація підприємства; – перепрофілювання підприємства; закриття нерентабельних підприємств; відстрочка або розстрочка платежів та списання частини боргів за договором; ліквідація дебіторської заборгованості; реструктуризація активів боржника; продаж частини майна боржника тощо[4, с. 659].

Ліквідація – припинення діяльності підприємства, визнаного господарським судом банкрутом, з метою здійснення заходів задоволення визнаних судом вимог кредиторів шляхом продажу його майна.

Регуляризація – впровадження сучасних підходів до управління підприємством (формування системи стратегічного планування та управлінського обліку, створення комплексної системи фінансового контролю та планування, автоматизованої системи обліку, повноцінних маркетингових служб тощо). За допомогою цього методу підприємства формують системи антикризового управління, що спроможні вирішувати великий обсяг складних завдань, пов'язаних із роботою в ринкових умовах, виходом на міжнародні ринки. Злиття – об'єднання у контурі одного підприємства різних стадій виробництва та розподілу, різних видів діяльності, застосування цього методу вважається доцільним тоді, коли така інтеграція призводить до суттєвої економії на масштабі чи до суттєвого зниження трансакційних витрат.

Рейнжиніринг – полягає у перепроєктуванні бізнес-процесів підприємства, що дозволяє досягти різкого, стрибкоподібного підвищення показників ефективності діяльності, таких, як продуктивність праці, час обслуговування чи виготовлення продукції, собівартість тощо.

Диверсифікація – розширення сфери діяльності підприємства, щоб не бути залежним від одного ринку, доцільно застосовувати при перших симптомах кризових явищ.

Реструктуризація – здійснення організаційно-економічних, правових, виробничо-технічних заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, його управління, форм господарювання, які можуть забезпечити підприємству фінансове оздоровлення, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва.

Окрім зазначених вище, у практиці діяльності підприємств застосовуються й інші сучасні методи антикризового управління: аутсорсинг та бенчмаркінг.

Аутсорсинг (від. англ. *outsourcing* – зовнішнє джерело) – це передавання частини функцій з обслуговування діяльності підприємства стороннім підрядникам чи постачальникам, за умови гарантування ними відповідного рівня якості та ефективності їх виконання, на основі трансформації чи оновлення бізнес-процесів і технологій та з можливістю переходу частини персоналу підприємства до постачальника (аутсорсера). Метою аутсорсингу, як методу антикризового управління, є підвищення ринкової вартості підприємства завдяки поліпшенню результатів його діяльності, зниженню витрат і ризиків, підвищенню конкурентоспроможності продукції через залучення зовнішніх контрагентів, які спеціалізуються на виконанні певних, як правило, не профільних для підприємства господарських функцій.

Бенчмаркінг (англ. *benchmarking*) – це процес пошуку стандартного чи еталонного економічно ефективнішого підприємства-конкурента, з метою порівняння з власним та переймання його інновацій та найкращих методів роботи. Основна мета – пошук резервів зниження витрат виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Нині, діяльність будь-якого підприємства супроводжується імовірністю виникнення і розвитку кризових процесів, що зумовлює необхідність пошуку і відбору методів антикризового управління. Антикризове управління це система управлінських програм, заходів щодо діагностики, превенції, нейтралізації і подолання кризових процесів та джерел їх виникнення. Ефективне антикризове управління вимагає використання різноманітних методів. До ключових методів антикризового управління підприємств варто віднести: даунсайзинг, регуляризація, злиття, диверсифікація, аутсорсинг та бенчмаркінг.

Список використаних джерел:

1. Воронков Д.К. Управління стратегічними змінами щодо інноваційного розвитку підприємства. *Вісник Хмельн. ун-ту*. 2009. № 6. С. 7–11.
2. Воронков Д.К., Погорелов Ю.С. Розвиток підприємства: управління змінами та інновації: монографія. Харків: АДВА, 2009. 435 с.
3. Данілов О.Д., Паєнтко І.В. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 256 с.
4. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 697 с.
5. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: підручник. Київ: КНЕУ, 2005. 824 с.
6. Липич Л.Г. Сутність та методи антикризового управління підприємства. *Вісник Львівської комерційної академії*. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії. 2011. Вип. 36. 486 с.
7. Нізалов Д.В. Антикризове управління: вибір методів. *Наукові записки Києво-Могилянської академії. Економічні науки*. 2001. Т. 9. С. 56–58.

Отримано: 15.04.2024

Олег ЛЕБЕДИН

магістрант I курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Оксана КУШНІР

кандидат економічних наук, доцент

КОНТРОЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Поняття «контролінг підприємства» ототожнювалося з поняттям «управлінський облік», проте діджиталізація економічних процесів призвела до нового розуміння контролінгу. Під ним розуміють не лише інструмент обліку, а новий інструмент управління, який створив передумови для впровадження нової концепції реалізації управлінської діяльності. Контролінг поєднує в собі аналітичні методи, інструменти управління та стратегічне мислення для досягнення поставлених цілей та забезпечення стабільного розвитку бізнесу. Контролінг є важливою складовою системи управління підприємством і виконує ряд ключових функцій:

1. Планування та прогнозування: контролінг включає в себе аналіз ринкових умов, внутрішніх процесів та фінансових показників для розробки стратегічних та оперативних планів підприємства.
2. Моніторинг та аналіз результатів: контролінг відстежує виконання планів та аналізує отримані результати, ідентифікує відхилення від поставлених цілей та розробляє стратегії їхнього вирішення.
3. Управління фінансами: контролінг включає в себе планування та контроль фінансових ресурсів, а також аналіз фінансової звітності для прийняття управлінських рішень.
4. Управління ризиками: контролінг виявляє потенційні ризики для підприємства та розробляє стратегії їхнього управління, щоб забезпечити стабільність та витривалість бізнесу.
5. Управління якістю: контролінг включає в себе контроль якості продукції або послуг, а також впровадження систем якості для забезпечення відповідності стандартам і вимогам клієнтів.
6. Стратегічне управління: контролінг допомагає визначити стратегічні напрямки розвитку підприємства, використовуючи аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів.

Необхідність контролінгу сьогодні незаперечна, адже завдяки йому збільшується інвестиційна привабливість підприємства на ~40%, покращується документообіг на ~27%, покращується фінансова стабільність на ~20%, оптимізується планування на ~25% [1]. Елементи контролінгу є практично на кожному підприємстві, але вони розрізнені і через роз'єднаність не призводять до синергетичного ефекту в загальній системі управління. Система контролінгу має базуватися на логічно поєднаних елементах, що охоплюють управлінські та організаційні аспекти діяльності підприємства. Завданням стратегічної політики розвитку підприємства повинний бути допуск носіїв унікального інтелектуального і людського капіталу в процеси підготовки варіантів управлінських рішень та комунікацій. Одним із кінцевих результатів впровадження контролінгу на підприємстві є скорочення часу реакції економічного механізму на зміну зовнішнього і внутрішнього середовища, а також скорочення управлінських ризиків, пов'язаних з нераціональним характером прийнятих менеджерами різних ланок рішень [2].

Доцільність запровадження системи контролінгу на підприємствах зумовлена складністю, неоднозначністю, швидкою змінністю та непередбачуваністю зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування у сучасних умовах, що вимагає швидкої та якісної адаптації. Реалізація концепції контролінгу представлена на *рис. 1*.

Алгоритм управлінської діяльності, який дозволяє реалізувати контролінг містить: формування дерева рішень; організацію заходів контролінгу та оцінку розподілу необхідних сил і засобів; виявлення змін факторів зовнішнього впливу та факторів, що визначають внутрішню діяльність підприємства; оцінку рівня ризиків і загроз; оцінку кількості ресурсів: зміни в планах, коригування операційної мети; розробку коригувальних заходів управління; формування нового дерева рішень; реорганізацію виробничих та управлінських процесів відповідно до нових умов.

Завдяки можливостям, які відкриває контролінг формуються перспективи розвит-

Рис. 1. Блок-схема реалізації концепції контролінгу [3]

ку підприємства щодо підвищення ефективності управління супутніми виробничими процесами – впровадження більш надійної та ефективної логістики, забезпечення нових ресурсних можливостей, нових шляхів економії ресурсів підприємства. Проте через нерозуміння необхідності комплексного контролінгу діяльності підприємства та обмеження його застосування лише в обліку, не здатне забезпечити найвищий рівень ефективності управління підприємством.

Список використаних джерел:

1. Tronvoll B., Sklyar A., Sorhammar D., & Kowalkowski C. Transformational shifts through digital servitization. *Industrial Marketing Management*. 2020. № 89. Pp. 293–305. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.02.005>
2. Сова О. Ю. Контролінг як ефективний інструмент управління підприємством. *Облік і фінанси*. 2019. № 4 (86). С. 119–123.
3. Dashchenko H., Klymash1 N., Dukhnovska L., Vialets O., Blokhina G. Controlling as an enterprise management tool in the digital economy. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu* 2023. № 5. Pp. 134–140. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-5/134>

Отримано: 15.04.2024

Борис МАТВІЙЧУК

магістрант 1 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Ірина АНДРЕЙЦЕВА

кандидат економічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Підвищення кваліфікації працівників на підприємствах є ключовим елементом успішного функціонування бізнесу. Одним з основних переваг підвищення кваліфікації є збільшення продуктивності працівників. Кваліфікований персонал здатний ефективніше виконувати свої обов'язки, швидше реагувати на зміни та приймати правильні рішення. Кваліфіковані працівники зазвичай забезпечують вищу якість виробів або послуг, що може позитивно позначитися на репутації підприємства та задоволенні клієнтів. Кваліфіковані працівники здатні принести нові ідеї, інновації та покращення в робочі процеси. Вони можуть допомогти підприємству впроваджувати нові технології та методи, що сприяють його розвитку. Підприємства з кваліфікованим персоналом зазвичай мають перевагу над конкурентами, оскільки можуть пропонувати кращі продукти, послуги та рішення. Кваліфікований персонал може краще адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства, що дозволяє бізнесу швидше та ефективніше реагувати на нові умови та виклики [1]. Можливість отримання нових знань та навичок є важливим чинником мотивації працівників. Підвищення кваліфікації може сприяти підвищенню задоволеності роботою та зменшенню плинності кадрів. Таким чином підвищення кваліфікації працівників на підприємствах є важливим інвестиційним кроком, який сприяє досягненню успіху та стійкості бізнесу в довгостроковій перспективі.

Функціонування і розвиток підприємств під час воєнного стану передбачає низку ризиків. Воєнний стан призвів до зменшення попиту на товари та послуги, особливо в регіонах наближених до фронту, зокрема зменшення споживчого попиту через знелюднення відповідних територій та руйнування інфраструктури. Однак у 2023 році намітилась тенденція до часткового повернення мешканців деокупованих територій і її поступової відбудови.

Воєнний стан спричинив перерви у постачанні сировини, комплектуючих та інших необхідних матеріалів, особливо тих які імпортуються морем, а віднедавна й сухоходом через блокаду західних кордонів. Авіаційний транспорт взагалі зник як такий.

Військові дії спричинили безпрецедентні пошкодження майна підприємств, будівель, обладнання та інфраструктури, що призводить до катастрофічних збитків та затримок у виробництві.

Сучасна війна викликала суттєву зміну системи розселення населення та втрату персоналу підприємств через евакуацію, еміграцію або поранення чи навіть загибель. Фактично мільйони українців перемістились за межі країни, що є ключовою втратою для ринку праці загалом та окремих підприємств зокрема.

Воєнний стан призвів до збільшення фінансових ризиків, таких як зростання відсоткових ставок, зменшення доступності кредитів та збільшення ризику неплатоспроможності. Тут варто відмітити про невеликий позитив у 2024 р., коли вперше від початку повномасштабного вторгнення НБУ знизив облікову ставку, відтак фінансовий ресурс став більш доступний.

Ключовим ризиком збройного конфлікту є можливість терористичних актів, підприємства можуть бути під загрозою нападів, ракетних атак або захоплення в рамках військових дій, тобто окупації [2, 3].

Ще одним вагомим ризиком функціонування підприємств є зміни в законодавстві та регулюванні. Уряд вводить нові закони та регуляції, що впливають на діяльність підприємств, такі як обмеження на експорт/імпорт товарів, обмеження на виробництво певних товарів тощо. Зокрема уряд України розглядає можливість обмеження експорту сільськогосподарської продукції до ЄС з метою врегулювання питання з блокування західного кордону.

Отже в сучасних умовах підвищення кваліфікації персоналу підприємств набуває особливого значення.

Умови воєнного стану суттєво впливають на процеси підвищення кваліфікації персоналу підприємств. Можна виокремити наступні особливості цього процесу в таких умовах:

1. Обмежений доступ до навчальних ресурсів. У воєнний час доступ до навчальних закладів, тренінгів та інших навчальних ресурсів може бути обмежений через обмеження на переміщення, зміну пріоритетів уряду та інші фактори.

2. Необхідність віддаленого навчання. Зважаючи на можливі обмеження у переміщенні, підприємства змушені шукати альтернативні методи навчання, такі як онлайн-курси, вебінари та інші дистанційні форми навчання.

3. Фокус на навчанні з військової техніки та безпеки. Умови воєнного стану продовжують вимагати зміни фокусу навчання, зокрема на підвищення кваліфікації у галузі військової техніки, технічного обслуговування та безпеки.

4. Екстрені курси та навчання. Підприємства можуть організовувати екстрені курси та тренінги для персоналу з метою підготовки до можливих ситуацій кризового характеру, таких як евакуація, перша медична допомога та інші навички, що можуть знадобитися в умовах воєнного конфлікту.

5. Моральний та психологічний супровід. Умови воєнного стану в тій чи іншій мірі створюють психологічний стрес для персоналу. Тому важливо включити в програму підвищення кваліфікації елементи моральної та психологічної підтримки.

6. Спеціалізовані тренінги з підтримки бойових операцій. Деякі підприємства можуть організовувати тренінги та навчання з метою підготовки персоналу до співпраці з військовими чи захисними організаціями, а також до роботи у військових умовах.

В цілому, підвищення кваліфікації персоналу в умовах воєнного стану вимагає гнучкості, адаптивності та уваги до особливостей ситуації, що дозволить підприємствам забезпечити безперервність своєї діяльності та захист персоналу.

Значні втрати трудових ресурсів у якісному й кількісному вимірах очевидно гальмуватимуть відбудову та розвиток країни, стимулюватимуть зростання економічного навантаження на працюючих, скорочення надходжень до бюджетів і соціальних фондів при збільшенні навантаження на них. Тому в період воєнних дій та в час повоєнного відновлення заходи підвищення кваліфікації персоналу підприємств мають бути максимально ефективними.

Список використаних джерел:

1. Андрейцева І. Ринок праці України: сучасні тенденції. *Економіка та суспільство*. 2021. № 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-4>
2. Прохоровська С. А. Мотивація персоналу підприємств в умовах сучасних викликів. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 2(02). С. 46–48.
3. Череп О.Г., Калужна Ю.В., Михайліченко Л.В. Особливості управління персоналом в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2214/2136>

Отримано: 15.04.2024

Анна МІТУСОВА

студентка 4 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Тетяна МАРУСЕЙ

кандидат економічних наук, доцент

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КАТЕГОРИЗОВАНИХ ГОТЕЛІВ УКРАЇНИ

Категоризація готельних підприємств у світовій практиці є ефективною і загальновищаною формою забезпечення високої якості, безпеки і конкурентоспроможності готельних послуг. Всесвітньою туристською організацією розроблено міжнародний стандарт для проведення класифікацій готельних підприємств – «Міжрегіональна гармонізація критеріїв готельної класифікації». Він має рекомендаційний характер, проте багато країн розробили нормативно-правові акти у сфері категоризації закладів розміщення ґрунтуючись на його положеннях, або гармонізували розроблені стандарти відповідно до нього. Затверджене державною установою свідоцтво про встановлення відповідної категорії готелю є першочерговою рекламою засобу розміщення. Особливо наявність такого документа мотивує скористатися послугами таких закладів туристів, які вперше приїжджають до міста і порівнюють для себе асортимент послуг та рівень обслуговування. Таким чином, дослідження регіональних аспектів категоризації готелів в Україні набуває вагомого значення.

Через те, що готельний бізнес відноситься до сфери послуг та має низку особливостей, таких як невідчутність, важливим є створення єдиної уніфікованої «системи координат», за якою споживачі зможуть орієнтуватися та приймати обґрунтоване рішення, щодо вибору готелю. Велика кількість негативних відгуків та проблем, що виникають у процесі споживання готельної послуги, з'являються саме через те, що готель не відповідає запиту туриста. Категоризація готелів покликана допомагати туристам розібратися у якості надання послуг у готелях ще до моменту безпосереднього приїзду на місце. Доки більшість готелів України не мають категорію, цю функцію на себе беруть відгуки та рейтинги на сайтах по типу booking.com, але такі відгуки завжди мають суб'єктивний характер. Тобто питання категоризації готелю – це перш за все, питання просування засобу розміщення, його позиціонування та реклами. Нажаль, до цього часу цієї мотивації було замало для того, щоб принаймні 80% готелів пройшли категоризацію та стали офіційними носіями зірок.

У 2021 році ця кількість складала 232 готелі, що на 4,1% менше ніж у 2018 р. За кількістю категоризованих готелів Одеська область посідає 2 місце після Київської області (включаючи м. Київ). Негативні зрушення були виявлені у Одеській, Львівській, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Донецькій, Тернопільській, Херсонській, Житомирській та Миколаївській областях. Перш за все, така тенденція пов'язана з тим, що процедура проходження категоризації була призупинена більше ніж на рік. Тобто готелі, у яких закінчувалося свідоцтво, не мали змогу пройти підтвердження категорії, як і нові готелі, що мали амбіції для отримання зірок.

Тільки з 16 березня 2021 року Комісія з категоризації готелів та закладів розміщення відновила свою діяльність. З 16 березня по 26 квітня було проведено 6 засідань на яких було розглянуто 95 пакетів документів, з яких подавалися вперше – 37, поновлювали свідоцтво – 42 готелі, вийшли на повторний розгляд з причини відправлення документів на доопрацювання – 15 готелів, займалися підвищенням категорії – 1 готель.

Станом на 11 травня 2021 року в Україні налічувалося 232 готелі, що мають підтверджену категорію: «п'ять зірок» – 42; «чотири зірки» – 82; «три зірки» – 77; «дві зірки» – 14; «одна зірка» – 17. Як бачимо, загальносвітова тенденція домінування готелів категорії «чотири та три зірки» присутня і в Україні. Наявне різке відставання готелів категорії «дві та одна зірка», що свідчить про відсутність бажання проходити категоризацію у готелів, що мають не всі виконані вимоги. Тобто низька категорія готелю сприймається серед готельєрів не як відзнака, що готель є безпечним для проживання та виконує низку вимог щодо надання послуг, але як недостатня конкурентна перевага. Цікавим є факт, що 70% всіх категоризованих готелів України приходяться на Київську, Одеську, Львівську, Харківську, Дніпропетровську області, що свідчить про відсутність рівномірного розподілу бажання готельєрів проходити процедуру категоризації. Можливо це пов'язане з тим, що наявність зірок є важливим елементом просування готелю на ринок іноземних туристів, а перелічені області мають безпосереднє відношення до в'їзного туризму України.

Найбільша питома вага категоризованих готелів України приходить на категорію «чотири зірки» і складає 35,34%, що обумовлено розповсюдженням готелів високого класу як для проживання з ціллю дозвілля, так і для ділової мети. На другому місці знаходиться категорія «три зірки» – її питома вага у загальній кількості складає 33,19%. Загальноєвропейським є досвід широкого розповсюдження готелів саме категорії «три зірки», що вже надають достатній сервіс для комфортного перебування в готелі, але ціни ще знаходяться на оптимальному рівні для більшості подорожуючих [3].

Державне агентство розвитку туризму України разом з Асоціацією Готелів та Курортів України (UHRA) в рамках Меморандуму про співпрацю і партнерство й Плану спільних дій щодо реформи категоризації готелів та інших засобів розміщення на 2022–2023 роки починають тестування системи Hotels Stars Union (HSU). Усі українські готельєри запрошуються до ознайомлення з європейською класифікацією на веб-сайті Hotelstars Union і до проведення безкоштовної та необов'язкової тестової класифікації за критеріями Hotelstars Union.

Наразі ця система класифікації готелів є однією з найпоширеніших в Європі. Учасниками HSU вже є 27 країн. Система критеріїв класифікації готелів HSU базується на 21 принципі прозорості та об'єктивності, поінформованості щодо якості та безпеки як для гостей, так і готельєрів. На сьогодні за цими критеріями класифіковано понад 22000 готелів, тобто це понад 1,2 мільйона класифікованих номерів у країнах-учасниках.

Україна є членом-спостерігачем Hotelstars Union з 2021 року і перші кроки щодо запровадження якісної класифікації готелів були заплановані на літо 2022 року, але війна призупинила роботу над її впровадженням. Проте завдяки підтримці @Markus Luthe – Президента HotelStars Union та спільних зусиль ДАРТ та UHRA робота у важливих для галузі напрямках продовжилась.

Умови тестування:

- Оцінювання Вашого готелю категорії від 1* до 5* згідно системи Hotel Stars Union доступне за посиланням <https://demo.hotelclass.info/frontend/demo.php>
- Від одного закладу розміщення повинна бути заповнена одна анкета
- Термін тестування – з 10 січня до 28 лютого 2023 р.
- Готелі не мають права публікувати результати тестування на будь-яких відкритих джерелах (згідно правил, встановлених HSU).
- У випадку виникнення питань щодо проходження тестування Асоціація готелів та курортів України надає підтримку [2].

Отже, для подальшого удосконалення процедури категоризації необхідним є перегляд стандартів, що відповідають за цю процедуру, такі як ДСТУ 4269:2003. Крім того можна запропонувати вдосконалення вимог до готелів, які будуть спонукати бажання пройти процедуру категоризації, отримати зірки та надавати в усіх джерелах офіційну інформацію.

Список використаних джерел:

1. Грабар М. Категоризація готелів в Україні: регіональний аспект. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/27259>
2. ДАРТ та UHRA розпочали тестування системи Hotels Stars Union (HSU) в Україні. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dart-ta-uhra-rozpochali-testuvannya-sistemi-hotels-stars-union-hsu-v-ukrayini>
3. Шикіна О. В. Сучасні тенденції розвитку категоризованих готелів України. *Вісник соціально-економічних досліджень*: зб. наук. праць. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2021. № 2 (77). С. 163–179.
4. Україна стала учасником HOTREC та HSU: що це означає для туристичного та готельного секторів? ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/ukrayina-stala-uchasnikom-hotrec-ta-hsu-shcho-ce-oznachaie-dlya-turistichnogo-ta-gotel'nogo-sektoru-krayini>
5. Операція «Категоризація»: чи може готель отримувати зірки без «договорняків» та корупції. *Економічна правда*. 06 липня 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/07/6/675649/>

6. Коросташивець Ю.Г. Уніфікація правил надання готельних послуг за європейськими стандартами. *Нове українське право*. 2022. Вип. 6. Том 1. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/376/332>

Отримано: 15.04.2024

Alina ONFRIICHUK

Student of the 3rd year at the Faculty of Natural Sciences and Economics

Academic Supervisor: Tetiana MARUSEY

PhD in Economics, Associate Professor

CONTEMPORARY INFORMATION TECHNOLOGIES IN BUSINESS PLANNING

The current economic situation is making businesses rethink how they plan internally. With more foreign investors getting involved, having a business plan that meets international standards and fits our conditions is increasingly necessary. This calls for improving the business planning process by incorporating modern technology.

A business plan is a document outlining the key aspects of a company's future activities for implementing any business idea or investment program. Modern information technologies can significantly simplify the process of developing business plans and broaden the analysis of alternative management decisions.

The purpose of business planning is to determine the viability and stability of a company, identify its strengths and weaknesses, specify development strategies using quantitative and qualitative indicators, support investors and shareholders, and reduce business risks. A business plan can be created for an existing business, a new line of business, or a new product, and it is essential for managers, shareholders, and investors. It is developed to explore further opportunities to reduce costs, increase revenues, and ensure the company's profitability growth.

During the development of a business plan, special attention should be paid not only to estimating the expected profit from implementing a business idea but also to studying market conditions for relevant goods, identifying opportunities to expand their sales volumes in the future, potential sources of project financing considering loan conditions and repayment terms.

Various organizations such as the United Nations Industrial Development Organization (UNIDO), EBRD, EIB, KPMG, and TACIS have methodologies and standards for business planning. The Ministry of Economy of Ukraine approved Methodological Recommendations for Business Plan Development in 2006. One of the most comprehensive contents of a business plan, widely recognized in investment circles, is developed by the investment project company «BFM Group Ukraine».

To simplify and expedite the business planning process, there are numerous software programs available, including Plan Business Intelligent 2016, IT: Financial Planning, Business Plan Pro, Investment Analysis (Business Plan) 2.9, ProjectLibre 1.7, FMP: Plan/Actual Analysis 2.5, Alt-Invest 7, Comfar III Expert, Business Planning Workshop, Business Plan PL, and Project Expert.

Specialized software provides templates for business plans and tools for calculating key financial and commercial indicators. For example, the software product Project Expert, which includes technical, mathematical, software, and informational components as listed in Table 1, is multifunctional. It encompasses everything necessary for business planning, such as constructing a financial model of the

project (company) considering economic aspects and generating forecasted financial statements. It also involves determining the required capital investments and working capital for project financing, developing financing strategies, project analysis, including quantitative assessment of project risks and business value dynamics at different points in time, creating a business plan, investment memorandum, and other reports. It allows for structuring, preparing textual parts, including necessary forecast financial reporting, charts, and diagrams, making adjustments to initial investment project data, assessing its effectiveness during implementation, and upon completion.

Table 1

Description of the software product Project Expert [4]

Technical Specifications:	Mathematical Support:	Software Features:	Information Support:
Project Expert operates in the Windows 95/98/NT/2000/ME/XP environment. The minimum computer requirements for using the system are as follows: processor – not lower than i486 DX-66; RAM – at least 16 MB.	Evaluation of investment project effectiveness based on integral indicators. Sensitivity analysis. Break-even analysis – calculation of the break-even point for different products and departments, operational leverage, and company's financial strength reserve. Profitability analysis of departments. Scenario analysis "What-if" – rapid creation and comparison of alternative project implementation scenarios. Group project analysis.	What-if scenario analysis. Monte Carlo method – evaluation based on simulation modeling of the impact of random changes in factors on project performance indicators. WACC, CAPM, CCM models for discount rate calculation. Discounted Cash Flow (DCF) method, profit capitalization for business valuation. Comparative method involving the use of a wide range of built-in and additional multipliers. Evaluation of the value of a share package at any project moment. Convenience of data entry is ensured by a well-structured, user-friendly interface and various service functions, especially useful for novice users.	Company charter, founding agreement. Annual summaries (directories) of technical and economic indicators of enterprises in their industry (sub-industry) and those industries (sub-industries) to which competitors belong; statistical directories prepared by statistical authorities; newspapers, magazines (industry-specific). Product passport. Market research data, including information obtained during surveys. Marketing research data. Production flowcharts; balances of production capacities; information about technological equipment; concluded contracts for the supply of material and technical resources; production cost estimates. Organizational management scheme of the enterprise; labor and wage plan; staff placement plan, personnel records. Various documents recording losses (reports, explanatory notes, briefing notes, acts, meeting minutes, etc.). Calculation of cash flow volume; company balance sheet; production cost estimates; cost calculation; profit calculation and distribution.

Therefore, to ensure the stable development of the industry and strengthen economic and technological security, the implementation of modern information technologies is necessary. A well-constructed enterprise management information system using Project Expert will contribute to increasing the flexibility of the enterprise, reducing response time to external changes, enhancing the rationale behind management decisions, and control over their timely execution. It will also promote increased efficiency and reliability of data received, enhance the speed and accuracy of production processes, and reduce resource costs.

References:

1. Vasilytsiv T.G., Kachmaryk Ya.D., Blonska V.I. et al. Business Planning: Textbook. Kyiv: Znannia, 2013. 207 p.

2. Zhukov V.V. Essence and Features of Business Planning Process Formation. *Scientific and Practical Journal «Black Sea Economic Studies»*. 2018. No. 26. P. 149–153.
3. Methodological Recommendations for Business Plan Development: Order of the Ministry of Economy of Ukraine dated 06.09.2006 No. 290. URL: www.me.gov.ua
4. Yushchenko N.L. Information Technologies in the Process of Business Planning. *Economics and Society*. 2017. Issue 11. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/98.pdf

Отримано: 15.04.2024

Ростислав ПОХОЛЬЧУК

магістрант 1 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Володимир ЛИСАК

кандидат економічних наук, доцент

РОЛЬ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В об'єктивному процесі формування стратегії управління персоналом виявляються закономірні тенденції ринкової економіки. Методологія дослідження закономірностей розвитку стратегії управління персоналом заснована на використанні діалектики взаємозв'язків аналізу практики, тенденцій ринкової економіки, особливостей функціонування підприємств, принципів і методів управління.

Вченими виділено основні тенденції залежності стратегії управління персоналом від соціально-економічних умов ринкової економіки. Необхідність запровадження сучасної політики управління персоналом, яка враховує вимоги ринкової економіки. Які висувають нові вимоги до стратегії управління персоналом. Однак на сьогодні на більшості підприємствах ще мають місце порушення норм робочого часу, практикується неоплачувана праця у вихідні дні.

Отже, необхідне формування сучасної стратегії управління персоналом, яка, на нашу думку, повинна поєднувати як традиційні складові управління, так і ті, які диктуються ринковими умовами. До перших відносять: планування персоналу; вибір джерел їх залучення; розробку політики управління персоналом; організацію праці (розташування кадрів, переміщення їх на інші місця роботи), розподіл обов'язків, встановлення графіка роботи; навчання персоналу, підвищення кваліфікації, перенавчання, розвиток; атестацію персоналу з метою визначення відповідності працівників вимогам підприємства; оплату і стимулювання праці, включаючи систему стратифікації (різні соціальні компенсації); охорону праці і здоров'я, врахування самопочуття персоналу, медичного обслуговування персоналу [1, с. 25].

До числа нових складових стратегії управління персоналом пропонуються:

- розробка методів відбору персоналу, виходячи із стратегічних планів підприємства, яке орієнтоване на потреби теперішніх і майбутніх замовників;
- формування системи вимог до особистості того, кого приймають на роботу;
- ведення аналітичної роботи з кадрами, що забезпечує гнучкість і динамізм функціонування персоналу на підприємстві;
- облік, розвиток і використання здібностей керівників і персоналу з метою досягнення мети підприємства, яке орієнтоване на споживача;
- застосування дієвих форм і методів мотивації і стимулювання працівників;

- сприяння самоосвіті персоналу;
- сприяння розвитку інноваційних методів навчання і набуття практичного досвіду [2].

Таким чином, виникла гостра необхідність навчання персоналу усіх ланок підприємства принципам і методам функціонування підприємств в умовах розвиненої ринкової інфраструктури, можливостям адаптації до умов зовнішнього середовища, яке швидко змінюється, активного реагування на зміну потреб замовників тощо.

Нами сформульовано особливості стратегії управління персоналом на підприємстві, які орієнтовані на теперішніх і майбутніх споживачів в умовах ринкової економіки.

1. Уявлення про персонал як специфічний ресурс і суб'єкт економічної діяльності, відповідно до якого управління здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей особистості.

2. Управління персоналом розглядається з точки зору системи багатогранних і багаторольових відносин, для розвитку яких вимагається створення необхідних умов (раціоналізація структури управління, сприятлива соціальна взаємодія, проектування і обслуговування робочих місць, оптимальні норми витрат праці).

3. Для вирішення важливих завдань соціально-економічної реформи необхідна консолідація всіх сил суспільства та формування системи захисту інтересів учасників соціально-трудових відносин на рівні підприємства: задоволення потреб споживача, а також соціальний захист працівників.

4. Ринкова економіка характеризується одночасно нестійкою економічною ситуацією і відсутністю чіткої ідентифікації економічного і правового положення керівників та працівників. Як наслідок, в управлінні персоналом на підприємстві змінюються професійно-рольові функції персоналу, формується нова соціально-трудова поведінка, взаємні вимоги, способи і форми узгодження інтересів працівників.

Аналіз управління персоналом на підприємствах, які розвиваються в умовах ринкової економіки, а також певні особливості такого розвитку дозволили нам встановити низку закономірностей в стратегії управління персоналом.

Слід зазначити, що удосконалення стратегії управління персоналом відображає цільову і функціональну характеристику управління персоналом. З точки зору цільової характеристики, розвиток стратегії управління персоналом розглядається як цілеспрямована діяльність працівників підрозділів системи управління персоналом, лінійних і функціональних керівників, яка включає: розробку стратегії кадрової політики, концепцію управління персоналом, формування і удосконалення системи управління людськими ресурсами, виконання процедур роботи з людьми.

Виділяють три рівня цілеспрямованості розвитку персоналу (за ступенем об'єктивності мети):

- об'єктивна цілеспрямованість яка виступає як корисність, необхідність деяких процесів на підприємстві, націленість на задоволення потреб всього суспільства в цілому;
- цілеспрямованість, яка виступає як система адміністративно-правових стандартів;
- цілеспрямованість, яка виступає як можливість працівника самостійно ставити нові цілі та досягати їх [3].

Суть процесу розвитку стратегії управління персоналом полягає в опануванні персоналом необхідних знань, умінь і навичок, які орієнтують підприємство на споживача, дозво-

ляють виробляти якісну продукцію та створюють базу для конкурентоспроможності і стійкості підприємства.

Політика управління персоналом починається із стратегічних цілей і завдань підприємства, які обов'язково повинні бути орієнтовані на суспільний розвиток, враховувати потреби і пріоритети усіх категорій персоналу [4].

Цілі і завдання закономірно визначають усі наступні елементи процесу управління персоналом: зміст, форми і методи діяльності працівників; забезпечують повноту управлінських рішень; постійно орієнтують персонал на високоякісну діяльність, яка визначає соціально-економічні результати. У випадку, коли цілі, завдання і зміст управлінського процесу складають цілісний логічний ланцюг, і керівник може вибрати найбільш раціональні, відомі науці і практиці, варіанти, і розраховувати на досягнення результатів, можна говорити про закономірності управління.

На відміну від них, принципи складають систему вихідних вимог до політики управління персоналом, виконання яких забезпечує необхідну ефективність діяльності кожного працівника і колективу в цілому [5].

Якщо закономірності відбивають істотний зв'язок між причиною і наслідком, то принципи, які витікають із закономірностей, є основоположними вимогами, які визначають загальний напрямок управлінського процесу: його цілі, зміст і технології. В науковій літературі часто зустрічається визначення принципів як правил формування системи управління персоналом і правил, які визначають напрям розвитку системи. На наш погляд, ті основоположні вимоги, які характеризують формування системи та покладені в основу закономірностей, є принципами, які вже виявлені і використані у створенні системи, визначенні її правових форм, методів і результатів, а правило є частиною принципу [6].

Таким чином, проведений аналіз підходів до політики управління персоналом показав необхідність дослідження політики управління персоналом на підприємстві з урахуванням їх специфіки та орієнтації на споживача як базового принципу побудови ринкової моделі управління персоналом.

Список використаних джерел:

1. Білорус Т.В. Кадровий потенціал в системі стратегічного управління підприємством. Київ, 2004. 20 с.
2. Гриньова В.М., Грузіна І.А. Проблеми мотивації праці персоналу підприємства: монографія. Харків, 2007. 184 с.
3. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини: підручник. Київ, 2006. 559 с.
4. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Київ, 2005. 350 с.
5. Слинков В.Н. Управління персоналом. Київ, 2004. 240 с.
6. Федорова В.А. Формування та використання кадрового потенціалу національної економіки. *Проблеми економіки*. 2011. № 3. 120 с.

Отримано: 15.04.2024

Ігор РОМАНЮК

магістрант 1 курсу природничо-економічного факультету

Володимир ЛОГІНОВ

інженер відділу освіти, культури, молоді і спорту

Зарічненської селищної ради Рівненської області

Науковий керівник: Ганна ЧЕРНЮК

кандидат географічних наук, доцент

ОЦІНКА СПРИЯТЛИВОСТІ ПТК В РАЙОНІ ГУСЯТИНСЬКОЇ ОТГ ДЛЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА

Комплексні дослідження геосистем необхідні для оцінки сприятливості земельних ресурсів для вирішення різних питань раціонального природокористування [2–4].

Гусятинська ОТГ розміщена на території Гусятинського природного району за географічним районуванням К.І. Геренчука [5]. Основним завданням цього землеробського району є раціональне використання земель. Ландшафтна структура характеризується наступними видами місцевостей: а) фонові місцевості між долинних плоских рівнин з глибокими чорноземами; б) місцевості древніх долин з лучно-чорноземними ґрунтами і глибокими сезонно глеюватими чорноземами; в) хвилясті балочні рівнини з переважанням опідзолених чорноземів; г) значно поширені місцевості придолинних схилів, почленовані балками та ярами зі змитими опідзоленими чорноземами, на яких збереглися масиви широколистяних лісів з участю бука лісового; д) місцевості заплав, переважно лучних. Часто зустрічаються урочища «стінок» [5].

Оскільки більша частина території використовується в сільському господарстві, то оцінки сприятливості ПТК для землеробства проведені на основі якісних та кількісних показників бонітету ґрунтів. Бонітет ґрунтів, за врожайністю зернових і технічних культур в цілому, визначено за даними атласу [1] та за таблицями опублікованих робіт В. Кузьмичова у журналах «Агрохімія і ґрунтознавство» [2, 3, 4]. До бонітету внесені поправки на еродованість та крутизну схилів (*табл. 1*).

Найвищий бонітет за врожайністю зернових і технічних культур мають місцевості з розораними глибокими мало гумусними чорноземами на лесових терасах і на рівнинах та древніх долинах межиріч (99–100 балів). Велику площу займають хвилясто-балочні вододільні рівнини переважно на опідзолених чорноземах під орними землями, які оцінюються на 75 балів на слабозмитих- і 56 балів на середньо і сильно змитих опідзолених чорноземах.

Плоскі пониження межирічних рівнин з мочарами та заплави суглинисті і щебенисті з лучно-чорноземними ґрунтами мають бонітет 67–68 балів. Значну площу займають місцевості придолинних схилів з ярами та змитими ґрунтами, часто під лісом, бонітет яких зменшується до 50–30 балів на схилах крутизною 6–9° і 30–20 балів на схилах крутизною 9–15°, до 5 балів на схилах крутизною 20° і більш та під лісовими масивами. Ці місцевості сприятливі і найбільш доцільні для рекреації, лісорозведення, плантацій. На спадистих ерозійно небезпечних схилах з опідзоленими чорноземами бонітет понижується до 50–40 балів, тому доцільно обмежити їх використання у сільському господарстві. Заболочені заплави сприятливі під пасовища, сіножаті та торфорозробки. «Стінки» мають цільове призначення та підлягають охороні.

Оціночні показники свідчать про високий ступінь сприятливості більшості ландшафтів для сільськогосподарського використання, зокрема для високопродуктивного землеробства.

На спадистих схилах можливо відновлення плантацій плодово-ягідних культур та виноградників. Слід враховувати, що схили крутизною більш 20° непридатні для землеробства, 10–20° – обмежено придатні при забороні машинної обробки, 5–10° – малосприятливі, в зв'язку з середнім та сильним змивом ґрунтів. За бонітетами ПТК для землеробства можна об'єднати у групи дуже сприятливих (більш 70 балів), сприятливих (69–40 балів), малосприятливих (39–20 балів), несприятливих (19–0 балів) та цільового призначення (ліси, луки, природоохоронні та рекреаційні об'єкти тощо).

Таблиця 1

Оцінка сприятливості ПТК Гусятинської ОТГ для землеробства

Типи місцевостей (ПТК)	Бонітет та ступінь сприятливості для землеробства
Рівнини лесових терас з перевагою глибоких мало гумусних чорноземів, здебільшого розорані	99 балів – найбільш сприятливі
Древні долини межиріч, частково перезволожені (з глибокими мало гумусними оглеєними чорноземами	100 балів – найбільш сприятливі
Рівнини межиріч з мочарами на плоских пониженнях з мало гумусними глибокими чорноземами, місцями оглеєними, у комплексі з лучно-чорноземними ґрунтами, переважно розорані	99 балів – найбільш сприятливі 67 балів – сприятливі
Хвилясті балочні місцевості рівнин, переважно на опідзолених чорноземах здебільш розорані	75 балів – сприятливі, 56 балів на середньо і сильно змитих ґрунтах
Місцевості спадистих придолінних схилів з ярами та змитими ґрунтами, часто заліснені. Вкриті лісом цільового призначення.	30 балів на схилах 6-9°, 25-20 балів на схилах 9-15°, 5 балів на схилах 15-20° – несприятливі
Заплави заболочені з болотистими луками	Несприятливі для землеробства, сприятливі під пасовища, сіножаті, торфорозробки
Заплави лучні суглинисті та щербенисті	68 балів – сприятливі
Обривисті схили («стілки»), складені переважно вапняками, місцями вкриті чагарниками та лісами	0 -3 бали – несприятливі
Спадисті схили з опідзоленими чорноземами на лесовидних суглинках, ерозійно небезпечні	51-38 балів – місцями сприятливі і малосприятливі

Бали визначені за бонітетом переважаючих ґрунтів з поправками на еродованість і крутизну схилів (Назви ПТК за ландшафтною схемою К. І. Геренчука [5]).

Таким чином для кожного типу місцевостей та урочищ потрібно розробити комплексну диференційовану оцінку, з врахуванням крутизни схилів, рельєфу, літології та ступеня змиву ґрунтів. Для цього необхідні більш детальні польові і напівстаціонарні дослідження «ключових» ділянок межиріч, долини та придолінних смуг ріки Збруча. В цілому оцінка ПТК повинна бути комплексною та диференційованою відповідно до різних типів природокористування.

Список використаних джерел:

1. Атлас ґрунтів УРСР / за ред. М.К. Крупського, М.І. Полупана. Київ, 1979.
2. Логінов В.О., Чернюк Г.В. Оцінка земельних ресурсів у геосистемах Зарічненського району Рівненської області. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2021. Вип. 16. С. 163–168.

3. Касіяник І.П., Любинська І.Б., Мисько В.З., Чернюк Г.В. Загальна оцінка ландшафтів Хмельницької області для відпочинку. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: КПНУ, 2009. Вип. 8. Том 2. С. 105–107.
4. Касіяник І.П., Любинська І.Б., Мисько В.З., Чернюк Г.В. Рекреаційна оцінка ландшафтів Хмельницького Придністер'я. Зб. «Дністровський каньон – унікальна територія туризму». Тернопіль, 2009. С. 52–56.
5. Природа Тернопільської області / за ред. проф. К.І. Геренчука. Львів: Вища школа, 1979. С. 137–143.

Отримано: 15.04.2024

Богдана СЕМ'ЯН

студентка 3 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Оксана ТЮТЮННИК

кандидат сільськогосподарських наук, старший викладач

МОНІТОРИНГ ВПЛИВУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЗДОРОВ'Я МЕШКАНЦІВ ЗАПОРІЖЖЯ

У сучасному світі, де промисловий розвиток та технологічний прогрес стрімко зростають, питання впливу навколишнього середовища на здоров'я людини набуває особливої актуальності. Місто Запоріжжя, яке є одним з найбільших промислових центрів України, не є винятком. Розташування великих металургійних комбінатів, хімічних заводів та інших промислових підприємств породжує необхідність глибокого та систематичного моніторингу стану навколишнього середовища та його впливу на здоров'я мешканців.

Мета та завдання дослідження. Дослідити вплив навколишнього середовища на здоров'я мешканців Запоріжжя та розробити рекомендації щодо покращення екологічної ситуації та зменшення негативного впливу на здоров'я людей.

Провести аналіз літературних джерел з метою вивчення існуючих досліджень впливу навколишнього середовища на здоров'я людей. Зібрати та проаналізувати статистичні дані про показники забруднення навколишнього середовища та рівень захворюваності мешканців Запоріжжя. Визначити зв'язок між показниками забруднення навколишнього середовища та рівнем захворюваності мешканців Запоріжжя. Розробити рекомендації щодо покращення екологічної ситуації та зменшення негативного впливу на здоров'я мешканців Запоріжжя.

Після початку повномасштабного воєнного вторгнення на територію України, наприкінці лютого та у березні забір та аналіз проб якості повітря на стаціонарних постах спостережень м. Запоріжжя не виконувався. Це пов'язано з низкою об'єктивних обставин, спричинених активними воєнними діями на території Запорізької області та півдня України загалом [4]. За даними спостережень громадської мережі моніторингу в перші місяці повномасштабного воєнного вторгнення спостерігається покращення якості повітря. Середньомісячна концентрація дрібнодисперсного пилу у березні-травні 2022 року на 26...40% менша від цього ж показника в аналогічні періоди 2020 та 2021 років [4].

Забруднення навколишнього природного середовища негативно позначається на здоров'ї. Забруднене атмосферне повітря може стати джерелом проникнення в організм шкідливих речовин через органи дихання. Забруднена вода може містити хвороботворні мікроор-

організми і небезпечні для здоров'я речовини. Забруднена ґрунт і ґрунтові води погіршують якість сільськогосподарських продуктів харчування [1].

Забруднення атмосферного повітря може спричинити гостру і хронічну, специфічну і неспецифічну дію на організм людини. Може збільшуватись кількість хворих з гіпертонічною хворобою, злякисними новоутвореннями, патологією органів дихання. Частіше реєструється ексудативний діатез, алергічний дерматит, гострі респіраторні захворювання з астматичним компонентом, набряк Квінке, бронхіальна астма. У дітей, що проживають в промислових районах із забрудненим атмосферним повітрям, індекс здоров'я зазвичай у 2-3 рази нижче, ніж у дітей контрольного району. У них може бути змінений імунний статус: знижені вміст імуноглобуліну тощо [2].

До основних забрудників відносяться тверді частинки пилу, двоокис азоту і двоокис сірки, вуглеводні, альдегіди, оксид вуглецю, важкі метали (арсен, кадмій, нікель, ртуть), формальдегід, пил недиференційований за складом, бензапірен. Викиди автотранспортних засобів особливо небезпечні тому, що здійснюються в безпосередній близькості від тротуарів у зоні активного пішохідного руху (для міст та сіл) та впродовж трас (зелені зони доріг). Найбільша кількість токсичних речовин виділяється за перемінних режимів роботи двигуна, зокрема під час пуску й зупинки, а також під час роботи в холостому режимі. Тому, в містах максимальна концентрація токсичних речовин спостерігається на перехрестях та біля світлофорів. При цьому, близько 50% викидів автотранспорту в межах міста припадає на траси з малою швидкістю руху і менше 25% – на швидкісній трасі. На теперішній час, концентрації шкідливих речовин не досягають екстремальних значень (у п'ять разів вище гранично-припустимої й більше), що реєструвалися в області до 1990 року. Однак, існуючий по області рівень забруднення атмосферного повітря є критичним, і може призвести до росту числа хронічних захворювань і негативних тенденцій демографічних показників населення [2].

Внаслідок повномасштабної війни значно ускладнилися екологічні проблеми, що існували в області до її початку. Військова агресія росії призвела до цілого ряду небезпечних впливів на всі складові навколишнього природного середовища: атмосферне повітря, ґрунти та ландшафти, поверхневі та підземні води, рослинність, тваринний світ. Основна небезпека для навколишнього природного середовища в умовах воєнних дій пов'язана з ризиком забруднення через пошкодження промислових підприємств та інфраструктурних об'єктів внаслідок влучання боєприпасів або аварійне порушення їх роботи через припинення електропостачання, водопостачання, газопостачання, порушень технологічних процесів тощо [3].

Рекомендації щодо покращення екологічної ситуації та зменшення негативного впливу на здоров'я людей міста Запоріжжя на рівні влади це:

- впровадження жорсткіших норм та стандартів щодо викидів забруднюючих речовин в атмосферу та водойми з боку промислових підприємств, ТЕЦ та автотранспорту;
- розробка та реалізація комплексної програми з покращення екологічної ситуації в місті, яка б включала заходи з зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу, очищення забруднених водойм, збільшення площі зелених зон, розвиток громадського та велосипедного транспорту, підвищення екологічної свідомості населення;
- стимулювання розвитку екологічно чистих виробництв та технологій;
- створення еко-інспекції для посилення контролю за дотриманням природоохоронного законодавства [4].

На рівні громадян: використання енергоефективних приладів та ламп, сортування та переробка відходів, відмова від одноразових пластикових виробів, використання екологічно чистих миючих засобів та косметики, ведення активного способу життя та відмова від шкідливих звичок, контроль за викидами з власних осель: регулярне обслуговування пічного опалення, використання якісного палива, підтримка екологічних організацій та ініціатив, участь у природоохоронних акціях та толоках, відповідальне ставлення до природи під час відпочинку на природі, звернення до органів влади у випадку виявлення фактів забруднення довкілля [1].

Висновки. У перші місяці від початку активних воєнних дій (березень – травень) спостерігається суттєве зменшення у повітрі міста основних забруднюючих речовин: дрібнодисперсного пилу, азоту діоксиду та летких органічних сполук. Це пов'язано зі скороченням виробництва та зупинкою роботи великих виробництв на території міста, а також в зоні транскордонного перенесення викидів [5].

Моніторинг впливу довкілля на здоров'я мешканців Запоріжжя висвітлює тривожну картину, яка потребує негайного та комплексного вирішення. Запоріжжя, на жаль, посідає лідируючі позиції серед найбрудніших міст України. Забруднення атмосферного повітря, водойм та ґрунту має деструктивний вплив на здоров'я людей, викликаючи значне зростання рівня захворюваності на респіраторні, серцево-судинні, онкологічні та інші хвороби. Чітко простежується причинно-наслідковий зв'язок між станом довкілля та показниками захворюваності. З огляду на це, необхідно вжити рішучих заходів для покращення екологічної ситуації та зменшення негативного впливу на здоров'я людей.

Список використаних джерел:

1. Вплив навколишнього середовища на здоров'я людини. *Люботинська міська рада*. URL: <https://lubotin-rada.gov.ua> (дата звернення: 05.04.2024).
2. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Запорізької області у 2021 році. URL: <https://Regionalna-dopovid-Zaporizka-ODA-2021.pdf> (дата звернення: 05.04.2024).
3. Запоріжжя: якість повітря в умовах воєнного стану (аналітична записка) / за заг. ред. М.Л. Сороки. Прага–Київ: Arnika, 2022. 28 с. URL: <https://cleanair.org.ua/publication/zpaq2022/> (дата звернення: 05.04.2024).
4. Гуманітарний штаб Запорізької області URL: <https://zoda.gov.ua> (дата звернення: 05.04.2024).
5. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища Запорізької області у 2020 році. Департамент захисту довкілля. ЗОДА. 2021 р. URL: <https://mepr.gov.ua/timeline/Regionalni-dopovidi-pro-stan-navkolishnogo-prirodnogo-seredovishcha.html> (дата звернення: 05.04.2024).

Отримано: 15.04.2024

Олександр СОЛОВЙОВ

магістрант І курсу природничо-економічного факультету

Володимир ЛОГІНОВ

інженер відділу освіти, культури, молоді і спорту

Зарічненської селищної ради Рівненської області

Науковий керівник: Ганна ЧЕРНЮК

кандидат географічних наук, доцент

ДЕЯКІ ПОКАЗНИКИ ВПЛИВУ ЕРОЗІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЯКІСТЬ ҐРУНТІВ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ ПОДІЛЛЯ

Ґрунти в сільськогосподарських ландшафтах західних областей Поділля втрачають якість під впливом ерозійних процесів та антропогенної діяльності. Геосистеми ґрунтів мають важливе екологічне значення як комплексний компонент природних та антропогенних ландшафтів і як основа для диференціації урочищ та місцевостей.

Під час проведення прикладних ландшафтних досліджень з метою оцінки сприятливості ландшафтних місцевостей і урочищ для землеробства на території Тернопільської та Хмельницької областей визначено бонітети головних типів ґрунтів [1–4]. Основними факторами, що впливають на якість земель та зменшення бонітету ґрунтів є ерозія, крутизна схилів, загроза дефляції, механічний склад, перезволоження, кам'янистість, кислотність, підтоплення, оглеєння і радіоактивне забруднення [3].

Результати досліджень показали, що ґрунти Західного Поділля забруднюються відходами промислових підприємств, тваринницьких комплексів, мінеральними та органічними добривами, пестицидами. Північна частина території має середній, центральна частина – вищий середнього, а південна – високий ступінь ураженості несприятливими природно-антропогенними процесами. Найбільше поширення мають ерозійні процеси. Темп розвитку ерозії ґрунтів коливається від 1,1 до 3,7 мм за рік, що у 10 разів перевищує максимально допустиму норму. Наприклад, в Тернопільській області еродовано 391,4 тис. га (37%) сільськогосподарських угідь, з яких 80% – рілля. В областях Західного Поділля велика площа орних земель знаходиться на схилах крутизною більше 5°, це стимулює схиловий змив і ускладнює обробіток землі сільськогосподарською технікою. Близько 2% господарських угідь розміщено на схилах більше 10°, які потребують вилучення із сільськогосподарського використання [1, 3, 4].

У прикладних географічних дослідженнях для використання у сільському господарстві виділяють шість класів схилів:

- 1) схили крутизною менше 0,5° – застій вологи, обмежена придатність для використання;
- 2) 0,5–2° – сприятливі для використання у сільському господарстві;
- 3) 2,1–5° – середньо сприятливі, можливий слабкий змив;
- 4) 5,1–10° – малосприятливі, середній змив, виробництво тракторів на 15% нижче;
- 5) 10,1–20° – обмежена придатність для використання, неможлива машинна обробка, сильна ерозія;
- 6) більше 20° – схили, не придатні для сільського господарства.

Оцінку придатності схилів для сільськогосподарських робіт проводять у балах [1, 5]: 0,5–3° – 100 балів; 3–6° – 50 балів; 6–9° – 30 балів; 9–12° – 25 балів; 12–15° – 20 балів; 15–20° – 5 балів; 20–30° – 3 бали; 30–50° – 2 бали; більше 50° – 0 балів.

Найкращі для сільськогосподарського використання землі розташовані в центральних і південно-східних районах Тернопільської та центральних і південних районах Хмельницької областей [3, 4].

Вагомою якісною характеристикою сільськогосподарських угідь регіону є бонітування ґрунтів. У Західному Поділлі середній зважений показник бонітету становить 39 балів. Проте, спостерігаються відмінності бонітету в межах адміністративних районів та ландшафтних місцевостей з переважанням відповідних типів ґрунтів (табл. 1).

Таблиця 1

Бонітет ґрунтів західного лісостепу [за даними 1, 3]

(1 – зернові і технічні культури; 2 – група зернових; 3 – озима пшениця; 4 – кукурудза; 5 – цукровий буряк)

№ п/п	Ґрунти	Бали за врожайністю				
		1	2	3	4	5
1.	Сірі, темно-сірі:					
	Легкосуглинкові	67	72	76	66	73
	Середньо суглинкові	72	76	77	72	77
	Важкосуглинкові та глинисті	75	78	82	76	79
2.	Чорноземи опідзолені:					
	Легкосуглинкові	82	83	86	80	85
	Середньо суглинкові	87	87	88	86	86
	Важкосуглинкові та глинисті	88	88	86	91	93
3.	Чорноземи глибокі не еродовані:					
	Легкосуглинкові	95	93	99	80	96
	Середньо суглинкові	99	98	99	89	97
	Важкосуглинкові та глинисті	100	99	100	90	100
4.	Чорноземи глибокі слабоеродовані:					
	Легкосуглинкові	85	85	85	69	72
	Середньо суглинкові	90	91	87	81	88
	Важкосуглинкові та глинисті	90	89	86	79	89

Зміни властивостей головних типів і підтипів ґрунтів в залежності від еродованості наведено у таблицях 2 і 3. Поправочні коефіцієнти до бонітету ґрунтів за ступенем еродованості визначено за даними В.П. Кузьмичова [3].

За даними таблиць можна визначити зменшення якості слабо еродованих ґрунтів на 15–25%. Для середньо та сильно еродованих ґрунтів характерне зниження бонітету на 35–40%. Територіальна диференціація бонітування залежить від співвідношення площі схилів та вододільних типів місцевостей та урочищ. На всій території Західного Поділля відмічено зниження бонітету ґрунтів при активізації природних ерозійних процесів і в результаті антропогенної діяльності. Найвищий бонітет мають ґрунти Подільського Придністров'я на фоні найбільшої інтенсивності ерозійних процесів. Це обумовлює доцільність організації природоохоронних об'єктів для збереження високої родючості природних чорноземів Поділля.

Деякі показники типів і підтипів еродованих ґрунтів Західного Поділля

Типи і підтипи ґрунтів	Потужність профілю, см	Вміст гумусу, %	Запас гумусу, т/га	Поправочні коефіцієнти до бонітету на еродованість
Сірі, світло-сірі лісові	46	2,1	98	–
Слабо еродовані	35	1,8	59	0,75
Середньо- і сильно еродовані	19	1,4	36	0,65
Темно-сірі, чорноземи опідзолені	91	3,3	279	–
Слабо еродовані	77	2,9	199	0,87
Середньо- і сильно еродовані	52	2,1	106	0,65
Чорноземи типові	111	3,7	384	–
Слабо еродовані	85	3,1	228	0,90
Середньо- і сильно еродовані	71	2,0	125	0,63

Таблиця 3

Деякі показники еродованих ґрунтів різного механічного складу [3]

Ґрунти	Потужність профілю, см	Вміст гумусу, %	Запас гумусу, т/га	Поправочні коефіцієнти до бонітету еродованих ґрунтів різного механічного складу
Слабоеродовані				
легкосуглинкові	63	2,1	126	0,87
середньосуглинкові	66	2,7	172	0,86
важкосуглинкові та глинисті	72	2,9	229	0,85
Середньо- і сильноеродовані				
легкосуглинкові	45	1,6	75	0,67
середньосуглинкові	49	1,8	95	0,65
важкосуглинкові та глинисті	52	2,2	120	0,63

Список використаних джерел:

1. Атлас ґрунтів УРСР / за ред. М.К. Крупського, М.І. Полупана. Київ: Урожай, 1979. 159 с.
2. Барановський В.А., Шищенко П.Г. Агроєкологічна оцінка ґрунтів. Київ, 2002. 35 с.
3. Кузьмичов В.П. Природні властивості, продуктивність та оцінка еродованості ґрунтів Української РСР. *Агрохімія і ґрунтознавство*. Київ: Наукова думка, 1982. Вип. 43. С. 1–104.
4. Чернюк Г.В., Касіяник І.П., Любинська І.Б., Мисько В.З. Оцінка ландшафтів Хмельницького Придністер'я з позицій збалансованого природокористування. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. Спец. випуск: «Стале природокористування: підходи, проблеми, перспективи»*. Тернопіль: СМП «Тайп», 2010. № 1. Вип. 27. С. 55–60.

Отримано: 15.04.2024

Ярослав ТАРАСЕНКО

студент 4 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: **Тетяна БОДНАРЧУК**

кандидат економічних наук, доцент

АНАЛІЗ ДАНИХ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ МАРКЕТПЛЕЙСІВ

В сучасній цифровій економіці маркетплейси виступають ефективним інструментом електронної торгівлі, дозволяючи підприємствам розширювати свій бізнес та залучати нових клієнтів завдяки таким перевагам, як глобальність доступу до ринків, мінімізація витрат обігу та розширення асортименту товарів і послуг, персоналізований підхід до вибору, формування системи тісних зв'язків та контактів з цільовою аудиторією, таргетований маркетинг тощо.

Під маркетплейсами розуміємо онлайн майданчики для продажу товарів і послуг. Це є своєрідний посередник між продавцем і покупцем [1]. Використання маркетплейсів створює низку переваг для бізнесу, зокрема, дозволяє розширити клієнтську базу, підвищити рівень доступності, зручності та швидкості покупок, оптимізувати цінову політику тощо. Першим масштабним маркетплейсом прийнято вважати платформу eBay, засновану у 1995 р. на основі концепції аукціону для онлайн-продажів. Цей ресурс змінив концепт торгівлі, дозволяючи індивідуальним продавцям та малому бізнесу мати доступ до глобальної аудиторії. Серед сучасних світових лідерів також виокремлюються такі компанії, як Amazon, AliExpress, Alibaba, Etsy та інші.

Щороку зростає й український ринок електронної комерції, посилюється вага окремих маркетплейсів. Зокрема, за даними Ukrainian Business Awards 2023 до п'ятірки топових українських маркетплейсів входять Rozetka, Olx, Kasta, Allo, Prom [2]. Експертна бальна оцінка ринкової діяльності даних сервісів була здійснена за різними критеріями, серед яких цінність пропозиції, позитивний імідж, громадянська позиція, фінансові показники. Компанії Rozetka вдалося набрати 94,3 бали зі 100, а Prom – 64,7 балів.

Масштаби діяльності українських маркетплейсів постійно зростають. Зокрема, на сьогодні Rozetka пропонує понад 60 млн найменувань товарів в 7 тис. категоріях, показник щоденного відвідування складає 5 млн осіб. Інтернет-магазин Kasta пропонує 2 млн різних товарів, охоплює 8 млн покупців та 5 тис. партнерів. Аудиторія маркетплейсу Prom налічує понад 5 млн покупців, а сегмент продукції є надзвичайно різноманітний та широкий [3]. Серед груп товарів найбільше через маркетплейси купують побутову техніку, одяг та аксесуари, товари домашнього побуту, книги тощо.

За допомогою аналітичного сервісу SimilarWeb проаналізуємо основні показники використання найбільших українських маркетплейсів у січні–березні 2024 р. Зокрема, за вказані місяці найбільшою кількістю відвідувачів відзначається Olx – 190 млн., на другій позиції Prom – 121 млн, далі Rozetka – 106 млн, Allo – 23 млн, Kasta – 5,4 млн [4]. Здебільшого доступ до маркетплейсів здійснюється через мобільний додаток, лише щодо Rozetka домінує сайт. 92,7% користувачів з України, по 1% – користувачі з Польщі та Німеччини. Здебільшого користувачі потрапляють на платформи через органічний пошук та прямий вхід, велику роль також відіграє платна реклама та соціальні мережі. Серед соціальних мереж, які посилюють відвідуваність майданчиків, домінують YouTube та Facebook.

Цікавою є аналітика відвідування українських електронних майданчиків за демографічною та гендерною ознакою (*табл. 1*).

Показники відвідування українських маркетплейсів за віковою та гендерною ознакою, %

Маркетплейс	Користувачі за статтю		Користувачі за віком					
	Чоловіки	Жінки	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Rozetka	57,0	43,0	17,9	27,8	18,7	15,3	11,9	8,4
Olx	58,8	41,2	14,0	26,8	19,0	17,3	13,8	9,1
Kasta	40,7	59,3	11,8	21,7	18,5	19,0	17,1	11,9
Prom	55,3	44,7	13,8	24,1	18,8	18,4	14,9	10,0
Алло	58,6	41,4	17,6	28,0	19,7	16,0	11,4	7,3

*Складено автором на основі джерела [4]

Як видно з таблиці, найбільше українські маркетплейси користуються популярністю серед представників чоловічої статті. Тут виокремлюється майданчик Kasta, де серед відвідувачів домінують жінки, що пов'язано із товарною скерованістю компанії – продаж одягу відомих брендів, взуття, аксесуарів тощо. Щодо вікової ознаки, то основними користувачами маркетплейсів є молоді люди 25–34 рр., що пов'язано з їх загальним високим рівнем цифрової грамотності та використання Інтернету, при цьому віддається перевага Алло та Rozetka. У віковій групі 18–24 рр. також домінують Алло та Rozetka, відвідувачі віком 35–44 віддають перевагу Алло та Olx, віком 45–64, 65+ рр. – Kasta і Prom.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити відповідний висновок: українські маркетплейси набувають популярності та є ключовими факторами у формуванні електронної комерції. Такі онлайн майданчики мають потенціал для подальшого зростання та розвитку, особливо з урахуванням постійного зростання популярності онлайн-покупок серед споживачів. Важливо, щоб вони продовжували розвиватися та вдосконалювати свої сервіси, а також надавали підтримку для малого та середнього бізнесу, щоб сприяти економічному зростанню України.

Список використаних джерел:

1. Іванина Р., Синявський А. Маркетплейси – що це таке простими словами. *Elitweb*. 2023. URL: <https://elit-web.ua/ua/blog/chto-takoe-marketplejisy> (дата звернення: 02.04.2024).
2. Ukrainian Business Awards 2023. Топ-15 маркетплейсів України. 2023. URL: <https://uba.top/marketplaces/> (дата звернення: 05.04.2024).
3. Осік Д. Все в одному: огляд найпопулярніших українських маркетплейсів. *RAU*. 2024. URL: <https://rau.ua/novyni/ogljad-najpopuljarnishih-ukrainskih-marketplejsiv/> (дата звернення: 05.04.2024).
4. Аналітична компанія SimilarWeb. Офіційний сайт. URL: <https://www.similarweb.com> (дата звернення: 06.04.2024).

Отримано: 15.04.2024

ОСНОВНІ ЕТАПИ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Індустрія гостинності є однією з найстаріших і найбільш важливих галузей економіки. Її історія відображає величезний шлях розвитку людського суспільства, його культури та потреб. З часів давнини люди завжди прагнули забезпечити себе житлом, їжею, теплом і захистом. Саме тому індустрія гостинності виникла як відповідь на ці базові потреби людей.

Щоб краще зрозуміти історію і розвиток індустрії гостинності, необхідно розглянути основні етапи її історії. Це допоможе нам зрозуміти, як вона перетворювалася від простих обмінів послуг до складної мережі глобальних індустрій, що забезпечують різноманітні види послуг для мільйонів людей по всьому світу.

В еволюції індустрії гостинності виділяються такі головні періоди:

- виникнення перших закладів гостинності (IV тис. до н.е. – V ст. н.е.);
- формування спеціалізованих закладів розміщення (VI – XV ст.);
- розвиток готельної та ресторанної сфери у XVI – на поч. XX ст.;
- сучасний розвиток світового готельного господарства [1].

Розвиток індустрії гостинності можна відстежити від найдавніших часів, коли людство тільки починало формувати цивілізацію. Вже у IV тисячолітті до н.е. виникають перші заклади розміщення, пов'язані з потребою надати подорожнім місце для відпочинку, харчування та ночівлі. Ця необхідність впливає з інтенсивності подорожей, торгівлі та культурного обміну між різними регіонами. Засоби гостинності, які з'являлися, відображали культурні та матеріальні риси суспільств, а також традиції прийому гостей.

Перші письмові згадки про подорожі ми знаходимо у античних джерелах, які пов'язані з регіонами Стародавнього Єгипту, Близького Сходу та Греції. Торгівля, паломництво, культурний обмін та інші цілі стимулювали інтенсивні подорожі між цими регіонами. Вавилонські манускрипти засвідчують наявність спеціалізованих закладів розміщення, таких як таверни, вже в давньому Вавилоні. У кодексі царя Хаммурапі навіть закріплено обов'язок власників таверн сповіщати владу про осіб, які виявляли ознаки злочинної діяльності.

З розвитком торговельних зв'язків на Близькому Сході та в Стародавній Греції у I тисячолітті до н.е. зростає потреба в розширенні мережі закладів гостинності. Виникають не лише місця для харчування, але й постійні двори для ночівлі. Ці заклади стають не лише місцями відпочинку, а й центрами культурного обміну та спілкування [2].

Найбільш розгалужена мережа постійних дворів була створена на території Римської імперії. Давньоримські постійні двори розташовувалися уздовж головних доріг у містах і селах на відстані один від іншого приблизно в 25 миль (40,225 км).

У регіонах Стародавньої Персії, Середнього Сходу та Закавказзя, через які проходили важливі караванні шляхи з Китаю в Європу, найчастіше зупинка на ночівлю забезпечувалась у шатрі, яке розбивалось поряд із шляхом. У вузлових пунктах, поблизу гірських, річкових переправ, на проміжних зупинках тривалого шляху своєрідною формою постійних дворів були караван-сараї.

У період середньовіччя з'являється новий етап розвитку сфери гостинності, який починається після падіння Римської імперії у 476 р. н.е. Цей період характеризується формуванням мережі засобів гостинності, заснованої на християнських традиціях. Паломники, священики та місіонери, які подорожували до святих місць, стали основною категорією мандрівників. Їм потрібні були притулок, їжа та ночівля, тому поруч з храмами та монастирями з'явилися постоялі двори. Масовість паломництва та його підтримка з боку держави свідчить про важливість релігії у той час. Орден рицарів забезпечували захист паломників і створювали умови для їхньої зручності. Харчування для паломників, що перебували у монастирях, було кращим, оскільки монастирі мали власне господарство та власні земельні ресурси [2].

Міські гільдії також надавали послуги гостинності за плату. У періоди інтенсивної торгівлі та паломництва, як наприклад, під час Хрестових походів, власники постоялих дворів формували гільдії, які забезпечували необхідні умови для мандрівників. Розвиток гостинності у середньовіччі спричинив появу різноманітних засобів розміщення для подорожніх та державних службовців. Після падіння Римської імперії ідеологія християнських традицій вплинула на формування цих структур.

Загалом формування гостинності у середньовіччі створило базу для розвитку сучасної готельної індустрії та обслуговування подорожніх. Період Нового часу, з XVI по XIX століття, був періодом великих змін у суспільних відносинах Європи, які відобразилися на розвитку гостинності. Збільшення економічної активності, розширення торгівлі та зростання числа подорожуючих сприяли розвитку готельного бізнесу та модернізації закладів гостинності.

У той же період широко поширювалися придорожні постоялі двори та трактири. В Англії, особливо, фахверкові готелі стали популярними. Ці готелі мали традиційну архітектуру з конюшнями та тавернами на першому поверсі, а житлові приміщення на другому.

У містах почали будувати більш великі готелі, які мали багато поверхів та різноманітні послуги. Наприклад, у Франції з'явилися готелі, які пропонували заклад з 60 ліжок. У Лондоні з'явилися банкетні зали та клуби, які обслуговували офіційні заходи та святкування, а також надавали послуги розміщення та харчування.

У США також відбувалися значні зміни у сфері гостинності. Перші засоби розміщення, такі як постоялі двори та таверни, стали розвиватися у вигляді комерційних готелів. У 1829 році у Бостоні відкрили перший презентабельний готель вищого класу «Tremont Hotel», що поклав початок новому етапу в розвитку готельної індустрії в США. У цей період готельна індустрія в США прийняла європейські стандарти та модернізувалася, ставши основою для міжнародної готельної індустрії [3].

На сучасному етапі розвитку готельної галузі, основними тенденціями є зростання популярності екологічної та сталої гостинності. Багато готелів активно впроваджують зелені технології та практики для зменшення впливу на навколишнє середовище та ефективного використання ресурсів.

Також відзначається зростання використання технологій у готельному бізнесі, зокрема впровадження мобільних додатків для бронювання, систем автоматизації та інтерактивних сервісів для гостей, що дозволяє покращити якість обслуговування та забезпечити зручність для клієнтів.

Крім того, спостерігається зростання популярності концепції готельних лобі, які стають центром громадського життя та робочих зон. Готелі все більше спрямовані на надання розширених послуг, таких як спа-центри, фітнес-зали, ресторани та культурні заходи, що дозволяє їм створити повноцінний досвід перебування для гостей [4].

У сучасному світі готельне господарство стає все більш важливою складовою туристичної індустрії та має значний вплив на економіку країни. Зростання конкуренції та швидкі темпи технологічного розвитку ставлять перед готелями нові виклики та можливості для подальшого розвитку та вдосконалення.

Отже, індустрія гостинності – це складна й порівняно відокремлена соціально-економічна система зі створення, просування і реалізації послуг з розміщення, харчування, побутового обслуговування, дозвілля, розваг та інших послуг, а також реалізації товарів у закладах готельного і ресторанного профілю діяльності. Індустрія гостинності має тривалий еволюційний розвиток, складну організацію, сумісно з індустрією туризму формує єдину систему обслуговування туристів, відіграє вагомую роль в економіці.

Список використаних джерел:

1. Бойко М.Г., Гопкало Л.М. Організація готельного господарства: підручник. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. 448 с.
2. Мальська М.П., Худо В.В. Туристичний бізнес: теорія та практика: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 424 с.
3. Устименко Л.М. Історія туризму: навчальний посібник. Київ: Альтер-прес, 2005.
4. Кудла Н.Є. Управління якістю в туризмі: підручник. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 328 с.
5. Александрова С.А. Технологія готельної справи: конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» усіх форм навчання галузі знань 24 «Сфера обслуговування», спеціальності 241 «Готельно-ресторанна справа». Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2019. 86 с.
6. Головка О.М. Організація готельного господарства: навч. посіб. Київ: Кондор, 2015. 410 с.

Отримано: 15.04.2024

Олександр ШАПОВАЛ

магістрант I курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Надія ОЛІЙНИК

кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗПОДІЛ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

Виклики сьогодення вимагають ефективності керівництва, що визначається як особистими зусиллями керівника, так і зусиллями всього персоналу. Керівнику складно самому вирішувати всі управлінські проблеми, оскільки їх занадто багато, вони різнобічні та специфічні, а його знання, досвід і ресурс часу мають обмежений характер. Зберігаючи за собою розробку стратегії, контроль і загальне управління, керівник розподіляє вирішення окремих проблем, розмежовує права і відповідальність своїм підлеглим, які мають відповідні компетентності та зацікавленість брати участь в управлінні.

Особливості делегування повноважень, а також співвідношення із поняттями «розподіл повноважень» та «наділення повноваженнями» присвячені праці таких науковців В. Борденюк, Н. Сокровольська, О. Крупчан, П. Любченко, А. Солонар, М. Трещов, І. Хребтій та інші. Аналізуючи останні джерела та публікації вітчизняних науковців (М. Виноградський, А. Виноградська, В. Гурієвської, Г. Одінцової, А. Рачинського, Л. Скібіцька), що зосередили

увагу на аспектах делегування та розмежування повноважень. У наукових працях дослідники також розглядають переваги раціонального делегування повноважень і відповідальності, вказуючи на перешкоди щодо ефективного делегування повноважень.

Першочергове завдання менеджменту полягає в створенні організаційної культури, творчого інноваційного простору, які стимулюють працівників на нововведення. Керівники різних ланок повинні володіти навичками до технологічних і організаційних змін. Важливим є створення спонукальних стимулів для працівників, при застосуванні яких виникає бажання працювати задля досягненню цілей організації. Звідси формується ще одне завдання керівника – підібрати кваліфікований персонал, розробити організаційну структуру, стратегічний напрямок його діяльності, координувати роботу підлеглих, при цьому боротися з непродуктивними витратами часу. Вдосконалюючи розподіл повноважень, тим самим удосконалюємо поділ праці, створюємо умови для кращого планування роботи керівників, звільнення їх від витрат часу на виконання другорядних завдань. У загальному термін «повноваження» означає право, надане комусь на здійснення чогось [2, с. 153]. Засобом, за допомогою якого керівництво встановлює відносини між рівнями повноважень, є делегування. Делегування тісно пов'язане з такими категоріями, як повноваження і відповідальність. Делегування означає передачу завдань і повноважень особі, яка бере на себе відповідальність за їх виконання. Делегування повноважень полягає у передачі керівником окремим своїм підлеглим частини відповідних повноважень і функціональної відповідальності, які стосуються виконання тих чи інших завдань. Менеджер надає право безпосередньо підлеглим йому особам самостійно здійснювати певні дії або приймати відповідні рішення [5, с. 69].

Зауважимо, що в результаті делегування здійснюється розподіл праці в системі управління. Делегування відбувається лише тоді, коли воно буде підкріплено делегуванням повноважень (прав і відповідальності) та надає працівнику можливості для якісного й ініціативного виконання обов'язків. Однак, делегування не означає, що вищий керівник зовсім відмовляється від прав і обов'язків виконання делегованих питань, він несе повну відповідальність за дії підлеглих, яким він делегував повноваження. Слід зазначити, що раціональне делегування обов'язків і повноважень забезпечує:

- швидке та своєчасне прийняття рішень;
- скорочення витрат часу і засобів на інформаційне забезпечення рішень;
- розширення можливостей більш повного прояву працівниками своїх здібностей, залучення в управління безпосередніх виконавців;
- звільнення керівника від витрат часу на рішення дрібних питань з ціллю збільшення можливостей для кваліфікованої розробки загальних проблем, що мають більш важливе значення для розвитку організації;
- передачу тимчасових доручень підлеглим, для виконання задачі, що не передбачена його прямими обов'язками.

Важливо звернути увагу поетапного процесу делегування відповідальності у *таблиці 1*. Відповідальність означає, що працівник відповідає за результати виконання завдання перед тим, хто передає йому повноваження. Варто зазначити, що делегування реалізується тільки у випадку прийняття повноважень і властиво – відповідальність не може бути делегована. Керівник не повинен розмежувати відповідальність, перекладаючи її підлеглим. Однак особа, на яку покладають відповідальність за рішення певного завдання, не обов'язково повинна виконувати його особисто, вона може залишатися відповідальним за якісне завершення роботи.

Етапи процесу делегування відповідальності

Етапи	Зміст виконання етапу
1. Аналіз функцій, які виконує менеджер.	<ul style="list-style-type: none"> • особисті і професійні цілі; • очікувані результати і зміни.
2. Вибір завдання, що делегується.	<ul style="list-style-type: none"> • вибір завдань, що повторюються; • вибір завдань, на виконання яких втрачається багато часу; • вибір завдань, які можуть бути кваліфіковано виконані іншими співробітниками; • підвищення мотивації виконання завдань.
3. Визначення умов делегування.	<ul style="list-style-type: none"> • визначення обсягу і часу виконання доручення; • оціночні показники (якість, продуктивність); • визначення методів контролю
4. Вибір виконавця.	<ul style="list-style-type: none"> • аналіз мотивації й компетенції; • вплив виконання доручення на функціонування всього підрозділу.
5. Процес виконання завдання, що делегується.	<ul style="list-style-type: none"> • необхідна підготовка, інструктаж виконавця; • надання виконавцю необхідної інформації; • визначення разом з ним етапів виконання.
6. Контроль за результатами.	<ul style="list-style-type: none"> • дотримання діючих правил; • планування етапів контролю; • оцінка виконання.

**Джерело: складено автором на основі [1, с. 183]*

Важливим елементом готовності до виконання своїх функцій є вміння брати на себе відповідальність. Особливо це стосується тих випадків, коли рішення приймають в умовах протиріччя поглядів, недостатньої комунікації, при цьому великого значення набувають інтуїція, передбачення, досвід, довіра до підлеглих. На ефективність делегування повноважень також може впливати стиль роботи менеджера з жорсткими, адміністративними методами управління. Такий керівник намагається одноосібно приймати рішення з більшості питань, а також вимагає від підлеглих чіткого виконання прийнятих ним рішень і особисто проводить тотальний контроль. Відповідно обмежується активність, ініціатива, самостійність, творчий підхід.

Тому делегування повноважень від вищих рівнів управління доцільне лише тоді, коли воно сприяє підвищенню ефективності роботи персоналу, а також зростанню ефективності функціонування структурних підрозділів та організації в цілому. Для цього важливим є встановлення чіткого терміну та контролю за виконанням завдань і діяльністю підлеглих, а також може здійснюватися в різних формах і різними суб'єктами, а саме: безпосередньо менеджером, який ухвалив рішення або довір до відома підлеглих заплановані завдання; уповноваженими на це керівниками підрозділів чи окремими працівниками; спеціальною службою контролю. Також для вирішення певних складних завдань створюється тимчасова цільова контрольна комісія з висококваліфікованих фахівців, яким доручають вивчення конкретної справи, виявити причини відхилень та встановити та інші неконструктивні моменти відповідної ситуації.

Список використаних джерел:

1. Виноградський М.Д., Виноградська А.М., Шканова О.М. Організація праці менеджера: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 504 с.
2. Данюк В.М. Організація праці менеджера: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2006. 276 с.

3. Дон Гелрігел та ін. Організаційна поведінка / перекл. з англ. І. Тарасюк, М. Зарицка, Н. Гайдукевич. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 726 с.
4. Савельєва В.С., Єськов О.Л., Вакуленко В.М. Організаційна поведінка. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 240 с.
5. Скібіцька Л.І. Організація праці менеджера: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 360 с.

Отримано: 15.04.2024

Ілона ЮНИК

магістрантка 1 курсу природничо-економічного факультету

Науковий керівник: Інна ГРИГОРЧУК

кандидат біологічних наук, доцент

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ У ШКОЛЯРІВ

Серцево-судинні захворювання відіграють провідну роль у формуванні сучасних негативних медико-біологічних тенденцій в Україні, оскільки вони істотно впливають на основні показники здоров'я населення: тривалість і якість життя, захворюваність, інвалідність, смертність. Серцево-судинна патологія займає перше місце в загальній структурі захворюваності України й за останні 10 років збільшилася на 55,3%. Показник смертності від серцевих захворювань в Україні сягає 64%, і є одним із найвищих у світі [5, 6].

Зараз активно вивчається функціональний стан серцево-судинної системи та адаптаційні можливості у дітей, підлітків та молоді [1, 3]. Актуальним питанням є дослідження своєчасної та об'єктивної оцінки поточних адаптивних можливостей організму дітей різного віку, виділення умовно критичних періодів суттєвого зниження таких можливостей, застосування в ці періоди комплексу оздоровчих і профілактичних заходів, спрямованих на підвищення адаптації дитячого організму, збереження і розвиток рівня здоров'я [1, 4]. Актуальними залишаються дослідження способів та засобів корекції функціонального стану серцево-судинної системи.

Оцінка функціонування серцево-судинної системи організму повинна, певним чином, допомагати контролювати її роботу, запобігати патологіям та передчасній смерті від серцево-судинних захворювань. Функціональний стан серцево-судинної системи школярів слугує індикатором фізичного здоров'я та відіграє важливу роль в адаптації організму до фізичних та інтелектуальних навантажень [5, 6].

Порушення у функціонуванні серцево-судинної системи у дітей має багато причин. Особливо впливає на здоров'я дітей гіподинамія, знижений рівень рухової активності, збільшення обсягу інформації, велике навчальне навантаження [4, 6]. Негативний вплив на функціональний стан організму здійснює недотримання оптимального режиму харчування, шкідливі звички, конфліктні ситуації, психологічні стресори, високий рівень тривожності [2, 6]. Окрім цього, значний негативний вплив на здоров'я людини на сьогоднішній день має війна в Україні. Так, втрата близьких, постійний страх перед авіаударами та обстрілами, втрата нормальних умов проживання, втрата житла тощо, стали основними причинами погір-

ршення здоров'я. Ще у 2019 році, коли настала пандемія COVID-19, різко збільшився рівень стресу та гіподинамії. Зниження рухової активності є важливим чинником відставання у фізичному розвитку, погіршення пам'яті, зниженої опірності та витривалості організму. У структурі інтегральних показників здоров'я – вклад рухової активності становить 13,9–14,3%. Питання оптимізації рівня рухової активності населення різних вікових груп вирішується вже десятки років науковцями соціальних наук, профілактичної медицини, генетики, спортивної медицини, педагогічних наук. Також не дають можливість дітям шкільного віку досягнути оптимального рівня рухової активності такі слабкі ланки, як висока тривалість сидячої роботи та відсутність активних форм дозвілля [6].

Тому вивчення функціонального стану серцево-судинної системи школярів та прийняття відповідних рішень його корекції є актуальним питанням.

Метою наших досліджень був аналіз способів оцінки функціонального стану серцево-судинної системи та адаптаційних можливостей у дітей.

Так, нами було виявлено, що для оцінки функціонального стану організму використовуються, в першу чергу, антропометричні показники, зокрема, довжина тіла (ДТ, см) і маса тіла (МТ, кг). Визначають такі показники як частота серцевих скорочень (ЧСС, уд/хв), систолічний (АТс, мм рт.ст.), діастолічний (АТд, мм рт.ст.) артеріальний тиск, індекс Кетле, індекс Робінсона (ІР), індекс рівня функціонального стану кровообігу (РФС), адаптаційний потенціал (АП). Так, індекс Робінсона характеризує резерви та економізацію серцево-судинної системи, а індекс Руфф'є – реакцію серцево-судинної системи на стандартне фізичне навантаження. Для обчислення зазначених індексів визначають частоту серцевих скорочень (ЧСС) у спокої та після фізичного навантаження (30 присідань за 45 с) [3, 5, 6]. Вказані методи аналізу функціонального стану серцево-судинної системи школярів є легкими у проведенні і дозволяють отримати швидко результати, тому є доцільними для використання.

Список використаних джерел:

1. Алвес Ю.Г.Б., Алвес Г.В. Вплив фізичної активності на ріст дітей. *Педіатр*. 2019. № 95 (1). С. 72–78.
2. Андерсон Е.Дж., Дурстин Л. Фізична активність, вправи і хронічні захворювання: короткий огляд. *Спортивна медицина і наука про здоров'я*. 2019. №1(Ч.1). С. 3–10.
3. Дудіна О.О. Терещенко А.В. Ситуаційний аналіз стану здоров'я дитячого населення. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2018. № 2(60). С. 49–57.
4. Коваленко П.Г., Коц В.П., Коц С.М. Функціональний стан серцево-судинної системи дітей шкільного віку. *Грааль науки*. 2022. № 12–13. С. 220–226.
5. Коц С.М., Коц В.П., Коваленко П.Г. Динаміка показників функціонального стану серцево-судинної системи дітей шкільного віку під впливом корекційного комплексу. *Природничий альманах*. 2021. № 31. С. 35–44.
6. Коц С.М., Коц В.П. Оцінка функціонального стану серцево-судинної системи дітей 11–12 років. *Природничий альманах*. 2023. № 34. С. 43–58.

Отримано: 15.04.2024

СЕКЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Ірини ДЕМ'ЯНЧУК

студентка 2 курсу факультету спеціальної освіти, психології та соціальної роботи

Науковий керівник: Оксана КОНСТАНТИНІВ

кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Ігри – це своєрідний метод навчання, спосіб передачі знань і формування нового досвіду [2]. Ігровий метод є провідним видом діяльності дошкільника, через який відбувається пізнання навколишнього світу. Під час гри всебічно відображаються пізнання, мислення і спілкування дітей, що в подальшому становить основу мовленнєво-ігрової діяльності, це процес застосування раніше набутих знань, мовленнєвих умінь і прийомів у нових ситуаціях. У цій діяльності діти поглиблюють і уточнюють набуті знання під час гри, яка базується на інтересах до ігрового процесу [2, с. 8].

Ігрова діяльність молодших дошкільнят починається з предметно-маніпулятивної діяльності. У цих іграх помітна довільність рухів: дитина штовхає м'яч перед собою, переповзає по ньому, знову штовхає. Це пов'язано із загальним психологічним розвитком відчуття, сприймання та уваги. Психічний розвиток, перші суб'єктивні ігрові акти дитини, відбувається тільки в спілкуванні з дорослими, які опосередковують і організують його зв'язки зі світом. Вони не тільки пропонують дитячі іграшки та новинки, а також вчать дітей як з ними правильно маніпулювати, а в майбутньому грати.

Наступною формою ігрової діяльності дошкільників є відображувальна гра. Дитина освоює різні дії не тільки з іграшками, а з іншими побутовими предметами (ложками, чашками, тощо) старається наслідувати дії дорослих. На початку дитина надає перевагу тільки тим предметам та іграшкам, які використовувала з дорослим, проте з часом переносить дії, які були раніше у її досвіді на інші предмети та іграшки. За рахунок відтворення дій, та всього того за чим вона спостерігала у повсякденному житті дитина опановує вже нові дії з предметами. Саме такі дії узагальнено відображають вже відомі для дитини сюжети. Персонажі у грі дитини формуються з дій, які виконує дитина під час гри з предметами. Проте ці ролі є не загальними, а конкретизованими (наприклад, дошкільник грає роль не лікаря в загальному, а конкретного лікаря, конкретної особи) [4, с. 331].

Таким чином дитина підходить до становлення сюжетно-рольової гри. Сюжетно-рольові ігри – динамічне явище, розвиток якого здебільшого виражається у появі нових сюжетів, втілених у певних подіях, образному відтворенні закулісних подій. Гра дітей дошкільного віку надзвичайно різноманітна і відображає їхні специфічні (соціально-історичні, географічні, сімейні тощо) умови життя.

Необхідно, щоб в процесі підготовки до гри у дитини з'явилося прагнення втілювати в грі все те, що вона бачила в житті: побутову діяльність людей, різні побутові процеси, явища суспільного життя тощо, відображати казкові сюжети (сюжети з мультфільмів, дитячих відеоблогів), попередньо відпрацьовані на заняттях з розвитку мовлення. Слід пам'ятати, що основною властивістю сюжетно-рольових ігор є їх самодіяльний характер: діти самостійно, без участі дорослого, обирають задум, розподіляють ролі, відтворюють сюжети, визначають ігрові правила. Тому для дошкільників з порушеннями мовлення важливою у таких випадках є заміна сюжетно-рольової гри дидактичними іграми або рухливими іграми з дорослими (вихователями), тому потрібно приділяти особливу увагу забезпеченню педагогічних умов для розгортання дітьми творчої сюжетно-рольової гри [3].

У дослідженнях С. Конопляста, Т. Сак та ін. зазначається, що у дошкільників з порушеннями мовлення ігрова діяльність відстає у розвитку [1]. Зміст гри часто відображає відомі способи роботи з предметами або знайомство з особливостями іграшки. У грі з ляльками чи іншими іграшками немає конкретних ідей. Діти не вибирають іграшки, потрібні для конкретного епізоду. Гра з сюжетними іграшками часто є процедурною, наприклад, під час гри з лялькою дитина ставить каструлю на іграшкову плиту, але немає жодної дії, яка б вказувала на приготування їжі чи годування ляльки. Їх ігри з іграшками логічно не пов'язані.

Негативними факторами, що впливають на ігрову діяльність дітей з порушеннями мовлення, є порушення мовленнєвого розвитку, такі як неправильна вимова звуків, бідний словниковий запас, порушене граматичне оформлення мовлення та зміни темпу мовлення. Наприклад, діти зі складними формами дислалій, ринолаліями і дизартріями зазвичай не можуть повноцінно брати участь в іграх через неточну вимову, невміння висловлювати свої думки та тривогу через те, що їх можуть вважати смішними, незважаючи на чіткі та зрозумілі правила та зміст гри [1].

У той час ігри для дітей з алалією мають одноманітний та наслідувальний характер. У багатьох випадках гра з іграшками для них обмежується маніпулятивною поведінкою, а не грою. Навіть граючись з іншими дітьми, вони відіграють лише другорядну роль і уникають вербального спілкування. Однак коли вони набувають певного словникового запасу та навичок побудови фраз на логопедичних заняттях, вони не використовують їх самостійно у грі [1, с. 176].

Ю. Рібцун, досліджуючи дітей із загальним недорозвиненням мовлення, зазначала, що вони відстають від однолітків з нормотиповим розвитком мовлення в точному відтворенні дій з предметами, порушується послідовність ігрових дій, пропускають їхні головні частини [5]. Для таких дітей характерні знижена вербальна пам'ять, нестійка увага, затримка розвитку абстрактно-логічного мислення. На відміну від інших видів діяльності, у грі переважає певний мотив, найчастіше це бажання перемогти. Перемога в ігровій діяльності для дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) відіграє досить важливе значення, бо саме вона дозволяє правильно виконувати поставлене завдання.

Як зазначали Х. Сайко та Ю. Шаблінська, у порівнянні з однолітками з нормотиповим мовленнєвим розвитком діти із загальним недорозвиненням мовлення у силу своїх особливостей вимагають більшої участі дорослих у їхній ігровій діяльності [6]. Вони відмовляються визнавати поразку, тому не можуть сформувати команду для гри, а їхній інтерес до гри є нестійким. Яскравою особливістю ігрової діяльності цих дітей є труднощі в спілкуванні з іншими під час гри, що свідчить про відсутність у них елементарних форм спілкування, і це особливо помітно в їх поведінці під час гри. Тому дослідники зазначають, що, розвиваючи мовлення, необхідно також вдосконалювати ігрові та комунікативні навички дітей з ЗНМ.

Висновок. Гра у дітей з порушенням мовлення здійснюється лише у процесі безпосереднього вербального впливу дорослого й обов'язкового керівництва. На початку ігрові дії відбуваються в умовах обмеженого мовленнєвого спілкування, що призводить до звуження гри, збіднення сюжету. Без спеціального навчання гра, спрямована на розширення словника і життєвого досвіду дітей з мовленнєвими порушеннями, самостійно не формується.

Список використаних джерел:

1. Конопляста С.Ю., Сак Т.В. Логопсихологія: навчальний посібник. Київ: Знання, 2010. 293 с.
2. Лепеха Л.П., Городиська М.Б. Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Львів-Дрогобич: Посвіт, 2014. 76 с.
3. Максменко Д.С. Гра- ключ до душі дитини: практична психологія. Київ: Центр учбової літератури. 2018. 238 с.
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2006. 456 с.
5. Рібцун Ю.В. До проблеми вивчення порушень мовленнєвого розвитку молодших дошкільників із ЗНМ: *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ, 2005. С. 78 – 81.
6. Сайко Х.Я. Особливості застосування гри в системі формування лексичної компетентності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. *Молодий вчений*. 2017. №3. С. 466–470.

Отримано: 15.04.2024

Луїза ДОРОФЕЙ

студентка 2 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Наталія ПАНЧУК

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Розвиток творчих здібностей і творчої активності в молодшому шкільному віці є надзвичайно актуальним питанням. Творчість стає універсальним способом існування в дитинстві, єдиному періоді життя людини. Багато наукових досліджень протягом багатьох років показали безліч творчих можливостей, які існують у дитинстві. Відповідно, головною психолого-педагогічною проблемою є створення умов, які сприяють і стимулюють розвиток особистості.

На становлення та розвиток кожної людини має значний вплив система освіти. У процесі навчання створюються умови, які сприяють розвитку дітей, які з активною та чіткою життєвою позицією. Осучаснення теоретичних положень і практичних аспектів навчання є надзвичайно необхідним. Мета цих змін полягає в тому, щоб забезпечити потребу суспільства в активних, творчих людях. Наше дослідження зосереджено на виявленнях суті та змісту концепцій творчості, творчої особистості та складових частин її формування [1].

Аналіз наукової літератури свідчить, що проблема розвитку творчих здібностей особистості висвітлюється багатьма дослідниками. Зокрема, теоретичні аспекти формування творчої активності особистості представлені в працях багатьох учених Дж. Гілфорда, Дж. Рензулі, К. Роджерса, С. Торренса, Б. Ананьєва, Л. Виготського, О. Ковальова, Г. Костюка, В. Крутецького, О. Леонтєва, М. Лейтеса, О. Матюшкіна, В. Моляко, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна, І. Терещенко тощо.

У психології питання творчості досліджується в аспекті діяльнісного підходу з різних наукових думок. Так, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Леонт'єв та ін. творчість пов'язують з окресленням творчих здібностей як вродженої якості особистості, що допоможе їй опанувати досягненнями культури. Дослідниками М. Лейтесом, І. Терещенком визначається ще один підхід до питання здібностей, що акцентується на конкретно індивідуально-психологічних особливостях.

У науковій літературі поняття творчих здібностей застосовується як характеристика особистості та її діяльності. Крім того, «творчість» визначається як активність, яка розкриває її характеристики, і визначається як активність, яка відбувається в процесі творчості [5].

Поняття творчості також розглядають у ширшому контексті. Учені-філософи стверджують, що творчість є необхідною умовою розвитку матеріальних носіїв; вона складається з нових форм матерії, і разом із появою цих нових форм відбувається зміна самих форм творчості.

В. Моляко вказує: «творчі здібності є стійким утворенням динамічного характеру, яке є не окремою рисою особистості, а її інтегральною якістю, яка складається з цілого комплексу емоційних, інтелектуальних, характерологічних особливостей, які дають людині змогу творити у будь-якому виді людської діяльності і виявляються як самодіяльність у вільній, свідомій, ініціативній внутрішньо необхідній діяльності» [5].

У процесі творчої діяльності розвиваються творчі здібності, які впливають на їхню якість. Інтерес до знань, стійкість і бажання отримати нові знання, а також участь у творчій діяльності та використання певних сил для досягнення творчих цілей є ознаками цього. Здібні люди мають можливість пройти усі етапи творчого процесу. Оскільки творчість є способом демонстрації творчих здібностей, внутрішня активність, яка розвивається та перетворюється на продуктивні дії, є результатом творчої діяльності. Розвиток нових і корисних емоційних сил, або емоційної креативності, має бути корисним під час розвитку творчих здібностей. У цьому конкретному випадку творчість емоційного стану є актом творчості, а природа емоційного відгуку виявляється у відповідності інтересам, потребам, уявленням і цінностям особистості. Коли йдеться про розвиток творчих здібностей, слід враховувати, що значний вплив мають зовнішні елементи, такі як соціальне середовище, умови виховання, навчання та освіта. Надзвичайні ситуації, такі як успішність діяльності та необмеженість дій, демонструють процес творчого розвитку здібностей особистості. При розвитку творчості особистості це варто враховувати та сприяти використанню [6].

Молодший шкільний вік є надзвичайно сприятливим для розвитку творчих здібностей учнів. Оскільки цей віковий період характеризується активним формуванням уяви, творчого мислення, здатності до фантазування та чіткого прояву допитливості, а також розвитком вмінь спостерігати, порівнювати та критично оцінювати власну діяльність. Розвиток розумово активної особистості є важливим завданням початкової школи, тому ступінь усвідомлення та удосконалення чуттєвості процесу пізнання дійсності прямо залежить від рівня розвитку органів відчуттів і наочно-образного мислення учнів [4].

Розвиток творчих здібностей залежить від спрямованості на психологічні та індивідуальні особливості молодших школярів і психологічної готовності вчителя працювати з обдарованими учнями. У процесі вибору методів і засобів творчої роботи враховуються вікові характеристики учнів, а також їхні потреби, інтереси та уподобання.

У молодших класах доцільно сприяти самостійному виконанню навчальних завдань під час розвитку творчих здібностей. Творче образне мислення бере початок у практичній діяльності, коли діти стикаються з певними проблемами. Ці труднощі, різні за складністю,

стимулюють розумові сили, коли їх вирішують, що спонукає їх думати та приймати рішення. Творче мислення стимулюється життєвими проблемами, які дозволяють людям виявити певні бажання та прагнення, що призводить до творення в практичній діяльності. Мета творчого розвитку полягає в тому, щоб допомогти дітям самостійно реалізувати свої ідеї. Цей процес може призвести до того, що учні стануть більш свідомими щодо відповідних творчих дій. Таким чином, цінність процесу творчої діяльності постійно зростає і змінюється, оскільки необхідно знайти творчо обдарованих учнів. Творіння, порівняно з інтелектуальними зусиллями, є досить складним психічним процесом [4].

Як загальноосвітній навчальний предмет, іноземна мова може і повинна сприяти розвитку творчих здібностей учнів. Уроки англійської мови, які використовують інтерактивні технології, сприяють цьому. Уроки включають такі елементи, як рольові ігри, робота в групах чи парах і «мозковий штурм». У цих методах відбувається активна взаємодія «вчитель-учень», «учень-учень» і «учень-вчитель». Такі технології, як інтерактивне навчання, як співпраця та групове навчання, є найкращими для розвитку творчих здібностей. Технології ситуативного моделювання та оцінювання дискусійних питань включають створення захоплюючих нетрадиційних ситуацій і завдання, які вимагають від учнів використовувати свою фантазію, креативне мислення та уяву.

Використання гри на уроках англійської мови також розвиває творчі здібності учнів. Для дитини гра – це, перш за все, можливість випробувати себе, відчувати свою індивідуальність, ознайомитися з тими ролями, які вона виконуватиме в майбутньому. Ігри допомагають зробити процес навчання іноземній мові цікавим і творчим, дають можливість створити атмосферу захопленості і попереджають стомлюваність. У будь-який вид діяльності на уроці іноземної мови можна внести елементи гри, у зв'язку з чим навіть найнудніше заняття набуватиме цікавої форми.

Отже, творчі можливості учнів на уроках англійської мови ефективно реалізуються в різних видах діяльності, зокрема у грі, діалогічному та монологічному мовленні, у груповій та проектній роботі тощо. Особливу увагу слід приділяти розвитку таких якостей особистості, які дають можливість творчо використовувати здобуті знання. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках англійської мови безумовно вимагає від учителя чимало зусиль при виборі та постановці завдань, спрямованих на розвиток креативності учнів.

Список використаних джерел:

1. Анджейчак А.О. Психолого-педагогічні умови формування творчої особистості дитини в освітньо-виховних закладах. *Обдарована дитина*. 2014. №5. С. 8-11.
2. Будій Н.Д. Психолого-педагогічна підтримка креативності учнів на уроках української мови у ході виконання творчих завдань. *Освіта та розвиток особистості*. 2014. № 1 (20). С. 46-49.
3. Клименко В.В. Психологічна підтримка творчості учня. *Психолог*. 2002. № 46-47.
4. Лук'янчук М.В. Структура творчих здібностей молодших школярів: психолого-педагогічний аспект. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. праць. 2018. Вип. 54. С. 174-179.
5. Моляко В.О., Музика О.Л. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень. Житомир, 2007. 319 с.
6. Роменець В.А. Психологія творчості. Київ: Либідь, 2001. 288 с.
7. Чорна Л.Г. Психологічне забезпечення розвитку творчих здібностей учнів. *Обдарована дитина*. 2001. №5. С. 42-48.

Отримано: 15.04.2024

Людмила ЙОСИПЕНКО

магістрантка I курсу факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи

Науковий керівник: Тетяна ДОКУЧИНА

кандидат педагогічних наук, доцент

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів виховної роботи, спрямоване на формування громадянської та національно-патріотичної самосвідомості. В умовах сьогодення патріотичне виховання набуває ще більшого значення, оскільки через війну в Україні, процеси глобалізації та інтернаціоналізації актуалізується необхідність виховання підростаючого покоління як громадян держави, захисників її суверенності та незалежності. Актуальним патріотичне виховання є й у спеціальній освіті, що водночас має певні особливості його здійснення.

У загальній педагогіці вченими вивчаються різні питання патріотичного виховання дітей та молоді (І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко, В. Киричок та ін.). Питання патріотичного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями в спеціальній освіті розглядалися Н. Коваль, Т. Кузнецовою, М. Омельченко, С. Пасюк та ін. Попри наукові доробки вчених, проблема патріотичного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями є актуальною, а в сучасних умовах потребує подальшого вивчення та удосконалення.

У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України зазначається, що процес патріотичного виховання дітей і молоді повинен здійснюватись відповідно до вікових та сенситивних періодів розвитку дітей, мати випереджувальний характер, бути оснований на духовно-моральних засадах. В період воєнної загрози, яку зараз переживає Україна, патріотичне виховання визначається як пріоритетний напрям виховання молоді [3].

Як зазначає Н. Безлюдна найбільш сприятливим періодом для провадження патріотичного виховання є молодший шкільний вік. У цей віковий період закладаються основи для різних психічних якостей особистості, формуються ціннісні орієнтації, що забезпечує ефективність виховання громадянської культури, патріотичних почуттів, моральних норм та принципів, національної самосвідомості та ідентичності [1, с. 77].

Сутність національно-патріотичного виховання молодших школярів Н. Безлюдна тлумачить як «цілеспрямований, організований процес, спрямований на збереження, передавання та засвоєння культурно-історичного досвіду українського народу, формування в дітей почуттєво-ціннісного ставлення до сім'ї, родини, рідного краю, Батьківщини, усвідомлення особистої приналежності до української нації, мотивацію дітей до патріотичних учинків і дій» [1, с. 79].

В. Войтко вважає, що основними завданнями національно-патріотичного виховання дітей з особливими освітніми потребами є формування соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, сприяння розвитку культури міжнаціональних взаємин, формування національної приналежності, розвиток особистісних рис громадянина тощо. Ефективними умовами патріотичного виховання дітей з особливими освітніми потребами у процесі навчання вчена визначає такі: забезпечення зв'язку виховання із засобами національних традицій із життям; урахування вікових та індивідуальних особливостей дітей; емоційність виховання; системний підхід до використання українських традицій у процесі виховання; доступність національних традицій [2].

Патріотичне виховання є одним із напрямів корекційно-виховної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями. М. Омельченко, Т. Кузнецова, С. Пасюк та ін. зазначають, що реалізація завдань патріотичного виховання має здійснюватись з урахуванням особливостей психічного розвитку молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, зокрема: специфіки розвитку мовлення та спілкування, особливостей взаємодії з соціальним оточенням та соціальними настановами.

Слід враховувати особливості розвитку мовлення та спілкування цих учнів, що потребує використання інформації, яка є доступною для дітей та з опорою на життєвий досвід, здійснення емоційно забарвленого спілкування, показ прикладу громадянської позиції та ін. Патріотичне виховання має здійснюватись з урахуванням особливостей взаємин учнів у колективі та родині, оскільки основою процесу виховання є формування особистості через колектив та у колективі [4].

Отже, патріотичне виховання є вагомим напрямом корекційно-виховної роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями. Молодший шкільний вік визначається як одним із найбільш сприятливим для формування національної ідентичності та самосвідомості, громадянської відповідальності, патріотизму. Проведення патріотичного виховання передбачає урахування особливостей психічного розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями та відповідно створення умов для ефективності реалізації основних завдань цього напрямку виховної роботи.

Список використаних джерел:

1. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. Вип. 2(8). С. 76-83.
2. Войтко В.В. Національно-патріотичне виховання учнів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії. URL: <http://surl.li/ssuvj>.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 527 «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n7>
4. Омельченко М.С., Кузнецова Т.Г., Пасюк С.П. Психологічні аспекти національно-патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку із порушеннями інтелекту. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 84. Т. 2. С. 36-39.

Отримано: 15.04.2024

Марина КОВАЛЬ

магістрантка 1 курсу факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи

Науковий керівник: Мар'яна БУЙНЯК

кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УВАГИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Увага є одним із психічних процесів, що лежить в основі всієї пізнавальної діяльності. Її розвиток має вагоме значення для навчальної діяльності, оскільки завдяки властивостям уваги відбувається концентрація та зосередженість на навчальному матеріалі. Відтак достатньо сформований рівень уваги є запорукою успішності навчання учнів.

У психологічному словнику увага тлумачиться як «форма психічної діяльності, що проявляється в переважній спрямованості свідомості людини на визначений об'єкт чи явище при одночасному абстрагуванні від інших, в результаті чого вони відображаються повніше, чіткіше глибше ніж інші» [3, с. 314].

На основі теоретичного аналізу різних підходів до вивчення уваги Т. Савченко зазначає, що вченими увага розглядається як процес, властивість і стан психіки. Як психічний процес увага характеризується зв'язком із діяльністю, яка потребує зосередження та спрямованості на ній уваги. Ефективна реалізація цілей діяльності, яка має початок та кінець, передбачає синхронізацію уваги з нею. Тобто увага має вчасно активізовуватись відповідно до початку діяльності або ж, навіть, випереджати її. Вивчення уваги як властивості особистості характеризується взаємозв'язком з мотивами, цінностями, цілями, які спрямовують її та регулюють, надаючи особистісного змісту. Увага як стан психіки розглядається в аспекті уважливості (стану зосередженості та заглибленості у діяльність) та неуважності (відволікання від діяльності) [4].

Аналіз літературних джерел засвідчив, що вченими виділяються різні види уваги, зокрема: мимовільна – цей вид уваги не передбачає цілеспрямованої діяльності та вольових зусиль; довільна – вид уваги, який характеризується цілеспрямованістю та передбачає вольові зусилля; післядовільна – вимагає активної розумової діяльності, що обумовлює високу та тривалу зосередженість. Основними властивостями уваги визначаються такі: стійкість, розподіл, переключення, обсяг, концентрація, зосередження, спрямованість [3; 4; 5].

С. Белякова зазначає, що молодший шкільний вік характеризується розвитком усіх властивостей уваги, що впливає на процес навчання, який потребує постійного самоконтролю та має бути довільним. У першокласників властивості уваги є менш сформованими, проте вже у 2-му класі рівень їх розвитку значно покращується. Чим старшим стає учень, тим більш стійкою та концентрованою стає його увага, що дозволяє виконувати різні види розумової діяльності протягом тривалого часу. Наприкінці молодшого шкільного віку наявний достатній розвиток довільної уваги для навчання, чинником розвитку якої є інтереси учнів, зокрема пізнавальний [1].

Показники розвитку уваги у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями суттєво відрізняються від дітей з нормотиповим розвитком. Дослідження Ю. Бугери засвідчили, що у дітей з інтелектуальними порушеннями спостерігається недорозвиток усіх властивостей уваги, що негативно відображається на успішності навчання, викликає труднощі пізнання, виконання різних видів навчальних завдань [2].

На відміну від однолітків з нормотиповим розвитком, у дітей з інтелектуальними порушеннями переважає мимовільна увага. При цьому і мимовільна і довільна увага є недостатньо розвиненими. Основними особливостями розвитку уваги молодших школярів з інтелектуальними порушеннями є такі [2; 5]:

- недостатня стійкість уваги, що проявляється у труднощах якісного виконання нескладної, одноманітної роботи протягом тривалого часу: при тривалому зосередженні та виконанні діяльності учні з інтелектуальними порушеннями допускають значну кількість помилок;
- малий обсяг уваги, що характеризується лише 3-4 об'єктами, які можуть бути охоплені їхньою увагою, в той час як в однолітків з нормотиповим розвитком цей показник становить 5-7 одиниць;

- труднощі переключення уваги, які обумовленні інертністю нервових процесів: дітям з інтелектуальними порушеннями складно переносити свою увагу з виконання однієї діяльності на іншу, при цьому підвищена втомлюваність часто призводить до мимовільного переключення та відволікання;
- недорозвиток розподілу уваги – для молодших школярів з інтелектуальними порушеннями розподіл є практично недоступним: більшість з них не може виконувати дві дії одночасно або виявляє при цьому значні труднощі; при цьому має місце зниження стійкості уваги і, відповідно, якості виконання завдання.

Отже, здійснений теоретичний аналіз проблеми розвитку уваги молодших школярів з інтелектуальними порушеннями засвідчив, що цей процес має свої особливості розвитку у цієї категорії дітей. Передусім характерним є переважання мимовільної уваги, що значно ускладнює процес навчання. У молодших школярів з інтелектуальними порушеннями усі властивості уваги є значно недорозвиненими у порівнянні з однолітками з нормотиповим розвитком.

Список використаних джерел:

1. Белякова С.В. Психологічні особливості розвитку уваги у молодших школярів. *Перспективи та інновації науки*. 2022. № 10 (15). С. 412-422. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/2474/2477>
2. Бугера Ю.Ю. Порівняльна характеристика розвитку уваги у нормально розвинених та розумово відсталих молодших школярів у процесі навчальної діяльності. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2015. 1 (14). С. 11-16.
3. Психологічний словник / авт.-уклад. Синявський В.В., Сергєєнкова О.П.; за ред. Побірченко Н.А. 2007. 336 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5980/3/O_Serhieienkova_IL.pdf
4. Савченко Т.Л. Сутність уваги, уважливості і спостережливості як індивідуальних рис особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2010. (10). Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. С. 205-210.
5. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини: підручник. Київ: Знання, 2008. 359 с.

Отримано: 15.04.2024

Анастасія КОЗАРУК

студентка 2 курсу факультету спеціальної освіти, психології та соціальної роботи

Науковий керівник: Олена БЄЛОВА

доктор педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЗОРОВОЇ ПАМ'ЯТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

В галузі психології та педагогіці все більше уваги приділяється вивченню пам'яті у дітей старшого дошкільного віку. Сучасні тенденції вимагають оновлення прийомів та методів навчання особливо для дітей із порушеннями мовлення. Раннє виявлення та корекція проблем у розвитку пам'яті, сприяє в подальшому успішному оволодінню пізнавальною інформациєю на навчальних заняттях, як в дошкільних так і загально середніх закладах освіти.

Недорозвинення процесу пам'яті може вплинути на злагоджену роботу всіх когнітивних складових вищих психічних функцій, зокрема, мовлення.

Пам'ять – це вищий психічний процес, який дозволяє зберігати та відтворювати інформацію. Цей процес тісно пов'язаний із іншими процесами, такі як сприймання, мислення, відчуття та уява. Пам'ять включає в себе етапи: запам'ятовування, зберігання, забування та відтворення. Існують також різні теорії пам'яті, такі як фізична, біохімічна та хімічна.

За визначеннями українських психологів (О. Сергеєнкової, О. Столярчук та ін.), пам'ять є психічним процесом, який дозволяє відображати досвід людини, засвоюючи, зберігаючи та відтворюючи події її життя та діяльності. Цей процес розширює пізнавальні можливості людини і сприяє її цілісності та розвитку. Уявлення, які представляють собою образи раніше сприйнятих об'єктів, явищ, думок чи фантазій людини, є основними одиницями роботи пам'яті. Ці уявлення тісно пов'язані з іншими пізнавальними процесами, такими як відчуття, сприймання, мислення та уява, і становлять основу для запам'ятовування та подальшого відтворення інформації [2].

О. Бошель зазначала, що у дітей дошкільного віку домінує мимовільна, зорово-емоційна пам'ять. Це означає, що дитина часто не ставить перед собою усвідомлених цілей запам'ятовування чого-небудь конкретного. Запам'ятовування та пригадування відбуваються самостійно, незалежно від волі та свідомості дитини, і реалізуються у процесі її діяльності, що залежить від характеру цієї діяльності. Дитина запам'ятовує те, на що була спрямована її увага під час діяльності, те, що викликало враження та було для неї цікавим.

Якість мимовільного запам'ятовування предметів, картинок та слів залежить від того, наскільки активно дитина взаємодіє з ними, наскільки детально вона сприймає, розглядає, і групує їх під час своїх дій [5].

За дослідженням О. Белової було визначено, що об'єм зорової пам'яті у дітей з логопатією майже не відрізняється від норми при використанні зорової опори, але без неї у дошкільників виникали проблеми [1]. У дітей із порушенням мовлення на етапі дошкільного віку та раннього періоду навчання в школі відзначається зменшений обсяг всіх типів пам'яті порівняно з нормою. Проте під час періоду навчання в початковій школі ці показники вдосконалюються. У більшості молодших школярів із порушенням мовлення зорова пам'ять зазвичай залишається в нормі. Це пояснюється тим, що розвиток звичайного зорового впізнання реальних об'єктів, що є основою для зорової пам'яті, як правило, не відрізняється від норми. Одночасно відзначається, що порушення просторового сприймання, яке виникає внаслідок недосконалості просторового аналізу й синтезу, призводить до зменшення обсягу зорової пам'яті. Це явище найчастіше спостерігається у дітей із дизартрією. У дітей з порушенням мовлення спостерігається недостатній розвиток мимовільної пам'яті. Те, що діти з нормотиповим розвитком легко запам'ятовують, вимагає додаткових зусиль у дітей із порушенням мовлення. Однією з причин обмеженої ефективності продуктивності пам'яті є знижена пізнавальна активність [4].

За дослідженнями Т. Дегтяренко, у дитини із зоровим порушенням спостерігається неповна здатність до аналізу зорової інформації, нечіткість у сприйнятті зображення літер (відома як «дзеркальне письмо»), викривлення елементів букв, невірне розташування їх відносно одна одної, а також труднощі у сприйнятті та запам'ятовуванні деталей букв, що призводить до порушень писемного мовлення [5].

Отже, визначено, що у дітей старшого дошкільного віку з типовим мовленнєвим розвитком, пам'ять проявляється у формі мимовільних процесів, розвивається під час гри. У

дітей з порушенням мовлення зорова пам'ять в період старшого дошкільного віку та на початку шкільного віку має зменшений обсяг всіх типів пам'яті, але під час навчання зорова пам'ять стає в межах норми.

Список використаних джерел:

1. Белова О.Б. Стан розвитку слухомовленнєвої пам'яті в дітей з логопатологією. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*: зб. наук. праць / за ред. М.К. Шеремет. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2022. Вип. 20. С. 5–14. URL: <https://aqce.com.ua/download/publications/695/681.pdf>
2. Бошель О. Проблеми розвитку пам'яті у дітей дошкільного віку. *Сучасна гуманітаристика*: збірник матеріалів XIV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Переяслав: Сучасна гуманітаристика, 2019. Вип. 14. С. 5–9.
3. Дегтяренко Т.М. Система корекційно-реабілітаційної роботи з дошкільниками з особливими освітніми потребами (1991-2008 рр.). Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2022. 232 с.
4. Конопляста С.Ю. Логопсихологія. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/78364-42-pamyat.html>
5. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Загальна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 296 с.

Отримано: 15.04.2024

Марія КОМАР

студентка 2 курсу факультету спеціальної освіти, психології та соціальної роботи

Науковий керівник: Олена БЄЛОВА

доктор педагогічних наук, доцент

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ СТІЙКОСТІ УВАГИ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Увага є необхідним психічним процесом для здійснення роботи багатьох різновидів будь-якої діяльності людини. Процес її розвитку та виникнення розглядався з різних наукових теорій. Зазначається, що увага не є психічним процесом, який діє самостійно, адже вона не відображає ані властивостей предметів, ані зав'язків та відношень між ними. Її сутністю постає зміст певної психічної діяльності. Увага займає особливе місце між психічними явищами, виявляє спрямованість особистості та її інтереси, бере участь у практичній та пізнавальній діяльності, постає необхідною закономірністю успішної, продуктивності трудової діяльності та самовираження особистості. В даному випадку, увага являє собою форму організації психічної діяльності особистості, що визначається в зосередженні і спрямованості свідомості на об'єктах, які сприяють її виразному відображенні [4, с.117].

Виділяють такі властивості уваги: стійкість – це властивість, яка проявляється достатньою тривалістю часу, під час якого, людина спрямовує свою увагу на певний об'єкт; нестійкість – це зміна скерованості уваги, яка виявляється під впливом певних об'єктів; концентрація – це властивість, яка визначається в певній мірі зацікавленості до діяльності, що робиться в деякий момент; коливання – визначається змінами концентрації уваги; переключення – це свідомий перехід людиною від однієї діяльності до іншої; розподіл – це властивість, яка проявляється при одночасному виконанні людиною декількох видів діяльності; обсяг – визнача-

ється кількістю об'єктів, які можуть сприйматися людиною враховуючи чіткість і якість, які відображаються в одному процесі сприймання в найкоротші терміни [2, с. 75–76].

У дітей дошкільного віку увага набуває більш зосередженого та стійкого характеру. Вона сприяє відображенню інтересів до навколишніх предметів і дій з ними, таким чином розвивається стійкість уваги, що проявляється в зосередженні на певному об'єкті. Під час пізнавальної діяльності цікавість дитини переходить від спрямування на зовнішні елементи до більш значущих, які сприяють змінненню вибірковості уваги та її змісту. Разом з тим збільшується обсяг уваги, який сприяє сприйманню декількох предметів одночасно. Виконання багатьох видів діяльності одночасно, порівняно із сприйманням є слабозрозумілим, це свідчить про недостатній розподіл уваги. Для розвитку дітей дошкільного віку є важливим елементом швидко орієнтуватися у навколишньому середовищі, відразу переходити до виконання нових завдань, такі дії забезпечує переключення уваги. Дана властивість діє тоді, коли дитина побачила щось цікавіше за попередню діяльність, такі дії зумовлені неоднаковою за часом увагу дітей [3].

Увага дошкільників сформована таким чином, що вона відображає інтереси дитини до навколишньої діяльності. Властивості уваги, а саме, стійкість і концентрація покращують розумові процеси та сприяють якіснішому та виразнішому сприйнятті різних образів, об'єктів. Особливості стійкості уваги та її розвитку визначаються за змістом матеріалу, який присутній в діяльності дитини. Вагомість змістового матеріалу спричинена предметним світом навколишнього середовища дитини і розвитком навчальної діяльності. При зменшенні емоційної привабливості матеріалу, зменшується його важливість, в результаті цього дитина не виявляє бажання утримувати увагу на об'єктах. Упродовж дошкільного віку увага у дітей стає не тільки стійкішою, але й разом з тим набуває більшої об'ємності та стає ефективнішою, зазвичай це виявляється під час формування довільних дій у них. У дітей дошкільного віку увага проявляється у правильності виконання дій, які пов'язані з нею [5].

Згідно досліджень О. Белової розвиток уваги у дітей дошкільного віку з порушенням мовлення має певні особливості: знижений рівень концентрації та стійкості уваги, що виникає в наслідок загальної втоми; низький рівень довільності; короткочасне зосередження на інформації вербального змісту; знижений рівень розвитку властивостей уваги. Дошкільники з порушенням мовлення мають зменшений рівень розвитку вербальної уваги, а саме, діти з дизартрією, дислалією, ринолалією та заїканням. Увага у дітей, які відносяться до даної класифікації, характеризується проблемами із зосередженням на завданнях мовленнєвого типу, їм важко виконувати завдання за словесною інструкцією. У дітей спостерігається недостатня стійкість уваги, а також зменшена можливість її розподілу. Знижений рівень вербальної уваги заважає дітям концентруватися на діяльності, тривало зосереджуватися на визначеному завданні, розподіляти увагу між вправами, виконувати декілька вербальних вправ протягом заняття [1].

Список використаних джерел:

1. Белова О.Б. Дескрипція розвитку вербальної уваги в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Збірник наукових праць. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Умань, 2023. 1(9). С.12–22. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/279330>
2. Буняк Н.А. Загальна психологія: лекції. Тернопіль: Вид. ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 100 с.
3. Дмитренко М.О. Увага як форма організації пізнавальної діяльності у дітей дошкільного віку. *Соціально-психологічні аспекти розвитку суб'єкта освітнього процесу*. 2020. Вип. 1. С. 61–64.

4. Кузів О.Є. Психофізіологія: курс лекцій. Тернопіль: вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. 194 с.
5. Сидоренко Н.І. Особливості розвитку уваги дітей дошкільного віку. *Наукова думка сучасності і майбутнього*. 2019. Вип. 1. С. 48–56. URL: <https://naukam.triada.in.ua/images/files/zbirnik28.pdf>

Отримано: 15.04.2024

Єлизавета ЛЮБЧАЧ

студентка 4 курсу факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи

Науковий керівник: Наталія ГОЦУЛЯК

кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІ ЗАСАДИ КОРИГУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКАХ

Емоційна залежність – це стан злиття або поглинання з іншою людиною, без якої життя здається неможливим. Емоційно залежні люди відчувають постійну потребу у схваленні оточення, підтримують руйнівні стосунки, відчувають безсилля змінити щось, не розуміють своїх бажань та потреб. Внутрішню душевну порожнечу найчастіше заповнюють інтересами іншої людини, на думку якої покладаються. Залежна людина орієнтується на зовнішній світ, а чи не на свої почуття та відчуття [3].

Основними ознаками емоційно залежних людей є: опора на думку інших людей про себе, низька самооцінка; жертвування своїми інтересами та бажаннями; бажання бути хорошим та зручним для всіх; потреба у схваленні та підтримці від інших людей; відсутність психологічних кордонів або вони дуже розмиті; почуття наповненості життя лише, коли живуть життям партнера; постійна потреба бути поряд із коханим.

Емоційна залежність корінням йде в дитинство, коли потреби дитини в безпеці, спілкуванні, прийнятті та любові не були задоволені. Розлука з батьками, брак уваги та турботи з боку батька, заслугування любові дитиною – основні причини отримання травми прив'язаності, яка у дорослому віці проявляється у залежній поведінці. Залежна людина очікує від партнера тих почуттів, які недоотримала у дитинстві: безумовне кохання, безумовне прийняття, зчитування його потреб без проговорювання їх вголос, негайне задоволення його потреб [1].

Як упоратися з емоційною залежністю? Усвідомити свою значущість та цінність. Заповнити себе власними почуттями любові, турботи та прийняття, які були недоотримані у дитинстві. Стати дбайливим дорослим для самої себе та «внутрішньої дитини», яка хоче любові та визнання. Це допоможе перестати вимагати такі почуття від близьких та покращити стосунки. Набути й зміцнити образ позитивного «Я». Формувати уявлення про себе як про особистість, здібності, взаємини, вийти з процесу злиття, щоб краще розуміти життєві принципи, бажання та потреби. Образ позитивного «Я» допомагає взяти відповідальність за своє життя та зміцнити впевненість у собі. Взяти відповідальність за своє життя. Провести аналіз своєї поведінки, визначити мотиви почуттів та вчинків. У цьому допоможе щоденник спостережень. Говорити відкрито про свої бажання і почуття, не чекати, коли інша людина здогадається і прочитає думки, щоб дати пораду. Перемістити увагу на себе та свої реакції, поведінку. Припинити звинувачувати у своїх нещастях інших, розраховувати на себе. Визначити, на що можна вплинути в житті, а на що ні.

Важливо навчитися розпізнавати та проживати свої почуття. Залежній людині важко розпізнавати свої справжні почуття. Єдині почуття, які допускаються, – це почуття гніву чи смутку, які виправдовуються діями іншої людини. Для розпізнавання своїх почуттів можна використовувати емоційний щоденник і записувати в нього почуття, що виявлялися протягом дня. Це допоможе розуміти свої почуття та надалі виявляти їх у стосунках, відкрито говорити про почуття з близькими. Виявляти любов до себе. Однією з причин емоційної залежності є брак любові до себе і, як результат, очікування любові зовні. Любов до себе складається з прийняття своєї недосконалості, поваги до себе і своїх бажань та інтересів, турботі про своє тіло і почуття, наповнення себе позитивними почуттями, вміння отримувати задоволення [2].

Вибудовування психологічних кордонів. Усвідомлення та створення особистих кордонів – важливий етап у виході з емоційної залежності. Для того щоб сформувані особисті межі важливо навчитися говорити «ні» тому, що не подобається і говорити «так» своїм бажанням [3].

Зміцнення самооцінки. Краще сфокусуватися на перевагах та сильних сторонах, привласнювати свої здобутки, тоді це допоможе у роботі з внутрішнім критиком. Важливо навчитися говорити про свої бажання та потреби. А найголовніше, ставити перед собою реалістичні цілі та дотримуючись плану, перестати порівнювати себе з іншими.

Також важливо усвідомлювати причини з яких відбувається емоційне злиття з партнером. Основні причини з яких це відбувається: страх змін, страх самотності, надія, що все налагодиться.

Після розриву в душі утворюється емоційна порожнеча, і важливо почати її заповнювати собою та своїми почуттями. Емоційно співзалежні люди намагаються заповнити порожнечу зовнішніми насолодами: їжею, новими стосунками, шукають собі опори назовні. Така поведінка має тимчасовий ефект, і щойно зовнішня зникає, порожнеча знову повертається. Книги, музика та танці, спілкування з що підтримує оточенням, відвідування театру, заняття спортом, наповнення всіх життєво важливих сфер допоможе знайти душевний спокій та наповнитись позитивними почуттями.

Список використаних джерел:

1. Строяновська О. Вплив профілактики та психокорекції емоційної залежності майбутніх психологів на формування їх психологічної культури. *Індивідуальність у психологічних вимірах спільнота професії*: збірник наукових праць / за заг. ред. Л.В. Помиткіної, О.М. Ічанської. Київ: ТОВ «Альфа-ПІК», 2020. С. 246–253.
2. Широка А.О. Емоційна залежність у романтичних стосунках: роль несприятливого дитячого досвіду та ранніх дисфункційних схем. *Психологія і особистість*. 2021. № 2. С. 143–158.
3. Bell K. Emotion Dysregulation as a Moderator of the Association Between Relationship Dependency and Female Perpetrated Dating Aggression *Journal of Interpersonal Violence*, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1177/0886260520945678>

Отримано: 15.04.2024

Ольга МИХАНЦЬО

студентка 2 курсу факультету спеціальної освіти, психології та соціальної роботи

Науковий керівник: Олена БЄЛОВА

доктор педагогічних наук, доцент

ФУНКЦІЙНІСТЬ ЗОРОВОГО СПРИЙМАННЯ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Сприймання є важливим аспектом в житті людини, оскільки бере першочергову участь у пізнанні навколишнього світу. Цей психічний процес є важливою складовою виховання та початкової діяльності дитини дошкільного віку. Безпосередньо це стосується дітей з порушеннями мовлення. Недостатній розвиток зорового сприймання у дошкільників значною мірою впливає на труднощі у розвитку інших психічних процесів; у засвоєнні знань, вмінь та навичок на навчальних заняттях.

За нейрофізіологічними даними М. Corballis існують спеціальні шляхи, які виконують різні функції сприймання. Наявна певна ділянка мозку, де сприймання остаточно формується з аналізаторних систем завдяки комплексній активності мозку. У системі сприймання наявні низхідні та висхідні шляхи, які, ймовірно, слугують для фільтрації та модифікації попередньої обробки інформації про об'єкт [5, с. 83-104].

Фізіологічні механізми сприймання В. Goldstein розглядає за рецепторами, які є чутливі до певних видів стимулів (світло до зору, звук для слуху тощо), активуються і викликають електричні сигнали, які в кінцевому підсумку призводять до активізації нейронів у великій кількості структур, перед тим, як потрапити в мозок. Також було зазначено, що сприймання визначається не лише рецепторами, які надсилають сигнали до мозку. Інші фактори, такі як контекст та середовище, в якому відбувається сприймання, індивідуальні відмінності між людьми, які сприймають, а також очікування та попередні знання людини, також можуть впливати на те, що сприймається [6, с. 78-79].

За спостереженнями І. Брушневської, недорозвинене мовлення страждає разом із всією когнітивною системою. У дітей з порушенням мовленнєвого розвитку в певній мірі страждає сприймання, переробка та збереження інформації. Часто такі дошкільники є непосидючими, дратівливими, надмірно збудженими, що призводить до порушень пізнавальної діяльності дитини. Пізнання навколишнього світу для них потребує дещо довших термінів, ніж для дітей з нормотиповим мовленнєвим розвитком [2, с. 70-75].

У дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення з міркувань Е. Черкасової виникають труднощі орієнтування в навколишньому середовищі, що може включати проблеми з просторовою орієнтацією та відчуттям положення власного тіла у просторі. У розвитку сприймання важливе місце займає ознайомлення дитини з різними властивостями предметів та явищ. Також важливо приділяти увагу вивченню розміру, форми та кольору предметів, що допоможе покращити просторову орієнтацію [4, с. 22-26].

Досліджуючи особливості розвитку дошкільників з порушеннями мовлення Ю. Рібцун визначила, що у цих дітей спостерігається низький рівень розвитку зорового сприймання та загальних зорових навичок. Їм притаманні характерні ознаки в процесі сприймання предметів. Внаслідок певних психічних особливостей, діти не завжди впізнають предмет в цілому, адже вони зосереджуються на центрі зображення. Вони мають складнощі з розрізненням кольорів через нестійкість зорової уваги, швидку втомлюваність та мимовільність інших пси-

хічних процесів. Спостерігаються особливості зорово-просторового гнозису під час виконання завдань. Якщо запропонувати дітям за зразком відтворити малюнок, виріб чи аплікацію, ці роботи будуть характеризуватися певною неточністю, такою як неправильне розташування елементів, їх заміна, випадіння, додавання чи переміщення [3, с. 188-192].

О. Белова в своєму дослідженні зазначала, що пізнання навколишнього світу, зокрема, орієнтацію в просторі, забезпечують руховий і зоровий аналізатор. Оскільки у дітей з порушеннями мовлення вторинно страждає й когнітивна сфера, то вербально-просторове уявлення буде також недостатньо сформоване. Внаслідок цього у дітей з порушеннями мовлення спостерігалися труднощі у розумінні просторових стосунків у мовленні, визначенні розміщення одного предмета відносно іншого та сплутуванні просторових прийменників у власному мовленні. Також варто зазначити, що діти не опиралися на зорову опору власного тіла й не реагували на допоміжні запитання дорослого [1, с. 92-96].

Отже, аналіз наукових джерел доводить, що сприймання – це складний психічний процес, який тісно пов'язаний з усіма психічними процесам. Сприймання у дітей дошкільного віку з порушенням мовленнєвого розвитку характеризується: поверхневістю та неповнотою розвитку; складнощами в орієнтації простору; розпізнаванні фігур, кольорів; а також меншою продуктивністю порівняно з типовим мовленнєвим розвитком.

Список використаних джерел:

1. Белова О.Б. Конституювання імпресивного та експресивного вербально-просторового уявлення в дітей старшого дошкільного віку з логопатологію. *Інноваційна педагогіка*. Одеса: Гельветіка. 2023. 56. Том 1. С. 92–96. URL: http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/56/part_1/19.pdf
2. Брушневська І.М. Закономірності розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 1. С. 70–75.
3. Рібцун Ю.В. Особливості зорового гнозису дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. *Практична психологія в інклюзивному середовищі: матеріали I Всеукр. наук. інтернет-конф. (м. Переяслав-Хмельницький, 21 лютого 2019 р.)* / видавець Я.М. Домбровська. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 188–192.
4. Черкасова Е.М. Виховання мовного слуху у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Дошкільне виховання*. 2006. № 11. С. 22–26.
5. Corballis M.C. Neuropsychology of Perceptual Functions. In: Zaidel D.W. (Eds.), *Neuropsychology* Academic Press.1994. P. 83–104.
6. Goldstein E.B. Encyclopedia of perception (Vol.1). Thousand Oaks: SAGE Publications. 2009.

Отримано: 15.04.2024

Тетяна НАБУХОТНА

студентка 2 курсу факультету спеціальної освіти, психології та соціальної роботи

Науковий керівник: Олена БЄЛОВА

доктор педагогічних наук, доцент

ПІСЛЯДОВІЛЬНА УВАГА В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Увага належить до вищих пізнавальних процесів, виступаючи необхідною стороною будь-якої діяльності людини. Процес її виникнення та розвиток вивчався з різних наукових теорій: фізіології, психології та педагогіки [5, с. 106-114]. С. Максименко, В. Соловієнко

аналізуючи дослідження Е. Тітченер вказують, що увага – це особливий чуттєвий стан, який характеризується своєю яскравістю, ясністю, чіткістю. Найяскравіше відчуття панує над іншими і набуває самостійності, виділяючись серед них, підкоряючи менш яскраві відчуття. Ця думка є суб'єктивною, оскільки базується на особистому досвіді людини. Вчений не пояснює, що саме визначає яскравість відчуття. Він лише сказав, що це відбувається через особливості нервової системи, але не розкрив, що це за особливості. Т. Циген вважає, що увага є результатом боротьби між різними почуттями та ідеями, які прагнуть зайняти центр уваги. Ідея перемоги стає усвідомленою, домінуючою. Ця перспектива є об'єктивною, оскільки базується на фізіологічних процесах, що відбуваються в мозку. Автор каже, що акт зосередження є результатом зв'язаних імпульсів відчуттів, залежно від інтенсивності, ясності та сили супроводжуючого емоційного тону [3, с. 87].

W. James розглядає увагу, як фундаментальну психічну функцію, яка дозволяє нам фокусуватися на одному об'єкті або діяльності, відмовляючись від інших. Увага – це активний процес, який вимагає зусиль і концентрації. Далі він розглядає два протилежні стани уваги: увагу і розсіяність. Розсіяність – це стан, коли наша увага розсіяна між багатьма різними об'єктами або думками. М. Савчин, Л. Василенко зазначають, що діти у дошкільному віці спрямовують свою психічну діяльність на предмети і явища, які їм близькі і цікаві. Це є свідченням певного рівня розвитку здатності концентрувати увагу та зосереджувати свою свідомість на певній темі. У дошкільному віці внаслідок ускладнення діяльності дитини та прогресу в загальному розвитку увага стає більш цілеспрямованою і стійкою. Основна зміна в розвитку уваги дошкільників полягає в тому, що дитина починає керувати нею, свідомо спрямовуючи її на предмети і явища. Формування довільної уваги в дошкільному віці також пов'язане із загальним розвитком ролі мови в регуляції поведінки дітей. Функція мовного планування дозволяє заздалегідь зосередитися на бажаній діяльності, словесно сформулювавши завдання, на яких слід зосередитися. Хоча довільна увага починає розвиватися у дошкільнят, протягом усього дошкільного дитинства мимовільна увага переважає [4].

Успішність дитини в будь-якій діяльності залежить від її здатності зосереджуватися. Зосередженість є ключем до продуктивності, адже вона інтегрує пізнавальні та емоційно-вольові сфери психіки. Дослідження показують, що неуважність може бути проблемою не лише для дітей з синдромом дефіциту уваги (гіперактивності). Насправді, значна кількість дітей, яким не поставлено цей діагноз, також відчувають труднощі з концентрацією уваги. За оцінками, цей показник становить від 3% до 15% у загальній популяції дітей, а серед дітей з синдромом дефіциту уваги сягає понад 50%. Існує ряд причин низького рівня уваги, крім гіперактивності. До них належать порушення мовлення, слуху, інтелектуальні труднощі та інші психопатологічні стани. Варто зазначити, що найчастіше неуважність є нормальною зміною, яка спостерігається в нормотиповому розвитку дитини дошкільного віку, що робить ідентифікацію «розладу» уваги більш проблематичним [1, с. 4].

О. Белова вказувала, що увага у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку характеризується нестійкістю, низьким рівнем довільності, труднощами у виконанні завдань за словесною інструкцією. Такі труднощі призводять до складнощів у плануванні власних дій і перешкоджають аналізу та інтеграції отриманої інформації. Це призводить до багатьох помилок у розрізненні кольорів, форм і розташування фігур. Більшість дітей з мовленнєвими порушеннями не здатні зберігати концентрацію і нормальний рівень уваги протягом тривалого часу. Обсяг, стійкість, розподіл, переключення уваги в них гірші, ніж у ровесників з

типовим розвитком. Працюючи над навчальним завданням, діти також реагують на незначні подразники в навколишньому середовищі. Діти часто концентрують свою увагу на другорядних подразниках, ніж на основні [2, с. 14-23].

Список використаних джерел:

1. Белова О.Б. Опис розвитку вербальної уваги в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи: збірник наукових праць*. Умань, 2023. 1(9). С.12–22. URL: <http://ppsh.udpu.edu.ua/article/view/279330>
2. Белова О.Б. Особливості розвитку уваги у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 11. С. 14-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2018_11_4
3. Максименко С.Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія. Київ, 2000. 182 с.
4. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Загальна психологія: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 296 с.

Отримано: 15.04.2024

Софія ПАНЧУК

студентка 3 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Світлана ДОРОФЕЙ

кандидат психологічних наук, старший викладач

ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

У сучасному світі практично неможливо людині залишатись поза спілкуванням з іншими культурами, національностями. В процесі професійної підготовки майбутніх педагогів-філологів належна увага має приділятися полікультурній освіті з метою їхньої підготовки до формування готовності до виховання полікультурності учнів у професійно-педагогічній діяльності.

Мета статті – здійснити аналіз проблеми; проаналізувати засоби формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців філологічного профілю.

Науковим підґрунтям у вирішенні проблеми формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі виступають дослідження І. Беґа, В. Моляко, Н. Стахнюк, В. Ринди та ін.

Полікультурність особистості майбутніх учителів полягає в прагненні під час міжкультурного спілкування з представниками інших мов і культур зрозуміти іншомовну специфічну систему мови і концепти культури, їх систему ціннісно-сміслові орієнтири, інтегрувати новий досвід у власну систему мови і концептикультури, а також проаналізувати систему власної культури через пізнання нової культури, що призводить до формування в майбутніх учителів полікультурних ціннісних орієнтирів [5, с. 175]. Полікультурна освіта сприяє усвідомленню загального і особливого в традиціях, способі життя, культурних цінностях народів, вихованню в учнів толерантності у ставленні до носіїв іншої культурної системи. Поведінка особистості, перш ніж реалізуватись, співвідноситься з системою її особистісних цінностей [4]. Основними принципами полікультурності, які мають важливе значення під час структурування освітньо-виховного

процесу в загальноосвітніх закладах і з якими, на нашу думку, обов'язково повинні бути обізнані майбутні вчителі, є наступні: виховання в душі відкритості й розуміння інших народів; постійна систематизація та інтеграція набутих знань, виявлення їх зв'язків із полікультурністю; формування впевненості в собі як особливо важливого феномену полікультурної свідомості; застосування нових педагогічних технологій; оволодіння учнями навчальним матеріалом полікультурного напрямку; формування в учнів почуття господаря рідного краю, творця власного життя, активного учасника подій сьогодення своєї Вітчизни; стимулювання учнів постійно займатися самоосвітою та самовихованням, самореалізацією та самостійною науково-дослідною діяльністю з проблем полікультурності; вивчення результатів своєї роботи, постійне вдосконалення системи роботи щодо формування полікультурності [3].

Досліджуючи вплив полікультурної освіти на формування особистості сучасного студента, науковці вважають, що головними завданнями полікультурної освіти, мають бути задоволення освітніх запитів представників усіх етносів і підготовка особистості до життя в полікультурному суспільстві, що зумовлює вирішення низки конкретних педагогічних завдань, а саме: обізнаність з історією та культурою свого народу, наприклад, під час вивчення навчальної дисципліни «Історія України»; формування в студентів усвідомлення про розмаїття культур в Україні та світі, розуміння і внутрішнього прийняття рівноправності народів і рівноцінності їх культур, виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей як важливого чинника розвитку світової цивілізації та самореалізації особистості; формування позитивного ставлення до культурних розбіжностей, що забезпечують прогрес усього людства та сприяють самореалізації окремої особистості, наприклад, під час опанування навчальних дисциплін «Культурологія», «Педагогіка», у межах діяльності проблемних студентських груп; розвиток у студентів умінь і навичок продуктивної взаємодії з носіями різних культур, зокрема під час зустрічей зі студентами-іноземцями, які навчаються в університеті; виховання в душі миру, що є особливо актуальним; розвиток етно толерантності, що забезпечує виховання поваги до представників етнічних груп, які проживають на території України; виховання поваги до історії та культури інших народів: створення полікультурного середовища як основи для взаємодії особистості з елементами інших культур [2].

Формування полікультурної компетентності найбільш ефективно відбувається при вивченні іноземних мов. Володіння іноземними мовами забезпечує природну потребу людини у взаєморозумінні. Мета взаєморозуміння полягає в тому, щоб перенести змістовий зв'язок з іншого світу (історичного, особистісного) у свій власний. Мова йде про уважне ставлення до внутрішнього світу іншої людини, до духу іншої культури, щоб при знайомстві з ними властиві їм змісти були сприйняті так, як вони сприймаються самими носіями змістів, і в той же час стали доступні суб'єктові розуміння. Але таке взаєморозуміння неможливе без полікультурної компетентності. Для виховання полікультурної особи необхідно дотримуватись таких завдань: набуття знань про культуру свого народу й інших народів; знання рідної мови та іноземних мов; знання психології, менталітету і традицій. Потрібно підкреслити, що знання іноземних мов є провідним засобом у полікультурному вихованні людини [1, с. 101].

Отже, самостійний вибір тієї чи іншої ідентичності – це основна властивість цілісної людини культури і важлива складова полікультурності. Полікультурність – це суспільна характеристика, яка містить низку різноманітних, але взаємозалежних культурних традицій, що асоціюються, як правило, з етнічними, релігійними, регіональними, а також різноманітними соціальними компонентами того чи іншого суспільства.

Таким чином, полікультурна освіта є важливим та актуальним завданням професійної підготовки майбутніх учителів і розглядається як педагогічний процес, спрямований на поглиблення знань студентів щодо розмаїтості культур у світі, етнічних, національних і релігійних особливостей, культури поведінки представників різних культур, а також передбачає набуття практичних навичок прояву толерантності, налагодження міжкультурних зв'язків і побудову конструктивної міжкультурної взаємодії з представниками інших культур на основі діалогу. Саме її впровадження в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти сприятиме формуванню полікультурності майбутніх учителів і може підготувати їх до здійснення такого процесу в загальноосвітніх закладах зі школярами. Отже, формування полікультурної компетентності дає можливість проектувати педагогічну діяльність щодо відбору полікультурного матеріалу, приводити в систему форми і методи формування полікультурної компетентності в освітніх закладах і послідовно реалізувати етапи формування полікультурної компетентності на практиці, що сприяє розвитку полікультурного мислення і актуалізації смислотворчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Дворникова К.В. Полікультурна освіта (виховання) і її важливість для суспільства. *Витоки педагогічної майстерності*: збірник наукових праць, Полтава. 2011. С. 99-102.
2. Безпалько О.В., Веретенко Т.Г. Вплив полікультурної освіти на формування особистості сучасного студента. *Soucasnaukrajinistika: problemjazyka, literatury a kultury: sbornik vedeckychclanku*. 2014. № 6. С. 448-451. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4412/1/O_Bezpalko_T_Veretenko_SU_VI_IL.pdf
3. Левицька Л.А. Зміст поняття «полікультурна освіта» в вітчизняній та зарубіжній педагогіці. 2013. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/02/Lewicka-L.-Consept-policultural-education-in-ukrainian-and-foreign-pedagogy..pdf>
4. Панчук Н.П. Особистісно орієнтований підхід у становленні ціннісної сфери майбутнього компетентісного фахівця. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2018. Вип. 41. С. 252-262. URL: <http://spne.ukma.edu.ua/index.php/2227-6246/article/view/156543>
5. Шкарлет В.О. Формування полікультурності майбутніх учителів іноземних мов в контексті полікультурної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2020. № 5 (336). С. 168-175.

Отримано: 15.04.2024

Юлія СОРОЧАН

магістрантка I курсу факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи

Науковий керівник: Тетяна ДОКУЧИНА

кандидат педагогічних наук, доцент

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Діти з інтелектуальними порушеннями характеризуються системним порушенням пізнавальної діяльності, що виявляється у недорозвитку усіх пізнавальних психічних процесів, зокрема й мислення, яке є основним інструментом пізнання. Проблема розвитку мислення

учнів з інтелектуальними порушеннями є актуальною, оскільки спрямована на розробку нових або удосконалення існуючих методів корекції його порушень у цієї категорії дітей.

Мислення як психічний процес та особливості його розвитку у дітей різного віку досліджували В. Возняк, О. Горбань, В. Карпенко, Л. Колток, О. Пометун, О. Рибчук, Н. Харченко та ін. У спеціальній психології та педагогіці різні питання розвитку та корекції порушень мислення у дітей з інтелектуальними порушеннями вивчали В. Войтюк, М. Матвєєва, В. Синьов, Н. Стадненко та ін.

На основі теоретичного дослідження проблеми розвитку мислення Ю. Шевченко визначила, що операції мислення (аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування та ін.) у діти з інтелектуальними порушеннями сформовані недостатньо та характеризуються певною своєрідністю. Зокрема, специфічною рисою мислення дітей з інтелектуальними порушеннями є некритичність, що проявляється у не адекватній оцінці результатів власної діяльності, ігноруванні помилок у роботі, а також у труднощах здійснювати самостійну оцінку своєї роботи [5].

Результати дослідження Н. Стадненко засвідчили, що аналіз у дітей з інтелектуальними порушеннями є бідним та безсистемним, і визначається труднощами осмислення деталей об'єктів та перешкоджає розумінню сприйнятого. Такі особливості розвитку аналізу призводять до недосконалості й операції синтезу, що проявляється у труднощах об'єднання виділених при аналізі частин в єдине ціле [4].

В. Синьов, М. Матвєєва, О. Хохліна зазначають, що операція порівняння також має свою своєрідність розвитку у дітей з інтелектуальними порушеннями. Зокрема, діти виділяють малу кількість відмінностей, не вміють використовувати критерії для порівняння, порівнюють об'єкти за не відповідними ознаками тощо. Важче дітям визначити ознаки подібності, які часто також сприймаються ними як тотожності. Відмінності вони визначають краще, все ж значні труднощі при цьому відчувають при порівнянні подібних предметів чи об'єктів між собою [2].

Найбільш недорозвиненими є операції абстрагування та узагальнення. Н. Стадненко визначила, що для дітей з інтелектуальними порушеннями домінуючим є ситуативний рівень узагальнення, що передбачає орієнтацію на ситуацію, а не на істотні ознаки. Труднощі абстрагування та узагальнення ускладнюють процес засвоєння знань, використання абстрактних понять; призводять до конкретності мислення [4].

Недорозвиток мислення у дітей з інтелектуальними порушеннями, значною мірою визначається умовами, в яких воно формується, зокрема такими є: неповноцінне почуттєве пізнання, порушення мовлення та обмеженість практичної діяльності. Порушення мотиваційної сфери та не цілеспрямованість діяльності обумовлюють поверхневність і незавершеність мислення як регулятора поведінки. Для мислення дітей з інтелектуальними порушеннями характерним є відсутній етапу уявлення самого ходу вирішення завдання, обдумування своїх дій, передбачення результату [3].

У дітей з інтелектуальними порушеннями наявний недорозвиток усіх видів мислення. Через недостатню сформованість пізнавальної сторони практичних дій порушеним є наочно-дійове мислення. Недосконалість наочно образного мислення проявляється у труднощах впізнавання предметів за словесним описом, розуміння змісту оповідань, казок, сюжетних картин, складання цілого з частин та ін. Значне відставання у розвитку вербально-логічного мислення призводить до труднощів встановлення причинно-наслідкових зв'язків, не розуміння прихованого змісту, переносного значення, мотивів діяльності людей, а також перенесення розумових дій у внутрішній план [1].

Отже, мислення дітей з інтелектуальними порушеннями має певні особливості розвитку. Для мислення цих дітей характерними є конкретність та ситуативність, не критичність, не самостійність та порушена цілеспрямованість. Усі операції та види мислення у дітей з інтелектуальним порушення є недорозвиненими.

Список використаних джерел:

1. Миронова С.П., Докучина Т.О. Самостійна робота студентів з підготовки до державної атестації за спеціальністю 016 Спеціальна освіта: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2019. 132с.
2. Синьов В. М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталості дитини: підручник. Київ: Знання, 2008. 359 с.
3. Спеціальна психологія. Тексти / за ред. С.П. Миронової, М.П. Матвєєвої. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ. 1999. Ч. I. 158 с.
4. Стадненко Н.М., Матвєєва М.П., Обухівська А.Г. Нариси з олігофренопсихології / за заг. ред. Н.М. Стадненко. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ. 2002. 200 с.
5. Шевченко Ю. Особливості розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями в сучасному освітньому просторі. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2020. № 3. С. 36-52.

Отримано: 15.04.2024

Лариса СТОРОЖУК

магістрантка I курсу факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи

Науковий керівник: Тетяна ДОКУЧИНА

кандидат педагогічних наук, доцент

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ІНТЕРЕСІВ В УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Професійна реалізація осіб з інтелектуальними порушеннями є одним із пріоритетних завдань спеціальної освіти. У цьому аспекті вагомим визначається здійснення ефективної профорієнтаційної роботи у процесі навчально-виховної діяльності, спрямованої на формування професійного самовизначення, основою якого є професійні інтереси учнів.

Вивчення професійних інтересів старшокласників та здійснення профорієнтаційної роботи з ними було предметом наукових досліджень Т. Козак, І. Мачуської, Г. Мешко, Н. Пасічник, Н. Тимошенко та ін. У спеціальній педагогіці різні питання профорієнтаційної роботи та формування професійних інтересів учнів з інтелектуальними порушеннями досліджували Ю. Бистрова, В. Бондар, В. Коваленко, З. Огороднійчук та ін. Все ж визначена проблема залишається актуальною, що й обумовило вибір теми нашого дослідження.

Метою дослідження є формування професійних інтересів старшокласників з інтелектуальними порушеннями. У статті здійснюється теоретичний аналіз окресленої проблеми.

І. Мачуська розглядає професійний інтерес як інтерес до певного виду професійної діяльності, що формується на основі мотивів, потреб, здібностей. Професійний інтерес як час-

тина загального інтересу проявляється у позитивному ставленні до професії. Динаміка розвитку професійного інтересу характеризується такими послідовними етапами як: зацікавленість, допитливість, пізнання та дія [4].

М. Ховрич зазначає, що професійні інтереси спрямовані на різні види професійної діяльності та стимулюють до професійного навчання. Механізм емоційного задоволення професійних інтересів більшою мірою пов'язаний з процесом діяльності, ніж з результатом. Професійні інтереси у своєму розвитку проходять декілька стадій, зокрема: зародження інтересів, оформлення в наочному аспекті, початок формування системи інтересів, кристалізація [5].

Дослідження В. Коваленко засвідчили епізодичність, ситуативність та нестійкість інтересів у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, які з віком стають більш стійкими, набуваючи особистісного змісту. В цілому інтереси цих дітей мають менший спектр вираження, ніж у однолітків [2].

А. Бровченко, М. Хижняк, Л. Джаббарова зазначають, що мотиваційна сфера підлітків та старшокласників з інтелектуальними порушеннями характеризується низьким рівнем ініціативності, інтересу до нового, відсутністю потреби і наявністю тривожності щодо діяльності тощо. У більшості цих учнів переважає зовнішня мотивація, проте під впливом навчання та виховання мотиви стають більш диференційованими, стабільними та дієвими [1].

Професійні інтереси учнів з інтелектуальними порушеннями залежать від віку. В період первинного знайомства зі світом професій у них наявний широкий спектр напрямів трудової діяльності, які викликають інтерес. При цьому значна кількість з них не відповідає професійній придатності учнів. Не критичність мислення, недостатній досвід та невідповідність між їхніми інтересами і усвідомлюваними можливостями стимулює їх до неадекватного своїм можливостям вибору професії або надання їй переваг серед інших. З набуттям професійно-трудових знань та навичок під час навчання вибір професії більшою мірою носить практичний характер. Водночас підлітки з інтелектуальними можливостями також можуть проявляти інтерес до професій, що не відповідають їхнім можливостям та здібностям. Інтереси в цілому формуються у цих дітей зі значними труднощами. Зокрема доступні професії стають для них більш вагомими вже у старшому шкільному віці, здебільшого саме їм надається перевага, проте не є запорукою успішної реалізації в них [1].

О. Колишкін зазначає, що розвиток професійних інтересів учнів з інтелектуальними порушеннями є основним завданням профорієнтаційної роботи, ефективність якої у цьому напрямі передбачає стимулювання розвитку пізнавального інтересу до праці, трудової діяльності у процесі урочної та позакласної діяльності [3].

Отже, професійні інтереси виявляються у позитивному ставленні до певних професій. Інтереси учнів з інтелектуальними порушеннями характеризуються не достатньою стійкістю, ситуативністю, не диференційованістю. Професійні інтереси учнів з інтелектуальним порушеннями залежать від віку, і з оволодінням знаннями про професії, а також певних практичних трудових навичок стають більш стабільними. Розвиток професійних інтересів є пріоритетним завданням профорієнтаційної роботи з учнями з інтелектуальними порушеннями.

Список використаних джерел:

1. Бровченко А., Хижняк М., Джаббарова Л. Мотиваційні фактори професійного самовизначення осіб із порушеннями інтелекту. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2021. Випуск 9. С. 50–57.

2. Коваленко В.Є. Змістовна спрямованість інтересів школярів з інтелектуальними порушеннями як фактор їх залучення до гурткової роботи. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2021. Вип. 17. С. 142-152.
3. Колишкін О.В. Особливості впровадження профорієнтаційної роботи в спеціальній школі. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: збірник наукових праць*. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2015. Вип. 30. С. 91–96.
4. Мачуська М.І. Формування в старшокласників інтересу до професії у психолого-педагогічних дослідженнях. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та молоді: збірник наукових праць*. 2011. Вип. 15. Кн. 1. С. 324-331.
5. Ховрич М.О. Моніторинг професійного самовизначення учнів основної школи. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету / гол. ред. М.О. Носко*. Чернігів: ЧНПУ, 2011. Вип. 88. 288 с.

Отримано: 15.04.2024

Марія ХОТИНСЬКА

студентка 4 курсу факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи

*Науковий керівник: Наталія ДІДИК
кандидат психологічних наук, доцент*

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ХАРАКТЕРИСТИК МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Сьогодні особливої актуальності у професійній підготовці майбутніх психологів набувають особистісні якості, які працюють з особистістю клієнта і повинні бути прикладом стресостійкості, високої мотивації і саморозвитку. Об'єкт і суб'єкт психологічної допомоги співпадають, оскільки інструментом психологічної діяльності є особистість психолога. Це ставить підвищені вимоги до особистості спеціаліста, потребує високого рівня розвитку його професійно значущих характеристик.

Проблеми професійної підготовки сучасного психолога досліджували такі вчені: М.О. Гутиря, М.М. Кононова [1], О. Камінська [2], М.М. Кононова [3], А.В. Ткаченко [3], М.О. Марценюк [4], В. Синишина [5] та ін.

Теоретичний аналіз проблеми вивчення професійно значущих характеристик майбутніх психологів дозволив нам виділити такі характеристики:

- самоприйняття (І.П. Андрійчук, Л.С. Базілевська, І.О. Блохіна, Т. Іванова, М.М. Кононова [3], І.А. Мартинюк, В. Павлюх, Н.І. Пов'якель, Р. Попелюшко, К. Роджерс, С. Собкова, А.В.Ткаченко [3] та ін.);
- аутентичність, конгруентність (І.М. Кирилюк, К. Роджерс, С. Собкова, Н.А. Сургунд, І. Ялом та ін.);
- відповідальність, інтернальність (Н.О. Антонова, Л.І. Рибачук, А.Г. Самойлова, І.Г. Тимошук та ін.);
- емпатійність (Л.С. Базілевська, М.В. Барна, А.С. Борисюк, П.П. Горностай, І.М. Кирилюк, І.А. Мартинюк, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, Л.І. Рибачук, К. Роджерс, А.Г. Самойлова, С. Собкова, Н.А. Сургунд, Т.І. Федотюк, Н.В. Чепелева, Т.С. Яценко та ін.);

- стресостійкість (А.С. Борисюк, О. Камінська [2], Н.І. Пов'якель та ін.);
- комунікабельність (А.С. Борисюк, П.П. Горностай, Л.О. Ляховець, І.А. Мартинюк, В.Г. Панок, Ю.А. Паскевська, Н.І. Пов'якель, Л.І. Рибачук, Л.В. Скрипко, Н.А. Сургунд, Н.В. Чепелєвата ін.);
- самостійність (Н.О. Антонова, А.С. Борисюк, Р. Кочюнас, О.О. Міненко, Н.І. Пов'якель та ін.).

Завданням нашого констатувального експерименту було визначення рівня розвитку професійно значущих характеристик майбутніх психологів. Експериментальне дослідження професійно значущих характеристик майбутніх психологів передбачало використання комплексу взаємодоповнюючих психодіагностичних методик, зокрема: для діагностики відповідальності і самостійності застосовано опитувальник особистісної зрілості О.С. Штепи; для визначення аутентичності, комунікабельності, самоприйняття – «Самоактуалізаційний тест» (САТ) Е. Шострома; для дослідження емпатійності застосовано опитувальник І.М. Юсупова; для дослідження стресостійкості «Тест на визначення рівня стресу» В. Ю. Щербатих.

Експериментальна вибірка становила 45 майбутніх психологів, які навчаються за спеціальністю 053 Психологія.

За результатами застосування методик кожна професійно значуща якість характеризувалась високим, середнім або низьким рівнями розвитку. Більшість професійно значущих характеристик майбутніх психологів мають середній рівень вираженості. Студенти старших курсів мають нижчі показники відповідальності, ніж першокурсники. Впродовж усіх років навчання майже на однаковому рівні розвитку залишаються самостійність і стресостійкість. Водночас, підвищуються показники самоприйняття, аутентичності, комунікабельності, емпатійності.

Водночас, динаміка змін у рівнях розвитку професійно значущих характеристик майбутніх психологів незначна і на випускних курсах немає достатньо високого рівня розвитку деяких характеристик (самостійності, відповідальності, стресостійкості). Результати діагностики рівнів розвитку професійно значущих характеристик усіх респондентів подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати дослідження рівня розвитку професійно значущих характеристик майбутніх психологів, n=45

Професійно значуща характеристика майбутніх психологів	Низький рівень		Середній рівень		Високий рівень	
	абс. к-сть	%	абс. к-сть	%	абс. к-сть	%
Стресостійкість	11	24,5	24	53,3	10	22,2
Самостійність	6	13,3	30	66,7	9	20,0
Комунікабельність	3	6,6	31	68,9	11	24,5
Емпатійність	8	17,8	16	35,5	21	46,7
Відповідальність	7	15,6	24	53,3	14	31,1
Самоприйняття	4	8,9	26	57,8	15	33,3
Аутентичність	16	35,5	17	37,8	12	26,7

Отже, за результатами таблиці 1, найвищий рівень розвитку з виділених нами професійно значущих характеристик у майбутніх психологів притаманний емпатійності: 21 здобувач вищої освіти (46,7%) має високий рівень розвитку цієї характеристики. Найнижчий рівень властивий для аутентичності: 16 осіб (35,5%) мають низький рівень розвитку цієї якості.

Сьогодні актуальною є стресостійкість, що більше у половини досліджуваних (53,3%) має середній рівень розвитку. Разом з тим, це важлива професійна характеристика для психолога, особливо, коли потрібно надавати психологічну допомогу у воєнний час, під час травматичних подій.

На середньому рівні вираженості переважно знаходяться такі професійно значущих характеристик у майбутніх психологів: комунікабельність (у 68,9% опитаних), самостійність (у 66,7% респондентів), самоприйняття (у 57,8% осіб), відповідальність (у 53,3% досліджуваних).

Отже, результати констатувального експерименту засвідчили, що високий рівень розвитку професійно значущих характеристик у майбутніх психологів має такі рівні вираженості: високий властивий для 9 осіб (20,0%), середній – для 30 осіб (66,7%), низький притаманний для 6 майбутніх психологів (13,3%). Таким чином, лише у п'ятій частині досліджуваних виявлено високий рівень розвитку професійно значущих характеристик майбутніх психологів. Присутня незначна динаміка розвитку професійно значущих характеристик і до кінця навчання у більшості майбутніх психологів відсутній бажаний високий рівень розвитку професійно значущих характеристик. Тому перспективами подальших наукових пошуків є розробка спеціальної програми розвитку професійно значущих характеристик майбутніх психологів.

Список використаних джерел:

1. Гутиря М.О., Кононова М.М. Особливості професійної самоактуалізації студентів-психологів, які переживають кризу фахової готовності. *Психологія і особистість*. 2021. № 2 (20). С. 82-92.
2. Камінська О. Психологічні особливості стресостійкості майбутніх психологів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. Вип. 13 (58). С. 26-34.
3. Кононова М.М., Ткаченко А.В. Професійна самоактуалізація та професійна Я-концепція майбутніх психологів. *Габітус*. 2023. Вип. 46. С. 171-175.
4. Марценюк М.О. Особливості професійної та особистісної готовності психолога до професійної діяльності. *Міжнародний науковий вісник*: збірник наукових праць. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2014. Вип. 2 (9). С. 366-382.
5. Синишина В. Професійна підготовка майбутніх практичних психологів: проблеми методології і методики. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*, 2019. Вип. 15. С. 92-96.

Отримано: 15.04.2024

Секція УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

Тетяна ВАНАТ

*студентка 4 курсу навчально-наукового інституту
української філології та журналістики*

*Науковий керівник: **Наталія ЗАГОРУЙКО***

кандидат філологічних наук, старший викладач

ПОДКАСТ «СЛОВЕСНИЙ КАЛІГРАФ: ТАЄМНИЦІ ВЕЛИКОГО ПИСЬМЕННИКА» НА YOUTUBE КАНАЛІ

Мета статті: створити серію подкастів-порадників на літературну тему, які сприятимуть всебічному розвитку письменників-початківців.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

- написання тексту для випусків подкасту;
- підбір обладнання для реалізації задуму;
- начитування та обробка тексту;
- використання технік монтажу для фінального етапу створення подкасту.

Об'єкт дослідження: цикл авторських подкастів.

Предмет дослідження: цикл подкастів «Словесний каліграф: таємниці великого письменника» на YouTube каналі.

Ідея подкасту: створити альтернативну платформу для молодих письменників, де вони зможуть дізнаватися хитрощі написання успішних творів. Забезпечити реципієнта навчальним контентом у цікавій та зручній формі. Автор хоче задовольнити потребу письменників-початківців в корисній інформації, яка не потребуватиме годинного перегляду відеоконтенту чи прочитання книги. Цикл подкастів складається із випусків, які тривають від 5 до 15 хвилин.

Актуальність пропонованих подкастів полягає у всебічній допомозі молодим письменникам, які хочуть навчитися літературним прийомам відображення картини світу та іншим важливим аспектам літературної творчості. Це аналог книг та курсів, які можуть бути недоступними для частини реципієнтів.

Ключова мета мого проєкту – навчальна, адже хочу допомогти юним письменникам віднайти контент, який чітко відповідатиме їх потребам. Наразі вже створено аудіоматеріали для п'яти випусків подкасту «Словесний каліграф: таємниці великого письменника» на YouTube каналі.

Подкаст – невичерпне джерело інформації. Чарівна паличка, яка здатна розв'язати проблему з організацією часу, адже прослуховування подкасту надзвичайно зручний процес. На роботі, вдома, під час обідньої перерви, як фон. Слухати подкаст можна завжди, якщо в тебе є найпростіші навушники й додатки, які кожного дня поповнюються новими програма-

ми. Водночас – це новий тип розважального, повчального та інформативного контенту, тому один подкаст може виконувати одразу три функції. Зараз не існує такої теми, яка б не обговорювалася у зручній студії фахівцями у певній галузі, або просто ентузіастами, які хочуть зробити свій внесок у медійний простір.

Термін «подкаст» вперше було використано ще двадцять років тому, у 2004 році, журналістом «The Guardian» Беном Хаммерслі. Він поєднав два слова iPod та broadcast, отримавши в результаті всім знайомий, знаменитий «подкаст». Такий спосіб поширення думок та інформації здобував популярність поступово. Він розвивався разом із соціальними мережами та інтернетом, поки не здобув справжню популярність у 2017-2018 році. За даними досліджень понад п'ятдесят відсотків американців хоча б раз слухали подкасти. Приблизно соток мільйонів роблять це щодня. Подкаст поєднує в собі функції радіо, інтернету, корисного порадики та навіть енциклопедії, залежно від того, що цікавить слухача. Наприклад, замість того, щоб очікувати програму новин на радіо, слухаючи багато непотрібного додаткового матеріалу, можна увімкнути подкаст і насолоджуватися без зайвих проблем. Подкаст – це про враження та легкість, про можливість вільно висловлюватися і бути почутим. «Гучніше, щоб відкинути чужі очікування. Гучніше, щоб піднятися вище за стратегічні зміни й неминучі ротації. Гучніше, щоб довести: критики помиляються. Працювати в поті чола, не жаліючи себе, і говорити гучніше» [1].

Загалом виділяють шість типів подкасту: подкаст-інтерв'ю, розмовні подкасти, подкасти монологи, подкасти з розповідями та розслідуваннями, подкасти за круглим столом, театральні подкасти, гібридні подкасти. Найпопулярнішими вважаються подкасти монологи, подкасти-інтерв'ю та розмовні подкасти, коли за мікрофоном у студії від двох до чотирьох осіб. Також розрізняють аудіо та відеоподкасти. Головна відмінність очевидна, вона полягає в тому, що відеоподкаст зазвичай записують у студії з використанням відеокамер. Такий подкаст вимагає більше підготовки та коштів, але зазвичай цікавіший глядачам, які люблять слідкувати за емоціями осіб, які ведуть бесіду. Та суть залишається незмінною і навіть відеоподкаст не вимагає бути безперервно прикутим до екрана. «Зазвичай за змістом подкаст – усний жанр, який може охоплювати будь-які теми та бути в різних форматах» [2].

Найпопулярнішими платформами для прослуховування подкасту є такі застосунки: «Apple Podcasts», «Google Podcast», «Stitcher», «Overcast», «Pocket cast», «Castro», «Pod-chaser», «Castbox» та «TuneIn». У них можна відшукати подкасти як українською так і англійською мовами.

Розглянемо подкаст-монолог, як один із видів традиційних подкастів. У подкасті, який наслідує монологічний стиль завжди говорить лише одна особа – ведучий. Обговорюється проблема, ведучий дає поради і всебічно розвиває її. Цей вид подкасту може охопити будь-яку тему, головне, щоб ведучий був достатньо в ній обізнаний. Серед подкастів монологічного характеру можна виділити: «Подкаст Алли Малкін» (про самотерапію, психологію та розвиток); «Вісім» (подкаст письменниці Ірени Карпи, художній аудіосеріал); «Любов не минає» (аудіощоденник Тетяни Трощинської) тощо.

Технічно, подкасти – це не інновація, адже запозичили в радіо багато функцій, крім однієї: свободи вибору [3]. Однією із найпопулярніших тем для запису подкастів була і залишається література. Це справжня знахідка для людей, які цікавляться творами мистецтва, але мають в розпорядженні обмаль часу, щоб взяти в руки книгу і приділити їй достатньо уваги. Починаючи з величезних аудіокниг і завершуючи порадами щодо їх написання. Ши-

роке поле для вибору напрямку літературного подкасту залишає місце творчості. Огляди книжкових новинок – це те, що найчастіше асоціюється з літературним подкастом. Декілька цікавих передач на тему літератури: «WiseCow» (тут також можна знайти інформацію про кіно та журналістику); «Українська література: подкаст» (проект Освіта.юа, створений з метою допомоги старшокласникам у підготовці до ЗНО); «Станція 451» (робота The Village Україна, де розповідають про авторів і їх книги); «Слова невинні» (подкаст про українську літературу від «Радіо SKOVORODA») тощо.

Літературні подкасти – це сучасно і зручно. У потоці безперервних справ і хаотичної інформації подкаст швидко реагує на потребу людини. Можна сміливо стверджувати, що подкасти – це новий вид медіа, який стрімко витісняє, скажімо, газети.

Отже, подкаст «Словесний каліграф: таємниці великого письменника» на YouTube каналі створений, як контент навчально-просвітницького характеру і спрямований на допомогу в реалізації творчого задуму, сприяння продуктивному навчанню та гарному настрою.

Список використаних джерел:

1. Ерік Ньюзум «Гучніше! Як створювати круті подкасти»: навч. посіб. Київ, 2022. 336 с.
2. Чим подкаст відрізняється від інших форматів. *Izone Media*. URL: <https://izone.media/category/digest/> (дата звернення 03.04.24).
3. Як створити трендовий подкаст. *SKVOT MAG*. URL: <http://surl.li/soswl> (дата звернення 02.04.24).

Отримано: 15.04.2024

Мирослава ГУСАР

*студентка 2 курсу навчально-наукового інституту
української філології та журналістики*

Науковий керівник: Людмила МАРЧУК

доктор філологічних наук, професор

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У ЗМІ ПЕРІОДУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Державна українська мова в період повномасштабної війни стала не лише чинником самовизначення, а й захистом від домінування чужих інтересів у сучасній інформаційній війні. З початком повномасштабної російсько-української війни у національному та закордонному медіапросторах можна спостерігати трансформацію, різноплановість, актуальність образу української жінки, що спостерігається й у творенні та використанні фемінітивів.

У монографії «Femina cognita. Українська жінка у слові й словнику» (2019) А. Архангельська наголошує на складності й різноманітності засобів мовного позначення особи жіночої статі, які формуються взаємодією типологічно відмінних апелятивних, онімних назв і антропоформул та відонімних апелятивних дериватів, що виникли у царині лексики, словотвору й синтаксису і виявляють різну активність та продуктивність із синхронно-діахронного погляду [1, с. 14]. У період повномасштабної війни велику роль на фронті та у тилу відіграють жінки. Таким чином, щодня в усіх часописах, новинних випусках газетних видань, статтях і замітках звучить тема війни і жінки, що вербалізовано в складну павутину номінативів-

фемінітивів. Тисячі жінок взяли зброю і пішли в армію захищати свою домівку. Інші займаються допомогою війську, волонтерством, адвокацією України на міжнародних майданчиках. До того ж, за статистикою, більшість бізнесів відкритих цього року – саме жінками.

Т. Нестеренко зазначає, що «кваліфікуючи фемінітиви, слід зважати на те, що їхня більшість є відповідниками до чоловічих назв, однак сюди зараховуємо також іменники *feminina tantum*, що утворилися відразу як назви осіб жіночої статі одиниці» [3, с. 163]. Найпродуктивніший метод творення фемінітивів – суфіксальний. У Новому українському правописі (2019) в параграфі 32 «Іменникові суфікси» зазначається таке: За допомогою суфіксів -к(-а), -иц(-я), -ин(-я), -ес(-а) та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі. Найуживанішим є суфікс -к(-а), бо він поєднуваний із різними типами основ: авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, студентка, фігуристка та ін. Суфікс -иц(-я) приєднуємо до основ на -ник: верстальниця, набірниця, порадиниця та -ень: учениця. Суфікс -ин(-я) сполучаємо з основами на -ець: кравчиня, плавчиня, продавчиня і приголосний: бойкіня, майстриня, лемкіня. Суфікс -ес(-а) рідковживаний в українській мові: дияконеса, патронеса, поетеса [4, §32, п.4, с. 39 – 40].

У сучасних ЗМІ натрапляємо на таке вживання фемінітивів: «20 квітня львівська мисткиня-візіонерка Наталія Ревонюк презентуватиме Україну на 60-й міжнародній мистецькій виставці Венеційської бієнале» (Високий замок. – 15.04.2024); «Хтось із класиків сказав: в Україні є три найталановитіші жінки-«шістдесятниці» – Алла Горська, Теодозія Бриж і Ліна Костенко. Три геніальні красуні-українки, які піднімають культурний пласт держави. 18 лютого минає 95 років від дня народження однієї з цих красунь – талановитої скульпторки Теодозії Бриж, яка жила і творила у Львові» (Високий замок. – 20.02.2024); «Ветеранка АТО/ООС, снайперка Юлія Матвієнко розповідає, як разом зі своїми побратимами виборювала право жінок бути зарахованими на ті посади в армії, на яких вони воювали» (Суспільне Запоріжжя. – 08.03.2023), «Бойова медикня Карма про Луганськ, три роки полону та складнощі для жінок в армії» (Hromadske. – 14.04.2024).

У цих прикладах відображено значущу суспільну роль жінки та весь трагізм реалій війни. Проте, до цього часу натрапляємо на невнормоване вживання назв осіб жіночої статі, коли що, до жінки вживають маскулінатив та ін.

Наприклад: «*The Sun* написала про українських жінок-військових, які захопили соцмережі, й назвала їх "м'якою силою ЗСУ"» (Суспільство. – 12.03.2022), або «Як старожил української політики, чи у владі, чи в опозиції, я відстоювала дуже серйозно принцип гендерної рівності. І для нас це дійсно дуже важливо, бо коли в далекому 2007-му році я прийшла в парламент, там було 7% жінок. У першій п'ятірці була обов'язково хтось із представниць шоу-бізнесу або щось таке, і до цього серйозно не ставилися. Ми змінили, зламали цю ситуацію», – стверджує Геращенко (Суспільство. – 12.03.2022).

Погоджуємося з висновком, що «фемінітиви – іменникові апелювативні назви на позначення осіб жіночої статі за професією, родом занять, соціальним станом і статусом, територіальною належністю, особливими рисами й характеристиками, що корелюють з чоловічими назвами та забезпечують гендерну симетрію в мові» [3, с. 164]. Проте зазначаємо, що фемінітиви – це окремі лексеми, так само як і маскулінативи. Про це в середині минулого століття переконливо говорив фундатор українського словотвору І. І. Ковалик, який науково обґрунтував, що найменування жінок стосовно назв чоловіків є окремими лексемами, а не їх формами [2, с. 10].

З огляду на розширення сфери вживання фемінітивів існує потреба нормалізації творення й уживання фемінітивів. Тож вивчення цього класу слів є одним з найактуальніших питань сучасної української лінгвістики.

Список використаних джерел:

1. Архангельська А. *Femina cognita*. Українська жінка у слові й словнику. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 444 с.
2. Ковалик І.І. Словотворчий розряд суфіксальних загальних назв живих істот жіночої статі у східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами. *Питання українського мовознавства*. Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1962. Кн. 5. С. 3–34.
3. Нестеренко Т. До проблеми творення й уживання фемінітивів у сучасному українському дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук. Мовознавство. Літературознавство*. 2021. Вип. 36. Т. 2. С.159–165.
4. Український правопис. Київ: Наукова думка, 2019. 392 с.

Отримано: 15.04.2024

Мирослава ДЕРКАЧ

*магістрантка I курсу навчально-наукового інституту
української філології та журналістики*

*Науковий керівник: Людмила ПОЧИНОК
кандидат філологічних наук, доцент*

БІБЛІЙНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА

Біблія як один з ключових метатекстів у світовій літературі має значний вплив на формування мислення та ідей письменників. Головною ідеєю, яку Іван Франко висував щодо релігії, було не заперечення загальних духовних цінностей, а прагнення показати, як віра та її настанови можуть служити народові, бути його духовними наставниками і сприяти його розвитку, а насамперед, національному самовиявленню.

Франко чітко відрізняв релігію як духовне поняття від церкви як організації, вказуючи на їхню відмінну роль у суспільному житті та в історії нації. Мислитель приділяв увагу історії релігії в Україні, політиці Ватикану стосовно України, ролі українського унійства в історії, критиці національного впливу релігії та церкви на всі сфери суспільного життя та аргументації принципів свободи віросповідання [3, с. 7].

Поетичне використання Святого Письма розширювало творчі можливості української літератури та культури, інтегруючи їх у загальноєвропейський контекст. Іван Франко використовував події та постаті минулих епох для розкриття складних взаємозв'язків між політикою, етикою, філософією, релігією, естетикою тощо. Він аналізував сучасні проблеми не лише з соціально-побутового погляду, а й з морально-етичних та філософських позицій. Ці теми та образи відображалися на українському ґрунті, особливо в контексті національної ментальності та її морально-психологічних характеристик.

Іван Франко відзначався глибокою вірою і вважав Біблію не лише джерелом духовності, але й натхненням для своєї творчості. Він навіть згадувався як Мойсей сучасності, особ-

ливо під час періоду революційних змін в Україні. Подібно до біблійного Мойсея, який вів народ Ізраїлю до волі, Франко у своїх ідеях про вселюдське визволення, які охопили тодішню Європу, бачив шлях до свободи українського народу у його боротьбі за національне відродження. Він втілює свої почуття та філософські міркування про вічні істини у своїй поемі «Мойсей», де уся історія просякнута біблійними мотивами, розкриваючи глибокі філософські думки про визволення та національну самосвідомість [2, с. 261].

Франко використовував біблійні оповіді та символи як джерело натхнення для передачі своїх ідеологічних та естетичних концепцій. Письменник передбачав катастрофи, які спіткають український народ на шляху до визволення і створення своєї державності, закликаючи бути одним цілим у цій священній боротьбі і вірити у перемогу, яка стала пророчою [1, с. 250].

У поемі-легенді «Смерть Каїна» Іван Франко порушує проблематику «знання і життя», наукового пізнання і моралі. Зосереджуючи увагу на конфлікті між знанням і моральними цінностями у «Смерті Каїна», поет вирішує цю проблему на користь ідеї любові до ближнього через корисну працю до нього. Для підтвердження цього висновку поет використовує роздуми Каїна, який кається за вбивство брата і знову звертається до людей з глибоким переконанням:

Значить – знання, то не бажання смерті,
Не враг життя – воно веде в життю!
...Значить: чуття, великая любов –
Ось джерело життя! [5, с. 286–287]

Проте важливо взяти до уваги, яка трагічна доля спіткала Каїна після його життєрадісних роздумів. Смерть від руки сліпого Лемеха, через його «сліпу» стрілу, стала результатом. Отже, поема «Смерть Каїна» не надає прямих відповідей на суперечність між знанням і мораллю. Навпаки, вона підкреслює цей конфлікт, а біблійні архетипи Каїна і Авеля, а також спокуси забороненого плоду з дерева пізнання залишаються актуальними. Подальший розвиток життя Каїна, який виходить за рамки біблійного сюжету, дозволяє письменнику зробити його долю проекцією долі всього людства [2, с. 265].

За смерть Каїна призначена важка покара:

А хто Каїна убійця,
То на тім сам Бог помститься
Сімдесят сім раз [5, с. 293].

Моральне вдосконалення людства, якщо воно взагалі можливе, досягається за допомогою численних випробувань і невідшкодованих втрат. Свідченням зацікавленості Каменяра у філософії християнства є його об'ємна праця над роботою «Варлаам і Йоасаф» з підзаголовком «старохристиянський духовний роман і його літературна історія». Франко наполягав на тому, що історія європейської культури нероздільна від християнської традиції, і сама традиція представляє собою поєднання культури попередніх дохристиянських епох, що радикально змінюється з печаттю хрещення [4, с. 317].

Письменник послідовно досліджує вплив, який має християнський духовний роман на розвиток новоєвропейської романістики, розглядаючи його як «оповідання, написані в стилі житій святих, діяннях апостолів або откровеннях і видіннях, пронизаних глибоким духом релігійності, палкою вірою, а іноді й затягнуті обширними роз'ясненнями християнської догматики; однак у

їхній епічній структурі дуже легко розпізнати ті ж самі основні сценарії та ситуації, які так чітко визначаються у стародавньому грецькому поганському романі» [4, с. 318].

Наявність біблійних мотивів у творчості Франка не лише прикрашає його твори естетично, але й розкриває глибокі філософські та моральні аспекти його ідеології. Вони допомагають читачам краще розуміти та відчувати універсальні проблеми, які є основою творчості видатного письменника.

Отже, у підсумку можна зазначити, що роль Біблії у творчості Івана Франка визначається загальними світоглядними настановами письменника і органічно пов'язана з його просвітницькою та політичною діяльністю. Хоча результати аналізу таких непростих аспектів, як Біблія і українська культура у прозі Івана Франка, в значній мірі залежать від методів, які застосовує дослідник, але семантика біблійних образів і сюжетів у прозі письменника все ще має великий ціннісний потенціал і є перспективним напрямком дослідження у сфері франкознавства.

Список використаних джерел:

1. Сулима В. Наукове й художнє осмислення Біблії у творах Івана Франка. *Сулима В. Біблія і українська література*. Київ: Освіта, 1998. С. 232–250.
2. Капран С. Біблія у творчості І. Франка. *С. Капран. Історія релігій в Україні*. Львів: Логос, 2004. Кн. II. С. 261–266.
3. Українське релігієзнавство / Українська асоціація релігієзнавців; Інститут філософії ім. Г. Сковороди, відділення релігієзнавства НАН України. Київ: [б. в.], 1996. С. 7.
4. Франко І. Варлаам і Йоасаф. Старохристиянський духовний роман і його літературна історія. *Зібрання творів: у 50-ти томах*. Київ: 1981. Т. 30. С. 314–538.
5. Франко І. Смерть Каїна. *Там само*. Київ: 1976. Т. 1. С. 270–294.

Отримано: 15.04.2024

Ілля КАЩЕН

студент 4 курсу навчально-наукового інституту
української філології та журналістики

Науковий керівник: **Наталія ЗАГОРУЙКО**

кандидат філологічних наук, старший викладач

СУЧАСНІ ПОДКАСТИ ПРО ВІДЕОІГРИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Мета статті: ознайомити з етапами підготовки серії подкастів «Керований джойстиком: подкаст про відеоігри», який створюється з науково-популярною метою і розрахований на потенційних та досвідчених гравців (геймерів) аби ознайомити їх із історією відеоігор та розповісти про новинки у цій галузі.

Виконання мети передбачає виконання таких завдань:

- підготовка до створення подкасту;
- написання текстів для подкасту;
- запис та монтаж подкасту;
- опублікування подкасту на Youtube каналі.

Об'єкт дослідження: серія подкастів.

Предмет дослідження: серія подкастів «Керований джойстиком: подкаст про відеоігри».

Ідея подкасту: створити інформаційне середовище для ознайомлення із сучасними тенденціями відеоігрової індустрії для геймерів.

Актуальність статті в тому, що кожного року кількість потенційних гравців у відеоігри збільшується, тому зацікавленість у відеоігрових подкастах зростає.

На час написання статті готово три випуски подкасту «Керований джойстиком: подкаст про відеоігри».

Подкаст – це аудіозапис, який ви можете слухати в Інтернеті, а термін "подкаст" – це поєднання слів "iPod" та "трансляція". Існує багато різних способів прослуховування подкастів, включаючи пряму трансляцію з веб-сайту або завантаження аудіофайлів на ваш пристрій. Подкасти можна слухати в різних ситуаціях, наприклад, під час поїздок на роботу або додому. «Для України подкастинг – це поки щось нове і незвідане. Насправді подкасти існують давно і встигли здобути велику популярність на Заході» [4].

Популярність подкастів зростає і мільйони людей щодня дивляться свої улюблені шоу. Гнучкість та зручність подкастів роблять їх популярною формою розваг та цінним джерелом інформації для людей у всьому світі.

«За останні кілька років відеоігри перетворилися з нішевого хобі на масову індустрію з річним доходом, що вимірюється сотнями мільярдів доларів» [2]. Відеоігри не лише розважають і надихають, а й є складною формою мистецтва та культурного виразу. «Відеоігри – це своєрідна вип-зона індустрії розваг! Ринок відеоігор завойовує цю нішу і за останні роки обігнав традиційні ринки дозвілля: книжковий, музичний та кінематографічний» [1]. З їх поширенням і популярністю зросла й популярність відеоігрових подкастів. Ці аудіо- та відеоформати дозволяють гравцям, розробникам та фанатам відійти від екранів та почути відмінну інформацію, аналіз та розмови про їх улюблені ігри. «В Україні базуються офіси таких всесвітньо відомих компаній-розробників, як Ubisoft і Gameloft. Також у країні є і власні успішні студії. За дослідженням компаній UNIT.City й Achievers Hub, у 2018 році в ігровій індустрії працювало більше 20 тисяч українців» [3].

Відеоігрові подкасти – це аудіо- або відеоформати, в яких ведучі обговорюють теми, пов'язані з відеоіграми. Це можуть бути огляди нових ігор, аналіз геймплею, інтерв'ю з розробниками, обговорення новинок у світі геймінгу, дискусії про вплив відеоігор на культуру та багато іншого. Подкасти можуть бути доступні як аудіо-стрім або відеоформат на платформах, таких як Spotify, Apple Podcasts, YouTube та інші.

Відеоігрові подкасти можуть мати різноманітні формати, що відображають велику кількість інтересів у геймерській громаді. Деякі подкасти можуть бути спрямовані на конкретні жанри ігор, такі як рольові ігри, шутери або платформери, у той час як інші можуть зосереджуватися на історії геймінгу, ретроіграх або розвитку відомих франшиз.

Відеоігрові подкасти відіграють важливу роль у геймерській спільноті, сприяючи обговоренню новинок у світі геймінгу, спільному перегляді та аналізу нових трейлерів та анонсів, а також стимулюючи креативне мислення і відкритий діалог між гравцями. Вони також надають можливість гравцям виразити свої думки та враження від ігор, обговорити проблеми в індустрії та знайти спільноту, яка поділяє їх інтереси.

Останнім часом популярність відеоігрових подкастів значно зросла, що свідчить про загальне зростання інтересу до геймінгу як культурного явища. Завдяки розвитку технологій

і доступності засобів ведення подкастів, створення власного вмісту стало доступнішим, що призвело до більшого розмаїття подкастів і більшої конкуренції в цій галузі. Також сприяє популярності геймерських подкастів збільшення інтернет-спільнот та стрімінгових платформ, де цей контент може бути легко знайдений і прослуханий.

Відеоігрові подкасти стали невід'ємною частиною геймерської культури, надаючи спільноті гравців платформу для обговорення, аналізу та взаємодії. Ці формати не лише розважають, але й стимулюють креативність, навчання та спілкування, роблячи їх важливим елементом для будь-якого гравця, який цінує геймерську культуру.

Однією з головних тем подкасту про відеоігри є останні новини й оновлення в індустрії. Ведучі обговорюють останні новини зі світу ігор, включаючи випуски нових ігор та оголошення від великих ігрових компаній. Цей сегмент подкасту має важливе значення для того, щоб слухачі були в курсі останніх подій в індустрії ігор. Подкастери висловлюють свою думку про останні ігри, аналізуючи хороші та погані механіки, графіку та загальний геймплей. Слухачі можуть очікувати чесних і ґрунтовних оглядів останніх випусків ігор, які нададуть цінну інформацію про те, чи варто гру купувати чи ні.

Подкасти на відеоігрову тематику також містять обговорення тенденцій і розробок ігрової індустрії. Ведучі заглиблюються в поточний стан ігрової індустрії, обговорюють останні тенденції, виклики та можливості. Вони також дають уявлення про майбутнє ігрової індустрії, включаючи прогнози щодо майбутніх технологій і досягнень. Обговорюючи ці тенденції та події, подкаст пропонує слухачам глибше зрозуміти внутрішню роботу ігрової індустрії та куди вона може рухатися в майбутньому. Подкасти про відеоігри можуть бути створені для різних аудиторій, в залежності від їх змісту та формату. Геймери – це основна аудиторія подкасту на відеоігрову тематику. «Геймер – це людина, яка вільний час проводить за комп'ютерними або консольними іграми. Всупереч поширеній помилці, це зовсім не означає, що вона нічим в житті більше не цікавиться: у гравців запросто можуть бути й інші захоплення, повноцінна робота, сім'я тощо. Втім, геймінг цілком може бути і роботою. У 2013 році кіберспорт отримав офіційний статус, а геймерство стало одночасно і визнаною субкультурою і справжнісінькою професією, яка приносить гроші» [5]. Подкасти будуть одним з важливих джерел інформації про нові відеоігри, огляди, рецензії, дискусії про геймплей, стратегії, культурні аспекти, але не лише геймерів можуть зацікавити подкасти про відеоігри. У батьків та вихователів останні роки зростає інтерес щодо відеоігор як форми розваг та навчання для дітей. Подкасти можуть надати їм корисну інформацію щодо вибору відповідних ігор для дітей, розуміння їх впливу та використання відеоігор у вихованні.

Отже, подкаст «Керований джойстиком: подкаст про відеоігри», створений задля того, щоб привернути увагу до ігрової індустрії, довести її вагомий вклад в мистецтво та організувати спільноту людей, натхненних відеоіграми.

Список використаних джерел:

1. Відеоігри – це мистецтво? *Вперед*. URL: <https://vpered-var.com.ua/novyny/videoigry-cze-mystecztvo/> (дата звернення 28.03.24).
2. Третина населення планети грає у відеоігри. Коли ринок геймінгу захопить світ? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/05/18/700238/> (дата звернення 27.03.24).
3. Популярні відеоігри від українських розробників. *TCH*. URL: <https://tsn.ua/cybersport/populyarni-videoigri-vid-ukravynskih-rozrobnikiv-1766692.html> (дата звернення 30.03.24).

4. Що таке подкасти та як їх слухати? *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/09/20/7267023/> (дата звернення 28.03.24).
5. Хто такий геймер? *FUNDUK*. URL: <https://funduk.ua/uk/technoblog/razvlecheniya-i-otdykh/kto-takov-geymer/> (дата звернення 29.03.24).

Отримано: 15.04.2024

Марина КІРЯНОВА-ЩУР

*магістрантка 1 курсу навчально-наукового інституту
української філології та журналістики*

*Науковий керівник: Людмила ПОЧИНОК
кандидат філологічних наук, доцент*

ФЕМІНІСТИЧНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У творчості Лесі Українки, яка належить до представників раннього українського модернізму кінця XIX – початку XX ст., спостерігаємо прояви фемінізму в поезії, драматичних поемах та новелах. Леся Українка вже в 1890-х роках порушувала актуальні модерністські феміністичні проблеми, зокрема й питання жіночої дружби та незалежності жінки.

Проблему фемінізму у творчій спадщині Лесі Українки досліджували такі літературознавці, як В. Агєєва [1–2], О. Забужко [3], С. Павличко [7–8], О. Литвин [5], Я. Мала та М. Максютя [9]. Долучаємося до осмислення авторської позиції Лесі Українки щодо проблеми ролі жінки в суспільстві, що досі є актуальною.

У творах письменниці, таких як драматичні поеми «Лісова пісня», «Бояриня» та «Одержима», казка «Лелія» простежуються феміністичні мотиви. Леся Українка розкривала жіночі образи через теми жіночої трагедії, патріотизму, драматичної відданості істині.

Аналізуючи феміністичні погляди Лесі Українки, дослідниця С. Павличко вказує на їх складність: з одного боку, письменниця висловлювала природність феміністичної ідеї, з іншого – вказувала на сумний стан жіноцтва й потребу боротьби. У її творах простежується критика соціальних традицій і патріархальних стереотипів стосовно ролі жінки в суспільстві та родині [8, с. 274].

У творах авторки, які охоплюють не лише поезію і драматичні поеми, а й прозові тексти, також простежуємо відображення феміністичних мотивів і проблеми жінки в традиційному суспільстві. У прозових творах, зокрема новелах «Пізно», «Ненатуральна мати», «Враги», «Розмова», Леся Українка зображує жінок, які стикаються з труднощами незалежності в шлюбі та патріархальному суспільстві.

У своїх новелах авторка розкриває образи освічених героїнь, яким складно пристосуватися до патріархальних норм. Письменниця не лише критикує традиційні жіночі ролі, а й показує вияви жіночої самосвідомості та бажання досягти незалежності [5, с. 591]. У новелі «Враги» авторка розкриває драматичну ситуацію героїні, яка відчуває себе у в'язниці власного шлюбу, та виявляє її прагнення до свободи. Теми жіночої самоідентифікації і самореалізації виявляються також у творі «Одержима», де героїня відчуває себе обмеженою стосунками з оточенням і виражає своє бажання мати власну незалежність та визнання.

Леся Українка першою серед українських письменників показала, що пристрасть жінок до кар'єри або влади може мати свої ризики. У її прозі часто висвічується мотив сорому за жінок, які можуть бути безвольними, байдужими або занадто залюбленими у себе. Проблема жіночого питання варіюється в її творах, і Леся Українка надає цьому поняттю різні тлумачення [9, с. 68]. Наприклад, у драмі «Бояриня» авторка передає відчуття співпереживання між жіночими персонажами, які потрапляють у складні суспільні обставини, що поневолюють жінку, і прагнуть до власної незалежності та свободи.

Письменниця не була феміністкою у сучасному розумінні, але в її творах простежуємо особисту інтерпретацію концептуальних питань фемінізму. Письменниця розглядає жіноче питання скептично, вважаючи, що проблеми жінок не можуть бути вирішені окремо від загальних соціальних проблем. Для Лесі Українки важливою була не лише рівність прав, але й рівність можливостей і обов'язків [3, с. 362].

Окрім феміністичних мотивів, у творчості Лесі Українки прозирає також інтерес до ширших соціально-політичних питань, які відображають статус жінки у суспільстві. Її твори постають і як важливий коментар до жіночого руху того часу, і як втілення особистої боротьби за рівність та справедливість

Отже, у творчості Лесі Українки можна відстежити певний феміністичний контекст, який відображається у думках та переживаннях героїнь та є результатом реакції авторки на модерністські та емансипаційні тенденції того часу.

Розвиток жіночого руху в Україні вплинув на становлення Лесі Українки як письменниці, що зобразила освічену, культурну жінку з високими духовними якостями та прогресивними поглядами. Образи героїнь Лесі Українки пропагують ідею подолання обмежень статусу жінки в патріархальному суспільстві. Ця наскрізна тенденція фемінізму у творчості письменниці підкреслює її важливий внесок у розкриття проблеми жіночого статусу і ролі у суспільстві свого часу.

Список використаних джерел:

1. Агеева В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ: Факт, 2003. 320 с.
2. Агеева В. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації. Київ: Либідь, 1999. 264 с.
3. Забужко О. Notre Dame D'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій. Київ: Факт, 2007. 640 с.
4. Крок О. Радикальні феміністки борються за свободу. *Політика і культура*. 2000. № 47. С. 20–21.
5. Литвин О. Феміністичні мотиви в мові творів Лесі Українки. *The XXII International Scientific and Practical Conference «Multidisciplinary academic research, innovation and results»* (Prague, Czech Republic, June 07–10). Prague, Czech Republic, 2022. P. 589–594.
6. Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на західноукраїнських землях (кінець XIX – 30-ті роки XX століття). *Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні*: монографія / за заг. ред. Л.О. Смоляра. Одеса, 1999. С. 110–130.
7. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Либідь, 1999. 447 с.
8. Павличко С. Фемінізм / передм. В. Агеевої. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 322 с.
9. Максюта М.С., Мала Я.Л. Екзистенціально-персоналістські конотації ідей фемінізму у творчості Лесі Українки. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2015. Вип. 9–10. С. 65–77.

Отримано: 15.04.2024

Андріана КОВАЛЬ

*студентка 4 курсу навчально-наукового інституту
української філології та журналістики*

*Науковий керівник: **Олександр ВОЛКОВИНСЬКИЙ***

доктор філологічних наук, професор

СТВОРЕННЯ КОНТЕНТУ І ЙОГО ОФОРМЛЕННЯ У ЧАСОПИСІ «ЕСТЕТИКА СТИЛЮ»

Науково-популярні видання публікують результати теоретичних або експериментальних досліджень у галузях науки, мистецтва, культури і техніки, але подають зміст у формі, доступній широкому читачеві. Основна мета таких видань – надати нефахівцям наукову інформацію з певної тематики. В Україні створено систему наукових періодичних видань для наукового, фахового та нефахового читача, яка відповідає новому функціональному статусу науки і техніки. Однак у цій системі досить мало якісного контенту масово-наукової тематики.

Український медіаринок переповнений розважальним, рекламним та суспільно-політичним контентом. Це свідчить про те, що приваблює українського читача на даний момент. Сьогоднішні новини та події вже нікого не зацікавлять завтра. Водночас науково-популярні контенті та література наповнені контентом, який майже не втрачає своєї актуальності з часом. Однак такі видання занепадають. Це пов'язано не лише з низьким попитом на такі видання, а й з високою вартістю науково-популярних контентів. Це пов'язано з тим, що для того, щоб успішно конкурувати з іншими контентами на ринку, вони повинні використовувати щільний, глянцеваий, якісний папір і професійні фотографії. Низька купівельна спроможність українського населення та брак компетентних контентістів, які можуть писати про складні теми зрозумілою для широкого загалу мовою, також є важливими факторами занепаду науково-популярних контентів.

Для вирішення цих проблем науково-популярні видання використовують інтернет-технології. У результаті – у світі з'явився новий тип періодичних видань: онлайн контенті (електронні контенті). Цифрові версії контентів, доступні через персональні комп'ютери та мобільні телефони, зменшують витрати на виробництво і створюють нові можливості для контентістів, видавців та рекламодавців.

Сучасні наукові відкриття та рішення поширюються дуже швидко і мають значний вплив на життя людини. Тому дуже важливо своєчасно і зрозуміло розкривати сутність тих чи інших наукових досягнень, що і є місією науково-популярних видань. Приділяти велику увагу поширенню наукових знань – ось виклик, який стоїть перед науково-популярними виданнями. У цьому контексті доречним буде дослідження формування науково-популярної інформації та створення контенту для відповідних видань.

Розвиток української науково-популярної періодики розкрито у працях М. Варич та Т. Коропатницької [1; 3]. Роль науково-популярної літератури в популяризації знань проаналізувала О. Романчук [4]. О. Задорожна подає особливості української науково-популярної періодики [3]. О. Коропатницька та Т. Коропатницька представляють особливості української науково-популярної періодики [2].

Мета дослідження полягає у створенні проєкту часопису «Естетика Стилю». Об'єкт дослідження – процес створення електронного науково-популярного контенту (на прикладі проєкту часопису «Естетика Стилю»). Предметом дослідження є особливості створення часопису.

Метод порівняння і протиставлення (використано для порівняння загальнонаукових періодичних видань та електронних контентів); метод умовиводів (використано для виявлення та виокремлення характерних рис електронних контентів); метод систематизації (використано для верифікації проаналізованого матеріалу та систематизації загальної концепції друкованих та електронних контентів); метод аналізу (використано для визначення концепції проекту електронного контенту); метод моделювання та проектування (використано для визначення концепції проекту електронного контенту); метод моделювання та проектування (використано для визначення концепції проекту електронного контенту); метод аналізу (використано для визначення концепції проекту електронного контенту); метод аналізу (використано для визначення концепції проекту електронного контенту); метод аналізу (використано для визначення концепції проекту електронного контенту); метод

Наукова новизна одержаних результатів полягає, насамперед, у розробці власного часопису на сучасному етапі розвитку контентістики. Практичне значення одержаних результатів роботи полягає в можливості використання отриманих результатів дослідження у діяльності контентістів або редакторів, насамперед, онлайн-контентів, а також будуть корисними для застосовуватися на кафедрах і факультетах контентістики для розроблення чи доповнення навчального курсу.

Список використаних джерел:

1. Варич М.В. Стаття як жанр науково-популярної журналістики: тенденції і перспективи розвитку. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2014. Т. 55. С. 154–158.
2. Коротатницька Т.П. Функціонування порівняння в науково-популярному тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 21(2). С. 46–50.
3. Задорожна О.С. Популяризація наукових знань в контексті розвитку науково-популярної періодики. *Current issues of mass communication*. 2013. Issue 14. С. 51–55.
4. Романчук О.К. Роль науково-популярної літератури у пропаганді знань. *Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Сер. Журналістика*. 2011. Вип. 34 (1). С. 188–194.

Отримано: 15.04.2024

Вікторія КОМПАНИЕЦЬ

*студентка 4 курсу навчально-наукового інституту
української філології та журналістики*

*Науковий керівник: Наталія ЛАДИНЯК
кандидат філологічних наук, доцент*

КАТЕГОРІЯ ОПТАТИВНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Упродовж останніх десятиліть у мовознавчих дослідженнях визначальним є антропоцентричний підхід, який ґрунтується на глибокому розумінні людини як ключового суб'єкта мовлення, а також мови як відображення людської свідомості. Науковці, вивчаючи мову, не обмежуються аналізом її лише як статичної системи, а розглядають як інструмент висловлення намірів, бажань у різноманітних ситуаціях мовної взаємодії.

Аналіз сучасних мовознавчих визначень оптатива свідчить про розбіжність тлумачень цієї мовної категорії серед мовознавців. Оптатив ідентифікують як форму бажального спо-

собу дії, що оприявнює можливість або ймовірність здійснення бажаного й має граматичний вияв у формі умовного способу. В енциклопедії «Українська мова» оптатив витлумачено як «модальний різновид речення, комунікативне завдання якого полягає у вираженні суб'єктом мовлення бажання, щоб відповідна дія реалізувалася, стала фактом дійсності» [6, с. 439]. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» містить таке визначення: «Оптатив – спосіб дієслова, який означає бажаність відповідної дії; бажальний спосіб» [1, с. 851]. Оптативність виявляється через особливі форми дієслів, синтаксичні конструкції чи інші мовні засоби.

Про історію та специфіку оптативності зауважує дослідниця І.А. Шаповал. На її думку, оптатив є складним лінгвістичним явищем, «витоки якого зустрічаємо в санскриті, шумерській та давньогрецькій мовах, що свідчить про давню ментальну потребу та лінгвальну можливість людини передавати бажання співрозмовнику, про вагоме місце бажання у концептосфері мовної особистості» [9, с. 100]. Отож бажальні речення, або ж оптативні мовленнєві конструкції є давніми структурними одиницями мови.

Мета статті – висвітлити особливості розвитку поглядів на категорію оптативності в українському мовознавстві.

Чимало мовознавців, які застосовують структурно-семантичний підхід, досліджували питання мовного вираження семантики бажальності (Н.Ю. Куравська [3], Г.В. Монастирецька [4], З.Р. Тищенко [5], Л.В. Умрихіна [7; 8], І.А. Шаповал [9]). Поглибленого вивчення, на нашу думку, потребують семантико-прагматичні аспекти оптатива в українській мові.

З.Р. Тищенко у статті «Особливості функціонування бажальних речень у поезії Тараса Мельничука» [5] розглянула категорію оптативності як один із стилістичних ресурсів речення, зосереджуючись переважно на аналізі синтаксичних конструкцій. Дослідниця виокремила спільні й відмінні ознаки висловлень із семантикою спонукання, зауважуючи, що в оптативних реченнях спонукання може бути прихованим. Авторка проаналізувала сучасні дослідження, у яких розглядаються бажальні речення на основі українських паремій, рекламних повідомлень, періодичних видань і творів відомих українських письменників. Мовознавиця спостерегла, що оптативні речення функціонують як невід'ємна частина синтаксичної організації художнього тексту.

У розвідці Л.В. Умрихіної «Проблема розмежування спонукальних і оптативних речень» [8] окреслено функціонально-семантичну специфіку речень, яким притаманне нагромадження суб'єктивно-модальних значень спонукальності й бажальності. Під час дослідження встановлено, що такі висловлення мають ситуативно зумовлений характер, а їхнє використання залежить від контексту комунікації та сприйняття співрозмовниками.

І.А. Шаповал проаналізувала основні підходи до розуміння категорій оптативності й бажальності в сучасному мовознавстві, з фокусом на внутрішній структурі та семантичних аспектах цих концепцій. Когнітивний простір сфери бажання авторка визначила в межах семантичної зони оптативності, яка охоплює різні рівні мовних елементів з категорійною семантикою бажальності. У дисертаційній роботі мовознавиці «Семантико-прагматичні параметри оптатива в українській та англійській мовах» [9] висвітлено граматично й лексико-синтаксично виражену бажальність, а також бінарну структурну організацію оптативності як категорійного значення. Проаналізовано категорії волевиявлення, імперативності, адресованості, апелятивності та їхній взаємозв'язок з розглянутими феноменами оптативності.

Бажальний спосіб як окрему підкатегорію розглянуто в підручнику «Граматика української мови. Морфологія» [2]. Форми умовного способу, репрезентовані семантично та інтонаційно закінченими реченнями, можуть набувати значення бажального способу. На думку І.Р. Вихованця та К.Г. Городенської, бажальний спосіб «виражає волевиявлення мовця про бажану дію або бажаний процес чи стан, але він не спрямовує його до співрозмовника чи співрозмовників, щоб вони виконали цю дію чи реалізували потрібний стан. Мовець не спонукає когось виконати бажану для нього дію, а лише повідомляє про неї собі або іншим особам» [2, с. 262].

Відносно нещодавно в українському мовознавстві визнали бажальний спосіб (оптатив) як окремих, самостійний елемент чи граему в межах категорії способу. Потребу в цьому дослідники обґрунтували кількома причинами: «1) оптатив має своєрідну семантику (він виражає ірреальну бажану дію, що стосується I, II або III особи однини чи множини); 2) оптативні конструкції на відміну від умовних функціонують у простому реченні» [4, с. 63]. На думку Н.Ю. Куравської, засоби вираження оптативу в мовах, які зіставляють, тісно пов'язані з особливостями його семантики: вона залежить від засобів реалізації оптатива в мовленні. Умовний спосіб в українській мові має «позачасовий характер, тобто виражена дія може стосуватися як теперішнього, так і минулого й майбутнього часу» [3, с. 153].

Отже, у сучасній українській мові категорія оптативності відіграє важливу роль у висловленні побажань та спонукань до виконання дій. Дослідження виявили різноманітність тлумачень та підходів до цієї проблематики серед науковців. Подальші розвідки можуть спрямуватися на аналіз семантичних і прагматичних аспектів оптатива, а також на дослідження його ролі в мовній комунікації та літературі.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад.-ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови. Київ: Пульсари, 2004. 398 с.
3. Куравська Н.Ю. Семантика оптатива та засоби його вираження в сучасних українській та англійській мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Острог, 2015. Вип. 52. С. 151–153.
4. Монастирецька Г.В. Еволюція поглядів на оптативність як граматичну категорію. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. праць / за заг. ред. проф. А.П. Загнітка. Донецьк: ДонНУ, 2004. Вип. 12. Розділ II. С. 61–64.
5. Тищенко З.Р. Особливості функціонування бажальних речень у поезії Тараса Мельничука. *Львівський філологічний часопис*: збірник наукових праць. Львів, 2018. Вип. № 4. С. 122–127.
6. Українська мова: енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія», 2004. 822 с.
7. Умрихіна Л.В. Семантика оптатива та засоби його вираження в сучасній українській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Харків, 2007. 179 с.
8. Умрихіна Л.В. Проблема розмежування спонукальних і оптативних речень. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2016. Т. 19. С. 139–145.
9. Шаповал І. А. Семантико-прагматичні параметри оптатива в українській та англійській мовах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Івано-Франківськ, 2021. 266 с.

Отримано: 15.04.2024

Каріна МАЛІНОВСЬКА

*студентка 4 курсу навчально-наукового інституту
української філології та журналістики*

Науковий керівник: Анастасія СІМАШОВА

кандидат наук із соціальних комунікацій

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА НА ЗООЗАХИСНУ ТЕМАТИКУ

Термін «соціальна реклама» з'явився на пострадянських теренах наприкінці ХХ ст., із приходом нових західних стандартів суспільних відносин.

Соціальна реклама – інформація будь-якого виду, розповсюджена в будь-якій формі, яка спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей, розповсюдження якої не має на меті отримання матеріального прибутку» [3].

Як зазначає Г. Ніколайшвілі у своїй книзі «Соціальна реклама: теорія і практика», соціальна реклама – це вид комунікації, орієнтований на привернення уваги до актуальних проблем суспільства і його моральних цінностей, спрямований на актуалізацію проблем суспільства. Призначення її гуманізація суспільства та формування його моральних цінностей. Місія соціальної реклами – зміна поведінкової моделі суспільства. Вона є різновидом соціального продукту [1].

В межах вітчизняної дослідницької традиції щодо виділення основних видів соціальної реклами варто відзначити наукові погляди Г. Почепцова, який відповідно до критерію вибору способів і прийомів досягнення суспільно значимої мети розрізняє наступні підвиди соціальної реклами:

1) реклама, покликана впроваджувати або закріплювати конкретні правила та норми досягнення суспільно значимих цілей.

2) реклама, яка виховує суспільство за допомогою конструювання ідеальної моделі світу, пропонованого для наслідування, у структурі якого передбачувані правильні дії, які «вбудовуються» як логічний елемент [1].

Естетичні засоби соціальної реклами можуть бути дуже різноманітними, але їх використання має бути спрямоване на досягнення конкретної мети, яка полягає у впливі на громадську думку або поведінку з метою досягнення соціальних цілей. Естетичні засоби – це прийоми і засоби, які використовуються для створення враження краси, гармонії, емоційної виразності. Вони допомагають передати ідеї, почуття та емоції, зробити твір мистецтва більш привабливим та зрозумілим для аудиторії. Естетичні засоби можуть включати в себе використання кольорів, форм, ліній, текстур, світла, тіней, ритму, мелодії, рим, метафор, символів, асоціацій та інші художні засоби.

Соціальна реклама на зоозахисну тематику включає в себе кілька різновидів [4]. Соціальна реклама, яка привертає увагу до проблем безпритульних тварин загалом та закликає до їх захисту, є однією з найбільш зрозумілих; вона інформує про фізичний стан безпритульних тварин та спонукає замислитися над їхніми проблемами.

У цій рекламі припускається наявність у тварин уявлень про світ людей та розповідається про бачення ними власної ситуації в ньому. Соціальна реклама про притулки для тварин, як найбільш зрозуміла, спонукає замислитися над проблемами безпритульних тварин та

викликає бажання надавати їм допомогу, захищати їх. Соціальна реклама, в якій розповідається про користь домашніх тварин, теж досить релевантна і зрозуміла, однак вона найменше спонукає до роздумів над проблемами безпритульних тварині не викликає особливого бажання надавати їм допомогу та захист.

Список використаних джерел:

1. Мунтян І.В., Євтушок О.В., Гнатовська Д.О. Соціальна реклама в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку. *Економіка харчової промисловості*. 2020. Т. 12. Вип. 2. С. 55-61.
2. Олтаржевський Д.О. Соціальна реклама. Київ: Центр вільної преси, 2016. 120 с.
3. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР: за станом на 1.07.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр> (дата звернення 06.04.2024 р.).
4. Скляренко В., Глінська А., Потанін С. Соціальна реклама захисту домашніх тварин. *Актуальні проблеми сучасного дизайну*: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 22 квітня 2021 року. Київ: КНУТД, 2021. С.164-167. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/18133> (дата звернення: 09.04. 2024).

Отримано: 15.04.2024

Дарина ПОЛЯКОВА

*студентка 4 курсу навчально-наукового інституту
української філології та журналістики*

*Науковий керівник: Анастасія СИМАШОВА
кандидат наук із соціальних комунікацій*

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

На сучасному етапі розвитку суспільства, який прийнято називати інформаційним, засоби масмедіа відіграють важливу роль. Інформаційні потоки пронизують практично усі сфери нашого життя, саме тому громадянам важливо розвивати свої уміння і навички інформаційної грамотності, які б допомагали їм критично мислити та аналізувати інформацію, яка до них надходить – як з традиційних, так і з новітніх медіа.

Відповідно до автора американських підручників для студентів з медіаграмотності Джеймса Поттера (James Potter), медіаграмотність полягає в здатності особистості контролювати споживання медіа. Медіаграмотна людина легше орієнтується в медіасвіті, легше знаходить інформацію, яка їй потрібна, та уникає повідомлень, що можуть їй зашкодити, як уникає забруднених чи отруєних води та їжі [1, с. 12].

За визначенням американського науковця Роберта К'юбі (Robert Kubey), медіаграмотність – це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення у різних формах [2, с. 10].

Міжнародна організація ЮНЕСКО оприлюднила п'ять принципів медійно-інформаційної грамотності (Laws of Media and Information Literacy, MIL). На їхню думку, «інформація, комунікація, бібліотеки, медіа, технології, інтернет мають використовуватися суспільством критично. Вони рівні за статусом, і жодне з цих джерел не варто вважати більш значу-

шим, ніж інші». Згідно з настановами ЮНЕСКО, «кожен громадянин є творцем інформації/знань. Кожен має право на доступ до інформації та право на самовираження. Медійна та інформаційна грамотність має бути для всіх – і для чоловіків, і для жінок, – і тісно пов'язана з правами людини» [5]. ЮНЕСКО розробило спеціальний набір медіаосвіти для батьків, студентів, учителів і професіоналів, який надає комплексне бачення про медіаосвіту, водночас окреслюючи шляхи, за допомогою яких люди можуть збільшити свою участь у своїх політичних і культурних спільнотах.

Навички володіння медіа не можуть розвиватися без відповідного та цілеспрямованого навчання. Вивчення медіаінформаційної грамотності є правом, яке закріплене у Конвенції ООН про права дитини.

Наприклад, у Фінляндії елементи медіаграмотності почали вводити ще у дитячих садках, і це призвело до певних результатів, бо саме Фінляндія посідає перше місце з медіаграмотності у Європі. У Данії предмет «Медіаграмотність» внесено до шкільної програми і є обов'язковим для вивчення. Його вивчають у старших класах середньої школи на факультативних та позашкільних заняттях. У Бельгії працює Центр знань з медіаграмотності (Media Literacy Knowledge Center). Центр організовує багато тренінгів для експертів і волонтерів зі сфери освіти, культури, суспільства та для широкої аудиторії. Бельгійський Центр знань розробив онлайн-карту, де можна знайти всі організації, які проводять заходи, пов'язані з медіаграмотністю. На мапі представлено 750 організацій, у тому числі бібліотеки та навчальні заклади, які відкриті для відвідування [3].

В останні роки в Україні спостерігається сплеск інтересу до медіаосвіти на всіх рівнях. Нова українська школа (НУШ) передбачає здобуття учнями основ медіаграмотності, але поки що вона не включена до базових навчальних програм. Водночас в Україні активно проводяться різноманітні освітні проекти та ініціативи, спрямовані на розвиток медіаграмотності серед школярів. Це тренінги, семінари, уроки, конференції, всеукраїнські конкурси та інші заходи, що сприяють підвищенню рівня медійного розвитку серед учнівства.

Існують також неприбуткові організації, які спеціалізуються на розвитку медіаграмотності та надають підтримку школам і вчителям. Приміром, «Інститут Інформаційного Суспільства» розробляє та впроваджує освітні програми, організовує тренінги для вчителів, розробляє навчальні матеріали.

Оскільки рівень медіаграмотності в Україні на даний момент є недостатньо високий [3], то подальше розповсюдження медіаграмотності є необхідною передумовою забезпечення інформаційної гігієни та основою суспільної стійкості до інформаційних впливів.

Таким чином, навчання основ медіаграмотності для усіх вікових категорій громадян дасть змогу поліпшити ситуацію в Україні та зробити наше суспільство більш стійкими до дезінформації та маніпуляцій.

Список використаних джерел:

1. Байдик В.В., Проніна О.В. Практична медіаосвіта: медіаграмотність в освітньому просторі: навч.-метод. посібник. Лисичанськ, 2021. 66 с.
2. Іванов В.Ф., Волошенюк О.В. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.
3. Розвиток медіаграмотності в Україні: аналітичний документ / упоряд. Шевченко Т., Ковтун В., Єрмоленко В. та ін. Київ: Фільтр. 2021.

4. Frau-Meigs D. Media matters in the cultural contradictions of the «information society». Towards a human rights-based governance. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2011. 390 p.
5. Media and Information Literacy. UNESCO: web-site. URL: <https://www.unesco.org/en/media-information-literacy> (дата звернення 03.04.2024)

Отримано: 15.04.2024

Богдан ТЕРНЮК

*студент 4 курсу навчально-наукового інституту
української філології та журналістики*

*Науковий керівник: Олександр ВОЛКОВИНСЬКИЙ
доктор філологічних наук, професор*

КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ ПРОЄКТ «ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ УКРАЇНИ: ЇХ ЦІННІСТЬ У КУЛЬТУРНОМУ, ІСТОРИЧНОМУ ТА АРХІТЕКТУРНОМУ ЗНАЧЕННІ»

Україна багата настільки щедрою історією та культурним надбанням, що її територія налічує безліч історичних пам'яток. Ці пам'ятки мають величезну історичну, культурну та архітектурну цінність. Деякі з них відомі на весь світ, а інші ще тільки чекають свого відкриття. Кожна з цих пам'яток має свою унікальну історію створення, пов'язану з великими подіями та визначними постатями української історії. Вони є не тільки свідками минулих епох, але й важливими об'єктами культурної спадщини, які потрібно зберігати та вивчати для майбутніх поколінь.

Дипломний проєкт присвячений дослідженню історичних пам'яток України, їх значенню та впливу на сучасне суспільство. Розглядаючи різноманітність архітектурних стилів, епох та регіонів, ми поглибимося у світ історії та культури, розкриваючи унікальні риси кожної пам'ятки.

Цей дипломний проєкт ставить за мету систематизацію знань про історичні пам'ятки України, вивчення їхньої ролі у формуванні культурної спадщини та розвитку туризму, а також аналіз сучасних підходів до збереження та охорони цих цінних об'єктів.

Завдяки цьому дослідженню ми отримаємо глибше розуміння ролі історичних пам'яток у формуванні національної свідомості, збереженні культурної спадщини та розвитку туристичної галузі України.

Існує безліч видань, які розглядають історичні цінності України з різних точок зору, від археології до мистецтва та культурної спадщини. Деякі з них включають:

1. Наукові журнали. Часописи, присвячені археології, історії, мистецтву та культурології, часто публікують статті та дослідження про історичні цінності України. Наприклад: "Археологія", "Історичний часопис", "Мистецтвознавство".

2. Монографії та наукові праці. Видання, які представляють детальні дослідження конкретних аспектів історії та культури України. Це можуть бути книги відомих вчених або колективних авторських колективів.

3. Музейні каталоги та путівники. Публікації, що представляють історичні артефакти та пам'ятки, що знаходяться в музеях України. Вони можуть включати ілюстрації, описи та історію експонатів.

4. Історичні атласи та картографічні видання. Видання, які відображають історичні події, територіальні зміни та культурні зв'язки на території України протягом різних історичних епох.

5. Туристичні книги та путівники. Вони можуть містити інформацію про історичні пам'ятки, архітектурну спадщину та музеї України, розкриваючи їхню історію та значення.

Ці видання допомагають розширити знання про історичні цінності України та їхнє значення для світової культури. Означені видання склали науково-методологічний ґрунт для створення кваліфікаційного проєкту «Історичні пам'ятки України: їх цінність у культурному, історичному та архітектурному значенні», який знайомить з найбільш відомими свідченнями матеріального-духовного зростання нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Дячук Р.І., Вовк Ю.В., Закарлюка І.А., Златова О.Б. Культурна спадщина. Збереження та популяризація в умовах об'єднаних територіальних громад (ОТГ): методичні рекомендації. Запоріжжя: АА Тандем, 2020. 98 с.
2. Історія та культура України: навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. Харків: ХНУВС, 2017. 108 с.
3. Опалько Ю.В. Збереження історико-культурної спадщини в сучасній Україні: проблеми та перспективи. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 1 (2). С. 83–88.
4. Осиченко Г.О. Реконструкція історичних міст: композиційний аспект: монографія. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2021. 252 с.
5. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів в Україні (суспільно-географічне дослідження): автореф. дис. ... канд. географ. наук: 11.00.02. Київ, 2007. 24 с.
6. Шейко В.М., Білоцерківський В.Я. Історія української культури: навч. посібник. 2-ге вид., випр. Київ: Знання, 2010. 271 с.

Отримано: 15.04.2024

Вікторія ШИНЬКАРУК

*студентка 1 курсу навчально-наукового інституту
української філології та журналістики*

*Науковий керівник: Зореслава ШЕВЧУК
кандидат філологічних наук*

МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У ТВОРІ АНДРІЯ СЕМ'ЯНКІВА «ТАНЦІ З КІСТКАМИ»

Медична термінологія розвивається і нормалізується з урахуванням її національних та міжнародних функцій і визначається специфічною рисою – наявністю переважної кількості термінів іншомовного походження. Взаємодія національних і міжнародних термінів у медичній терміносистемі залежить від трьох основних аспектів: 1) врахування традицій терміновживання, які в медицині склалися протягом століть; 2) доцільність використання наявних українських еквівалентних термінів до іншомовних; 4) творення нових термінів за словотвірними моделями української мови. У процесі нормування терміносистеми має бути відібране найбільш інформативне і зручне слово. Так, О. Тараненко зауважує: «Пропонуючи

відповідником до іншомовного слова слово з питомими компонентами, слід постійно мати на увазі той комплекс семантичних, словотвірних та інших асоціацій, що оточує його і може впливати на його розуміння не зовсім у правильному напрямі» [5, с. 8].

Мета дослідження – класифікувати медичні терміни у творі Андрія Сем'янків «Танці з кістками», дізнатись про особливості вживання.

Медичну лексику вважають однією з найдавніших фахових термінологій. Вона формувалась на власній мовній основі, засвоюючи все те, що на час її творення виробила світова цивілізація. Основні українські медичні назви-терміни виникли ще в праслов'янську епоху, відображаючи життя і потреби людини. Перші слова-терміни на позначення частин тіла, недуг та їх лікування з'явилися в усній народній праукраїнській мові, в переказах, легендах, усній народній творчості та в народному лічництві того часу. Деякі назви хвороб мабуть збереглися ще з дохристиянських часів.

Народні анатомічні, фізіологічні та патологічні назви-терміни з'явилися під час народної і традиційної медицини, закріпилися в народнорозмовній мові, поряд з іншим емпіричним досвідом стали передаватися від покоління до покоління.

Серед розвідок, присвячених питанням медичної термінології, значне місце належить працям, автори яких розглядають визначення способів її творення (Боцман А., Петрова О.), становлення специфіки функціонування іншомовних медичних термінів (Лабов В.), проблеми їх етимології (Вострова С.). Дослідженням різних аспектів окремих терміносистем присвячено роботи багатьох учених, зокрема Л. Зубової, Т. Кияка, Д. Самойлова, К. Галінські та ін.

В основу нашої класифікації покладено класифікацію І. Заліпської. Відтак у творі А. Сем'янків «Танці з кістками» виокремлюємо такі види термінів:

Анатомічні медичні терміни:

1) частини тіла і внутрішніх органів: **черев**: «Надягнути рукавички не мав часу – кроки наближались, тому він двома голими пальцями взявся за бурий край розітнутого черева» [4, с. 5], **око**: «Пацієнти приходили, підставляли під пильне око лікаря свої бородавки, часом давали себе порізати чи припалити лазером» [4, с. 22], **стегно**: «Невідомо, який фокус він хотів утнути зі своїм «Фортом», але в результаті прострелив собі стегно» [4, с. 58], **шкіра**: «Взяв фотографію шкіри пацієнтки, що йшла в комплекті до скельця» [4, с. 85], **вуха**: «Тіло було синюшно-сірим, із багряними плямами на спині, позаду на шії та по нижньому краю вух» [4, с. 105], **соски**: «Тонкі ребра, що проступали, чомусь викликали в уяві асоціації з рибним кістяком, наліті груди цілилися сосками в стелю» [4, с. 105], **язик**: «У його руці опинилася квітка з плоті: на стеблі трахеї бутонем розцвіла гортань, а з неї м'ясистою тичинкою звисав мертвий язик» [4, с. 106], **нирки**: «Розказали коротко, але про все: підбір і види донорів, зберігання органів, імуносуперсивну терапію для реципієнтів, ринок послуг і попит на різні товари (тут серце, там нирку, цим – кістки зі зв'язками, все в асортименті)» [4, с. 144], **коліна**: «А що, в Прибалтиці якась епідемія з колінами?» [4, с. 241], **тім'я**: «Для цього вона спеціально придбала десь старенький нейрохірургічний інструментарій: распаратори, гачки, кусачки, і, серед іншого, пилку Джильї, якою зараз доволі вправно вгризалась у тім'я, з'єднуючи рівними лініями розрізів просвердлені раніше дірки» [4, с. 269], **лобок**: «Приспустив на п'яному штани та спідне, й оголився лобок, укритий кучерявим волоссям» [4, с. 444].

2) Кістково-м'язова система: **хребет**: «Хребет – надто складно технічно, крім того, багато не візьмеш» [4, с. 197], **клубова кістка**: «Націлився на ость клубової кістки: вона у померлого була, на щастя, масивна, відчутно випиналась» [4, с. 197], **лопатки**: «Череп і лопатки відпадали з тих самих причин» [4, с. 197], **таз**: «Лишався тільки таз» [4, с. 197], **хребці**: «Крім того, Сева не знав, з якою саме метою використовують трансплантат: найчастіше він був потрібен для імплантації зубних протезів, для заповнення дефектів щелеп або ж для синтезу кісток донора, зокрема хребців» [4, с. 197], **зв'язки**: «В якому стані дойдуть зв'язки?» [4, с. 247], **зуб**: «Сева днями мучився – буквально фізично, як від мігрені, й до нудоти, як від болючого каріозного зуба» [4, с. 260], **ребро**: «Лезо увійшло під лопаткою, скреготнуло і, проламавши ребро, провалилося вглиб» [4, с. 457].

4) Центральна нервова система: **мозок**: «В мозку завилася панічна сирена, думки шалено скакали» [4, с. 204].

4) Дихальна система: **гортань**: «Сева кивнув і почав заливатись водою, душачи спазми гортані» [4, с. 241], **трахея**: «У запущених інсультників фактичних причин смерті могло бути чимало: інфекція, що простягла свої щупальця по всьому тілу, зародившись у смердючих пролежнях сідниць; підступний тромб, що радісно втік із вени на нозі, аби затишно вмотитись у легеневій артерії; банан, що нерозважливо ковзнув у трахею в ході підбадьорливих закликів...» [4, с. 256].

5) Репродуктивний орган: **геніталії**: «Сева відрізав геніталії і кінцівки.» [4, с. 410].

Щодо особливостей вжитку термінів цієї категорії, автор замість слова *соски*, використав номінацію «*гострі горошини*» [4, с. 128], *серце* він назвав «*буремний орган*» [4, с. 441].

Медичні терміни назв хвороб:

1) захворювання грудної клітини та органів грудної клітини: **лівостороння субторальна пневмонія**: «Уже потім Доник дізнався, що в нього лівостороння субторальна пневмонія» [4, с. 119], **інсульт**: «Обоє – від геморагічного інсульту з уцент розплавленими мізками» [4, с. 256].

2) шкіряно-венеричні захворювання: **бородавки**: «І навіть не здогадувалися, що десть за кулісами сидить іще один персонаж, який розтинає ті самі бородавки тонесенькими пластами й розглядає їх набагато ретельніше за красивого дерматолога в білому кабінеті» [4, с. 22], **дерматофіброма**: «Це була чергова дерматофіброма, доброякісна, як очі першокласниці першого вересня» [4, с. 85], **базаліома**: «На бланкові висновку Доник дрібно, але розбірливо вивів: «Базаліома» [4, с. 86], **папілома**: «Він придбав дорогий атлас з онкодерматології англійською й вишукував у ньому фотки всіх злякисних новоутворень, подібних до невинних бородавок і папілом, що їх приносили йому в кабінет» [4, с. 162].

4) захворювання ендокринної системи: **фіброміома**: «В одному занурена в консервант, плавала кіста яєчника, в іншому – фіброміома» [4, с. 45], **аденома**: «Я сказала, що готую на кафедрі доповідь про аденоми і мені треба кілька сторінок з історії хвороби для презентації» [4, с. 92], **пахова грижа**: «Промайнула дурна думка: «В нього що – пахова грижа?» [4, с. 189].

Також у творі було використано низку термінів на позначення медичних інструментів, наприклад: *распіратори*, *гачки*, *кусачки*, *пилка Джильї* [4, с. 269].

Отже, медична термінологія належить до найбільш інтенсивно прогресивних частин словникового складу мови, що зумовлюється насамперед стрімким розвитком медицини та міжнародною науковою інтеграцією в цій сфері знань. Наведені приклади медичних термінів у творів Андрія Сем'янків «Танці з кістками» засвідчують актуальність дослідження медичної термінології на прикладі сучасних текстів української прози.

Список використаних джерел:

1. Бойцанюк С.І., Перебейнос О.П., Островський П.Ю. Медична термінологія як складова частина української лексики. URL: <http://repository.tdmu.edu.ua>
2. Заліпська І.Я. Сучасна медична термінологія: проблеми класифікації. *Studia linguistica*. 2020. Вип. 17. С. 61-74.
3. Самойленко О.В. Особливості української медичної термінології. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 1. Вип. 14. С. 108-111.
4. Сем'янків А. Танці з кістками. Київ: Віхола, 2024. 468 с.
5. Тараненко О.О. Лінгвістичні проблеми української термінології на сучасному етапі. *Українська термінологія і сучасність*: матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. Київ, 1997. С. 4–9.
6. Шепітько С.В., Тарапатов М.М. Особливості перекладу сучасної медичної термінології. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Сер.: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 40 (69), № 1. Ч. 1. С. 175-179.

Отримано: 15.04.2024

Олексій ЖОЛТОВСЬКИЙ

магістрант 1 року навчання фізико-математичного факультету

Науковий керівник: Володимир ФЕДОРЧУК

доктор технічних наук, професор

РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ЗАСОБУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Одним з ефективних підходів у вивченні мови є організація іншомовних слів у вигляді тандемів, де слово пов'язується з певним образом без використання перекладу [1]. Фізично таку методику можна реалізувати з використанням карток. На одній стороні картки пишеться слово, на іншій – відповідне зображення [3, с. 20], при цьому картки можуть бути згруповані у так звані модулі, тобто у певні категорії [2].

Через те, що така методика дозволяє людині напряму вивчати слова без їх перекладу, вона реалізована у багатьох програмних засобах, таких як Quizlet, Anki та інших. Окрім цього, зазначені програмні засоби дозволяють пріоритезувати зібраний матеріал відносно знань цих слів або фраз.

Однак, більшість програмних засобів такого типу не враховують той факт, що організація та збирання інформації є не менш важливою, ніж просто повторення незнайомих слів. Наприклад, користувач може читати статтю та зустрічати невідому лексику, потім він може прочитати ще одну статтю, де ця сама лексика використовується. Користувач може її виписувати. Але у момент, коли накопичується велика кількість матеріалу, стає важко у ньому орієнтуватися та виокремлювати найбільш часто вживану лексику, вивчення якої дозволить зробити подальше читання більш продуктивним. Недоліки також має система модулів, оскільки слова можуть відноситися до кількох категорій або модулів одночасно. Окрім того, модулі можуть розростатися, що призведе до ситуації, коли користувачеві буде знову важко орієнтуватися та знаходити актуальну лексику серед накопиченого.

Для вирішення цих проблем пропонується розробити кросплатформний додаток, що дозволяє збирати матеріали (слова, фрази, фото, аудіо), пов'язувати їх між собою, пріоритезувати та відносити до певних категорій [5].

Наразі функціонал додатка включає в себе можливість додавання усіх вищезазначених типів матеріалів (окрім аудіо), віднесення їх до категорій, пов'язання слів з фото, завантаження фото з галереї, камери, Інтернету, створення нотаток, проходження тестів, зміна пріоритету слів при повторному додаванні або проходженні тесту, пошук по категоріях та символах.

Оскільки фото можуть включати кілька об'єктів, у додатку реалізовано функцію, що дозволяє зберігати інформацію про об'єкти на фото у вигляді прямокутників. Прямокутники описують позицію та розмір об'єкта на фото, а також містять у собі посилання на відповідні слова, фрази, інший матеріал.

Відповідні дані згодом використовуються для формування тестових завдань, наприклад, щоб користувач вказав об'єкт на фото, відповідно до завдання, або обрав потрібний із вибірки. Це дозволить більш ефективно формувати асоціативні зв'язки та зменшити об'єм даних, що асоціюються з фото.

Для кращого засвоєння матеріалу в додатку частково реалізовано функціонал тесту. Тест генерується випадковим чином відповідно до зібраного матеріалу, а також правил, які також можуть редагуватися користувачем. Правила тесту задаються у налаштуваннях до тесту, при цьому різні конфігурації можна зберігати як шаблони для повторного використання. Для прикладу користувач може створити конфігурації для повторення матеріалу з певної категорії. Сама конфігурація згодом передається у генератор, який створює тест на її основі.

Слід зазначити, що генератор не створює питання, а покладається на фабрику, тобто спеціальний об'єкт, що містить у собі пари елементів – тип питання та процедуру створення цього питання. Такий підхід дозволяє конфігурувати, які типи питань будуть присутні у тесті, їхню кількість та створювати їх лише знаючи типи цих питань.

Відповіді до питань тесту впливають на пріоритет матеріалу, який був присутній у цьому питанні. Наразі у тесті підтримується два види питань – обрання об'єкта на фото та питання типу «так-ні» для перевірки знання слів.

Отже, наразі додаток знаходиться у активній розробці та здійснюється аналіз та пошук нових рішень, які дозволять полегшити вивчення іноземних мов з використанням програмних засобів.

Список використаних джерел:

1. Sushmita Roy. This Is How You Learn a New Language and Never Forget It. The science of language learning, 2022. URL: <https://blog.fluent-forever.com/this-is-how-you-learn-a-new-language-and-never-forget-it> (дата звернення 05.03.2024)
2. Іванців Ю. Замітки Поліглота. Практичні поради з вивчення іноземної мови. Lulu Press, Incorporated, 2021. 312 с. URL: https://www.google.com.ua/books/edition/Замітки_Поліглота/gJPXzwEACAAJ?hl=uk (дата звернення: 09.03.2024).
3. Contextual Language Learning / ed.: Y.-J. Lan, S. Grant. Singapore. Springer Singapore, 2021. 202 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/354246127_Contextual_Language_Learning_Real_Language_Learning_on_the_Continuum_from_Virtuality_to_Reality (дата звернення: 16.03.2024).
4. Lütge C., Merse T. Digital Citizenship in Foreign Language Learning and Teaching. Global Citizenship in Foreign Language Education. New York, 2022. с. 247. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003183839-14> (дата звернення: 13.03.2024).
5. Жолтовський О.О. Методи і засоби інформаційної підтримки процесу вивчення іноземної мови. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізико-математичні науки*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, 2023. Вип. 16. С. 32-34. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/7681/Visnyk-K-PNU-im.-I.-Ohiiienka.-Fiz.-mat.-nauky.-Vyp.16-2023.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 06.03.2024).

Отримано: 15.04.2024

Тарас КРЕМІНСЬКИЙ

магістрант 1 року навчання фізико-математичного факультету

Науковий керівник: Уляна ГУДИМА

кандидат фізико-математичних наук, доцент

РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

У сучасному світі, якому характерні високі темпи технологічного розвитку та зростання обсягів фінансових взаємозв'язків, важливість розуміння економічних процесів та фінансових аспектів визначається не лише споживчою сферою, але й освітнім простором. У цьому контексті, вчителі математики виконують ключову роль у формуванні фінансової грамотності, що відіграє визначальну роль у структурі їхньої економічної компетентності.

Зростаюча необхідність в оволодінні фінансовими навичками в умовах постійних змін у світі фінансів та економіки визначає актуальність дослідження фінансової грамотності вчителів математики. Вчителі, які розуміють принципи фінансових операцій та вміють використовувати математичні інструменти для аналізу економічних явищ, мають здатність впливати на формування фінансової культури учнів.

У статті розглядаються питання необхідності розвитку фінансової грамотності вчителів математики та її впливу на формування у них економічних компетентностей.

Для вдосконалення сучасного напрямку формування економічних компетентностей у сфері освіти і його розвитку, важливим є аналіз наукових досліджень визнаних експертів, таких як Ю. Горошко, М. Носко, Л. Петухова, О. Торубар та В. Ткачук, а також інших авторитетних вчених [1; 2].

Фінансова грамотність вчителів математики – це комплекс знань, умінь та навичок, що дозволяють їм розуміти та використовувати фінансові поняття, ефективно управляти фінансами особистого та сімейного бюджетів, а також впроваджувати елементи фінансової освіти у навчальний процес. Враховуючи особливості їхньої професійної діяльності, фінансова грамотність учителів математики охоплює розуміння основних економічних та фінансових концепцій, вміння аналізувати та інтерпретувати фінансову інформацію, а також навички передачі цих знань учням [3].

Олександр Торубар та Віктор Ткачук розглядають можливості адаптації кращих практик зарубіжних країн для українських вчителів математики. Вони досліджують, як інноваційні підходи можуть збагатити навчальний процес і сприяти формуванню економічних компетентностей в українських школярів [3].

Важливим етапом у розвитку фінансової грамотності вчителів є систематична оцінка їхніх знань та навичок. Використання спеціальних інструментів та методів дозволяє не лише визначити потреби вчителів у покращенні фінансової грамотності, але й визначити ефективність навчання та змін в їх підходах до викладання математики з фінансовим акцентом [5].

Професійна підготовка вчителів математики повинна включати модулі, спрямовані на розвиток їхньої фінансової грамотності. Це може бути досягнуто за допомогою курсів, тренінгів, семінарів, де викладачі математики отримують не лише теоретичні знання, але і практичні навички щодо викладання математики з економічним підґрунтям [4].

Відмінною рисою вчителів, які мають високий рівень фінансової грамотності, є їхня здатність ефективно поєднувати вивчення математики та економіки. Такий підхід стимулює

учнів застосовувати математичні концепції в розв'язанні реальних економічних задач, що сприяє розвитку їхньої економічної компетентності. Для цього вчителям потрібно запроваджувати не лише теоретичні знання з економіки, але й практичні навички володіння ними. Приклад таких запроваджень та їх роль у розвитку фінансової грамотності вчителів математики наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Роль різних аспектів у формування фінансової грамотності вчителів математики

Аспект	Роль	Практичне запровадження
<i>Інтеграція математики та фінансів</i>	Об'єднання математичних концепцій з фінансовими темами для комплексного вивчення.	Розробка уроків, що включають в себе фінансові аспекти для практичного застосування математичних навичок.
<i>Формування практичних навичок учнів</i>	Застосування реальних фінансових завдань для розвитку практичних умінь учнів.	Створення сценаріїв, що вимагають вирішення фінансових проблем за допомогою математичних інструментів.
<i>Активне залучення учнів до уроків</i>	Використання захопливих методів та прикладів для залучення учнів до вивчення математики та фінансів.	Створення ситуацій, які дозволяють учням самостійно застосовувати фінансові концепції.
<i>Адаптація до реальних економічних умов</i>	Порівняння математичних моделей з реальними економічними процесами.	Застосування актуальних фінансових викликів для формування учнівської економічної компетентності.
<i>Стимулювання розвитку критичного мислення</i>	Заохочення учнів аналізувати та критично оцінювати економічні та фінансові ситуації.	Використання випадків, які розвивають критичне мислення учнів при розв'язанні фінансових завдань.
<i>Роль вчителя як наставника та ментора</i>	Забезпечення супроводу учнів у їхньому розвитку фінансової грамотності та математичних навичок.	Виявлення індивідуальних потреб учнів та надання підтримки для досягнення економічної компетентності.

У даній таблиці відображено важливі аспекти та практичні застосування ролі фінансової грамотності у викладанні математики та економіки. Перші дві колонки (аспект та роль) чітко визначають, які конкретні елементи можуть впливати на навчальний процес. Третя колонка (практичне запровадження) розкриває конкретні заходи та методи, які можна застосувати для реалізації визначених аспектів та ролей у практичному навчанні.

У висновку слід підкреслити важливість розвитку фінансової грамотності вчителів математики як ключового фактору формування економічних компетентностей учнів. Висвітлення аспектів інтеграції математичних та фінансових знань, практичного застосування цих концепцій у навчальному процесі, а також активного залучення учнів до вивчення математики та фінансів визначає необхідність розвитку комплексного підходу до педагогічної підготовки вчителів. Зазначимо, що вчителі, які володіють високим рівнем фінансової грамотності, стають ефективними наставниками, сприяючи розкриттю потенціалу учнів в галузі фінансово-економічної освіти. Акцентуємо увагу на необхідності подальших досліджень та впровадження інноваційних педагогічних підходів для оптимального розвитку економічної компетентності в учнівському середовищі.

Список використаних джерел:

1. Шуляк В.О. Особливості підготовки вчителів початкових класів до формування основ фінансової грамотності молодших школярів. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога*

- га в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Вінниця, 2019. С. 402–406.
2. Кізіма Т.О. Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник ТНЕУ*. 2016. Вип. 2. С. 64–71.
 3. Радзішевська Д.В. Підвищення фінансової грамотності населення України як один із пріоритетів державної політики на сучасному етапі. *Таврійський науковий вісник Серія Економіка*. 2021. November. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/195>
 4. Хом'юк І.В. Формування фінансової грамотності майбутніх інженерів на заняттях із вищої математики. *Вісник ВПІ*. Вінниця, 2019. Вип. 6. С. 99–105. URL: <https://visnyk.vntu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/2449>
 5. Merrill, Lynch & CO Foundation [Electronic resource]. URL: <https://www.guidestar.org/profile/13-6139556>

Отримано: 15.04.2024

Вадим СТАДНИК

магістрант 1 року навчання фізико-математичного факультету

Науковий керівник: Тетяна ПОВЕДА

кандидат педагогічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ СИТУАТИВНИХ ЗАДАЧ З ФІЗИКИ ЯК РЕСУРСУ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ ТА ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ

Фізика, як навчальна дисципліна, має значний потенціал для формування ключових компетентностей учнів таких як: готовність до самостійної пізнавальної діяльності, вміння критично мислити, спостереження і пояснення фізичних явищ у довкіллі, вміння поєднувати отримані знання з їх практичним застосуванням тощо. Втіленню цих можливостей сприяє різноманітність видів освітньо-пізнавальної діяльності учнів на уроках фізики: можливість широкого застосування отриманих знань і умінь на практиці в процесі проведення лабораторних робіт, володіння вимірювальними навичками, набуття досвіду самостійної творчої діяльності в процесі підготовки дослідів, а також у процесі розв'язання фізичних задач різного типу [1; 2].

Аналіз змісту та структури збірників задач з фізики, розроблених різними колективами й авторами, свідчить, що вони базуються, переважно, на основі довільного вибору завдань як за змістом, так і за формою. Тому учням потрібно надати інструмент у вигляді масиву системних компетентісно орієнтованих завдань, застосування якого сприяло б якісному засвоєнню фізичних знань та розвитку інтересу до фізичної науки.

Метою нашої роботи є дослідження проблеми використання ситуативних задач з фізики для формування ключових і предметних компетентностей учнів. Відповідно до мети було поставлено наступні завдання: проаналізувати стан дослідженості проблеми формування різного роду компетентностей учнів засобами використання задач з фізики; визначити зміст і сутність поняття «ситуативна задача», виділити та охарактеризувати типи ситуативних задач з фізики та способи їх розв'язання; розробити систему ситуативних задач з фізики для учнів старших класів.

Значний потенціал для формування ключових і предметних компетентностей учнів вбачаємо в застосуванні у навчанні фізики ситуативних задач, як важливого елементу проблемного викладу матеріалу, розвитку логічного мислення учнів та життєво важливих умінь, розуміння прояву законів фізики в техніці, природі і побуті.

Ситуативні задачі використовуються в неігрових методах ситуативного аналізу, які в сучасному вигляді вперше були використані під час викладання управлінських дисциплін у Гарвардській бізнес-школі, а з часом стали використовуватися в навчальних бізнес-програмах інших країн. Ситуативні задачі на уроках фізики не є чимось абсолютно новим, але в контексті компетентнісного підходу, який забезпечує перехід від знансєвоцентричної моделі освіти до діяльнісної є досить актуальні. Слово «ситуація» передбачає необхідність діяльності людини із збереження фізичних чи соціальних обставин або вибору нового стійкого стану з множини можливих альтернативних станів. Свідомий вибір людини однієї з можливих альтернатив на підставі критерію оптимальності розглядається як процес ухвалення рішень. Починається він з виникнення проблемної ситуації й закінчується вибором дій з її усунення [3].

Ситуативні задачі з фізики – задачі, за допомогою яких учні вчаться застосовувати теоретичні та практичні знання з фізики з метою розробки та ухвалення рішень, формування можливих варіантів поведінки в життєвих та практичних ситуаціях з неоднозначними рішеннями [3; с.10]. Як відомо, основне призначення задач з фізики – вивчення фізичних явищ, формування понять, розвиток логічного мислення, формування умінь застосовувати теоретичні знання та експериментальні уміння, а от завдання ситуативних задач – це формування умінь ухвалення рішень та дій в конкретних життєвих або практичних ситуаціях з використанням наявних компетенцій з фізики. Для ситуативних задач з фізики характерні ознаки як навчальних задач з фізики, так і задач з ухвалення рішень. Особливість ситуативних задач у тому, що їх зміст ґрунтується на описі конкретної проблемної події, важливої для екологічної безпеки, збереження здоров'я, фінансової стабільності людини. Для вирішення проблеми учню необхідно використовувати міжпредметні знання, чи знання з інших галузей знань. На відміну від типових задач з фізики, де передбачається розгляд змодельованих фізичних процесів, ситуативні задачі не абстрактні, а завжди конкретні.

Характерною ознакою ситуативних задач з фізики як задач з ухвалення рішень є наявність спектру невизначеності зовнішніх умов, множини альтернатив або критеріїв вибору оптимальної альтернативи, зумовлену браком інформації, та наявність неузгоджених між собою критеріїв. У залежності від цих ознак ситуативні задачі класифікуються як: – задачі вибору; – задачі з наявністю багатьох критеріїв; – задачі з нечіткими умовами (з визначеними, невизначеними умовами, в умовах ризику). Ситуативні задачі дещо схожі з проблемними задачами з фізики, але на відміну від них проблема, що подана на основі фактів з реального життя, може бути явно не зазначена, а передбачає її виявлення з інформації, поданій у описі події. Окрім того, проблема може не мати однозначного рішення, а її розв'язання передбачає вибір оптимального рішення з множини можливих. Наведемо кілька прикладів ситуативних задач з фізики:

Загін дітей літнього табору збирається в похід. Діти вирішили, що якщо зіб'ються з маршруту, то повідомлятимуть про це сигнальною ракетю. Вожатий запропонував вибрати колір ракети: червоний, зелений чи синій. Що Ви порадите дітям?

Два учні засперечались про те, що за допомогою компаса неможливо потрапити на Північний полюс Землі. Один стверджував, що стрілка компаса точно вказує на Північний полюс, другий – інколи. Хто з них правий на твою думку? Чому?

У класній кімнаті взимку холодно. На засіданні шкільного фізичного гуртка хлопці вирішили зробити електричний обігрівач. Микола запропонував узяти ніхромовий дріт, а Микита – вольфрамівий. Чия, на Вашу думку, пропозиція є найбільш доцільною? Обґрунтуйте свої варіанти.

Для розв'язування ситуативних завдань необхідно використовувати певні методи, зокрема, у задачах вибору із заданої множини альтернатив, необхідно вибрати одну або декілька оптимальних альтернатив, а далі дані, розраховані для кожної альтернативи потрібно аналізувати за допомогою «Дерева рішень», який містить рядки «Очікуваний ефект реалізації альтернативи» та «Наслідки».

До ситуативних задач також можна віднести дилеми. Наприклад: *Одним з наслідків руйнування озонового шару Землі є те, що шкідливе ультрафіолетове випромінювання може досягти поверхні Землі. Який, на вашу думку, найважливіший спосіб запобігання негативному впливу ультрафіолетових променів?* Рішення. 1. Купуючи товари, потрібно впевнитись, що вони не містять речовини, які руйнують озоновий шар. 2. Захистіть себе за допомогою сонячних екранів та окулярів. 3. Уникайте прямого сонячного світла.

Викладацька діяльність учителя фізики завжди була спрямована на формування ключових та предметних компетенцій учнів з фізики – ознайомлення з закономірностями явищ неживої природи, положеннями фізичних теорій, оволодіння учнями алгоритмами застосування наукового методу пізнання. Формування цих компетентностей поставило перед учителем фізики нове завдання – навчити учнів застосовувати методи ухвалення рішень у ситуаціях, де необхідно залучати знання з фізики. Ситуаційні задачі виступають тим ресурсом, який формує дієві знання, тобто ті, які можна застосувати у практичних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Мельник Ю.С. Задачі прикладного змісту у старшій школі: навчально-методичний посібник. Київ: Педагогічна думка, 2013. 120 с.
2. Поведа Т.П. Підготовка майбутнього вчителя до застосування технології проблемного навчання на уроках фізики. *Наукові праці викладачів фізико-математичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2017. С. 45-50.
3. Ситуативні задачі з фізики як засіб формування ключових компетентностей учнів закладів загальної середньої освіти: збірник методичних матеріалів / З.Г. Гопко та ін., за заг. ред. В.М. Карпуші. Суми: НВВ СОІППО, 2020. 88 с.

Отримано: 15.04.2024

Олександр СТАНІСЛАВІВ

магістрант 1 року навчання фізико-математичного факультету

Науковий керівник: Олена СМАЛЬКО

кандидат педагогічних наук, доцент

РОЗРОБКА ПРОГРАМНОГО ЗАСТОСУНКУ ДЛЯ ПРОЦЕДУРНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ РЕЛЬЄФУ МІСЦЕВОСТІ

Упродовж останнього десятиліття активно розвивається концепція візуального інформаційного простору, що оточує сучасних людей, які активно послуговуються новими візуальними медіа, відеоіграми та імерсивними технологіями. Але паралельно з численними дослідженнями цього феномена, психологічних аспектів його впливу на пізнавальну сферу, емоції та поведінку користувачів через призму медіапсихології, невпинно ведеться розробка різноманітних медіавізуальних середовищ різного призначення.

У межах даного дипломного дослідження вирішується багато актуальних комплексних завдань, основним з яких є розробка програмного застосунку для процедурної генерації рельєфу місцевості. Такі застосунки можуть мати різні застосування, особливо у галузях, де не передбачено використання потужних, багатofункціональних і дорогих програмних засобів, і коли немає можливості залучати до роботи комп'ютерних художників та висококваліфікованих фахівців з комп'ютерного 3D-моделювання. Створений застосунок покликаний генерувати фотореалістичні цифрові зображення ландшафтного типу, що можуть використовуватись для різних прикладних цілей.

Авторський програмний застосунок використовує карту висот, яка, по суті, є двовимірним масивом. Кожен елемент у цьому масиві відповідає певному розташуванню на сітці рельєфу та зберігає значення, що представляє висоту у цій точці. Розмір карти висот визначає роздільну здатність остаточної моделі рельєфу. Вища роздільна здатність дозволяє опрацювати дрібніші деталі, але потребує більше процесорної потужності та місця для зберігання даних. Крім того, програма може використовувати ще й інші структури даних, наприклад `splatmaps` для зберігання інформації про різні типи рельєфу (наприклад, трава, скелі, пісок) у кожній точці. Цією інформацією можна скористатися пізніше для текстурування створеної сітки.

Реалізація основного алгоритму спирається на використання структури керування, яка дозволяє контролювати всі операції по створенню складних рельєфних утворень, оперуючи картою висот, вибраними шумовими функціями, фільтрами, шарами шуму, їх масштабами та амплітудою, а також різними ефектами фільтрації, що спричинюють появу у створюваному цифровому ландшафті специфічних особливостей, таких як, наприклад, лінії розлому.

Функції шуму є основоположними для процедурної генерації ландшафту, оскільки вони вводять випадковість і формують базову структуру ландшафту. У жодному разі при генеруванні рельєфу місцевості не обійтися без шуму Перліна. Ця розроблена Кеном Перліном функція створює плавно змінну текстуру шуму. Такий ефект досягається шляхом поєднання кількох рівнів простих шумових функцій зі зниженням частот. При цьому формується ієрархічна структура, у якій нижчі частоти представляють масштабні об'єкти, як-от гірські хребти, а вищі частоти додають дрібніші деталі, як-от пагорби та долини.

Окрім шуму Перліна використовується також подібна структура – симплексний шум, який є обчислювально швидшим і до того ж має покращену плавність. Він використовує трикутники замість квадратів у своїх обчисленнях, що призводить до більш природного вигляду випадковості.

Ще один алгоритм Diamond-Square також є ефективним для поступового вдосконалення базової карти висот. Він починається з одного випадкового значення у центрі та ітеративно поділяє площину на квадрати. Значення висоти у кожній новій точці визначається шляхом усереднення значень її сусідів і додаванням випадкового зсуву, масштабованого поточним рівнем деталізації. Цей підхід ефективно генерує середньочастотні особливості рельєфу, такі як пагорби та плато.

Також у роботі використовуються різні методи фільтрації. Ці алгоритми безпосередньо не створюють ландшафт. Натомість вони маніпулюють необробленим виходом із шумових функцій для досягнення певних характеристик, таких як згладжування (шляхом зменшення високочастотного шуму), ерозія (для імітації впливу вітру та водяного потоку на ландшафт), лінії розломів (з метою створення раптових змін висот для імітації руху тектонічних плит і створення таких елементів, як скелі чи каньйони) тощо.

Крім потужної математично-алгоритмічної роботи під час дипломного дослідження виконувались ще й інші завдання, зокрема, розробка інтерфейсу користувача створюваного застосунку. Ця також непроста задача полягала у забезпеченні користувача інструментами контролю параметрів (для різних функцій шуму та методів фільтрації, щоб можна було налаштувати рівень деталізації, шорсткості та керувати наявністю у ландшафті певних особливостей, таких як гори чи долини), засобами попереднього перегляду у режимі реального часу (для забезпечення візуалізації створеного рельєфу у реальному часі під час корегування, щоб дозволити користувачам бачити негайний вплив змін параметрів і полегшити ітеративний процес проектування). Також передбачено, щоб програма пропонувала попередньо визначені параметри для традиційних типів рельєфу (таких, як наприклад, горбисті ландшафти, скелясті плато) і можливість зберігати та завантажувати власні конфігурації.

Наразі проводиться активна робота по розширенню функцій застосунку. Зокрема, по текстуруванню, щоб програма надавала можливості інтеграції функцій для призначення різних текстур (наприклад, трави, каміння, піску) різним регіонам місцевості на основі таких факторів, як висота чи нахил, а також по розміщенню у ландшафті елементів рослинності для гармонійного розподілу дерев і/та кущів на місцевості, використовуючи процедурні алгоритми.

Загалом, створення застосунку для процедурної генерації рельєфу місцевості є дуже цікавою та надзвичайно корисною роботою, яка згодом може перерости в унікальне вітчизняне програмне забезпечення, що можна буде використовувати під час реалізації багатопланових медіавізуальних завдань для різних сфер життєдіяльності.

Отримано: 15.04.2024

Ольга ЮЗВАК

студентка 4 курсу фізико-математичного факультету

Науковий керівник: Олег ПАНЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

У зв'язку з необхідністю інтеграції України у світовий освітній простір є потреба до постійного вдосконалення національної системи освіти, апробації та впровадження інноваційних педагогічних систем. Широко обговорюється важливість створення нових підходів саме до діагностики освітнього процесу.

Традиційна система освіти надає основний результат роботи у вигляді знань, умінь, навичок, і система оцінювання налаштована на те, щоб регулювати процес їх отримання шляхом підрахунків балів, не даючи в повній мірі характеристику ані глибини, ані обсягу індивідуальних знань, ані ступінь та характер особистих зусиль здобувачів освіти – лише визначається рівень засвоєння освітньої програми. Тобто процедура оцінювання є проблематичною. Крім того, компетентнісний підхід вимагає оцінювання більш складних результатів освітнього процесу – компетенцій, що викликає необхідність застосування на практиці різних стратегій оцінювання, тобто різних методів, які викладач використовує для збору інформації про навчальні досягнення здобувачів освіти. Застосовуючи ту або іншу стратегію оцінювання, важливо розуміти, на що вона спрямована, яких результатів бажано досягти, як допомогти здобувачу освіти самостійно давати оцінку його успіхів в навчанні [3].

Особливістю фізики як навчального предмета є його спрямованість на використання знань, умінь і навичок у житті. Навчання фізики кінцевому результаті має не тільки дати суму знань, а й сформувати достатній рівень компетенції. Тому складовими навчальних досягнень учнів з курсу фізики є не лише володіння навчальним матеріалом та здатність його відтворювати, а й уміння та навички знаходити потрібну інформацію, аналізувати її та застосувати в стандартних і нестандартних ситуаціях у межах вимог навчальної програми до результатів навчання [1].

Відтак оцінюванню підлягає [2]:

- 1) рівень володіння теоретичними знаннями, що їх можна виявити під час усного чи письмового опитування, тестування;
- 2) рівень умінь використовувати теоретичні знання під час розв'язування задач різного типу (розрахункових, експериментальних, якісних);
- 3) рівень володіння практичними уміньми та навичками, що їх можна виявити під час виконання лабораторних робіт і фізичного практикуму;
- 4) зміст і якість творчих робіт учнів (рефератів, творчих експериментальних робіт, виготовлення приладів, комп'ютерне моделювання фізичних процесів тощо).

Основними видами оцінювання є: поточне, тематичне, підсумкове за семестр, підсумкове річне оцінювання та державна підсумкова атестація. Поточне оцінювання носить заохочувальний, стимулюючий та діагностико-корегуючий характер, його необхідність визнається вчителем.

Під час виставлення оцінки за тему необхідно враховувати всі вищезазначені складові оцінювання рівня навчальних досягнень. Можна запропонувати такі способи виставлення тематичної оцінки:

- за результатами двох видів робіт – виконання контрольної роботи, яка включає теоретичні питання і задачі, та практичної складової теми, що враховує поточні оцінки за лабораторні та експериментальні роботи або їх підсумкову оцінку;
- залік, проведений у письмовій, усній чи комбінованій формах, завдання до якого включають питання з теорії, задачі й експериментальні завдання;
- узагальнення поточних оцінок за всі види робіт (за згодою учня).

Об'єктами оцінювання є знання та вміння учнів, а також рівень розвитку їхнього фізичного мислення. Під час оцінювання враховуються знання учнів про:

- фізичні явища і процеси: ознаки явища чи процесу, за якими вони відбуваються, зв'язок явища чи процесу з іншими, їх пояснення на основі наукової теорії, приклади використання;
- фізичні досліди та спостереження: мета дослідження чи спостереження, схема, умови, за наявності яких здійснюється дослід чи спостереження, перебіг і результати дослідження чи спостереження;
- фізичні величини: властивості, що характеризуються цим поняттям (величиною), зв'язок з іншими величинами (формула), означення величини, одиниці фізичної величини, способи її вимірювання;
- закони: формулювання та математичний вираз закону; досліди, що підтверджують його справедливість, приклади врахування і застосування його на практиці, межі застосування, умови застосування (для учнів старшої школи);
- фізичні теорії: дослідне обґрунтування теорії, основні положення, закони і принципи цієї теорії, основні наслідки; практичні застосування, межі застосування цієї теорії (для учнів старшої школи);
- прилади чи пристрої, механізми і машини, технології: призначення, принцип дії та схема будови; застосування і правила користування, переваги та недоліки.

Зміст контролю повинен співвідноситись зі змістом навчання в конкретному типі (профілі) навчального закладу. Засоби контролю мають відповідати загальній спрямованості навчально-виховного процесу в умовах здійснення профільної диференціації [1].

При цьому враховуються:

- обсяг відтвореної інформації та її співвідношення з обсягом одержаної учнем інформації (її повнота);
- обсяг інформації, здобутої учнем, та її доцільність;
- рівень самостійності в оволодінні теоретичними знаннями;
- частота використання допомоги вчителя;
- кількість помилок і недоліків у відповіді.

Помилка свідчить про те, що учень не оволодів основними знаннями і вміннями. Якщо одна й та сама помилка (недолік) неодноразово трапляється у відповіді, то вона трактується як одна помилка (недолік).

Недоліки свідчать про недостатньо міцне засвоєння (відсутність) основних знань та вмінь, які відповідно до програми не вважаються основними. Недоліком вважається помилка, допущена в одних випадках і не допущена в інших, таких самих випадках.

Закреслення та виправлення у письмових роботах свідчать про пошук правильного рішення і не вважаються недоліком.

Список використаних джерел:

1. Атаманчук П.С., Панчук О.П. Дидактичні основи формування фізико-технічних компетенцій учнів: монографія. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. 252 с.
2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0566-1>
3. Національна доктрина розвитку освіти України XXI століття [Електронний ресурс]. URL: <http://www.univd.edu.ua/index.php?id=99&l>

Отримано: 15.04.2024

СЕКЦІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, СПОРТУ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Артем БОГУЦЬКИЙ

студент 3 курсу факультету фізичної культури

Дмитро ГЕРУК

студент 1 курсу факультету фізичної культури

Науковий керівник: Дмитро СОВТИСІК

кандидат біологічних наук, доцент

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕРАПЕВТИЧНИХ ВПРАВ У ПРОФІЛАКТИЦІ СКОЛІОЗУ

Сколіоз – бокове викривлення частин тулуба і хребта відносно один одного. Це розповсюджене захворювання опорно-рухового апарату, здатне призвести до порушення роботи внутрішніх органів, яке може бути вродженим, набутиим або ж ідіопатичним. До першої групи відносяться патології, що виникли за недорозвинення або аномалій розвитку хребта яке ведуть до його асиметрії [1, 2]. У випадку ж набутиим виділяють декілька причин виникнення: 1) неврогенний ; 2) диспластичний; 3) рубцевий сколіоз, травматичний; 4) міопатичний; 5) остеопатичний; 6) ідіопатичний.

Ступені сколіозу: в залежності від величини викривлення виділяють чотири ступені цього захворювання [1].

За формою викривлення виділяють: С-подібний (простий), S-подібний (складний), Z-подібний (тотальний).

За локалізацією виділяють наступні форми захворювання: шийно-грудний, грудний (торакальний), попереково-грудний, поперековий (люмбарний), попереково-крижовий, комбінований (у випадку S- та Z-подібного викривлень).

Мета роботи: дослідити і систематизувати ступені та форми сколіотичної хвороби; протипоказання та показання при даній хворобі; виокремити терапевтичні вправи для профілактики та лікування сколіозу.

Протипоказання при сколіозі і його лікування.

Протипоказання:

При викривленні хребта, перш за все, протипоказане велике навантаження на спину через те, що це може призвести до прогресування хвороби (якщо вона розпізнана на ранніх стадіях), або ж до серйозніших наслідків, включаючи летальний кінець (за III, IV ступенях). У зв'язку з цим, виявлені наступні загальні обмеження:

1. Біг дозволений за початкових ступенях захворювання.
2. Вправи на гнучкість – під заборноюю.

3. Різкі рухи і переверти – теж під забороною.
4. Активні види спорту, що перевантажують хребет – виключені (бокс, хокей, паркур, бокс, боротьба, футбол і багато інших).
5. Безконтрольні витягування, заняття на перекладинах – заборонені.
6. Всі вправи, які виконуються на одній нозі – не рекомендуються, через те що вони негативно впливають на конфігурацію таза.

Слід відмітити, що це тільки узагальнені протипоказання. Через те, що розвиток хвороби у кожної людини індивідуальний, то і обмеження змінюються в залежності від форми, ступеня та інших характеристик сколіозу. Від цього залежить побудова плану лікування пацієнта.

Лікування:

Незалежно від ступеня сколіозу лікарями найчастіше призначається комплекс вправ, спрямований, в першу чергу, на зміцнення м'язів хребта, а також в деяких випадках (при I-II ступенях) навіть на виправлення викривлення.

Терапевтичні вправи (ТВ) – найбільш розповсюджене класичне призначення в комплексному консервативному лікуванні сколіозу. Навіть при завершенні росту дитини, після 16-20 років, коли призначення ТВ переслідує лише реабілітаційні ніж лікувальні цілі (підтримання м'язового і життєвого тону, покращення кровопостачання м'язів спини), регулярне виконання комплексів ТВ необхідне [3, 4].

ТВ поєднуються з режимом зниженого статичного навантаження на хребет. ТВ проводять у формі групових занять, індивідуальних процедур (переважно показані хворим при несприятливому протіканні хвороби), а також індивідуальних завдань, виконуваних хворими самостійно. Методика ТВ визначається також ступенем сколіозу: при сколіозі I, III, IV ступенів вона спрямована на підвищення стійкості хребта (стабілізацію патологічного процесу), і в цей час як при сколіозі II ступеня – також на корекцію деформації [5].

В результаті дослідження проблеми сколіозу і його наслідків для організму людини різними авторами та нами було систематизовано ТВ для профілактики та лікування цього захворювання. Звідси, вправи поділяються на два види:

1. Симетричні – спрямовані на профілактику розвитку хвороби та сприяють формуванню міцного двостороннього м'язового каркасу.
2. Асиметричні – використовуються для самого лікування сколіозу, зупинки розвитку захворювання і сприяють випрямленню постави.

Комплекс вправ, так само, як і протипоказання, розробляється лікарем індивідуально, виходячи із розвитку захворювання пацієнта. Але крім цього існують і основні медичні поради: 1) не носити важке в одній руці, слід розподіляти навантаження рівномірно; 2) уникати падінь, травм; 3) не перенавантажувати хребет; 4) підібрати ортопедичні, не дуже м'які матрац і подушку; 5) не знаходитися довгий час в одній позі.

Крім ТВ, при важкій стадії захворювання призначається операція з виправлення викривлення, в ході якої хребет фіксується з допомогою спеціальної металоконструкції (фіксований спинний мозок), яка запобігає прогресуванню хвороби.

Для сколіозу III ступеня комплекс вправ ТВ буде спрямований саме на попередження прогресування захворювання [7]:

1. В.п. лежачи на спині, одна рука витягнута над головою, друга – вздовж тулуба. По-перемінно міняти руки одна з одною на кожну цифру рахунку.

2. В.п. лежачи на спині, руки витягнуті вздовж тулуба, ноги прямі. На рахунок «раз-два» підняти одну ногу, зігнувши в коліні, опустити, на рахунок «три-чотири» проробити те ж саме з другою ногою.

3. В.п. лежачи на спині, руки витягнуті вздовж тулуба, ноги прямі. На рахунок «раз» підняти одну ногу, зігнуту в коліні, на рахунок «два» проробити те ж саме з другою ногою, на рахунок «три» повільно опустити першу ногу у вихідне положення, на рахунок «чотири» проробити те ж саме з другою ногою.

4. В.п. лежачи на спині, руки розмістити так, як буде зручно, ноги прямі. На рахунок «раз» підняти зігнуті ноги, на рахунок «два» розігнути їх на висі, на рахунок «три» знову зігнути, на рахунок «чотири» випрямити ноги у вихідне положення.

5. В.п. лежачи на животі, руки витягнуті вгору, ноги прямі. На рахунок «раз-два-три» підняти одну руку і протилежну їй ногу, тримати на висі, на рахунок «чотири» опустити. Поміняти руку і ногу.

6. В.п. лежачи на животі, ноги прямі, руки закласти за голову. На рахунок «раз-два-три» підняти зігнуті лікті, тримати на висі, на рахунок «чотири» опустити.

Висновки. Сколіоз – захворювання, яке потрібно пробувати усунути вже на ранніх стадіях, якщо це можливо. Бездіяльність може призвести до того, що патологія почне прогресувати і в кінцевому рахунку серйозно вплинути на здоров'я внутрішніх органів, що, в свою чергу, може призвести до необернених наслідків.

Список використаних джерел:

1. Мухін В.М. Фізична реабілітація: Підручник для студ. вищих навч. закладів фіз. вих. і спорту. 2-е вид., перероб. та доп. Київ: Вид. НУФВСУ «Олімпійська література», 2005. 472 с.
2. Совтисік Д.Д., Зданюк В.В. Комплексна методика фізичної терапії при сколіозі в дітей 8-10 років в амбулаторних умовах. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів* [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. Вип. 21. С. 357-358. URL: <https://science.kpnu.edu.ua/naukovi-pratsi-vykladachiv/>
3. Совтисік Д., Жигульова Е., Зданюк В., Бутов Р., Заїкін А. Застосування кінезіотерапії у практиці фізичної реабілітації та адаптивного фізичного виховання. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини* [редкол.: Єдинак Г.А. (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Видавець Панькова А.С.. 2022. Вип. 24. С.43-49. URL: <http://visnyk-sport.kpnu.edu.ua./article/view/256731>
4. Совтисік Д.Д. Оздоровча фізична гімнастика як засіб фізичної реабілітації при порушеннях опорно-рухового апарату в жінок середнього віку. *International scientific and practical conference "Physical culture and sports in the educational space: innovations and development prospects": conference proceedings, 5-5.03.2021.* Wloclawek, Poland: Baltija Publishing, 2021. P. 105-108.
5. Совтисік Д.Д. Ефективність фізичної реабілітації дітей і підлітків із сколіозом. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини.* Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. Вип. 18. Т. 2. С. 110-111.

6. Федорів Я.-Р.М., Регада М.С., Гайдучок І.Г., Філіпюк А.Л., Грицко Р.Ю., Регада М.М. Фізіотерапія: навч. посібник / за ред. Я.-Р.М. Федоріва. Львів: Магнолія 2006, 2018. 542 с. URL: <https://magnolia.lviv.ua/wp-content/uploads/2023/03/Fizioterapiia-1.pdf>
7. Betts T. Development of a decision making pathway for the physiotherapy treatment of adult scoliosis. *Scoliosis*. 2014. 9(1):047. URL: https://www.researchgate.net/publication/279992966_The_development_of_a_decision_making_pathway_for_the_physiotherapy_treatment_of_adult_scoliosis

Отримано: 15.04.2024

Андрій БОРОВІКОВ

*студент 1 курсу факультету фізичної культури
другого (магістерського) рівня вищої освіти*

Гагік МАРТИРОСЯН

*студент 4 курсу факультету фізичної культури
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*

Науковий керівник: Микола ПРОЗАР

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНИХ ДІЙ В ДЗЮДО

Техніко-тактична підготовленість є вирішальним фактором спортивних досягнень дзюдоїстів, ТТД – це основний засіб ведення боротьби. Фундамент техніко-тактичної майстерності створює початкова ТТП.

Дослідження техніки основних прийомів засвідчує, що в теорії та практиці спортивного тренування існує багато спроб класифікувати ТТД в дзюдо. Аналіз цих класифікацій надасть змогу тренерам в ДЮСШ комплексно підходити до навчально-тренувального етапу юних дзюдоїстів на групах початкової підготовки. [1; 3].

Мета та завдання дослідження – полягають у вивченні питання, щодо класифікації техніко-тактичних дій в дзюдо.

Методи дослідження: під час дослідження використовували загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію, порівняння.

Обговорення результатів дослідження. Методичні засади техніко-тактичної підготовки спортсменів, а саме: складання програм навчання, базуються на класифікації та систематизації технічних процесів. Класифікація дозволяє зручно розподілити матеріал під час складання навчальних програм, ефективно передавати знання, аналізувати техніку, моделювати змагальну діяльність спортсменів, контролювати рівень їхньої тактико-технічної підготовленості [4; 5].

Завдання класифікації у сфері спортивної боротьби полягає у розподілі величезного розмаїття техніки боротьби на класи та приведення класифікованого матеріалу до системи, яка сприятиме подальшому цілеспрямованому дослідженню основ спортивної боротьби [1].

Об'єктами класифікації техніки боротьби є сукупність усіх прийомів, що призводять до зміни положення тіла борців стосовно килима.

Класифікація – це розподіл безлічі об'єктів (у разі техніки) на класи згідно з найбільш істотним їх ознаками, а систематизація – це процес упорядкованого розподілу об'єктів, здійснюваних за подібністю чи відмінності властивих їм ознак [7, с. 12].

Ракита С. (2020) розділяє техніку дзюдо у стійці на кидки нахилом, підворотом (із використанням стегна), поворотом (млином), прогином, обертанням, збиванням, скручуванням. При цьому 6 груп прийомів сформовані відповідно до рухів, які здійснюються атакуючі, тоді інші 2 групи – відповідно до рухів атакованого в ході проведення кидка атакуючим, тобто систематизація кидків проведена не по одному загальному, а за двома різними ознаками. Слід додати також, що згинання тулуба атакуючого в завершальній фазі прийому, що характеризує групу кидків нахилом, має місце і при проведенні багатьох інших кидків, також як і падіння атакуючого спиною на килим може бути характерним не лише для групи кидків, але й для будь-яких кидків, що здійснюються в падінні.

Дзигоро Кано (засновник дзюдо) техніку проведення кидків поділяє на виконуваних в падінні і техніку, що виконується з положення стоячи, яка в свою чергу може проводитися з використанням рук, стегон, або за допомогою ніг або ступнів [6].

Деякі дослідники [2; 3] поділяють прийоми дзюдо у стійці на групу класичних прийомів та його варіантів і групу неklasичної техніки та її варіантів. Групу класичних прийомів стоячи утворюють кидки захопленням ноги рукою, захопленням ніг двома руками, подвійним підбиванням, комбінованим підбиванням, а також кидок за рахунок больового прийому зі стійки, що задушє зі стійки, перекиди в боротьбу лежачи (приспосовані з класичної та вільної боротьби), дії, що застосовуються у перехідному положенні. На думку автора, групи підсікання виконуються в основному за рахунок ніг, зачепи виконуються за рахунок рук, підхоплення за рахунок ніг, підніжки за рахунок рук, підсадки за рахунок корпусу та інших частин тіла. Поділ класичної техніки стоячи на підгрупи обумовлено особливостями впливу Торі на опору Уке. Розподіл на підгрупи у першій групі неklasичних технічних процесів стоячи визначається методами підбивання. Друга група неklasичної техніки дзюдо у стійці утворена прийомами інших видів боротьби, і навіть різними варіантами класичної техніки.

Зубкова Р. (2022) здійснюють узагальнений огляд різних варіантів класифікації техніки дзюдо. Авторка вказує, що прийнята в Кодокані класифікація техніки боротьби в стійці, що складається з 5 блоків по 8 прийомів у кожному (Goju-No-Kaisetsu), дозволяє атестувати дзюдоїста з присвоєнням чергового учнівського ступеня (кю), що відображає ступінь його технічної підготовленості. Розглядаються й інші класифікації, що доводять на практиці ефективність відповідної послідовності вивчення прийомів дзюдо. Особливу увагу автори приділяють класифікації прийомів боротьби самбо, розробленої професором Є.М. Чумаковим [5]. У ній техніка боротьби у стійці розділена на 3 підкласи: кидки руками, кидки ногами, кидки тулубом. У свою чергу кидки руками поділяються на 3 групи: виведення з рівноваги кидки захопленням однієї ноги та кидки захопленням ніг. Кидки ногами поділяються на 5 груп: підніжки, підсічки, підхвати, зачепи, кидки через голову. Кидки тулубом поділяються на 2 групи: кидки через спину та кидки через груди. Автори вважають використання цієї класифікації в дзюдо цілком правомірним, оскільки коріння виникнення самбо тісно переплітається з дзюдо, а технічний арсенал прийомів у стійці практично ідентичний.

Висновки. З погляду авторів, сучасний підхід до вирішення проблеми змісту та послідовності навчання має враховувати зміст змагальної практики. Її аналіз призводить до висновку про незаслужено малу увагу, яка приділяється групі кидків через спину при початко-

вому засвоєнні технічного арсеналу в дзюдо. Тим часом кидки через спину зі стійки і з колін, а також підніжки (частіше задня), зачепи різнойменної гомілки, підхвати зсередини, кидки захватом ніг найчастіше оцінюються в змаганнях. Підсікання застосовуються, в основному, під час атакуючих дій у складі комбінацій.

Список використаних джерел:

1. Зубкова Р. І. Особливості побудови тренувального процесу дзюдоїстів на початковому етапі підготовки. *Проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання спорту і здоров'я людини: м-ли VI Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнарод. участю (21-22 квітня 2022) /* голов. ред. С.В. Синиця; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2022. С. 124-129.
2. Коробейникова Л. Особливості індивідуалізації в єдиноборствах. *Єдиноборства*. 2023. № 2 (28). С. 61-78.
3. Коцур Д.О. Оптимізація техніко-тактичної підготовки дзюдоїстів 14–16 років на основі ситуаційних завдань. Суми: Сумський державний університет, 2022. 62 с.
4. Манукян Г.М. Формування техніки кидків в умовах спортивних поєдинків дзюдоїстів на етапі попередньої базової підготовки. *MS thesis*. Сумський державний університет. 2020. С. 134-140.
5. Мунтян В.С. Питання оптимізації тренувального процесу спортсменів-єдиноборців шляхом індивідуалізації їх психологічної підготовки. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти*. 2021. № 1. С. 9-15.
6. Перебийніс В.Б., Пакулін С.Л. Індивідуалізація тренувальних програм в річному макроциклі дзюдоїстів на етапі виходу зі спорту вищих досягнень. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2019. Випуск 7 (115). С. 59-65.
7. Ракица С.С. Удосконалення технічних дій дзюдоїстів 10-12 років з урахуванням базових рухів. Суми: СумДУ, 2020. 80 с.

Отримано: 15.04.2024

Андрій ГАДАЙ

студент 1 курсу факультету фізичної культури

Валерія ЗУБАЛЬ

студентка 1 курсу факультету іноземної філології

Науковий керівник: Майя ЗУБАЛЬ

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

ВИДИ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНА В УКРАЇНСЬКОМУ РУКОПАШІ “СПАС”

Оскільки український рукопаш “Спас” є спортивним єдиноборством, яке утворене на засадах традиційного козацького бойового мистецтва “Спас”, то теоретично-методичні засади підготовки спортсмена в ньому базуються на традиціях української фізичної культури, на світоглядних аспектах запорозьких козаків, та вбирають в себе кращі здобутки сучасної теорії та методики фізичної культури.

В традиції українського народу сакральним є число «сім». Багатьом відомі народні казки, де героями стають семеро братів, семеро розбійників, в казці “Котигорошко” розповідається про Котигорошка і його шістьох братів, тобто знову – семеро.

Сакральність числа сім ґрунтується на тому, що у багатьох природних явищах часу, простору та ін. присутня саме сімка. У веселці – сім кольорів. Сім нот нараховує музична гамма. В тижні – сім днів. Окрім Сонця нашу планету Земля оточують в Сонячній системі семеро планет, які впливають на сам рух нашої планети в Космосі: Венера, Марс, Юпітер, Сатурн, Меркурій, Нептун, Плутон.

Людина у часі також розвивається в симетричній системі: в семеричному віці дитина, як правило іде навчатися до школи, в чотирнадцятирічному віці (+/- 1-2 роки) у хлопчиків і дівчаток відбувається полове зозрівання, у віці 21 рік у юнаків і дівчат відбувається соціальне зозрівання, тобто людина вибирає собі професію, заняття в житті. У віці 28 років (з похибкою враховуючи індивідуальні особливості) людина, як правило створює власну родину. Наступний семеричний цикл життя людини направлений на продовження свого роду, з'являються діти, відбувається свідоме батьківство. Безумовно такий семеричний цикл не є правилом, оскільки в індивідуальних випадках людина може змінювати цей цикл на 2-3 роки. Але даний семирічний цикл розвитку людини є загальним принципом наших змін в соціальному просторі.

З медичної точки зору відомо, що клітини в нашому організмі постійно змінюються, народжуються і вмирають. В загальному кожний орган в нашому організмі повністю оновлюється за 3 роки, а весь організм оновлюється раз на сім років.

Багато явищ пов'язано з цією цифрою, тому число сім є сакральним.

В філософії українського козацького бойового мистецтва “Спас” в системі сакральних чисел, сімка займає одне з чільних місць. Вважається, що семирічний цикл є розвиваючим і виводить систему на саморозвиток. Тому розглядаючи систему підготовки в українському рукопаші “Спас” слід розглянути сім видів підготовки спортсмена: фізичну, технічну, тактичну, теоретичну, морально-вольову, психологічну, духовну. Ці види підготовки є взаємо пов'язаними і доповнюють одне одного, тим самим інтегруючи загальну і гармонійну підготовку людини, яка займається українським рукопашем “Спас”, не лише, як видом спортивного єдиноборства, а насамперед, як бойовим мистецтвом, яке є шляхом пізнання себе і Всесвіту через власний особистий розвиток.

В системі підготовки в українському рукопаші “Спас” розрізняють сім видів підготовки:

- фізична підготовка;
- технічна підготовка;
- тактична підготовка;
- теоретична підготовка;
- морально-вольова підготовка;
- психологічна підготовка;
- духовна підготовка.

Всі ці сім видів підготовки пов'язані між собою і впливають одна на одну. Існує зв'язок одного виду підготовки з іншим (див. *рис. 1*).

Наприклад, без загально-фізичної підготовки неможливий повноцінний розвиток спеціальних фізичних якостей.

На фоні розвитку загальної витривалості можна успішно розвивати швидкісну витривалість. На фоні розвитку сили – силову витривалість. Достатня спеціальна фізична підготовка є фундаментом для технічної підготовки спортсмена-спасівця.

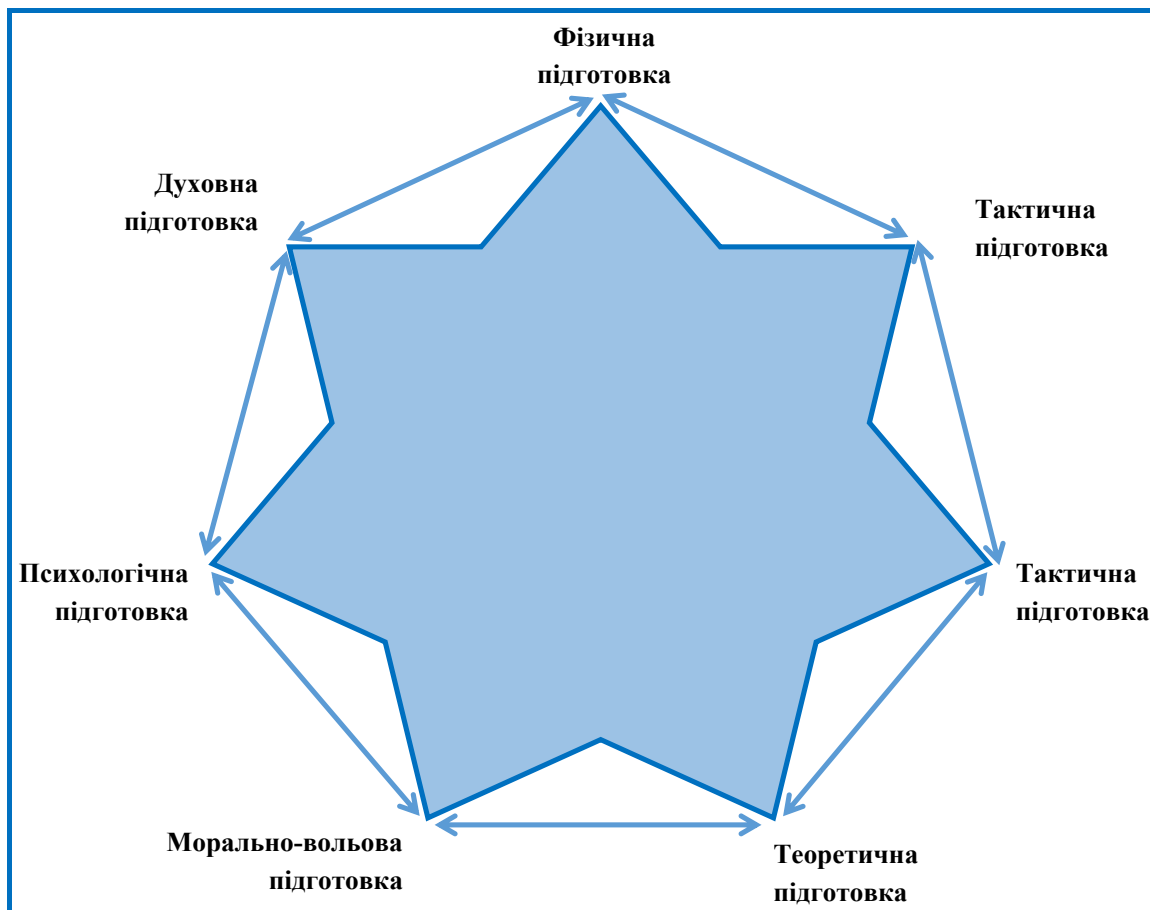

Рис. 1. Види підготовки в українському рукопаші “Спас”

Наприклад, розвиток гнучкості ніг, як спеціальної фізичної якості є основою для опанування в українському рукопаші “Спас” високих ударів ногами.

Розвиток спритності, координаційних здібностей, вміння падати дозволяє опанувати складну техніку ударів в стрибках, кидками в стрибках з захватом голови ногами, так звані заплиги.

Висока технічна підготовка спортсмена-спасівця сприяє до розширення його фактичного потенціалу, як під час проведення окремого поєдинку, так і під час проведення змагань, де спортсмен при добрій технічній підготовці зможе менше фізичних зусиль витратити на проведення технічних елементів під час єдиноборства.

Тактична підготовка сприяє осмисленню спортсменом своїх дій під час поєдинку, самостійно формувати йому формулу бою, що сприяє до вивчення ним теоретичних аспектів українського рукопашу “Спас”.

Знання правил змагань, тактичних прийомів ведення бою, які успішно використовувалися в бойовому досвіді козаків-воїнів, знання фізіології, анатомії сприяють більш широкій і глибокій загальній підготовці бійця. Морально і вольові якості надають можливість спортсмену більш стійко переносити навантаження під час навчально-тренувального і змагального процесів, а психологічна підготовка дозволяє стійко і успішно переносити стреси під час цих процесів.

Духовна підготовка – є основним чинником формування спортсмена-патріота, людину, яка є не лише спортсменом, але і носієм традиції бойового мистецтва “Спас”, бойової культури українського народу, розвиває у спортсмена-спасівця високодуховні якості, сприяє успішному створенню тандему “тренер-спортсмен”, або “вчитель-учень”.

В українському рукопаші “Спас” підготовка спортсмена розглядається, як інтеграція вищезазначених видів підготовки спортсмена – бійця українського рукопашу “Спас”. Всі сім напрямків (видів) підготовки мають бути присутні під час усієї спортивної кар’єри спортсмена і навіть після її закінчення, тоді коли спортсмен переходить в систему подальшого вдосконалення вже в бойовому мистецтві “Спас”.

Список використаних джерел:

1. Пілат В.С., Приступа В.Н. Традиції української національної фізичної культури. Львів: Троян, 2011. Частина I. 104 с.
2. Притула О. Спас-бойове мистецтво запорізьких козаків. *Шлях перемоги*. 1993, 12 червня. С. 8.
3. Стефанюк С.К. Козацька педагогіка (деякі аспекти використання). Харків: Просвіта, 2009. 146 с.
4. Цьось А.В., Кліш І.С. Традиції родинного фізичного виховання в Україні. *Рідна школа*. 2011. №7. С. 29-32.

Отримано: 15.04.2024

Владислав ІВАНОВ

студент 1 курсу факультету фізичної культури

Віталій БОЙКО

студент 3 курсу факультету фізичної культури

Науковий керівник: Майя ЗУБАЛЬ

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

ЗНАЧЕННЯ АДАПТИВНОГО СПОРТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ

Адаптивний спорт виявляє значний вплив на розвиток дітей з вадами слуху і має численні переваги для їхнього фізичного, соціального та емоційного зростання. Ось деякі з основних аспектів, які підкреслюють важливість адаптивного спорту для цієї групи дітей:

1. Фізичний розвиток:

- ✓ розвиток координації та балансу через участь у спорті має важливе значення для дітей з вадами слуху, вони допомагають покращити рухову ефективність дітей, що може бути важливим аспектом для подолання фізичних викликів та покращення загального рухового контролю. Добре розвинені координація та баланс допомагають уникати травм та нещасних випадків. Для дітей з вадами слуху це може бути особливо важливо, оскільки їм може бути важче отримувати або розпізнавати звукові сигнали небезпеки.

Розвинені рухові навички дозволяють дітям з вадами слуху брати участь в різних видах спорту, що розширює їхні можливості для фізичної активності та спілкування з однолітками. Саме координація та баланс можуть допомагати покращити сприйняття оточуючого середовища, допомагаючи дітям адаптуватися до різних ситуацій та уникати можливих труднощів.

Здатність до самостійного контролю над власним рухом і координацією може підвищити самостійність дітей з вадами слуху у їхньому повсякденному житті.

Загалом, розвиток цих рухових навичок через участь у спорті може відігравати ключову роль у покращенні якості життя дітей з вадами слуху, сприяючи їхньому фізичному та психологічному благополуччю.

2. М'язова сила:

- ✓ розвиток м'язової сили через тренування в адаптивному спорті має значний вплив на загальний фізичний стан дітей, включаючи тих з вадами слуху.

Розвинуті м'язи сприяють покращенню загального фізичного здоров'я. Для дітей з вадами слуху це особливо важливо, оскільки може бути важче для них взаємодіяти з навколишнім світом і підтримувати активний спосіб життя.

Розвиток м'язової сили допомагає покращити функціональність рухового апарату та сприяє збереженню адекватного рівня активності в їхньому повсякденному житті. Міцні м'язи зменшують ризик травм, покращують стійкість до фізичного навантаження та допомагають у підтримці рухового контролю і дозволяють дітям ефективніше взаємодіяти з навколишнім середовищем, що є важливим аспектом для безпеки дітей з вадами слуху.

Сильні м'язи роблять дітей більш готовими до участі в різних видах спорту, розширюючи їхні можливості для активного способу життя та соціальної взаємодії.

Зростання м'язової сили може позитивно впливати на самопочуття та самовизначення дітей, допомагаючи їм впевненіше відчувати себе у своєму тілі.

3. Соціальний розвиток:

- ✓ участь у командних видах спорту сприяє розвитку навичок співпраці та командної роботи, що може виявитися корисним в їхньому повсякденному житті.

Так, спортивне середовище надає чудову можливість для розвитку соціальних навичок та спілкування, особливо для дітей, включаючи тих, у яких є вади слуху. Ось деякі аспекти, що підкреслюють важливість спорту для соціальної взаємодії та впевненості у собі:

Участь в командних видах спорту вимагає співпраці та взаємодії з іншими учасниками. Це допомагає дітям вчитися працювати в команді, вирішувати завдання разом та розвивати взаємодію. У спорті діти навчаються важливості співробітництва, обміну ідеями та допомоги один одному. Це сприяє покращенню навичок співпраці в повсякденному житті.

Змагання та тренування створюють сприятливе середовище для спілкування. Діти навчаються виражати свої думки, слухати інших та розвивати комунікативні навички. Участь у спортивних секціях може допомогти дітям з вадами слуху встановлювати нові знайомства. Це сприяє взаєморозумінню та підтримці з боку однолітків. Успіхи в спорті допомагають дітям відчувати впевненість у собі та своїх здібностях. Це може мати позитивний вплив на їхнє самопочуття та відносини з іншими людьми.

Взаємодія з тренерами та однолітками на тренуваннях може сприяти розвитку мовлення та мовленнєвих навичок дітей з вадами слуху.

Узяті разом, ці фактори роблять спорт важливим інструментом для соціальної інтеграції та розвитку впевненості у собі для дітей з вадами слуху.

4. Емоційний розвиток:

- ✓ досягнення в адаптивному спорті може сприяти підвищенню самооцінки та самоповаги дітей з вадами слуху, спорт вчить дітей працювати над досягненням мети, розвиває в них емоційну стійкість та вміння працювати над труднощами.

5. Інклюзія та прийняття:

- ✓ адаптивний спорт важливо сприяє створенню інклюзивного середовища, де діти з вадами слуху можуть відчувати себе рівними учасниками та отримувати підтримку від своїх однолітків. Ось декілька ключових аспектів цього процесу. Він сприяє створенню атмосфери рівноправності, де всі учасники, включаючи дітей з вадами слуху, відчують себе важливими та рівними членами команди чи групи. Спільні тренування та змагання сприяють розвитку співпраці та емпатії серед учасників. Діти навчаються розуміти потреби та можливості однолітків з вадами слуху.

Учасники адаптивного спорту мають можливість надавати підтримку одне одному. Це створює позитивний клімат, де діти відчують мотивацію покращувати свої навички та досягати спільних цілей. Участь у спортивних активностях допомагає уникнути стереотипів та розвивати взаєморозуміння. Діти з вадами слуху та їхні однолітки вчаться бачити одне одного як унікальних особистостей.

Адаптивний спорт викликає навички толерантності та поваги до різниці. Діти вчаться приймати одне одного такими, які вони є, і розуміють, що різноманітність приносить позитивність у спільноту. Діти з вадами слуху, перебуваючи в інклюзивному спортивному середовищі, можуть розвивати впевненість у собі та своїх здібностях. Вони бачать, що їхні зусилля та внесок цінуються.

Адаптивний спорт створює можливість для дітей з вадами слуху відчувати себе не лише прийнятими в спортивній команді, але й брати активну участь у спільних заходах та розвивати цінні соціальні навички.

6. Формування здорового способу життя:

- ✓ участь у спорті допомагає створити звичку до фізичної активності, що є важливим для збереження загального здоров'я.

Адаптивний спорт може виявитися ефективним інструментом у сфері розвитку дітей з вадами слуху, допомагаючи їм подолати фізичні та соціальні виклики, створюючи позитивне та високомотивоване середовище для їхнього росту та самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Бріскін Ю.А. Спорт інвалідів: підручник. Київ: Олімпійська література, 2006. 263 с.
2. Матвеев С.Ф. Адаптивний спорт: навчальний посібник. Київ: ТОВ «НТП» «Інтерсервіс», 2014. 116 с.
3. Рубцова Н.О. Адаптивний фізкультурно-спортивний рух як фактор соціальної адаптації інвалідів різних категорій. *Теорія і практика фізичної культури*. 2008. № 5. С. 44-46.

Отримано: 15.04.2024

Анна КОРОБЧУК

студентка 3 курсу факультету фізичної культури

Марія РАВЛЮК

магістрантка 1 року навчання факультету фізичної культури

Науковий керівник: Ростислав ЧАПЛІНСЬКИЙ

кандидат медичних наук, доцент

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ХРОНІЧНОЮ СЕРЦЕВОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ

Хронічна серцева недостатність (ХСН) – це клінічний синдром, що має прогресуючий характер і проявляється зниженням толерантності до фізичних навантажень, затримкою в організмі рідини і зменшенням тривалості життя.

Серцево-судинна патологія займає одне з провідних місць серед дитячих захворювань. ХСН викликає порушення у стані здоров'я, обмеження життєдіяльності. Серцева недостатність може бути зумовлена одним з трьох патофізіологічних механізмів, а саме: гемодинамічним перевантаженням серця; зниженням скоротливої здатності міокарда; порушенням діастолічного наповнення шлуночка (шлуночків). Причинами ХСН є ішемічна хвороба серця, артеріальна гіпертензія, міокардит, вроджені вади серця, дилатаційна кардіоміопатія (застійна міокардіопатія) [1, с. 9].

Існує потреба застосування засобів фізичної реабілітації у комплексному відновленні хворих на серцево-судинні захворювання. Лікування без фізичної реабілітації не вважається повноцінним. Поліпшення діяльності серцево судинної системи, нормалізація емоційного стану сприяють саме засоби фізичної реабілітації.

Головним завданням при лікуванні дітей з ХСН є підвищення функціональних можливостей серцево-судинної системи. Пацієнтам з ХСН не бажано ігнорувати фізичні навантаження, це сприяє детринованості і зменшення адаптації механізму серцево-судинної системи [2, с. 76].

Серед функціональних класів (ФК) ХСН, за критеріями NYHA (Нью-Йоркської асоціації серця) виділяють: I ФК – звичайні фізичні навантаження не викликають клінічних проявів серцевої недостатності, а саме: задишки, втоми, підвищеного серцебиття; II ФК – звичайні фізичні навантаження викликають задишку, втому, серцебиття (помірне обмеження фізичної активності); III ФК – незначні фізичні навантаження викликають задишку, втому, серцебиття, але у стані спокою скарги відсутні (значне обмеження фізичної активності); IV ФК – дискомфорт через клінічні прояви серцевої недостатності є у стані спокою, будь-які фізичні навантаження викликають посилення задишки [3, с. 89].

Для дітей з порушеннями серцевої діяльності оздоровчі тренування повинні будуватися за принципом FITT (F – Frequency of exercise (частота тренувань), I – Intensity of exercise (інтенсивність тренувань), T – Time, amount of exercise (кількість тренувань); T – Type of exercise (вид тренування). Пропонується використовувати наступні групи фізичних вправ [4, с. 62]:

1. Аеробні вправи: відповідають чинним рекомендаціям рухової активності для здорових дітей. Дітям з деякими специфічними дефектами, вродженими вадами серця рекомендується обмежувати аеробні вправи низькою та середньою інтенсивністю.

2. Високоінтенсивні інтервальні тренування (вправи анаеробного характеру). Проте, слід індивідуально підходити до проведення інтервальних тренувань з високою інтенсивністю.

3. Тренування з опором. Силові тренування із низькою та середньою інтенсивністю є безпечними для більшості пацієнтів, проте слід уникати силових тренувань з високою інтенсивністю. Тип тренувань – вправи з власною вагою тіла, низьким опором, контрольованим використанням ваги.

4. Тренування гнучкості. Динамічні вправи такі як розминка перед аеробними або вправами з опором можуть безпечно використовувати тренування на розвиток гнучкості. Тип тренувань – йога, стретчинг.

Фізичні вправи застосовуються для впливу на всі системи організму: вони зміцнюють м'язовий корсет, поліпшують рівновагу та координацію дитини, допомагають нормалізувати її вагу тіла, зменшити стрес, напруження та депресію, поліпшують сон і самопочуття дитини, підвищують самооцінку й самоповагу тощо. Для комплексного впливу на організм рекомендовано використовувати дозовану ходьбу та ходьбу сходами. Такі види рухової активності мають тонізуючу дію, оскільки включаються в роботу великі групи м'язів, однакові рухи і їх циклічність, поєднані із фазами дихання, впливають на механізми, що контролюють кровообіг.

Комплексний підхід впливатиме на функціональний стан дитини та сприятиме її гармонійному фізичному розвитку, поліпшенню настрою, підвищенню чутливості до медикаментозного лікування й витривалість до фізичних навантажень, поліпшенню якості життя та соціалізації дитини [5, с. 77].

Незважаючи на величезне різноманіття серцево-судинних захворювань, їх об'єднує синдром серцевої недостатності. Будь-яка кардіологічна патологія зрештою призводить до розвитку ХСН, яка має виключно прогресивний характер і значно погіршує прогноз для життя дітей. Саме тому важливо активно застосовувати з профілактичною і лікувальною метою фізичні вправи, які мають тонізуючу дію, посилюють кровообіг та лімфообіг. Заняття фізичними вправами створюють позитивний емоційний фон у дитини, надають впевненості в собі та в успішному результаті фізичної терапії.

Список використаних джерел:

1. Береза К.О. Сучасні методи удосконалення програм з фізичної реабілітації школярів хворих на серцеву недостатність. Миколаїв, 2019. 65 с.
2. Бугаєнко Т.В., Сазонов Д.Ю. Лікувальна фізична культура у комплексній фізичній терапії дітей шкільного віку з хронічною серцевою недостатністю I-IIA стадій. *Проблеми здоров'я, фізичної терапії, реабілітації та ерготерапії*: матеріали IV Всеукраїнської дистанційної науково-практичної інтернет-конференції. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка. 2018. С. 75-78.
3. Мухін В.М. Фізична реабілітація. Київ: Олімпійська література, 2009. 488 с.
4. Крайник Т.М., Стародубцев С.Г. Особливості побудови програм оздоровчих занять у дітей з порушеннями серцевої діяльності. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2020. Том 5, № 3 (25). С. 58-65.
5. Чеховська М.Я. Програма фізичної реабілітації для дітей шкільного віку з хронічною серцевою недостатністю. *Фізична активність, здоров'я і спорт*: науковий часопис Львівського державного університету фізичної культури. Львів. 2017. Вип. 1(27). С. 76-86.

Отримано: 15.04.2024

Максим МЕЛЬНИК

*студент 1 курсу факультету фізичної культури
другого (магістерського) рівня вищої освіти*

Науковий керівник: Микола ПРОЗАР

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

МОРФФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗМУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У віковій фізіології діти шкільного віку діляться на три вікові групи: молодші школярі (7-11 років), середні школярі (12-14 років), старші школярі (15-17 років) [3, с. 24]. Це загальноприйнята періодизація: 7 років – кінець періоду першого дитинства; 8-11 років (дівчатка) період другого дитинства. Кожній віковій категорії дітей властиві особливості будови систем і функцій організму і психологічні особливості, без урахування яких неможливо здійснити правильний вплив на зростаючий організм, а також побудова раціонального рухового режиму, занять фізичними вправами, тренувального процесу. Темпи зростання та збільшення маси тіла, сили окремих м'язових груп хлопчиків і дівчаток шкільного віку мають суттєві відмінності, які слід враховувати під час занять фізичною культурою [1; 2; 3 с. 34; 4].

Мета та завдання дослідження – полягають у теоретичному дослідженні морфофункціональних особливостей розвитку організму молодших школярів.

Методи дослідження: під час дослідження використовували загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію, порівняння.

Обговорення результатів дослідження. До 10 років істотних відмінностей у темпах зміни зросту та ваги немає, з 10 років довжина тіла у дівчаток різко збільшується, а з 11 років вони помітно обганяють хлопчиків свого віку ще й у вазі тіла [2]. Формування рухових функцій в дітей молодшого віку визначається не стільки дозріванням опорно-рухового апарату, скільки ступенем зрілості вищих центрів регуляції рухів. М'язові веретена та рецептори Гольджи, що забезпечують сприйняття та первинний аналіз м'язових рухів, досягають морфологічної зрілості в перші роки життя. Функціональне вдосконалення м'язової чутливості та центрального апарату регуляції продовжується і на пізніших етапах вікового розвитку [4].

До закінчення періоду статевого дозрівання основні показники рухової функції досягають граничних значень і без спеціального впливу не розвиваються. У заняттях з дівчатками 13-14 років слід особливо суворо дозувати вправи, що виконуються з великим навантаженням, лазіння по канату, перенесення вантажу та інші. До 10-12 років темпи рухів у дівчаток та хлопчиків вирівнюються [1]. Найбільший приріст результатів у стрибках в довжину з місця у дівчат відзначається з 9-10 років (20 %). З 10 до 11 років зростання результатів становить лише 5 %. Після 11 років зростання показників без спеціальних додаткових занять у цій вправі немає [2]. Висота вистрибування без спеціальної підготовки збільшується до 14 років, після чого потребує додаткових занять. На той час високого ступеня досконалості досягають показники просторового орієнтування: амплітуда рухів, точність стрибків на задану висоту, прямоходіння [3, с. 20].

Слід зазначити, що в цьому віці діти досить добре диференціюють м'язові відчуття, що дозволяє розучувати технічно складні рухи: вони виявляються для них, доступніші, ніж у

пізнішому віці [2]. Чим більшим числом рухових навичок опанує дитина в ранньому віці, тим легше формуватимуться складні рухи в подальшому. Найважливішим показником рухових здібностей дітей шкільного віку є моторна адаптація, тобто, вміння пристосовувати структуру рухових процесів до різних умов [4]. Такі показники моторної адаптації, як стрибковий тест та біговий тест, з віком покращуються. Час пробігання швидкісного відрізка 30 метрів до сумарного «човникового бігу» на цю дистанцію з віком зменшуються. Це спричинено покращенням швидкісно-силових якостей [1]. Заняття фізичними вправами призводять до зменшення суб'єктивної переоцінки просторових параметрів рухів зі своїми справжнім значенням, проте тенденція до переоцінки зберігається у тренуваних школярів [2].

Висновки. Отже, високі вимоги до функціональних можливостей організму, що пред'являються сучасним рівнем розвитку спорту, висувають завдання не лише визначення рівня працездатності, а й прогнозування її на найближче майбутнє.

Фізіологічна основа рухів людини багатогранна, структура різноманітна і включає як природжені функціональні зв'язки, так і набуті форми управління і взаємодії між ними. При формуванні технічної основи руху необхідно враховувати вроджені механізми рухової діяльності, а також фізіологічні передумови рухової координації. Формування довільного руху – це складний акт діяльності дитини, кінцевим завданням якого є позитивний результат дії. Підкріплення результату засвоєння руху дитиною має велике значення, і на пізніших щаблях його розвитку, і особливо в процесі навчання новим рухом. При навчанні слід використовувати такі сигнали, які відповідають цій умові вироблення рефлексів. Ефективність навчання залежить з його фізіологічної значущості. Спочатку новий руховий акт виступає як байдужий, не має біологічного сенсу для дитини, сигнал. Тому надмірний рівень збудження, як і дуже слабка сила збудження, викликана цим подразником, гальмуватимуть процес навчання.

Список використаних джерел:

1. Марченко С.І. Вікові особливості фізичного розвитку молодших школярів. *Теорія і методика фізичного виховання*. 2006. № 6. С. 9-14.
2. Микитюк О.М., Данильченко С.І. Анатомо-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. *Теорія і методика фізичного виховання*. 2009. № 6 (24). С. 31-39.
3. Неведомська Є.О. Анатомія людини і спортивна морфологія: навч. посіб. для практичних і самостійних робіт для студ. вищ. навч. закл. Київ: Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2019. 80 с.
4. Черненко С.О. Особливості фізичного розвитку дівчат 6-10 років. *Теорія і методика фізичного виховання*. 2014. № 10 (24). С. 32-34.

Отримано: 15.04.2024

Володимир ОСТАПЕНКО

студент 2 курсу факультету фізичної культури

Науковий керівник: **Євген КОЗАК**

кандидат педагогічних наук, доцент

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПОЗАУРОЧНИЙ ЧАС

У статті автор подає загальну характеристику стану здоров'я підростаючого покоління – важливий показник благополуччя суспільства та держави, що відображає не лише справжню ситуацію, але й дає точний прогноз на майбутнє. Саме шкільний вік вважається періодом життя, під час якого необхідно прищеплювати розуміння сенсу здорового способу життя, можливості серйозної поведінки [1].

Постановка проблеми. Впровадження здоров'язбережувальних освітніх технологій, створення єдиного освітнього місця у просторі навчальних закладів, спрямованого на забезпечення становлення особистості учня з урахуванням індивідуальностей фізичного та психічного становлення, дають можливість поєднувати фізіологічну та інтелектуальну роботи.

Кожен учитель фізичної культури зобов'язаний розуміти те, що загальноосвітній навчальний заклад – це та громадська система, у якій потрібно виховувати в учнів схильності, і потреби у здоровому способі життя, створювати основу вмінь, здібностей у справі закріплення самопочуття, значить, організовувати освітній процес як здоров'язбережувальний. Головною методикою проведення цієї роботи в школі вважаються уроки фізичної культури [2].

Мета дослідження – вивчення впливу здоров'язбережувальних технологій на уроках фізичної культури на рівень фізичного розвитку та фізичної підготовленості учнів молодших класів.

Здоров'язбережувальні технології це технології, орієнтовані на вирішення проблеми організації фізичної активності учнів, профілактики захворюваності [1].

Сутність здоров'язбережувальних та здоров'яформуючих технологій постає в комплексній оцінці умов виховання і навчання, які дозволяють зберігати наявний стан учнів, формувати більш високий рівень їхнього здоров'я, навичок здорового способу життя, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі зміни здоров'я і проводити відповідні психолого-педагогічні, корегувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішності навчальної діяльності та її мінімальної фізіологічної «вартості», поліпшення якості життя суб'єктів освітнього середовища.

Аналіз класифікацій існуючих здоров'язберігаючих технологій дає можливість виокремити такі типи (О. Ващенко) [3]:

- здоров'язберігаючі – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм), відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини;
- оздоровчі – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

- технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загально-навчального циклу, введення до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти;

- виховання культури здоров'я – виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

Організація роботи із застосуванням здоров'язбережувальних технологій: уроки фізичної культури; самостійні заняття дітей фізичною культурою; рухливі та спортивні ігри; ранкова гімнастика; фізкультхвилинки; фізичні вправи упродовж всього дня; загартовувальні заходи в поєднанні з фізичним навантаженням; піші прогулянки (у парк, на стадіон); активне дозвілля; дні здоров'я, спортивні свята; процедури у водному середовищі.

До форм фізкультурно-оздоровчої роботи в освітній установі можна віднести: дні активного відпочинку – проводяться із залученням всього педагогічного колективу освітньої установи. Для проведення залучаються батьки учнів.

Перелік здоров'язбережувальних заходів в загальноосвітній школі:

- фізкультурно-оздоровчі і спортивно-масові заходи;
- система просвітницьких бесід з учнями, які формують усвідомлене ставлення до свого здоров'я;
- організація секційної роботи на базі школи;
- розвиток і саморозвиток особистості учня з допомогою комплексних та проектних навчань основ здорового способу життя [6].

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що здоров'язбережувальні технології на заняттях фізичною культурою у школярів молодших класів включає наступні форми організованої рухової активності:

Висновки. Впровадження в практику технологій здоров'язбереження створить безпечні та комфортні умови в освітній педагогічній на практиці, тим самим забезпечуючи всебічний, гармонійний розвиток особистості школяра з першого класу.

Результати дослідження дозволяють нам практично переконатися у правильності сформульованої гіпотези – здоров'язбережувальні технології на заняттях з фізичної культури дійсно впливають на фізичний розвиток учнів молодшого шкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Абдураман А.Ш., Котова О.В., Ушаков В.С., Суханова Г.П. Основні аспекти організації уроку фізичної культури в початковій школі. *Сучасні тенденції розвитку освіти і науки в інтердисциплінарному контексті. Діалог культур як чинник інтеграції*. Варшава-Ужгород-Херсон. Посвіт 2019. С. 215-217.
2. Боляк А.А., Коломоець Г.А., Ребрина А.А., Боляк Н.Л. Нова українська школа: методика навчання фізичної культури у 1-4 класах закл. заг. сер. освіти: навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2021. 160 с

3. Ващенко О.М. Впровадження здоров'язберігальних технологій у навчально-виховний процес початкової школи. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки.* 2012. Вип. 20. С. 214-218.
4. Нова українська школа: простір здоров'я. Збереження та зміцнення здоров'я у закладах загальної середньої освіти. Результати освітнього компоненту Проекту МОЗ-ВООЗ Неінфекційні захворювання: профілактика та зміцнення здоров'я в Україні. URL: <http://knowledge.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/.pdf> (дата звернення: 12.05.2023)
5. Фізична культура. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 23.12.2023)
6. Фізична культура в школі: навч. програма для 1-4, 5-9 класів загальноосвіт. навч. закладів / підгот. Т.Ю. Круцевич та ін. Київ: Літера ЛТД, 2013. 352 с.

Отримано: 15.04.2024

Валерія ПАПАШ

магістрантка 2 року навчання факультету фізичної культури

Науковий керівник: Дмитро СОВТИСК

кандидат біологічних наук, доцент

ТЕРАПЕВТИЧНІ ВПРАВИ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ З ХРОНІЧНИМИ БРОНХІТАМИ ТА ПНЕВМОНІЯМИ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Протягом останніх років з'явилась тривожна тенденція до погіршення стану здоров'я школярів в Україні. Одними з найбільш поширених захворювань у шкільному віці є хронічні неспецифічні захворювання легень, серед яких хронічний бронхіт і пневмонія.

У сучасних умовах середньої загальноосвітнього навчального закладу терапевтичні вправи є складовою частиною фізичної культури. Головними компонентами терапевтичних вправ є оздоровчий, при реалізації якого зміцнюється здоров'я, відновлюються порушені функції організму, та розвивальний, який сприяє підвищенню фізичних здібностей і якостей.

Аналіз літератури свідчить, що організм школяра за своїми можливостями значно відрізняється від організму дорослої людини. Це пов'язано як з анатомо-фізіологічними, так і з функціональними особливостями організму дитини. До фізіологічних особливостей дихання дитини відноситься слабкість дихальної мускулатури, більш низька збудженість дихального центру і пізня адаптація до зниження вмісту кисню у крові. Характерно менший кров'яний тиск у малому колі кровообігу, що обумовлює схильність до здавлювання кровonosних і лімфатичних судин і призводить до ще більшого уповільнення потоку крові у легенях, а разом з цим і до порушення газообміну у легенях [1, с. 28; 3, с. 15-18; 4, с. 9].

Інтерес викликає розгляд немедикаментозних методів лікування в пульмонології. Автори окремих публікацій рекомендують використовувати як штучні фізичні фактори так і природні фізичні фактори [2, с. 65-86; 5, с. 51; 6, с. 12-13]. З природних фізичних факторів спеціалісти використовують кліматотерапію, бальнеотерапію, пелоїдотерапію.

Мета нашої роботи полягала у розробці методики лікувальної гімнастики та дослідження її ефективності в умовах шкільних уроків для учнів спеціальної медичної групи з хронічними бронхітами та пневмоніями.

Об'єктом дослідження був реабілітаційний процес школярів спеціальної медичної групи з хронічними бронхітами та пневмоніями в умовах уроків фізичної культури загальноосвітньої школи.

Предметом дослідження була методика проведення терапевтичних вправ з використанням йогівських асан, дихальної гімнастики, елементів релаксації та аутотренінгу для школярів у віці 11-13 років, які займаються у спеціальній медичній групі з хронічними бронхітами та пневмоніями.

Аналізуючи одержані вихідні показники експериментальної і контрольної груп статистично достовірної різниці у більшості вікових груп не отримано. Це свідчить про те, що більшість виділених груп придатні до зіставлення, тобто більшість із них репрезентативні. Статистично достовірними були такі показники: маса тіла (у дівчат 13 років, хлопців 12 років); окружність грудної клітки (у дівчат і хлопців 13 років); частота серцевих скорочень (у дівчат 11 років і хлопців 11, 13 років); показники діастолічного артеріального тиску (у дівчат 12, 13 років); результати стрибків у довжину з місця (у дівчат 12 років, хлопців 11, 13 років); стрибки у довжину з розбігу (у хлопців 13 років); показники ПСТ (швидкість відновлення організму після навантаження: у дівчат 13 років та хлопців 11, 13 років). Однак слід зазначити, що ці показники були вищі у контрольній групі.

Анкетування допомогло скласти уявлення, хоч і суб'єктивне, про загальний стан здоров'я, функціональний стан того чи іншого органу школярів. Також анкетування школярів було спрямовано на визначення їх інтересів до занять фізичною культурою і спортом. Результати анкетного опитування свідчать про те, що відсотковий склад хлопчиків і дівчат експериментальної і контрольної груп, які займаються фізичною культурою, збільшився від 40,90-56,70% до 100%. Скарги на кашель зменшились зі 100% до 39,10-53,30% в експериментальній групі і до 40,90-64,30% у контрольній групі. Відсоток супутніх скарг на біль того чи іншого органу теж зменшився. Скарги на головний біль зменшились в експериментальній групі від 87,00-73,30% до 39,10-13,30%, в контрольній – від 90,90-46,40% до 59,10%-21,40%. Позитивний 100-відсотковий склад відповідей на відсутність скарг у ділянці серця і печінки спостерігався в експериментальній групі. Зменшилися скарги на біль у шлунку, ділянці хребта та запаморочення в контрольній та експериментальній групах. 100-відсотковий склад на відсутність болю у ділянці шлунку та відсутність запаморочення був відмічений у дівчат експериментальної групи.

На основі проведеного анкетування, враховуючи певну суб'єктивність відповідей учнів, можна сформулювати загальні уявлення стосовно обсягу і характеру рухової активності, яка значною мірою впливає на діяльність кардіореспіраторної системи. На підставі результатів анкетного опитування обстежених, нами підтверджено всебічну дію йогівських асан і їх позитивний вплив на організм в цілому.

При вивченні функціонального стану дихальної системи школярів експериментальної і контрольних груп обстежені показники, отримані під час первинного обстеження, свідчать про зниження функціонального резерву зовнішнього дихання. На кінець навчального року відмічалась вірогідна позитивна динаміка всіх показників системи дихання.

Зниження показників функції серцево-судинної системи показує на більш економну її діяльність та розвиток адаптаційних процесів.

Вірогідна позитивна динаміка швидко-силових здібностей учнів експериментальної групи у порівнянні з контрольною підтверджується при вивченні результатів стрибків у довжину з місця та розбігу.

З огляду на це, можна зробити *висновок*, що показники загальної фізичної підготовленості також свідчать про досягнення позитивних змін після курсу терапевтичних вправ. Наприкінці навчального року ці результати експериментальної і контрольної груп можна було порівняти з контрольними нормативами програми з фізичної культури для школярів основної медичної групи. Показники загальної фізичної підготовленості учнів контрольної і експериментальної груп коливались у межах між оцінками «задовільно» та «добре». Коли при первинному обстеженні їх показники не могли досягти навіть оцінки «задовільно». Найменша динаміка підвищення результатів загальної фізичної підготовленості встановлена в основній групі.

На підставі аналізу результатів досліджених показників учнів експериментальної та контрольної груп можна зробити висновок, що більш виразні позитивні зміни були в експериментальній групі. На противагу цьому в основній групі, не зважаючи на те, що це практично здорові учні, була відмічена найменша позитивна динаміка досліджених показників.

Список використаних джерел:

1. Ботьбот Ю.К., Бордій Т.А. Нові можливості реабілітації дітей з гострою пневмонією. *Педіатрія, акушерство і гінекологія*. 2007. № 3. С. 28.
2. Григус І.М. Фізична реабілітація в пульмонології: навч. посіб. 2-ге вид., виправ. Рівне: НУВГП, 2018. 258 с.
3. Дука К.Д. Ільченко С.І., Іванусь С.Г. Хронічний бронхіт у дітей та підлітків – минуле, сучасне та майбутнє. Дніпропетровськ, 2013. 300 с.
4. Майданник В.Г., Ємчинська Є.О. Клінічні настанови з діагностики та лікування позалікарняної пневмонії у дітей з позиції доказової медицини. Київ, 2014. С. 8-10.
5. Мокія-Сербія С.О., Василенко Н.В., Литвинова Т.В., Шелевицька В.А. Клінічні рекомендації з діагностики, лікування та профілактики ГРВІ у дітей раннього віку: навч. посіб. / ДЗ "Дніпропетровська медична академія МОЗ України», МОЗ України. 2-е вид., стереотип. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2015. 158 с.
6. Передерій В.Г., Ткач С.М. Основи внутрішньої медицини: підручник для студ. вищ. мед. навч. закл. Вінниця: Нова книга, 2018. Т. 1: Захворювання органів дихання. Захворювання органів травлення. Захворювання системи крові і кровотворних органів. Захворювання ендокринної системи. 640 с.

Отримано: 15.04.2024

Дмитро ПЕРЕБИЙНІС

*студент 1 курсу факультету фізичної культури
другого (магістерського) рівня вищої освіти*

Науковий керівник: Микола ПРОЗАР

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

ЩОДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ ПОВЕДІНКИ ЄДИНОБОРЦІВ У БОРЦІВСЬКОМУ ПОЄДИНКУ

Предметна теорія діяльності є основою практично всіх визначень тактики. Провідні фахівці у сфері фізичної культури і спорту зазначають [3, с. 343; 4, с. 244-245], що спортивна тактика охоплює як розробку доцільного плану виступу на змаганнях з урахуванням можли-

востей спортсмена, особливостей його супротивника та конкретних умов змагань, так і реалізацію цього плану за допомогою таких засобів та способів ведення боротьби, які найбільше повно розкривали б можливості спортсмена у його змагальній діяльності [4]. Таке розуміння тактики в теорії спорту має продовження у роботах зі спортивної боротьби. Так, Ю. Радченко (2009) зазначає, що це «здатність правильно оцінювати обставини, що складається в боротьбі, і у відповідності з нею виробляти найбільш доцільні способи і засоби досягнення перемоги» [5]. Наведені вище визначення тактики хоча і вказують на існування суперника при здійсненні поведінки спортсмена, але при цьому конфліктний аспект ігнорується, головним же стає предметний аспект, тобто засоби і способи організації своєї діяльності в процесі впливу на суперника.

Мета та завдання дослідження – полягають у теоретичному дослідженні поведінки єдиноборців під час борцівського поєдинку.

Методи дослідження: під час дослідження використовували загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію, порівняння.

У кожного досвідченого тренера існує модель спортивного протиборства, і чим більше досвіду у тренера, тим ця модель повніша. Однак необхідно враховувати, що модель, яку має тренер – якісна, і водночас вона інтуїтивна деколи не усвідомлюється самим тренером. Н. Височіна, Л. Гуніна, А. Дяченко сформулювали загальний напрямок побудови моделі протиборства у дзюдо як ефективний засіб наукового та методичного аналізу поведінки спортсменів, виділили основні характеристики спортсменів вищої кваліфікації в умовах змагань або в умовах, що моделюють змагальну діяльність. Модельні характеристики спортивного протиборства повинні бути представлені не у вигляді середніх величин, а із зазначенням діапазону їх змін, у рамках якого зберігається ефективність дій спортсмена або його діяльності в цілому [1].

Також авторам вдалося виходячи з процесуальних постанов про перебіг конфлікту в боротьбі побудувати конфліктну структуру поєдинку. На їхню думку «конфліктна структура поєдинку є структурою якісних переходів за вузловими ситуаціями поєдинку за допомогою тактико-технічних дій. Результат поєдинку – оцінюване становище – виступає системоутворюючим фактором, а вузлові ситуації (положення) розглядаються як проміжні результати» [1]. Дії борців можуть здійснюватися в трьох стратегіях: атакуючої, захисної, контратакуючої, при цьому спортсмени постійно здійснюють перехід від однієї стратегії поведінки до іншої, використовуючи прямі та зворотні зв'язки.

На його думку авторів Навчальної програми з вільної боротьби [2, с.34-35], для вироблення тактичного рішення в конкретній ситуації борець повинен: по-перше, визначити кінцеву мету своєї діяльності, по-друге, на основі кінцевої мети розробити план дій і, по-третє, передбачити організацію управління своїми діями.

Якщо ми візьмемо положення аналізу конфлікуючих структур для інтерпретації поведінки борців, то виявимо, що змістовного поступу у розумінні боротьби ми не зробимо. Це з тим, що поведінка борців у сутичці утворює соціальну конфліктну систему. Успішність дій борців у цій системі залежатиме від відповідності їх дій закономірностям розвитку конфліктів у сутичці.

Для спортивної боротьби вони будуть такими: створення системи двох борців характеризує появу початкового становища; далі борці переходять до контактної ситуації, що показує початок процесу функціонування системи; наступною є ситуація початку атаки, тобто

предметного перетворення супротивника; оптимальний розвиток процесу вирішення конфлікту призводить до створення критичної ситуації, і закінчується процес вирішенням конфлікту оцінюваним або неоцінюваним становищем. Такий розгляд процесу розвитку цілком відповідає цільовій теорії діяльності. Це розгляд боротьби з позиції одного борця, при цьому суперник розглядається як об'єкт діяльності.

Висновки. Міжсуб'єктно-об'єктна конфліктна структура проходить такі стадії свого розвитку: обидва борці здійснюють вибір стратегії поведінки у майбутньому конфлікті; здійснення стратегічних дій щодо встановлення співвідношення стратегії поведінки; вибір тактичних та технічних дій до конкретного супротивника та ситуації; здійснення тактичних дій для зменшення суб'єктного потенціалу суперника; виконання предметного перетворення суперника з допомогою технічних процесів.

Список використаних джерел:

1. Височіна Н. Л., Гуніна Л. М., Дяченко А. А. Педагогічна модель удосконалення спеціальної фізичної підготовленості дзюдоїстів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. №72 (1). С. 40-46.
2. Вільна боротьба. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю. Київ, АСБУ, 2012. 95 с.
3. Костюкевич В. М. Теорія і методика спортивної підготовки (на прикладі командних видів спорту) Вінниця: Планер, 2014. 616 с.
4. Платонов В. М. Сучасна система спортивного тренування. Київ: Перша друкарня, 2021. 672 с.
5. Радченко Ю. А. Контроль технічної підготовленості висококваліфікованих борців з урахуванням психофізіологічних особливостей. 13-та наук. конф. [«Молода спортивна наука України»]: зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту; анотації, зміст та допоміжні індекси. – Львів: НФФ «Українські технології», 2009. Т. 1. вип. 13. С. 248-254.

Отримано: 15.04.2024

Олександр ПИВОВАРЧУК

студент 1 курсу факультету фізичної культури

Каріна СТРЕЛЬБЦЬКА

студентка 4 курсу факультету фізичної культури

Науковий керівник: Майя ЗУБАЛЬ

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

ВИЗНАЧЕННЯ РУХОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ І ПІДЛІТКІВ ДЛЯ ЗАНЯТЬ ЛЕГКОЮ АТЛЕТИКОЮ

Вивчення здібностей людини, які проявляються в тому чи іншому виді діяльності, у теперішній час привертає увагу представників різних дисциплін. Це пояснюється перш за все значними вимогами сучасного суспільства до рівня розвитку, як розумових, так і рухових здібностей людини.

Проблеми виявлення здібностей дітей і підлітків до занять конкретною руховою діяльністю є особливо актуальною для вирішення питань фізичного виховання і спорту.

Надзвичайно високий рівень в сучасному спорті, а також зростання світових рекордів та конкуренції великої групи атлетів, особливо помітна в останні роки, висуває нові завдання перед спеціалістами області фізичного виховання. Проблема відбору обдарованих юних спортсменів, на думку ряду авторів, є ключовою і вирішення її буде сприяти подальшому зростанню спортивних досягнень.

Використання науково обґрунтованих і апробованих методів прогнозування вірогідності досягнення видатних спортивних результатів суттєво підвищують ефективність і кінцеву результативність процесу підготовки спортсменів високого класу. Своєчасна і точна орієнтація дітей і підлітків на певні види спорту, в яких вони мають перспективу подальшого зростання, сприяє стабільності їх спортивних уподобань цілеспрямованості, необхідної при подолання труднощів пов'язаних із спортивним вдосконаленням [2; 3; 5].

Для визначення рухових здібностей дітей і підлітків для занять легкою атлетикою можна використовувати різноманітні методи та тести, які оцінюють різні аспекти фізичного розвитку та рухової підготовленості.

Нижче наведемо кілька загальних напрямків та тестів, які можна використовувати:

Швидкісні тести. Тест на швидкість бігу: Вимірюйте час, за який дитина пробігає певну відстань.

Тест на швидкість реакції: Дитина має реагувати на звук або сигнал і якнайшвидше виконати певну дію.

Силові тести. Тест на силу верхніх кінцівок: Використовуйте тести на віджимання або підтягування.

Тест на силу нижніх кінцівок: Вимірюйте максимальний стрибок у висоту або в довжину.

Координаційні тести. Тест на координацію рухів: Попросіть дитину виконати певну послідовність рухів або вправ.

Тест на баланс: Вимірюйте час, який дитина може простояти на одній нозі чи на балансовій дошці.

Витривалість. Тест на витривалість: Вимірюйте, як довго дитина може виконувати аеробну активність (біг, стрибки, плавання) без зупинки.

Гнучкість. Тест на гнучкість: Використовуйте тести, які визначають рухливість суглобів та гнучкість м'язів.

Важливо враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей при проведенні тестів. Крім того, для отримання більш точних результатів рекомендується використовувати комплексний підхід та звертатися до фахівців у галузі фізіології та спорту.

Проте, як показує практика, при початковому відборі в спортивні школи тренери надають перевагу тим дітям, які показують високі результати в тестуванні. Тому нерідкі випадки, коли діти, показали при початкових випробуваннях хороші результати, згодом не виправдовують покладені на них надії [1; 4].

Це відбувається по тій причині, що як правило, при цьому не враховувався характер попередніх занять фізкультурою і спортом, їх тривалість і інтенсивність. Окрім того, як відомо, діти і особливо підлітки одного календарного віку розрізняються значними індивідуа-

льними особливостями в темпах зростання і розвитку організму, тобто характеризується різною ступеню біологічного дозрівання, або різним біологічним віком.

Багато спеціалістів указують на те, що для визначення спортивної обдарованості дітей і підлітків необхідно не тільки виявити вихідний рівень різних показників, але і установити темпи їх приросту в процесі конкретної діяльності. До того, у різних видах спорту співвідношення вихідного рівня і темпів приросту неоднакові. В тих видах спорту, де спортивні результати у значній мірі визначаються консервативними признаками, слабо піддаються тренуванню, важливу роль для прогнозу спортивних досягнень відіграють ювенільні показники.

Багато вчених вважає, що основою прогнозу індивідуального розвитку людини є вивчення стабільності показників, характеризуючи ті чи інші здібності. Для їх виявлення рекомендується методи генетики: близнюків, генеалогічний, кореляції між досягненнями батьків і дітей. Виявлення тісноти взаємозв'язку (коефіцієнт кореляції) між ювенільними дефінітивними значеннями признака, або між повторними вимірювання з великим успіхом використовується для визначення стабільності показників.

Визнаючи величезну роль генетичних факторів в становленні спортивної майстерності, науковці вважають, що спадкоємний фонд функціональних можливостей організму може бути розширений завдячуючи своєчасному виявленню і цілеспрямованому удосконаленню, особливо в період вікового розвитку [1; 2; 4].

На цей час проблема відбору у різних видах легкої атлетики, знаходиться на різних стадіях вирішення. Більш сприятлива ситуація спостерігається у видах, пов'язаних з проявленням витривалості. Тут в основу відбору покладені методи вимірювання працездатності організму, у значній мірі визначаючи результативність в цих видах. Набагато складніше стоять справи у видах, не зв'язаних із значними проявленням витривалості – в спринті, бар'єрному бігу, стрибках, метаннях.

Розповсюдженим у науково-методичній літературі було уявлення про те, що швидкість, особливо якщо вона виражається у максимальній частоті рухів, залежить від швидкості переходу рухових нервових центрів із стану збудження до стану гальмування і навпаки, тобто від степені рухливості нервових процесів. Проте, результати дослідження вчених дозволяють критично віднести до цього традиційного уявлення [1; 3; 5].

Здібність людини проявляється і розвивається в процесі її діяльності. Тому, щоб відібрати дійсно спортивно обдарованих дітей, особливо важливо на початковому етапі спортивної підготовки притримуватися раціональної методики тренування.

Список використаних джерел:

1. Артюшенко О.Ф., Стеценко А.І. Легка атлетика: навчальний посібник. Черкаси, 2006. 424 с.
2. Бобровник В.І. Формування рухового потенціалу стрибунів у висоту на етапах попередньої і спеціалізованої базової підготовки (11-16 років). Київ: Нора-принт, 2001. 38 с.
3. Присяжнюк Д.С. Легка атлетика в школі. Вінниця, 2008. 265 с.
4. Сергієнко В.М. Оцінювання виконання техніки легкоатлетичних вправ. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. пр. Луцьк, 2005. С. 83–186.
5. Сидоренко В.І., Яковлев В.Л., Євсєєв Л.Г. Легка атлетика. Тестовий контроль знань правил змагань з легкої атлетики: навчальний посібник. 2000. 60 с.

Отримано: 15.04.2024

Юрій ПУСТОВИЙ

студент 1 курсу факультету фізичної культури

Науковий керівник: Майя ЗУБАЛЬ

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ МЕТОДИКИ ПІДВИЩЕННЯ СТАТОДИНАМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ БОРЦІВ

Основні принципи організації та структурування системи тренувань для розвитку вестибулярного аналізатора у борців визначалися за допомогою глибокого та комплексного аналізу принципів, методів та засобів, що вже були детально вивчені в спортивній науці та випробувані на практиці.

Ці принципи спрямовані на покращення статодинамічної стійкості представників різних видів спорту, і вони включають у себе широкий спектр інноваційних підходів, спрямованих на досягнення оптимальних результатів у тренуваннях.

Важливим аспектом цього підходу є інтеграція передових наукових відкриттів у сфері фізіології, біомеханіки та психології, що дозволяє ефективно поєднувати фізичні та ментальні аспекти тренувань. Комплексне врахування індивідуальних особливостей спортсменів дозволяє налаштовувати програми тренувань з урахуванням їхніх потреб та потенціалу [1; 2; 3].

У результаті система тренувань вестибулярного аналізатора стає не лише ефективним інструментом для поліпшення статодинамічної стійкості, але й враховує всебічний розвиток спортсменів, сприяючи їхньому високому досягненню у вибраному виді спорту.

У процесі розробки стратегії тренувань вестибулярного аналізатора ми керувались низкою ключових положень, спрямованих на досягнення максимального ефекту:

- під час тренувань вестибулярного аналізатора ми акцентували увагу на одночасному впливі на вестибулярний і руховий аналізатори, що максимізує отримання позитивних результатів;
- інтенсивність тренувального впливу визначалася на рівні порогової або трохи вище, з тривалістю тренувань не менше 1,5-2 місяців для досягнення оптимального ефекту;
- дотримання принципу поступовості в збільшенні інтенсивності та тривалості обурливого впливу визначалося як ключовий етап у процесі тренувань;
- система послідовного використання обурливих впливів, починаючи від простих до більш складних і комбінованих, а також використання спеціальних вправ, спрямованих на розвиток необхідних рухових здібностей для конкретного виду спорту;
- початкове використання вправ, спрямованих на горизонтальні напівколові канали, перед переходом до вправ для фронтальних і сагітальних напівколових каналів, а також вправ, що комбінують вплив на напівколові канали та отолітовий апарат;
- переважне використання фізичних вправ, структура яких наближена до технічних прийомів та дій конкретного виду спорту, для впливу на вестибулярний аналізатор;
- забезпечення систематичності тренувань (не рідше 3-х разів на тиждень), індивідуальний підбір засобів впливу та їх різноманітний характер;
- спрямованість на високу емоційну насиченість тренувальних впливів для максимізації мотивації та результативності.

На підставі викладеного вище був обраний підхід до тренувань, який максимально забезпечує загальнофізичну підготовку, високий емоційний заряд та легкість в здійсненні під час звичайних навчально-тренувальних зборів.

Спеціальні вправи для тренування вестибулярного аналізатора були відібрані з урахуванням їх впливу на напівколові канали та отоліти, а також з урахуванням доцільності їх використання для освоєння основних технічних прийомів та дій в обраній галузі спортивної боротьби.

Цей підхід дозволяє налагоджувати баланс між загальною фізичною підготовкою та специфічними навичками, необхідними для успішного володіння обраною формою спорту. Вибір вправ враховував не лише їхню впливовість на вестибулярний аналізатор, а й їхню релевантність для опанування основних прийомів та стратегій у специфічній галузі боротьби.

Такий підхід не лише покращує фізичну форму, але й сприяє глибшому засвоєнню технічних аспектів обраної дисципліни, забезпечуючи комплексну та ефективну підготовку у сприятливих умовах тренувань.

Враховуючи той факт, що із зростанням функціональних можливостей вестибулярного аналізатора зменшується його толерантність до використовуваних впливів, ми систематично піднімали планку щодо сили та тривалості тренувального впливу. Це досяглося за рахунок ускладнення структури вправ і поступового збільшення їхнього обсягу.

Систематичне нарощування навантажень на вестибулярний аналізатор, від використання спочатку простих впливів до переходу на комбіновані подразники, сприяє підвищенню статодинамічної стійкості у борців [1; 3].

Методологічний підхід до вибору спеціальних вправ для поліпшення статодинамічної стійкості спортсмена має ґрунтуватися на принципі індивідуалізації дозування та послідовності виконання вправ, а також врахуванні адекватності навантаження функціональним можливостям організму.

Отже, забезпечення індивідуального підбору інтенсивності навантаження передбачає використання таких методичних прийомів:

1. Зміна темпу виконання вправи та вихідних положень.
2. Варіювання амплітуди рухів та кількості повторень вправ.
3. Підвищення складності та точності виконання рухів.

Список використаних джерел:

1. Коробейніков Г.В., Дуднік О.К. Комплексна діагностика функціональних станів борців високої кваліфікації. *Спортивна медицина*. 2007. 2: С. 65-78.
2. Кочина М.Л., Чернозуб А.А., Кочін О.В., Адамович Р.Г., Штефюк І.К., Фірсов О.Г. Підходи до прогнозування зміни функціонального стану 197 спортсменів, які спеціалізуються у рукопашному бої, з використанням нечіткої логіки. *Клінічна інформатика і телемедицина*. 2019. 14(15). С. 131-140.
3. Чернозуб А.А., Потоп В., Адамович Р.Г., Штефюк І.К., Шерстюк Л.В. Особливості структури тренувального заняття з рукопашного бою та механізмів його корекції. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2020. 5(4). С. 484-491.

Отримано: 15.04.2024

Богдан СЕРЕДА

студент 2 курсу факультету фізичної культури

Науковий керівник: **Євген КОЗАК**

кандидат педагогічних наук, доцент

ОПТИМІЗАЦІЯ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ НА ЕТАПІ СПОРТИВНОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

На сучасному етапі у волейболі основний зміст змагальних дій тісно пов'язаний з використанням різноманітних техніко-тактичних дій. При чому дослідження даних компонентів здебільшого проводяться для гравців певних ігрових амплуа й практично не визначенні особливості техніко-тактичних дій гравців всієї команди одночасно [1].

Тенденція та перспективи ефективної діяльності у волейболі, як в Україні так і в всьому світі, вимагає від фахівців з волейболу постійного пошуку нових, максимально ефективних та адаптованих до можливостей гравців, техніко-тактичних взаємодій, що вимагає проведення постійної дослідницької роботи з питань вивчення змісту техніко-тактичної діяльності волейболістів найвищого класу[3].

Мета дослідження полягає у визначенні техніко-тактичних дій волейболістів високого класу у чемпіонаті України 2023-2024 року.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення літературних джерел; наліз відеозаписів ігор провідних збірних команд на чемпіонаті України 2023-2024 року.

Спеціалісти з волейболу вважають, що ефективність змагальної діяльності можлива лише тільки тоді, коли кожен гравець буде чітко розуміти та якісно виконувати свої обов'язки на ігровому майданчику. Функції гравців на волейбольному полі відбуваються за двома напрямками – дії гравців в захисті та дії гравців в нападі. Ці дії та взаємодії повинні бути чітко зв'язані один з іншим так як після вдалих дій в захисті гравці команди повинні чітко побудувати власні дії в атаці та ефективно виконати нападаючий удар. Під час проведення тактико-технічної підготовки тренери повинні ставити наступні взаємопов'язані завдання:

а) розвиток у волейболістів вміння передбачувати ігровий момент в різних варіантах його розвитку, швидкість прийняття рішення спрямованого на оперативність виконання ігрового прийому, керування діями партнерів по команді;

б) навчання та вдосконалення різноманітних техніко-тактичних прийомів та вміння їх своєчасно та ефективно поєднувати з діями партнерів намагаючись здобути переможний бал;

в) формування у гравців максимально ефективно використовувати окремі технічні прийоми враховуючи сильні та слабкі сторони як власної команди так і команди суперників.

г) тренування волейболістів з формуванням в них вміння швидко перелаштовувати власні дії, як в нападі так і в захисті з урахуванням обставин, що склались на ігровому майданчику.

Вирішення перших двох завдань, зазвичай, відбувається ще на етапі початкової підготовки. Інші завдання можна вирішити лише тільки коли спортсмен вже має певний багаж досвіду й може ним ефективно користуватись.

Тактико-технічна підготовка повинна розширювати можливості ефективних дій волейболістів й не звужувати до вивчення виключно тактичних прийомів. Основу вдалих дій во-

лейболіста в грі складають спеціальні якості та здібності та вміння якісно та своєчасно виконувати різні технічні елементи в залежності від ігрової ситуації. Виконання техніко-тактичних дій є основою організації волейболістів, як при індивідуальних, групових та командних взаємодіях.

Перший етап техніко-тактичної підготовки спрямований на розвиток у тих хто займається певних якостей та здібностей, які лежать в основі вдалих тактичних дій. Ефективними засобами в цьому напрямку є використання рухливих ігор та естафет, які дозволяють підвищити рівень розвитку швидкості реакції, оптимізувати процеси орієнтації в просторі, спростити й покращити швидкість відповідних реакцій та кмітливості. Сприятливі можливості для розвитку цих корисних якостей виникають у спортсмена коли він знаходиться на етапі початкової підготовки.

В ході другого етапу відбуватиметься синтез навчання новим тактичним діям та вдосконалення технічних елементів гри. Тренувальні заняття слід планувати так, щоб в грі відбувалась єдність прояву техніки та тактики. Даний аспект доволі легко досягається за рахунок двох шляхів: перший – розвиток фізичних якостей під час вдосконалення елементів техніки, другий – під час вдосконалення техніки виконання значної кількості ускладнень, що вимагає прояву тактичних вмінь та знань.

Під час третього етапу техніко-тактичної підготовки відбувається безпосереднє вдосконалення індивідуальних дій, групових та командних взаємодій як в нападі так і в захисті. Основою ефективного навчання та вдосконалення є вправи по тактиці, ігрові вправи та двостороння гра. Велика увага приділяється вихованню вміння швидко переключатись (від одного руху до іншого, від простого елементу техніки до складного, від вміння якісно виконати тактико-технічну дію в захисті або в нападі). Навчальну гру в волейбол необхідно включати в тренувальний процес поступово, чергуючи її з рухливими іграми та естафетами.

Правильним будівництвом техніко-тактичних взаємодій гравців по команді є узгоджені дії групи гравців (тактичні комбінації) або усієї команди (системи гри).

Кожна система організації дій команди характеризується раціональним розміщенням гравців на майданчику і розподілом обов'язків.

Висновки. В ході дослідження встановлено, що найбільш ефективними техніко-тактичними діями в атаці є використання другого темпу з першої лінії після другої передачі пасуючим гравцем першої лінії із застосуванням «хвилі» або «ешелону». Особливістю техніко-тактичних дій в захисті є використання блокування нападаючих ударів, а саме групове блокування. Також встановлено, що найбільш часто в процесі змагальної діяльності використовується система гри 3:2:1 «кутом назад» після нападаючих ударів та розстановкою в одну лінію при прийомі подач м'яча, що вимагає від волейболістів високого класу відповідних техніко-тактичних дій.

Список використаних джерел:

1. Носко А.П. Критерії технічної підготовленості волейболістів різних вікових груп. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. № 14. 1999. С. 6-10.
2. Козак С.П., Прозар М.В. Спортивно-педагогічне вдосконалення з волейболу: навчально-методичний посібник [для факульт. фіз. вих. і сп. вищих навч. закладів III-IV рівнів акредитації]. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2015. 184 с.

3. Лісянський В.К. Керування тренувальним і змагальним процесом волейболістів високої кваліфікації за допомогою системи педагогічних спостережень. Харків, 2002. 18 с.
4. Прозар М.В., Козак Є.П. Теорія і методика викладання спортивних ігор (волейбол): навчальний посібник [для факульт. фіз. вих. і сп. вищих навч. закладів III-IV рівнів акредитації]. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2015. 234 с. URL: <https://tinyurl.com/2p8fune3>

Отримано: 15.04.2024

Юлія СНИГУР

студентка 3 курсу факультету фізичної культури

Науковий керівник: Ростислав Чаплінський

кандидат медичних наук, доцент

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ У ВІДНОВЛЕННІ ПІСЛЯ ІНСУЛЬТУ

Однією з головних причин смертності в усьому світі й Україні є серцево-судинні захворювання (ССЗ). Інсульт відноситься до найпоширеніших захворювань ССС. Згідно з офіційною статистикою МОЗ України, щороку у країні відбувається до 100 000 інсультів [1, с. 35].

Інсульт – це серйозне захворювання, яке виникає при порушенні мозкового кровообігу та загрожує життю людини. Наслідки інсульту залежать від локалізації процесу та розміру осередку ішемічного ураження. Наприклад, особа, яка мала мікроінсульт, може мати лише незначні проблеми, такі як тимчасова слабкість рук або ніг. У людей, які мають більш важкі інсульти, може виникнути параліч однієї сторони тіла, афазія (втрата здатності говорити) і різні когнітивні розлади. Деякі люди повністю відновлюються після інсульту, але більше двох третіх людей, що залишилися живими, матимуть відповідну групу інвалідності [2].

Навіть при ефективному лікуванні людина не завжди зможе повернутися до праці та попереднього способу життя без реабілітаційного втручання. Значущість фізичної реабілітації після інсульту важко переоцінити, оскільки цей процес відіграє вирішальну роль у відновленні функцій та якості життя пацієнтів.

Реабілітація осіб, що страждають на ССЗ, включає рухову активність, а також зміни ряду медичних, фізичних та психоемоційних факторів. Оптимальний період всебічної реабілітації більшості хворих, що страждають на ССЗ, характеризуються суттєвими коливаннями. На думку більшості спеціалістів, він повинен продовжуватись до року [3, с. 80].

Більшість вітчизняних досліджень щодо застосування засобів фізичної реабілітації стосуються судинних захворювань головного мозку, проте недостатньо висвітлені проблеми та особливості фізичної реабілітації хворих з різними видами інсульту, зокрема після перенесеного мозкового крововиливу. Відомі програми фізичної реабілітації більше скеровані на профілактику виникнення ускладнень та відновлення порушених рухових функцій, що дуже важливо в гострому періоді захворювання, однак вони не передбачають визначення вихідного рівня рухової, функціональної та психоемоційної сфери [4, с. 147].

Відновлення після інсульту складає суттєвий етап в процесі лікування. Етапність реабілітації хворого з інсультом включає проведення реабілітаційних заходів з перших днів хвороби (якщо дозволяє стан хворого) для відновлення функціональності, попередження подальших ускладнень. Ранню реабілітацію при інсульті починають в прийнятному відділен-

ні лікарні, яка передбачає повне лікування інсульту, розширення рухового режиму та адаптації хворих у побуті до їх стану залежно від функціональних порушень, які виникли внаслідок інсульту.

Ключовими методами відновлення при захворюваннях серцево-судинної системи є дотримання рухового режиму, правильного харчування, індивідуальної реабілітаційної програми та виключення факторів ризику.

Поєднання вправ ізотонічного і ізометричного напрямку може привести до значного тренувального ефекту. У програму рухової активності рекомендується включати вправи як для рук, так і для ніг. Програма занять повинна вмщати спеціальні вправи для верхніх кінцівок в поєднанні з ходьбою, їздою на велосипеді та іншими видами активності для нижніх кінцівок [5, с. 48].

Під час проведення реабілітаційного процесу з хворими після інсульту ми повинні координуватись на адаптацію пацієнта в соціумі, в побуті, родині, на досягнення незалежності пацієнта та реалізації його як особистості.

У програму реабілітації доцільним буде включення терапевтичних вправ (ТВ) з перших днів після захворювання. ТВ сприяють: збереженню нормальної рухливості суглобів; відновленню об'єму, сили та якості руху; боротьбі з підвищеним тонусом м'язів та контрактурами; боротьбі з деформацією кінцівок і хребта; розвитку базових навичок, які були втрачені внаслідок хвороби; підвищенню загального тонусу організму.

Розпочинати заняття рекомендується з пасивної гімнастики, а саме з легких рухів без напруження спочатку у здорових кінцівках, потім у паретичних. Перші пасивні рухи з метою поліпшення рухливості суглобів здійснюються в перші години перебування в стаціонарі. ТВ найбільш ефективна при інсультах, які розвинулись недавно. Однак і при хронічному протіканні захворювання вона приносить користь.

Одним з доцільних засобів реабілітації при інсульті також буде масаж. Його призначають для зниження тонусу ригідних м'язів, поліпшення їх живлення, зміцнення паретичних м'язів. Починаючи з середини другого тижня після крововиливу, використовується поверхневий масаж, який поступово посилюється на паретичних м'язах. Масаж паретичної кінцівки повинен бути щадним та диференційованим: м'язи, у яких тонус підвищений, масажують м'якими погладженнями та ніжним розтиранням у повільному темпі. Розтягнуті м'язи масажують цими ж прийомами, лише дещо інтенсивніше. Після масажу кожного суглоба проводять пасивні вправи. Необхідно слідкувати за активною участю хворого у їх виконанні.

Фізична реабілітація при інсульті є провідною ланкою для відновлення функціональності. Проведення всіх заходів допомагає стабілізувати стан організму та сприяє більш повному та швидкому відновленню пацієнтів. Ранній початок реабілітації запобігає виникненню багатьох ускладнень, що є одним з основних завдань реабілітації після інсульту.

Список використаних джерел:

1. Грушевська А.О., Григус І.М. Фізична реабілітація при ішемічному інсульті. *Реабілітаційні та фізкультурно-рекреаційні аспекти розвитку людини*. 2018. № 3. С. 34-38.
2. Все, що треба знати про інсульт. Запитай у лікаря. *Міністерство охорони здоров'я України*: [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/moz-vse-shcho-treba-znati-pro-insult-zapitaj-u-likarva>
3. Любенко В.О. Вибір фізичних навантажень для реабілітації осіб, що страждають на серцево-судинні захворювання. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2014. № 4 (47). С. 79-83.

4. Мурза В.П. Психолого-фізична реабілітація: підручник. Київ: Олан, 2005. 607 с.
5. Шевчук Е.Р. Фізична терапія при інсультах. *Збірник статей учасників тридцять п'ятої всеукраїнської практично-пізнавальної конференції*. 2020. С. 47-48.

Отримано: 15.04.2024

Валерія ЯКУШЕВА

*студентка 1 курсу факультету фізичної культури
другого (магістерського) рівня вищої освіти*

Оксана КОСТЯНЕЦЬ

*студентка 2 курсу факультету фізичної культури
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*

Науковий керівник: Микола ПРОЗАР

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІКИ НАПАДАЮЧОГО УДАРУ У ВОЛЕЙБОЛІ

Нападаючий удар у волейболі – технічний елемент, за допомогою якого завершується індивідуальні, групові та командні тактичні дії у нападі, що призводить до нарахування очків. Вивченню питання щодо особливостей виконання цього технічного елементу упродовж останніх років присвячено чимало досліджень [1; 2; 3; 4; 7]. Визначальними чинниками при вдалих нападаючих ударах є: висота стрибка, швидкість удару та вміння розігрувального гравця у груповій взаємодії з нападником «відчувати» один одного.

Мета та завдання дослідження – полягають у вивченні питання, щодо особливостей виконання нападаючого удару у волейболі.

Методи дослідження: під час дослідження використовували загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизацію, порівняння.

Обговорення результатів дослідження. Перші спроби аналізу техніки нападаючого удару відносяться до 30-х років ХХ століття [3].

Надалі, уявлення про техніку цього прийому уточнювалися рядом авторів [2; 4; 5]. Ці уявлення будувалися на власних спостереженнях, без будь-якого об'єктивного аналізу, у зв'язку з чим виклад поглядів зазначених авторів у роботі не наводиться. Серед дослідників, які аналізували техніку виконання нападаючого удару, є певні розбіжності, як у трактуванні, так і в розподілі нападаючого удару на окремі фази руху. Однак більшість авторів вважає, що до найбільш важливих фаз нападаючого удару слід віднести відштовхування, замах, ударний рух. Так, Еделев О, Рештка В., Шалар О. [2] виділяють чотири фази: фаза віддаленої підготовки, підготовчу, робочу та заключну фази. Інші дослідники [5; 6] виділяють три фази рухових дій:

- підготовчу частину (розбіг, фаза поштовху та фаза замаху);
- основну частину (фаза удару по м'ячу);
- заключну частину (фаза опускання та підфаза амортизації). Найбільшою складністю, на думку деяких авторів [7; 8], у нападаючому ударі, за формою та механізмом виконан-

ня руху, є фази замаху та удару, які вимагають найточнішого узгодження послідовності роботи окремих ланок тіла, що забезпечує цілісне виконання прийому.

Кожна фаза нападаючого удару характеризується специфічними особливостями координаційної структури рухів, оптимальною величиною кутів у суглобах кінцівок, різною участю та певною послідовністю включення м'язів синергістів та антагоністів.

Деякі автори [1; 2] дають дещо іншу диференціацію нападаючого удару. Крім розбігу та поштовху, автори виділяють стрибок, який, на їхню думку, починається у момент випрямлення тулуба.

У роботах багатьох авторів відзначається значення розбігу та стрибка для виконання нападаючого удару. Так, зазначено, що розбіг у більшості випадків провадиться з 3-4 кроків [1]. Однак причини такого обмеження розкрито у роботах інших авторів [5; 6], як-то отримання високої швидкості руху до кінця розбігу, та узгодження розбігу з траєкторією польоту м'яча при передачі до нападаючого удару. Розбіг закінчується настрибуванням на одну чи дві ноги, після чого проводиться відштовхування від опори, що супроводжується махом рук. Під час злету плечі відводяться назад, тулуб прогинається в попереку, ноги згинаються, рука, що б'є, якнайшвидше займає положення замаху для удару – лікоть відводиться у бік вище за плечовий суглоб; інша рука опускається донизу. Крім того, в момент замаху тіло нахиляється дещо вперед повертається у бік руки, що виконує удар. Відзначено, що при замаху рух починає тулуб, а згодом рука. Причому спочатку відводиться назад плече, лікоть, потім передпліччя та кисть. Така послідовність створює кращі умови для роботи м'язів руки, тому що відбувається їхнє розтягування і потім скорочення.

Проведений аналіз наукових досліджень про фазу замаху дозволяє стверджувати, що багато питань трактування окремих моментів цієї важливої частини руху залишаються спірними, і щодо них немає єдиної думки. Зокрема, незрозуміле питання про становище руки, яка виконує удар. Так одні автори вказують, що вона повинна відводиться назад за голову, а інші, не розкриваючи положення плеча, передпліччя та тулуба, відносно один до одного, стверджують, що вона просто відводиться назад.

Залишається невирішеним питання про роль нижніх кінцівок в ударі, зокрема щодо того моменту, коли вони починають згинатися і розгинатися. Так, ряд авторів [2; 8] вважає за доцільне згинання ніг у колінних суглобах при замаху, інші автори [1; 3] на ці рухові дії не звертають уваги.

Відзначено, що першою ланкою, яка починає рухатися до м'яча, є тулуб. Надалі ударний рух полягає у випрямленні тулуба і різкому виносі руки, що здійснюватиме удар по м'ячові з положення «змаху» вперед-вгору, причому попереду йде лікоть, і лише згодом його обганяє передпліччя за рахунок розгинання руки в ліктьовому суглобі. Отримавши попереднє прискорення від руху тулуба, рука різко спрямовується вперед, причому рух починається від плеча, потім в активний рух включається передпліччя і кисть. Такий рух, що захлестує, надає удару швидкість і силу. У момент, коли тулуб і рука, що б'є, переміщуються вперед, ноги також дещо виносяться вперед.

В одній із статей [2] створено загальну картину нападаючого удару, дано низку цінних порад за методикою навчання та вдосконалення нападаючого удару, але не приділено достатньої уваги одній, з основних фаз нападаючого удару – фазі самого ударного руху. Автор зазначає, що ударний рух починається з енергійного скорочення м'язів живота, що призво-

дить до випрямлення і згинання вперед тулуба і ніг, за плечем, що виходить вперед слідує лікоть, за ним передпліччя і в останній момент руху – кисть.

Висновки. Аналіз літературних джерел свідчить, що наразі не має єдиної думки, щодо особливостей виконання нападаючого удару у волейболі. У своїх дослідженнях, одні автори більше акцентують увагу на розбігу, інші на ударному рухові. Нападаючий удар у волейболі – складна рухова дія, яка потребує розучування по частинах. Поєднання усіх вивчених рухових актів в єдине ціле, вдосконалення рухової дії загалом, доведення її виконання до автоматизму – це одне із найголовніших завдань тренувального процесу.

Список використаних джерел:

1. Валькевич О., Кузнецов В. Удосконалення нападаючого удару в юних волейболістів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2015. Випуск № 3. С. 229-232.
2. Еделев О., Решотка В., Шалар О. Методичні аспекти навчання техніки нападаючого удару в волейболі студентів-першокурсників. *Гуманітарні та педагогічні аспекти підготовки юних спортсменів*. 2017. С. 77-79.
3. Мерзлікін М.В. Тактика нападу та її роль у спортивній підготовці волейболістів. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти*. 2023. Т. 1. С. 87-89.
4. Матлаш В., Харченко Р., Рибалко П. Вдосконалення техніко-тактичних дій студенток першого курсу аграрного університету на секційних заняттях з волейболу. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць*. / гол. ред. В. М. Костюкевич. 2017. С. 194-198.
5. Носко М.О., Архипов О.А., Дейкун М.П. Програмно-цільова організація занять з волейболу студентів-педагогів (на прикладі процесу навчання нападаючому удару). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 125. С. 204-211.
6. Хоміцька В.М., Гарнусова В.В., Гулігас А.Г. Педагогічний підхід до навчання волейболу студентів ЗВО на заняттях з фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2022. Вип. 5 (150). С. 112-115.
7. Швай О., Цюпак Ю., Ковальчук А., Тарасюк В., Гнітецький Л. Вплив розвитку координаційних здібностей учнів 15-16-річного віку на рівень засвоєння прямого нападаючого удару у волейболі. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2020. Вип. № 1. С. 96-101.
8. Шевченко К.А. Особливості тактичної підготовки волейболістів у ВНЗ. *Збірник наукових праць за матеріалами I науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Ужгород: в-во Бест-Принт. 2018. С. 84-86.

Отримано: 15.04.2024

ЗМІСТ

Секція ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

<i>БОГОВИЧ Катерина</i> , Функціонування акронімів в засобах масової інформації Британії.....	3
<i>БОЛЬ Катерина</i> , Нелогічна лексика в сучасній англійській мові	4
<i>ВЕНГРИНСЬКА Роксолана</i> , Можливості використання штучного інтелекту на уроках німецької мови	6
<i>ДАНІЛОВСЬКА Яна</i> , Лексико-граматичні особливості персонажного мовлення в романі Вільяма Голдінга «Володар мух»	8
<i>ЖОЛТОВСЬКИЙ Олексій</i> , Application to organize and prioritize content for effective language learning.....	10
<i>ІГНАТ Валерія</i> , Роль сучасних інформаційних технологій при формуванні лексичної компетентності на уроках німецької мови в ЗЗСО	12
<i>КАТРИЧ Мирослава</i> , Використання сучасних інструментів тестування для контролю оволодіння лексичними навичками у читанні	14
<i>КОВЦУН Юлія</i> , Теоретичні аспекти використання тестового контролю на уроках німецької мови	17
<i>КОЗЕРАЦЬКА Маргарита</i> , Культурний контекст у навчанні іноземної мови.....	19
<i>КОЗЛОВИЧ Роман</i> , Колірна лексика у творчості Рея Бредбері.....	21
<i>КОНОВАЛЬЧУК Віта</i> , Дискурсивне вивчення квантифікаторів (на матеріалі американських газет).....	23
<i>НЕТЕЧА Єлизавета</i> , Simile in the narration of historical novels by Philippa Gregory	26
<i>ОВЧАРУК Вероніка</i> , Особливості перекладу скорочень та абревіатур в англійських текстах.....	28
<i>ОРЛОВСЬКА Марія</i> , Особливості перекладу гумору (на матеріалі телесеріалу «Венздей»).....	30
<i>ПЕТРОВА Олександра</i> , Навчальні стратегії у вивченні лексики англійської мови здобувачами закладів загальної середньої освіти	32
<i>РУДАНЕЦЬ Марія</i> , Книгодрукування: вплив на розвиток архітектури, живопису та графіки	35
<i>СТАНІСЛАВІВ Олександр</i> , Digital terrain representation using procedural generation methods	37
<i>ТРОФИМОВА Марина</i> , Нетрадиційні форми проведення уроку з англійської мови	39
<i>ФЕДЮКЕВИЧ Дарія</i> , Переклад сучасних медійних текстів: мовні та культурні аспекти	41
<i>ФІГУРКО Христина Вікторія</i> , Роль військового перекладу.....	43
<i>ШИНКАРУК Любомир</i> , Лінгвокультурні стереотипи: історія та типологія	45

Секція ІСТОРИЧНИХ НАУК

<i>БУКОВСЬКА Юлія</i> , Політика уряду Ци Сі стосовно повстання іхетуанів.....	48
<i>ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ Анатолій</i> , Українські соціал-демократичні партії і селянство в Російській імперії на початку ХХ ст.: радянська історіографія 1920-х рр.....	50
<i>ДЯЧИНА Катерина</i> , Симон Петлюра у Кам'янці-Подільському в 1919 році: захист державних інтересів УНР	53
<i>ЄРЕМЕЄВ Максим</i> , Розвиток історичної інформатики в період незалежності України	56
<i>ЗАХАРЕНКО Аліна</i> , Pompeii Archaeology Park: від ідеї до реалізації.....	59
<i>ЗЛОТІН Юрій</i> , Серпоподібні знаряддя трипільської культури	62
<i>КОЛІНЧУК Іван</i> , Вплив соціальних мереж на розвиток громадянської активності	65
<i>МАХОВСЬКИЙ Тарас</i> , форми домашнього насильства та їх кваліфікація у кримінальному праві	68
<i>ОЛІЙНИК Андрій</i> , Фіктивна загибель ордену тамплієрів у кінці XIII – початку XIV ст.	71
<i>ОЛІЙНИК Дмитро</i> , Кам'янець-Подільський в ході антигетьманського повстання 1918 року	75
<i>ПОВЕРЖУК Ірина</i> , Пропаганда як інструмент інформаційної війни (на прикладі російсько-української війни).....	78

<i>САВЧЕНКОВ Нікіта</i> , Причини та передумови війни Гемпей.....	84
<i>СВІДНИЦЬКА Валерія</i> , Бакотський археологічний регіон у XII – першій половині XIII ст.: етапи формування та головні пам'ятки	86
<i>СІКОРСЬКА Аліна</i> , Зовнішня політика Івана Брюховецького	89
<i>ШКОЛОВА Іванна</i> , Інтеграція країн Балтії в євроатлантичні структури у сучасній історіографії.....	92

Секція МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

<i>ДАНІЛОВА Богдана</i> , Педагогічні цілі використання інформаційних технологій	95
<i>ГАКМАН Оля</i> , Перформанс як видовищна форма сучасного мистецтва.....	97
<i>МУДРИК Роман</i> , Усунення деформації полотна в процесі складного розчищення тилового боку на прикладі іконографічного образу Діви Марії «Одигітрія».....	99
<i>ТАХТЄЄВА Маргарита</i> , Сучасні методи відновлення поліхромного різьблення в українській реставраційній науці.....	101

Секція ПЕДАГОГІКИ, ПОЧАТКОВОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

<i>МАЙДАНЮК Сергій</i> , Принципи менеджменту, прогресивні норми та орієнтири в сучасних закладах освіти	104
<i>МОХ Анна</i> , Особливості навчання молодших школярів із ознаками гіперактивності	106
<i>НИЧИПОРУК Ілона</i> , Педагогічні умови формування творчості в образотворчій діяльності дітей дошкільного віку	109
<i>СЛИВА Вікторія</i> , Національно-патріотичне виховання школярів у контексті сучасних викликів	111
<i>ТОЛОКНО Анастасія</i> , Педагогічні умови розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку	114
<i>ФРОІМЧУК Вікторія</i> , Мультимедійні технології як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку	117

Секція ПРИРОДНИЧІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

<i>БАЛАФІНА Марія</i> , Особливості контролінгу персоналу в системі управління підприємством	120
<i>БОГОСЛОВЕЦЬ Руслан</i> , Виробництво агродронів в Україні	122
<i>БУРБЕНКО Олександра</i> , Аналіз фінансових показників підприємства в системі оцінки його ринкової вартості.....	125
<i>ВІСТИК Вікторія</i> , Рентна плата в системі оподаткування України	127
<i>ВОЙТЕНКО Марина</i> , Географічна структура синантропної фракції урбанофлори Хотина (Чернівецька область)	129
<i>ІВАНЮК Ганна</i> , Ягідні культури в подільській кухні.....	132
<i>КОВАЛИК Назарій</i> , Сучасні аспекти агрохімічного аналізу ґрунтів в умовах аграрних компаній.....	134
<i>КОНОНОВ Олег</i> , Сутність і класифікація методів антикризового управління підприємств	137
<i>ЛЕБЕДИН Олег</i> , Контролінг як інструмент управління підприємством	139
<i>МАТВІЙЧУК Борис</i> , Особливості підвищення кваліфікації персоналу підприємств	141
<i>МІТУСОВА Анна</i> , Сучасні тенденції розвитку категоризованих готелів України	143
<i>ОНФРИСНУК Аліна</i> , Contemporary information technologies in business planning.....	146
<i>ПОХОЛЬЧУК Ростислав</i> , Роль стратегії управління персоналом у діяльності підприємства	148

<i>РОМАНЮК Ігор, ЛОГІНОВ Володимир, Оцінка сприятливості ПТК в районі Гусятинської ОТГ для землеробства</i>	151
<i>СЕМ'ЯН Богдана, Моніторинг впливу навколишнього середовища на здоров'я мешканців Запоріжжя.....</i>	153
<i>СОЛОВІЙОВ Олександр, ЛОГІНОВ Володимир, Деякі показники впливу ерозійних процесів на якість ґрунтів західних областей Поділля</i>	156
<i>ТАРАСЕНКО Ярослав, Аналіз даних використання українських маркетплейсів</i>	159
<i>ХІМНЮК Анна, Основні етапи історичного розвитку індустрії гостинності.....</i>	161
<i>ШАПОВАЛ Олександр, Розподіл та розмежування повноважень в системі управління</i>	163
<i>ЮНИК Ілона, Аналіз функціонального стану серцево-судинної системи у школярів.....</i>	166

Секція СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

<i>ДЕМ'ЯНЧУК Ірина, Особливості ігрової діяльності дітей з порушеннями мовлення.....</i>	168
<i>ДОРОФЕЙ Луїза, Психологічні особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів на уроках англійської мови.....</i>	170
<i>ЙОСИПЕНКО Людмила, Патріотичне виховання молодших школярів з інтелектуальними порушеннями</i>	173
<i>КОВАЛЬ Марина, Особливості розвитку уваги у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями</i>	174
<i>КОЗАРУК Анастасія, Особливості розвитку зорової пам'яті у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.....</i>	176
<i>КОМАР Марія, Науково-теоретичне вивчення стійкості уваги в дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення</i>	178
<i>ЛЮБЧАЧ Єлизавета, Психотерапевтичні засади коригування емоційної залежності в партнерських стосунках.....</i>	180
<i>МИХАНЦЬО Ольга, Функційність зорового сприймання в дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення</i>	182
<i>НАБУХОТНА Тетяна, Післядовільна увага в дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.....</i>	183
<i>ПАНЧУК Софія, Засоби формування полікультурної компетенції майбутніх філологів.....</i>	185
<i>СОРОЧАН Юлія, Теоретичний аналіз проблеми розвитку мислення у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями</i>	187
<i>СТОРОЖУК Лариса, Аналіз проблеми формування професійних інтересів в учнів з інтелектуальними порушеннями</i>	189
<i>ХОТИНСЬКА Марія, Експериментальне дослідження розвитку професійно значущих характеристик майбутніх психологів</i>	191

Секція УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

<i>ВАНАТ Тетяна, Подкаст «словесний каліграф: таємниці великого письменника» на YouTube каналі</i>	194
<i>ГУСАР Мирослава, Функціонування фемінітивів у ЗМІ періоду повномасштабного вторгнення</i>	196
<i>ДЕРКАЧ Мирослава, Біблійні мотиви у творчості Івана Франка</i>	198
<i>КАЩЕН Ілля, Сучасні подкасти про відеоігри: стан та перспективи розвитку</i>	200
<i>КІРЯНОВА-ЩУР Марина, Феміністичні мотиви у творчості Лесі Українки</i>	203
<i>КОВАЛЬ Андріана, Створення контенту і його оформлення у часописі «Естетика стилю»</i>	205
<i>КОМПАНІЄЦЬ Вікторія, Категорія опитивності в сучасній українській мові: теоретичний аспект</i>	206

<i>МАЛІНОВСЬКА Каріна</i> , Соціальна реклама на зоозахисну тематику.....	209
<i>ПОЛЯКОВА Дарина</i> , Медіаграмотність як складова розвитку сучасного інформаційного суспільства	210
<i>ТЕРНЮК Богдан</i> , Кваліфікаційний проєкт «історичні пам'ятки України: їх цінність у культурному, історичному та архітектурному значенні».....	212
<i>ШИНЬКАРУК Вікторія</i> , Медична термінологія у творі Андрія Сем'янків «Танці з кістками».....	213

Секція ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ НАУК

<i>ЖОЛТОВСЬКИЙ Олексій</i> , Розробка програмного засобу інформаційної підтримки процесу вивчення іноземної мови	217
<i>КРЕМІНСЬКИЙ Тарас</i> , Розвиток фінансової грамотності вчителів математики як основа для формування економічних компетентностей	219
<i>СТАДНИК Вадим</i> , Використання ситуативних задач з фізики як ресурсу для формуванні ключових та предметних компетентностей учнів.....	221
<i>СТАНІСЛАВІВ Олександр</i> , Розробка програмного застосунку для процедурної генерації рельєфу місцевості	224
<i>ЮЗВАК Ольга</i> , Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізики	226

Секція ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, СПОРТУ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

<i>БОГУЦЬКИЙ Артем, ГЕРУК Дмитро</i> , Застосування терапевтичних вправ у профілактиці сколіозу	229
<i>БОРОВІКОВ Андрій, МАРТИРОСЯН Гагік</i> , Особливості класифікації техніко-тактичних дій в дзюдо	232
<i>ГАДАЙ Андрій, ЗУБАЛЬ Валерія</i> , Види підготовки спортсмена в українському рукопаші «Спас»	234
<i>ІВАНОВ Владислав, БОЙКО Віталій</i> , Значення адаптивного спорту для розвитку дітей з вадами слуху	237
<i>КОРОБЧУК Анна, РАВЛЮК Марія</i> , Фізична реабілітація дітей з хронічною серцевою недостатністю	240
<i>МЕЛЬНИК Максим</i> , Морффункціональні особливості розвитку організму молодших школярів ...	242
<i>ОСТАПЕНКО Володимир</i> , Здоров'язбережувальні технології на уроках фізичної культури та позаурочний час	244
<i>ПАПАШ Валерія</i> , Терапевтичні вправи у фізичній реабілітації школярів з хронічними бронхітами та пневмоніями в умовах загальноосвітнього навчального закладу	246
<i>ПЕРЕБИЙНІС Дмитро</i> , Щодо питання аналізу поведінки єдиноборців у борцівському поєдинку	248
<i>ПИВОВАРЧУК Олександр, СТРЕЛЬБИЦЬКА Каріна</i> , Визначення рухових здібностей дітей і підлітків для занять легкою атлетикою.....	250
<i>ПУСТОВИЙ Юрій</i> , Загальні принципи побудови методики підвищення статодинамічної стійкості борців	253
<i>СЕРЕДА Богдан</i> , Оптимізації тактичної підготовки волейболістів на етапі спортивного удосконалення	255
<i>СНІГУР Юлія</i> , Роль фізичної реабілітації у відновленні після інсульту	257
<i>ЯКУШЕВА Валерія, КОСТЯНЕЦЬ Оксана</i> , Деякі особливості техніки нападаючого удару у волейболі	259

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МАГІСТРАНТІВ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Випуск 18

Електронне видання

Підписано 22.05.2024. Гарнітура "Таймс".
Об'єм даних 2,2 Мб. Обл.-вид. арк. 21,2. Зам. № 1107.

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Виготовлено в Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.